ماڵێک لە سەرئاو

توێژینەوەیەکی گشتگیر سەبارەت بە
سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتی

کامیل ئەحمەدی

AVAYeBUF.com

ماڵێک لە سەر ئاو

توێژینەوەیەکی گشتگیر سەبارەت بە سیغەی
مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتی لە ئێران

کامیل ئەحمەدی

چاپخانەی ئاڤای بووف
١٤٠١ هەتاوی / ٢٠٢٢ زایینی / ٢٧٢٢ کوردی
© AVAYE BUF - 2021

AVAYeBUF .com avaye.buf@gmail.com

مالێک لە سەر ئاو

سەرپەرشت و ڕێکخەر :
کامیل ئەحمەدی

کاروباری تەکنیکی و
بڵاوکردنەوە: قاسم قەرەداغی
چاپخانەی : ئاڤای بووف

House on water

A Comprehensive Study Research on Temporary Marriage in Iran

By: kameel Ahmady

Publication Technician: Ghasem Gharehdaghi

Publisher: Avaye Buf

ISBN: 9788794295253
©2021 Avaye Buf
avaye.buf@gmail.com - www.avayebuf.com

هەموو مافەکانی ئەم بەرهەمە پارێزراوە. بڵاوکردنەوە بە هەر شێوەیەک بە مەرجێک کە ئاماژە بە سەرچاوە بکرێ کێشەی نییە.
بۆ هاواهەنگی کەڵکوەرگرتن لەم بەرهەمە بە هەر شێوەیەک (چاپ، بڵاوکردنەوە، و وەرگێڕان و هەر بەکارهێنانێکی دیکە) تکایە نامە بۆ ئەم ئیمەیلە بنێرن: avaye.buf@gmail.com
لینکی دەستڕاگەیشتنی ئۆنلاینی بە بەرهەمەکان: www.AVAYEBUF.COM

سەرپەرشت و ڕێکخەر	: کامیل ئەحمەدی
ناو و ناوی نووسەر	: ماڵێک لە سەر ئاو [کتێب] / توێژینەوەیەکی گشتگیر سەبارەت بە سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتی لە ئێران / سەرپەرشت و ڕێکخەر: کامیل ئەحمەدی
زانیارییەکانی چاپخانە	: دانیمارک / ئاڤای بووف ۱۴۰۰ هەتاوی، ۲۰۲۲ زایینی / ۲۷۲۲ کوردی
کاروباری تەکنیکی و بڵاوکردنەوە:	: قاسم قەرەداغی
زانیارییە ڕوواڵەتییەکان	: ۲۵۹ ل.؛ ۲۱×۵/۱۴ سم.
ژمارەی ئەسپاردن	: چاپخانەی ئەنتەرنێتی: 978-87-94295-25-3
پێڕستنووسی: بە پێی زانیارییەکانی فیبا	
بابەت	: ئامار/ کۆمەڵناسی / زمانی کوردی
DK5	30.13:
ژمارەی کتێبناسیی نیشتمانی	: 978-87-94295-25-3

- **ناوی کتێب:** ماڵێک لە سەر ئاو
- **سەرپەرشت و ڕێکخەر:** کامیل ئەحمەدی
- **چاپی یەکەم:** ۱۴۰۰ هەتاوی / ۲۰۲۱ زایینی / ۲۷۲۱ کوردی
- **تیراژ:** چاپخانەی ئەنتەرنێتی
- **چاپەمەنییەکان:** ئاڤای بووف - دانیمارک
- **ژمارەی ئەسپاردن:** 978-87-94295-25-3
- **نرخ:** بێبەرامبەر
- **فایل:** PDF + EPUB

سەرپەرشت و ڕێکخەر: کامیل ئەحمەدی

وەرگێر: نەسیم غولامی

دووبارەخوێندنەوەی دەقی کوردی: چنوور موورادی

دووبارەخوێندنەوەی دەقی فارسی: عایشێ عەلی‌یار

هاوکاران و یاریدەدەرانی کاری مەیدانی: فەریبا ئەڵماسی، عایشێ عەلی‌یار، حەکیمە پاشازادە، فەتانە سادقی موقەدەم، محەممەد (جەماڵ) حوسەینی، ژیلا سادقی، سەباح وەتەنی و ڤیدا زەفەری

یاریدەدەر و شیکاریی داتاکان: محەممەد (جەماڵ) حوسەینی و عایشێ عەلی‌یار

ڕازێنەری بەرگ: چیا سەرسپی

نیگارکێشی ڕووبەرگ: Godfrey Williams

داڕێژەری خشتە و چارتەکان: محەممەد (جەماڵ) حوسەینی

پەڕبەندی: ئومید موقەدەس

پێڕست

دەستخۆشی...11
یادداشتی بەڕێوەبەری دەزگای چاپ..................16
سەروتار 19
بەشی یەکەم: گشتێتیی توێژینەوە 23
پێشەکی..25
پێناسەی کۆمەڵناسانە و خەڵکناسانەی بنەماڵە و هاوسەرگیری 25
تەمەن وەک فاکتەرێکی دیاریکەر بۆ سەرکەوتنی هاوسەرگیری 29
هەڵسوکەوتە سێکسییەکان و پەیوەندییەکانی نێوان ژن و مێرد (لە کەلتووری ڕۆژاوایدا) 30
ڕەفتاری سێکسی و پەیوەندییەکانی نێوان ژن و مێرد (لە کەلتووری ئایینی و ئیسلامی).................................36
هاوسەرگیری لە ئێران......................................41
ڕوونکردنەوەی کۆمەڵایەتی مەتعە لە ئێران..............44
ئـ) گۆڕانی بنەماڵەی ئێرانی 44
ب) سیاسەتدانانە ئایینی و دەوڵەتییەکان.................48
ج) سیغە؛ هاوسەنگکردنی هەڵسوکەوتی سێکسی یان چێژێک بۆ پیاوان..53
ئاسانکاری بۆ هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان........56
بەشی دووهەم: بنەما مێژوویی، ئایینی، یاسایی و کۆمەڵایەتییەکانی هاوسەرگیری کاتی.......................59
1. بابەتی یەکەم: بنەمای مێژوویی هاوسەرگیریی کاتی.60
پێشینەی هاوسەرگیریی کاتی لە دیکەی ئایین و نەتەوە کۆنەکاندا...63
هاوسەرگیریی کاتی لە ئێرانی کۆن 67
هاوسەرگیریی کاتی لە سەردەمی نەزانین (بەر لە هاتنی ئایینی ئیسلام بۆ دوورگەی عەرەبی) 73
هاوسەرگیریی کاتیی بەر لە شۆڕشی کۆماری ئیسلامیی ئێران 79
بابەتی دووهەم: بنەما ئایینی و فیقهییەکانی هاوسەرگیریی کاتی...80

واتای وشەیی و چەمکی مەتعە 83
ڕەواداریی مەتعە.......................................84
بەڵگە قورئانییەکان 84
هۆکارە گێڕانەوەییەکانی ڕەواداری 85
قەدەغەکردنی مەتعە......................................87
هۆکارە گێڕانەوەییەکانی قەدەغەکردنی مەتعە.........89
دەسەڵاتە حکوومەتییەکان 90
هاوسەرگیریی مسیار......................................90
یاسای مەدەنی و نیکاحی کاتی 97
بنەماکانی مەتعە 99
مارەبڕینی مەتعەیی.......................................99
لایەنەکانی مەتعە..99
ماوەی مەتعە...100
بڕەمارەیی مەتعە..101
حوکمەکانی مەتعە...101
میرات 101
نەفەقە 102
هەڵوەشاندنەوەی مەتعە..................................102
عەدەی مەتعە 103
جیاوازیی نێوان هاوسەرگیریی کاتی و هەمیشەیی لە ڕوانگەی یاسا و هەلومەرجەوە 104
خاڵە هاوبەشەکانی هاوسەرگیریی هەمیشەیی و کاتی 109
تەمەنی هاوسەرگیریی کچ و ئیزنی سەرپەرشتیار لە هاوسەرگیریی کاتی 110
تۆمارکردنی نیکاحی کاتی 117
بابەتی سێهەم: بنەما کۆمەڵایەتی و دەروونناسییەکانی هاوسەرگیریی کاتی...................................118
مەتعە: ڕێکار یان هەڕەشە؟ 118
بنەما تیۆرییە کۆمەڵناسییەکان...........................120
ملدانی ژنان بە هاوسەرگیریی کاتی....................134
خواست بۆ عەشق 135
خواست بۆ داکۆکی و سەرنجی کۆمەڵایەتی.........136
خواست بۆ خستنەوەی منداڵ...........................136

خواستی ئابووری 136
دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی................137
بەشی سێیەم: ئەنجامە مەیدانییەکان......................141
ئەنجامە مەیدانییەکان..142
شێوازی توێژینەوە...142
هەلومەرجە هۆکارییەکان 144
فاکتەرە ئابوورییەکان..144
فاکتەرە سۆزداری و دەروونییەکان 151
فاکتەرە زەمینییەکان 157
ئایین 157
پێکهاتەی یاسایی 164
پێکهاتەی کۆمەڵایەتی 170
ڕوانگەی بنەماڵەیی...170
عورف 175
نایەکسانیی کۆمەڵایەتی و هەڵاواردنی ڕەگەزێتی ...180
کارلێکی ستراتیژی 183
مەتعە پەیوەندییەکی کاتی بە کۆتاییەکی دیاریکراوەوە
183...
پەیوەندیی نایەکسانی سێکسی، ئابووری و سۆزداری
184...
دیاردەی تەوەری 186
ڕابواردنخواری یان هێدۆنیزم..............................186
هاوسەرگیریی پێشوەختە.......................................191
دەرهاویشتەکان...194
ئابووریی چێژ، گەندەڵی و لەشفرۆشی لە کۆمەڵگا..195
ڕوانگەی نەرێنی بەرامبەر بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی
و پەرەدان بە گومانخوازی....................................196
لەقبوونی بنیاتی بنەماڵە و هەڵکشانی ڕێژەی تەڵاق198
منداڵهاوسەری، منداڵبێوەیی و وەستاندنی خوێندنی
منداڵان...198
پێشێلکردنی مافەکان و هەڵاواردن لە دژی ژنان....200
ئەنجامە چەندایەتییەکانی توێژینەوە.....................202
1ـــــ خواستە ئابووری، سۆزداری و دەروونی،
سێکسییەکان...203

2- پابەندیی ئایینیی تاکەکەسی و بنەماڵەیی............205
3ــــ بوونی پێشینەی بنەماڵەیی لە هاوسـەرگیریی کاتیدا
208..
4ــــ دەربڕینی ئاشکرای هاوسەرگیریی کاتی، ڕوانگەی سـەبارەت بە هاوسـەرگیریی کاتی و ماوەی هاوسـەرگیریی کاتی 209
5ـــــــ دووگیانی، ئاگاداربوون لە یاســـا، تۆمارکردنی هاوسەرگیری، توندوتیژی دژ بە ژنان 213
6- تەمەن، شێوازی مارەبڕین، دۆخی پەیوەندیی سێکسی و خوێندن 217
بەشی چوارەم: کۆبەندی، ڕێکار و پێشنیارەکان 223
پێشەکی..224
پوختە و کۆبەندی توێژینەوە 226
ڕێکار و پێشنیارەکان...240
وتەی کۆتایی 261
سەرچاوە کوردییەکان 263
سەرچاوە ئینگلیزییەکان 268

دەستخۆشی

لە ماوەی یەک ساڵ و نیوی ڕابردوو هەر هەموو کاتی خۆمم تەرخانی ئەم توێژینەوە کرد بۆ ئەوەی سەبارەت بە هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی و فاکتەرە پەرەپێدەر و ئاسانکەرەوەکانی لە ئێران، زانستێکی قووڵتر وەدەست بێنم. ئەم قۆناغە سەفەرێکی سەیر و سەمەر و پڕ لە فێربوون بۆ من لە هەر دوو بواری تاکایەتی و کاری بوو. پەرۆشیی جیدی سەبارەت بە بابەتی ئەم توێژینەوە بزوێنەرێکی بەهێز بوو کە لە تەواوکردن و ئەنجامدانی ئەم لێکۆڵینەوەدا هاوکاری کردم. پاڵنەری توێژینەوە لە سەر سیغە و سیغەی مەحرەمێتی لە ئێران لە توێژینەوەکانی پێشووم سەرچاوەی گرتووە کە لە بارەی هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان[1] و خەتەنەی ژنان[2] لە ئێرانە کە بە هەر سێ زمانی ئینگلیزی و کوردی و فارسی بڵاو بوونەتەوە. ئایدیای سەرەتایی ئەم توێژینەوە لە درێژەی ساڵانی توێژینەوەم لە بارەی هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان لە هەندێ لە ناوچە گوندییەکانی ئێراندا بیچمی گرت. لەوێ هاوسەرگیریی منداڵانم بینی و بۆم دەرکەوت کە هەر دوو پرسی هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان و خەتەنەی ژنان لە ئێران پێکەوە گرێدراون و نموونەکانی توندوتیژین کە هەندێ جار هاوکات لە دژی ئافرەتان جێبەجێ دەکرێن. لە کاتی ئیشی مەیدانی سەبارەت بە خەتەنەی ژنان لە ئێران کە لە سەر ئاستی هەر چوار پارێزگای هەڵگری زیاترین ڕێژەی خەتەنەی ژنان ئەنجام درا، تێگەیشتم کە ڕێژەیەکی زۆری بەشداربووانی

---

1. ئەحمەدی، کامیل (1396) زایەڵەی بێدەنگی؛ توێژینەوەیەکی گشتگیر سەبارەت بە هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان لە ئێران، تاران: شیرازە.

Ahmady, Kameel (2017). *An Echo of Silence: A Comprehensive Research Study on Early Child Marriage (ECM) In Iran*, New York: Nova Publishing.

2. ئەحمەدی، کامیل (1394) . بە ناوی نەریت؛ توێژینەوەیەکی گشتگیر سەبارەت بە خەتەنەی ژنان لە ئێران: تاران: شیرازە

Ahmady, Kameel (2015). *In The Name of Tradition: A Comprehensive Research Study on Female Genital Mutilation/Cutting (FGM/C) In Iran*, Oxford: Oxford Press.

دیمانەکان کەسانێکن کە لە تەمەنی زۆر کەمدا هاوسەرگیرییان کردووە. ڕێژەیەکی زۆری کچان و کوڕانی کەمتەمەنم بینی کە ڕۆڵی دایک / باوک و ژن / مێردیان دەبینی. دۆزینەوەی ئەم دیاردە هانی دام کە سەبارەت بە هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان زیاتر بکۆڵمەوە و وڵامی ئەم پرسیارە بدەمەوە کە ئایا هیچ پەیوەندییەک لە نێوان ئەم دوو دیاردە هەیە یان نا. زۆریی داتا وەدەستهاتووەکانی پەیوەندیدار بە هاوسەرگیریی منداڵان و شیکردنەوەیان بابەتێکی دیکەی بۆ ئاشکرا کردم کە ئەویش سیغەی مەحرەمێتی و بیچمێکی دیکەی هاوسەرگیری بە ناوی *هاوسەرگیریی کاتی* یان *سیغە* بوو. لە نێو لێکۆڵینەوەی هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان لێم ڕوون بۆوە کە ڕێژەیەک لە نموونەکانی لێکۆڵینەوە لە تەمەنی کەمدا لە ڕێگەی سیغەی مەحرەمێتییەوە لە هاوسەرەکانیان مارەی شەرعی (بەڵام نافەرمی) کراون. لە ڕاستیدا بۆم دەرکەوت کە منداڵ‌هاوسەری یەکێک لە دەرەنجامەکانی نەریتێکە بە ناوی سیغەی مەحرەمێتی (بڕیاری مەحرەمێتی) کە لە ناو هەندێ لە بنەماڵە ئێرانییەکاندا باوە. چاودێری بە سەر ڕەفتاری سێکسیی منداڵان و ڕێگری لە تووشبوون بە گوناح، ترس لە سەڵتمانەوەی کچان لە تەمەنی سەرتردا، ڕەواندنەوەی زەختە کۆمەڵایەتی و کەلتوورییەکانی پەیوەندیدار بە تێکەڵاوبوونی کچان و کوڕانی کەمتەمەن لە شوێنە سنووردارەکاندا تۆخترە و هەروەها ئاسانبوونەوەی پەیوەندییە خێزانییەکانی کچ و کوڕ لەو فاکتەرە گرینگانەیە کە زۆر جار دەبێتە هۆی ئەوەی بنەماڵەکان لە سەرەتای تەمەنی پێگەیشتنەوە و تەنانەت هەندێ جار لە هەڕەتی بەر لە پێگەیشتن، کچ و کوڕەکانیان لێک سیغە بکەن. یەکەمین لێکەوتەی لێک سیغەکردنی منداڵان ئەوەیە کە هێشتا بە تەواوەتی خۆیان ناناسن و لە هاوسەرگیری و ئەرکی هاوسەرێتی و پێوەرەکانی هاوسەربژێری باش تێناگەن، لە مافی هەڵبژاردنی هاوسەر لە تەمەنی گەورەساڵی بێبەش دەبن. هەروەها ئەگەرچی نەبوونی پەیوەندیی سێکسی یان لانیکەم نەبوونی پەیوەندیی سێکسیی تەواو لە مەرجە نەنووسراوەکانی سیغە مەحرەمێتییە، ڕێژەیەکی بەرچاوی ئەو منداڵانەی کە لە ڕێگەی سیغەوە دەبنە مەحرەمی یەکتر بە پێی

هەلومەرجی تەمەنی پێگەیشتنیان پەیوەندیی سێکسی ساز دەکەن. پەیوەندیی سێکسی لەم چەشنە هاوسەرگیرییانەدا زۆر جار خەسارەتی جیدی بەتایبەت بۆ سەر کچانی لێ دەکەوێتەوە؛ چوونکە یەکەم لەبەر ئەوەی لە تەمەنی زۆر کەمدا ڕوو دەدا و دووهەم بە هۆی نافەرمیبوون و تۆمارنەکرانی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە، هاوسەرەکان لە ڕاهێنانی کەم و سنوورداری ناوەندە تەندروستییەکانیش بێبەش دەبن. دووگیانبوونی نەخوازراو و پێشوەختە و لەباربردنی کۆرپەلە لە زیانە گرینگ و بینراوەکانی ئەم شێوازە هاوسەرگیرییەیە. هەروەها لە هەندێ حاڵەتی دیکەدا سیغە مەحرەمێتییەکان جیابوونەوەیان لێ دەبێتەوە کە لەم حاڵەتەدا لێکەوتەی جیدیتری وەکوو لەدەستدانی هەلی هاوسەربژێری لە داهاتوو و منداڵبێوەیی ئاوقانی کچان دەبێت. جیا لەم زیانانە، بۆشایی یاسایی جیدی لە بواری سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتی و کەمتەرخەمی ناوەندە بەرپرسەکان لە بواری یاسادانان و کەلتووسازی و ڕاهێنان بوون بە هەوێنی پاڵنەرە سەرەکییەکانی من بۆ ئەنجامدانی ئەم توێژینەوە. هیوادارم ئەم ئەنجامانە و ڕێکارەکانی ئەم لێکۆڵینەوە ببنە پێشەکییەک بۆ لێکۆڵینەوەی زێدەتر و هەڵکشاندنی ئاستی هەستیاری و داخوازێتی کۆمەڵگەی مەدەنی و هەروەها دامەزراوە سەرپەرشتیارەکان بەتایبەت یاسادانەران سەرنجی زیاتر بخەنە سەر ئەم بوارە.

به خۆشحاڵییەوە ڕێژەی هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان لە زۆرێک لە وڵاتان بۆ وێنە ئێران ڕووی لە کەمبوونەوەیە. سەرەڕای ئەمە، هێشتا دەبێ بۆ هەڵکشاندنی تەمەنی هاوسەرگیری، بنەبڕکردنی منداڵهاوسەری و کەمکردنەوەی خەسارەتە داوێنگیرەکانی منداڵان و ژنان داپەڕی زیاتر ئەنجام بدرێت. من و دیکەی توێژەرە هاوبیرەکانم دەستی هاوکاریی خۆمان بەرەو لای دەوڵەت درێژ دەکەینەوە و ئامادەیی خۆمان ڕادەگەیێنین بۆ ئەوەی هەوڵێکی نیشتمانی لە پێناو وشیاری لە بارەی هاوسەرگیریی پێشوەختە، منداڵهاوسەری، منداڵبێوەیی، مافەکانی منداڵان و ... دیاری بکەین.

پێویستە ئەو کەسانەی کە لە ئەنجامدانی ئەم توێژینەوە و لەم ماوەدا پشتیوانیان لێکردم، دەستخۆشی خۆمیان ئاراستە بکەم.

سپاسی شەفەق ڕەحمانی و دیکەی ئەندامانی بنەماڵەکەم دەکەم کە هیچکات پشتیوانیی خۆیان لە من دریغ نەکرد و لە هەموو قۆناغە دژوارەکانی ئەم کارەدا لەگەڵم بوون و هەروەها سەری ڕێزنەوی دەکەم بۆ ئەو دۆست و هاوڕێ نزیکانەی کە لەم پرۆسە توێژینەوەییەدا هانیان دام.

سپاسی هەموو ئەو کەسانە دەکەم کە کۆ بوونەوە و گێرانەوەکانی ئەم کارەیان کۆ کردەوە و ئینجا شرۆڤەیان کرد بۆ ئەوەی ڕاپۆرتێکی گشتگیر وەدەست بهێنرێ، سپاسی تایبەتیم هەیە بۆ یاریدەدەران و هاوکارەکانم، خاتوو عائیشە شیلان عەلی یار و بەڕێز محەمەد (جەماڵ) حسێنی کە لە قۆناغەکانی توێژینەوەدا لەگەڵم بوون و لە کۆکردنەوەی بابەت و سەرچاوە و شیکارییەکاندا یارمەتییان دام و سپاسی خاتوو زێنەبی پزیشکیان دەکەم کە بۆ بیچمگرتنی وردانەی ئەم بەرهەمە هاوکارییان نواند و ئەرکی پێداچوونەوەیان گرتە ئەستۆ. هەروەها ئەو کەسانەی کە پێیان خۆش نەبوو لەم بەرهەمەدا ناویان بهێنرێ، بۆ هاوکاری و چاکییان لە پێناو جێبەجێکردنی ئەم توێژینەوە سپاسیان دەکەم.

زۆر کەس و ناوەند بۆ تەواوکردنی ئەم توێژینەوە هاوکارییان نواند. ئەم توێژینەوە بەتایبەت بەشە مەیدانییەکەی، تەنیا بە لێکۆڵینەوە و دۆزینەوە، ڕاهێنانی مەیدانی، پشتیوانی و هاریکاریی ئەوان هاتە دی. لەم بوارەدا سپاسی ئەندامانی تیمە مەیدانییەکەم بە سەرپەرشتیاری خاتوونەکان فەریبا ئەڵماسی و عائیشە عەلی یار و دیکەی ئەندامانی تیمی مەیدانی و شیکاریی حەکیمە پاشازادە، موسلیم نازمی، فەتانە سادقی موقەدەم، ژیلا سادقی، سەباح وەتەنی و ڤیدا زەفەری دەکەم. دەستی ماندووبوونی بەڕێز محەمەد (جەماڵ) حسێنی دەگووشم کە لە ئامادەکردنی پوختە و ئەنجامدانی شیکاریی چەندایەتی ئەم توێژینەوە و ڕاپۆرتی ڕوونوێنی یارمەتی دام. بە هۆی پێدانی زانیاریی ئایینی لە کات و پاش نووسینی ئەم کتێبە سپاسی مەحەمەد جەماڵ واژی دەکەم ، سپاسی خاتوو سارا سەحرانەوەرد دەکەم کە دەقی کتێبەکەی سەر لە نوێ خوێندەوە و بۆ ڕازاندنەوەی ڕووبەرگی ئەم کتێبە سەری ڕێز بۆ بەڕێز ئەیووب محەمەدپوور دادەنەوێنم.

خۆم بە قەرزداری پشـــتیوانی، میوانداری، ڕا و بۆچوونی هزرمەندانە و پێشـــنیارەکانی ئەم بەڕێزانە و هاوکارەکانم لە هەر سێ شاری کەڵێنشاری تاران، مەشهەد و ئیسفەهان دەزانم: لە پارێزگای تاران خاتوو دکتۆر مەعســـوومە مەعافـوەند بۆ ڕاوێژ و یارمەتیدانم لە ڕێکخستنی پرسیارە سـەرەتاییەکان؛ لە پارێزگای ئیسـفەهان خاتوو گۆلیتا حسـێن پوور ئیسـفەهانی و خاتوو جەمیلە هاشـــمیان؛ لە پارێزگای خوراســـانی ڕەزەوی بەڕێز سـپێهری ئێسـتیری، ناوەندی "ژنانی مافناسـی سـورا" بـەتـایبـەت خـاتوو مـەرزییـە مووحێبی و ئـەنـدامـانی لێژنـەی بەڕێوەبەرایەتییەکەی.

ســـپاســـی جڤاکی زانایانی ئایینی، دامەزراوە ئایینییەکان و دیکەی کەســـایەتییە کۆمەڵایەتییەکان دەکەم کە لەم توێژینەوەدا هاوکارییان نواند. بەتایبەتی ســـپاســـی وەزارەتخانـەکان و نوێنەران بۆ وێنە کەسـانی بەرپرس لە بەشـی خزمەتگوزارییە کۆمـەڵایـەتی، تـەنـدروســـتییـەکـانی زانکۆکـانی زانســـتـە پزیشکییەکان، ئازادی ئیسلامی و پەیامی نوور دەکەم؛ چوونکە بۆ تەواوکردنی ئەم پرۆژە ئێمەیان لە زانســـت و زانیارییەکانی خۆیان بێبەش نەکرد. بەو هیوایەی کە بە زانسـتێکی تەواوتر و گشـتگیرتر سـەبارەت بە هاوسـەرگیریی پێشـوەختەی منداڵان لە سـەر تەوەری سـیغەی مەحرەمێتی و هاوکات هاوســـەرگیریی کـاتی ڕێنوێنی دەوڵـەت بکـەین و گرینگیی بـەرەنگاربوونـەوەی ئەم بابەتە گرینگەیان وەبیر بهێنینەوە.

کامیل ئەحمەدی

نەورۆزی 1397ـی هەتاوی- 2018

kameelahmady.com

یادداشتی بەڕێوەبەری دەزگای چاپ

ڕێکخستنی پەیوەندیی مرۆڤەکان لە کۆمەڵگا شارستانییەتەکاندا لەو باسانەیە کە لە مێژەوە بیری دەسەڵاتدارانی کۆمەڵگای بەرەو لای خۆی ڕاکێشاوە. لە ناو ئەم باسانەدا، پەیوەندییە سێکسییەکان وەک بنەڕەتیترین پەیوەندیی نێوان تاکەکان دێتە هەژمار کە بەتایبەت لە گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکاندا بیر و تەگبیری کار بە دەستەکانی بە خۆوە سەرقاڵ کردووە. هەر بۆیە لە کۆمەڵگا ڕوو لە تێپەڕینەکانی وەکوو ئێران، پەیوەندیی سێکسی و ڕەچاوکردنی بارودۆخە جیاواز و کاریگەرەکەی و دەرهاویشتەکانی وەک یەکێک لە پەرۆشییە گرینگەکان دێتە هەژمار و بێگومان بۆ دۆزینەوەی ڕێگەچارەی کێشە و خواستەکانی ئەم چەشنە کۆمەڵگایانە دەبێ هەموو جۆرە شێوازەکان بە کار بهێنرێت. بەڵام خاڵەکە لێرەدایە کە لەم ئاراستە و لەم ئاقارەوە شێوازی تاقیکردنەوە و هەڵە بە هیچ چەشنێک وڵامدەر نییە؛ چوونکە باجی هەڵە ئەگەرییەکان زۆر بەلاشە و بەردەوام نەوە بە نەوە دەگوازرێتەوە.

بە پێی یاسای فەرمیی وڵات، هاوسەرگیریی هەمیشەیی و کاتی، تاکە ڕێگا یاسایی و شەرعییەکانی ڕێکخستنی پەیوەندییە سێکسییەکانی ژن و مێردە. یەکێک لە شێوازە پێشنیاردراوەکانی هەندێ لە خاوەنڕاکان لەم بوارەدا سیغەی مەحرەمێتییە (هاوسەرگیریی کاتی). سیغەی مەحرەمێتی واتە ژن و مێرد هەتا ماوەیەکی دیاریکراو پەیوەندیی سێکسییان هەیە و پێکەوە ژن و مێردن و دەستبەجێ پاش کۆتاییهاتنی ماوەی دیاریکراو چیتر ژن و مێردی یەکتر نین و پێکەوە مەحرەم نین. لە هاوسەرگیریی کاتی یان هەمان سیغەی مەحرەمێتی ڕەزامەندیی ژن و مێرد و لێک مارەبڕان و دیاریکردنی بڕەمارەیی و ماوە پێویستە.

بەڵام بە پێچەوانەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، هاوسەرگیریی کاتی لە کەلتووری ئێرانی و نۆرمە

قبووڵکراوەکاندا پێشـــوازییەکی ئەوتۆی لێ ناکرێ و هەمیشـــە دژبـەر و لایـەنگری خۆی هـەیـە. لایـەنگرانی ئـەم شـــێوازە، هاوســـەرگیریی کاتی بە هۆکاری ڕێگری لە داوێنپیســـی و دارمـانی ئـەخلاقیی کۆمـەڵگـا دەزانن؛ لـە حـاڵێکدا دژبـەران، هاوســـەرگیریی کاتی نە تەنیا بە دامرکێنەرێکی کاتی لە قەڵەم دەدەن بـەڵکوو وەک شـــەرعێتیدان بـە هـەوەســـبازی و ڕابواردنخوازیی پیاوان و سووکایەتی و پێشێلکردنی مافەکانی ژنـان و منداڵان لێی دەڕوانن. لـە لایەکی تریشـــەوە بەشـــی ئایینپـەروەر و نـەریتخوازی کۆمـەڵگای ئێران لـە چوارچێوەی ســـیغەی مـەحرەمێتی، نیکاحی کـاتییـان قبووڵ کردووە و پێی پابەندن. بە ئاوڕدانەوە لە ئاڵۆزێتیی یاســـایی و ئایینیی ئەم دوو دیـاردە و تـاوتوێنـەکرانی هۆکـار و لێکـەوتـە ئـاشـــکرا و شـــاراوەکانی، وێنەیەکی گشـــتگیر و ڕوونمان ســـەبارەت بە هاوسـەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی لەبەر دەستدا نییە. هەروەها ئەم دیاردە بۆ ڕێکخراوە کارگێڕییەکان و یاسادانەرانی وڵات نەبۆتە کێشـەیەکی کۆمەڵایەتی. یاسا سەبارەت بە سیغەی مەحرەمێتی کە ڕێخۆشـکەری هاوســەرگیریی پێشـوەختەیە و لێکـەوتـەی کۆمـەڵایـەتی و دەروونیی بـەربڵاوی بـەتـایبـەت بۆ ژنـان لێ دەکـەوێتـەوە بێدەنگی هـەڵبژاردووە و چـاودێری بـە ســـەردا ناکات. ئەو لێکۆڵینەوانەشـــی کە هەتا ئێســـتا ئەنجام دراون، زیاتر داکۆکیکردن لە سـەر هاوسـەرگیریی کاتی بووە و هیچیان بـە شـــێوەی گشـــتگیر ئـەم دیاردە کۆمـەڵایـەتییـەیان تاوتوێ نەکردووە.

لـەم توێژینـەوەدا بۆ یـەکـەم جار ئـەم دیـاردە لـە چوارچێوەی بنـەمـا مێژوویی، ئـایینی، یاســـایی و کۆمـەڵایـەتییـەکـان لێـک دراوەتەوە و هاوســـەرگیریی کاتی / ســـیغەی مەحرەمێتی بە ئاراســـتەیەکی خـەڵکـناســـانە و بە بێ لایەنگری و لـە دیوی جۆراوجۆرەوە تاوتوێ کراوە.

هاوکـات لـەم توێژینـەوەدا بـە کـەڵـکـوەرگرتن لـە شـــێوازی چۆنـایـەتی و چـەنـدایـەتی و هـەروەهـا بـە کـارهێنـانی شـــێوازی بەستێندۆزی، ئەم دیاردە بە شـێوەی گشـتگیر لە سـەر ئاستی هەر سێ کەڵێنشـاری تاران، مەشـهەد و ئیسفەهان لە سـاڵەکانی 1395ـــــ1396 توێژینـەوەی لـە ســـەر ئـەنجام دراوە. دیارە

ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە دیوە ئاشکرا و شاراوەکانی هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی پیشان دەدا و هەڵی بینینی زانستییانە بۆ بەردەنگ دەڕەخسێنێ بۆ ئەوەی بە ڕوانگەیەکی ڕوون و بەڵگەمەند سەبارەت بەم دیاردە کۆمەڵایەتییە بیر بکاتەوە.

نووسەری ئەم کتێبە تێدەکۆشێ بە گەڵاڵەکردنی ڕێکاری کردەیی و واقیعخوازانە بەستێنێکی گونجاو بۆ قسەکردن سەبارەت بە ڕێکخستنی ناوەندی هاوسەرگیریی کاتی لە سۆنگەی یاسایی و کۆمەڵایەتییەوە ئامادە بکات. پێشنیارەکان بە پێی ئەزموونە ژیاوەکانی گرووپە ئامانجەکان و لە ناو توێژە کەلتووری و کۆمەڵایەتییەکان وەدەست هاتووە و دەتوانێ لە ڕێگەی دابینکردن و ئامادەکردنی ئەم بابەتە گرینگە هاوکاریی خاوەن ڕاکان و یاسادانەران بکات.

بەم پێیە دەتوانین دڵخۆش بین کە ئەم چەشنە توێژینەوە و ئامارە ورد و بەڕۆژانە و پشت پێبەستنیان ببێتە هۆی ئەوەی شان و شکۆی مرۆیی و یاسایی ژنان و منداڵان و هەروەها بنیاتی بنەماڵە و پێگەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە قۆناغەکانی بڕیاردان و دابەزاندنی یاسا و ڕێسا نوێکان بپارێزرێ و ڕێزی لێ بگیرێت.

زیبا جەلالی نایینی

سەروتار

زانستە مرۆییەکان وەک گرینگترین پێویستییەکانی ژیانی مرۆڤ دێنە هەژمار و لە دیوی جۆراوجۆری مێژوویی، کۆمەڵایەتی، کەلامی و فەلسەفییەوە شایەنی سەرنجن. لە نێو لێکۆڵینەوەدا جیاوازییەکی سەرەکی لە نێوان زانستە مرۆیی و کۆمەڵایەتییەکان لە چاو زانستە ئەزموونییەکان بەدی دەکرا. بوونی هەستی لایەنگرانە یان دژبەرانە لەو فاکتەرانەن کە هەمیشە ئەنجامی زانستە کۆمەڵایەتی و مرۆییەکان تووشی کێشەی جیدی دەکەن. بە ئاوڕدانەوە لە بواری خوێندنم و هۆگریم بۆ بابەتە خەڵکناسییەکان ساڵانێکی زۆرە لە بارەی بەتواناکردنی کۆمەڵایەتی لێکۆڵینەوە دەکەم. لە ساڵانی سەردەمی خوێندکاریم لە وڵاتی ئینگلتەرا و هاوکاریم لەگەڵ ڕێکخراوە نێونەتەوەیی و مافە مرۆییەکاندا هەمیشە لە سەر ئاستی وڵاتانی کیشوەری ئەفریقایی، ئاسیایی و ئەورووپایی هەوڵم داوە سەبارەت بەو بابەتانە توێژینەوە ئەنجام بدەم کە ئەنجامەکانیان ببێتە هۆی کەمکردنەوەی نایەکسانی و نادادپەروەری لە کۆمەڵگای مرۆیی بەتایبەت بۆ منداڵان و ژنان. بوونی ئاراستەیەکی زانستی و بێلایەنگرانە لە لێکۆڵینەوە کۆمەڵایەتییەکان لە پڕەنسیپە گرینگەکانە کە مەخابن لە لێکۆڵینەوەکانی وڵاتی ئێمە باروودۆخەکە زۆر گونجاو نییە. بابەتەکانی وەکوو سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتی بە هۆکاری جیاوازی وەکوو هۆکاری ئایینی و کەلتووریی هەمیشە چەلێنجبزوێن بووە. باروودۆخی نالەباری بێلایەنگرانەی بایەخداری و هەستیاریی کەلتووری و ئایینی لە بارەی هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی بۆتە هۆی وێنەیەکی ئاڵۆز کە لەم دیاردە کۆمەڵایەتییە بیچم بگرێت.

لە ناو دڵی توێژینەوەکانی ڕابردووم لە بارەی خەتەنەی کچان لە ئێران کە بە مەبەستی دابینکردنی داتا و سەرچاوە و

بۆ ئامادەکردنی یاسا و بەرنامەیەکی گشتگیر سەبارەت بە بنەبڕکردنی خەتەنەی ژنان ئەنجام درا، بابەتی هاوسەرگیریی منداڵ سەری هەڵدا. بەم شێوە هاوسەرگیریی منداڵان وەک پرسێکی کۆمەڵایەتی کە ئاوڕێکی ئەوتۆی لێ نەدراوەتەوە، بوو بە خەمی سەرەکیی لێکۆڵینەوەکانم.

منداڵهاوسەری لە ڕووی خەسارەتی جەستەیی و دەروونییەوە زیان بە منداڵان بەتایبەت کچان دەگەیێنێ و دەرهاویشتەگەلی وەکوو منداڵبێوەیی، بەردەوامێتیی پرۆسەی هەژاری و پەرەسەندنی داوێنپیسی لێ دەکەوێتەوە. ڕەگی منداڵهاوسەری لە نۆرمە نەریتی و باوەکاندایە و لە ناوچە گوندی و شارییەکاندا زۆر باوە. هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان دیاردەیەکی نوێ نییە و هەر ئێستا سەرنجی توێژەران، گرووپەکانی بەرگریکاری مافەکانی منداڵان، ڕێکخراوە نادەوڵەتییەکان و زۆرێک لە ڕێکخراوە نێونەتەوەییەکانی بەرەو لای خۆی ڕاکێشاوە. هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان بە پێی پێناسەی ڕێکخراوی یوونیسێف، هاوسەرگیرییەکە کە خوار تەمەنی 18 ساڵان ئەنجام دەدرێت. کەواتە توێژینەوەی کەم، کەمسەرنجی لە ئاست ئەم پرسە کۆمەڵایەتییە و نەبوونی ئاماری فەرمی لە ئێران بووە هۆی ئەوەی ئێمە لە لێکۆڵینەوەیەکی گشتگیردا بە ئاراستەی زانستییانە هۆکارە سەرەکییەکان و دەرهاویشتەکانی ئەم دیاردە بخەینە بەر تیشکی ڕەخنە و ڕای کۆمەڵگەی زانستی و ناوەندە یاسادانەرەکان.

لە کاتی ئەنجامدانی لێکۆڵینەوەی گشتگیر سەبارەت بە هاوسەرگیریی پێشوەختە لە ئێران، بۆم دەرکەوت کە باوەڕە نەریتی و ئایینییەکانی وەکوو سیغەی مەحرەمێتی یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانی پەرەسەندنی منداڵهاوسەری لە ئێرانە. سیغەی مەحرەمێتی یان هاوسەرگیریی کاتی لە نۆرمە نەریتی و ئایینییەکان لە ئێرانە کە شەرعێتیی یاسایی هەیە. بە گوێرەی مادەی 1075 و 1076ی یاسای مەدەنیی کۆماری ئیسلامیی ئێران، مەتعە یان هاوسەرگیریی کاتی هاوسەرگیرییەکی بە ماوەی دیاریکراو و بڕەمارەیی دیاریکراوە. بەڵام ئەوەی دەبێ لێک بدرێتەوە ئەوەیە کە یاسا لە زۆرێک لە پرسەکانی پەیوەست بە هاوسەرگیریی کاتی وەکوو نەفەقە، میرات و

هەڵوەشانەوەی هاوسەرگیریی کاتی بێدەنگی نواندووە و ئەم دۆخەی هێناوەتە ئاراوە کە مافەکانی ژنان پێشێل دەکرێت. هەروەها منداڵان لە چوارچێوەی سیغەی مەحرەمێتی لێک مارە دەکرێن و لە چوارچێوەی سیغەی مەحرەمێتی هەلومەرجی منداڵ‌هاوسەری ئاسان دەبێتەوە کە گرینگترین دەرهاویشتەکەی وازهێنان لە خوێندن لە لایەن قوتابیان بەتایبەت قوتابیانی کچە. بە ئاوڕدانەوە لە وەدواکەوتنی تەمەنی هاوسەرگیری و بوونە باو و پەرەسەندنی پەیوەندییە ئازادەکانی وەکوو هاوسەرگیریی سپی لە ئێران، هاوسەرگیریی کاتی جار نە جارێ لە ڕێگەی بەرپرسانی فەرمیی وڵات، مامۆستایانی ئایینی و مینبەری نوێژی هەینی یان تەلەڤیزیۆنەوە دەخرێتە ڕوو؛ بەڵام هەموو جارێ ڕێژەیەکی زۆری بەرگریکارانی مافەکانی ژنان و منداڵان و هەندێ لە فەقێکان و ناوەندە نادەوڵەتییەکانەوە بەرهەڵستی دەکەن. بۆشاییە یاساییەکان و دەستەبەربوونی بوارەکانی ڕابواردن‌خوازی و کەڵکاوەژوویی هەندێ لە دەلالانی هەوەس وای کردووە بەرهەڵستکاران وەکوو "کڵاوی شەرعی" لە هاوسەرگیریی کاتی بڕوانن؛ بەڵام لایەنگرانی هاوسەرگیریی کاتی بە هۆکاری تەندروستیی کۆمەڵگا دەزانن. زۆر لێکۆڵینەوە هەتا ئێستا سەبارەت بە هاوسەرگیریی کاتی ئەنجام دراوە، زۆر جار ڕوانگەیەکی بەهادارانەیان بەرامبەر بەم بابەتە لە ئارادا بووە. بەڵام لەم توێژینەوەدا دیاردەی هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی بە بێ ڕوانگەی لایەنگرانە و لە گۆشە نیگای خەڵکناسی و بە ڕەچاوکردنی بنەمای بێلایەنانەی بایەخدار، بە شێوەی گشتگیر و بە ئاراستەیەکی زانستی لە چوار بەشدا لێک دراوەتەوە. هەروەها هۆکار و لێکەوتەکان بە ڕوانگەی زانستی ڕوون کراوەتەوە. هەروەها بە پێی دەرهاویشتەکانی و بۆشاییە یاسایی و کێشە کۆمەڵایەتییەکان هەندێ ڕێکار خراوەتە ڕوو بۆ ئەوەی ناوەندە یاسادانەر و کارگێڕییەکان بتوانن بونیادی هاوسەرگیریی کاتی وەک پرسێکی کۆمەڵایەتی ڕێک بخەن.

بەشی یەکەم: سەرجەمی لێکۆڵینەوە

پێشەکی

هاوسەر (زوج) لە وشەدا بە واتای جووت و دژی تاک و تاقانەیە و لە مانادا بە واتای هاونشین و هاوڕێیە. واتە دوو بوونەوەر کە دێنە پاڵ یەکتر و بە پێی بەرنامەیەکی دیاریکراو ئامانجێکی تایبەتیان هەبێت کە بەم حاڵەتە دەڵێن هاوسەر. واتە هاوسەرێتی (زوجیت)، کە پەیوەندیی نێوان دوو شتە؛ بە جۆرێک کە بوونی یەکیان بە بێ ئەوەی دیکەیان کارکردی سەرەکی و چاوەڕوانکراو تێک دەدات. یەکێک لە نموونە باوەکانی هاوسەرێتی (زوجیت)، پەیوەندی نێوان ژن و مێردە. هەندێ لە توێژەران پێیان وایە بەهاکانی هاوسەرێتی لە نێوان ژن و مێرد بریتییە لە خواستی سێکسی، ڕێز، چێژ، قبووڵکردن، متمانە و هاودڵی. لە گرینگترین بەهاکانی نێوان دوو هاوسەر، ڕاکێشانی سێکسی یان خواستی سێکسییە. هاوسەرگیری جۆرە پەیوەندی و گرێبەستێکە کە پەیوەندیی هاوسەرێتی لە سەر بنەمای هەڵسوکەوت و ڕاکێشانی سێکسی لە چوارچێوەیەکی یاسایی و کۆمەڵایەتیی دیاریکراوە کە لە نێوان ژن و پیاوێک دەبەسترێت. کەواتە لەو ڕووەوەی کە لە کۆمەڵگا جیا جیاکاندا ئازادی و سنووردارێتیی ئەنجامدانی هەڵسوکەوتە سێکسییەکان لە ژێر کاریگەریی فاکتەرە کەلتووری، ئایینی و کۆمەڵایەتییەکانی هەمان کۆمەڵگایە، بە سیستماتیککردنی پەیوەندییە سێکسییەکان و دیاریکردنی سنوورەکان و مەڵبەندی ئەم بەستێنە هەمیشە جێی مشتومڕ و لێکدانەوە بووە.

پێناسەی کۆمەڵناسانە و خەڵکناسانەی بنەماڵە و هاوسەرگیری

شێوازی تێرکردنی خواستی سێکسی لە زۆربەی کەلتوورە مرۆییەکان لە چوارچێوەی هاوسەرگیریدا خۆی دەنوێنێت. هاوسەرگیری یەکێک لە نەریتە کۆن و پەسەندکراوە کۆمەڵایەتییەکانە کە دەتوانین بڵێین لە زۆربەی کۆمەڵگا

مرۆییەکاندا بە فەرمی ناسراوە. لە ناو هەموو جۆرە جیاوازەکانی پەیوەندیی کە مرۆڤەکان لێک نزیک دەکاتەوە یان پێکەوەیان دەلکێنێ، پەیوەندیی ژن و مێردی لە هی هەموو پیرۆزتر و بە مانایەک پێویستترە (مەهدەوی، 1377). هاوسەرگیری لە مانای وشەدا بە واتای جووتبوون، ژنهێنان، شووکردن و پێکەوە جووتبوونە (دێهخودا، 1371). هەروەها هاوسەرگیری گرێبەستێک لە نێوان ژن و پیاوە کە لە سەر بنەمای پەیوەندیی یاساییە کە بە گوێرەی ئایین و یاساکان جیاوازە (فەزلوالله، 1383). لە پێناسەیەکی دیکەی هاوسەرگیری، ئاماژە بە یەکێتیی جەستەیی، دەروونی و کۆمەڵایەتیی پیاو و ژن دەکرێ کە دەکەونە بەر یەکسانسازی و تێکەڵبوون لە هەمبەر کۆمەڵگا و چۆنیەتی ڕووبەڕووبوونەوەی لایەنەکان لەگەڵ ئەم پرسانە گرێدراو بە شێوازی تێگەیشتنی ئەوان لە جیاوازیی ژن و پیاوە (دانینۆ، 1383). لە ڕاستیدا هاوسەرگیری دۆستانەترین جۆری پەیوەندی بۆ دابینکردنی خواستە مادی و مەعنەوییەکانە و وەک یەکێک لە قۆناغەکانی گوورانی مرۆڤ لە قەڵەم دەدرێت. ئەم پەیمانە پیرۆزە لە ناو هەموو ئێتنیک و نەتەوەکان و لە هەموو زەمەن و شوێنەکاندا بوونی هەبووە، پەیوەندییەکی مێژوویی کە تێیدا ژن و پیاو ژیانێکی هاوبەش دەست پێدەکەن و پەیمان نوێ دەکەنەوە کە هاودەم و یار و خەمخۆری یەکتر بن، یەکتر بەختەوەر بکەن، یەکتریان خۆش بوێ و کۆتایی بە تەنیایی یەکتر بێنن. هاوسەرگیری جیا لە تێرکردنی خواستە سێکسی و سۆزدارییەکانی تاک، خواستە ئابوورییەکان، پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و کەلتوورییەکانیش ڕێک دەخا و بە هۆی گرینگی و کاریگەرییەک کە هەیەتی، وەک نۆرمێکی قبووڵکراو لە هەموو وڵاتانی دنیادا دێتە هەژمار (ئازاد ئەرمەکی، 1386: 99). بە پێی پێناسەی کۆمەڵناسانە، هاوسەرگیریی کردەوەیەکە کە لە سەر بنەمای پەیوەندییەکی هەمیشەیی سێکسییە و دوو ڕەگەزی لێکدژ پێکەوە پەیوەندیی سێکسی ساز دەکەن (سارۆخانی، 1385: 25).

دەتوانین لە دوو ڕووەوە هاوسەرگیری لێک بدەینەوە: هاوسەرگیری وەک جۆرێک ناوەند و هاوسەرگیری وەک

جۆرێک پەیوەندی. لە هاوسەرگیریی ناوەند ئەم تایبەتمەندییانە بەدی دەکرێ: ئازادیی کەمتر لە هەڵبژاردنی هاوسەر، کارتێکراوی بە هۆی پێویستییە توندە کۆمەڵایەتی و خزمایەتییەکان، پێداگری لە سەر ڕەهەندە ئابوورییەکانی وەکوو خاوەندارێتی و دابەشکردنی کاری ڕەگەزێتی، گرینگیی ڕەهەندی گشتی، بیچمگرتنی کۆمەڵەیەک لە پەیوەندی و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، نایەکسانیی ڕێژەیی لە ناو ناوەندی هاوسەرگیری و بوونی جۆرێک پیاوسالاری، پێداگریی کەمتر لە سەر خواستە سێکسییەکانی هەر دوو لا و گرینگیی پەیوەندیی سێکسی بە مەبەستی دوگیانبوون و زکوزا. بەڵام لە هاوسەرگیریی جۆری پەیوەندی ئەم تایبەتمەندییانە بەدی دەکرێ: ئازادیی زێدەتر لە هەڵبژاردنی هاوسەر، دابڕانی ڕێژەیی ئەم پەیوەندییە لە پێویستییە توندە کۆمەڵایەتی و خزمایەتییەکان، سووربوون لە سەر ڕەهەندە سۆزداری و نێوانتاکییەکانی پەیوەندی سێکسی، گرینگیی ڕەهەندی تاکەکەسی، بنەمایەک بۆ بە گەورەساڵدانانی تاک، یەکسانیی ڕێژەیی لە ناو ئەم پەیوەندییە و هاوڕێیەتی، پێداگری ئەرێنی لە سەر خواستە سێکسییەکانی هەر دوو لا (دوولایەنە) و گرینگیی پرسە سێکسییەکان وەک هێمای پرسەکانی ژیانی ژن و مێردی.

ئەوەی لە سەر بنەمای ناوەندی هاوسەرگیری بیچم دەگرێ، بنەماڵەیە. بنەماڵە یەکەی کۆمەڵایەتیی کۆمەڵگەی مرۆییە. خەڵکناسان ئەوە بە بنەما و کۆڵەکەی کۆمەڵگا و خانەی سازێنەری ژیان و پەناگای ئەندامەکان لە قەڵەم دەدەن. یەکەمین ئەزموونی مرۆڤ بۆ بە کۆمەڵایەتیبوون لەم پەناگادا ڕوو دەدات. بنەماڵە کۆمەڵێ لەو کەسانەیە کە بە پەیوەندیی خودییە ڕاستەوخۆکان پێکەوە دەلکێن و ئەندامە گەورەساڵەکانی بەرپرسایەتیی پاراستنی منداڵان لە ئەستۆ دەگرن (گیدنێز، 1389: 252). بێرگێس و لاک[1] (1953) بنەماڵە بە گرووپێک دەزانن کە پێکهاتووە لەو کەسانەی کە لە ڕێگەی پەیوەندی سێکسیی، هاوخوێنی و یان قبووڵکردن (وەک منداڵ) پێکەوە

1. Burgess &Locke

وەک مێرد، ژن، دایک، باوک، برا و خوشـــک پێکەوە لە پەیوەندیدان و فەرهەنگێکی هاوبەش پێک دێنن و لە یەکەیەکی تایبەتدا ژیان دەکەن (بەهرامی، 1385). بنەماڵە یەکێک لە گشتیترین ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکانە کە بە پێی هاوسەرگیریی دوو ڕەگەزی بەرامبەر بیچم دەگرێ و تێیدا پەیوەندییە خوێنییە ڕاســـتەقینە یان پێوەلکاوەکان بەدی دەکرێت. بنەماڵە جۆرێک هاوبەشیی شوێنی لە خۆ دەگرێ و هەڵگری کاردە جۆراوجۆرە کەسێتی، جەستەیی،، ئابووری و پەروەردەییەکانە. بەم شێوە بنەماڵە یەکەیەکی کۆمەڵایەتییە کە ڕەهەندی جۆراوجۆری ژیانی، ئابووری، یاسایی، دەروونی و کۆمەڵناسانانەی لە خۆ گرتووە؛ بنەماڵە ناوەندێکی کۆمەڵایەتی و لە لایەکی دیکەشەوە یەکێک لە فاکتەرە گرینگە کاریگەرەکانی ســــەر کۆمەڵگایە (ســـارۆخانی، 1385: 136). لە هەموو کۆمەڵگا مرۆییەکاندا، بنەماڵە بە بیچمی جۆراوجۆرەوە بوونی هەیە و خەڵکناســـان و کۆمەڵناســـان بیچمەکەیان ناســـکاری و پۆلێنبەندی کردووە. هەندێ لە بیچمەکانی بنەماڵە لە زۆربەی کۆمەڵگاکاندا دەبینرێن و هەندێکی دیکە هی کۆمەڵگا تایبەتەکانن. بنەماڵەی ناوەکی / بەربڵاو؛ بنەماڵەی باوکســـالار / دایکســـالار؛ بنەماڵەی باوکشـــوێن / دایکشـــوێن؛ بنەماڵەی یەکهاوســـەری / فرەهاوســـەری؛ بنەماڵەی ناتەواو / تاکهاوســـەری و بنەماڵەی زەڕی (هەڵگری ئەندامانی زەڕ) و هاوسەرگیریی هاوبەشی و هاوماڵی لەو پۆلێنبەندییانەن کە بە پێی ڕێژەی ئەندامان و باڵادەستی و شوێن و جۆرە نوێکان ئاماژەیان بە بنەماڵە دراوە (باقری، 1389).

هاوسەرگیری و پێکهێنانی بنەماڵە لە حاڵەتێکدا بۆ سیستەمی کۆمەڵایەتیی گشتی کارکردی ئەرێنی هەیە کە لە کاتی گونجاو و لەگەڵ کەسێکی شیاو ئەنجام بدرێ، واتە ئەگەر هاوسەرگیری لە تەمەنی شیاودا نەبێ هاوسەرگیریی پێشوەختە ڕوو دەدات. لە ئەنجامدا هەم هاوسەرەکان لە ڕووی تاکەکەسییەوە زیانیان پێ دەگا و هەم کاریگەرییە کۆمەڵایەتییە جۆراوجۆرەکانی بۆ وێنە نەخۆشـــیی جەســـتەیی و دەرونی و ناڕەزایەتیی لە ژیانی ژن و مێردایەتییەوە بگرە تا دەگاتە ڕێژەی کەمی بەشـــداریی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵگاگریی ناتەواو لە بنەماڵە (کە خۆی

ئاسەواری تاکەکەسی و کۆمەڵایەتیی زۆری لە خۆ گرتووە) داوێنی کۆمەڵگا دەگرێت.

تەمەن وەک فاکتەرێکی دیاریکەر بۆ سەرکەوتنی هاوسەرگیری

تەمەنی یەکەم پەیوەندیی سێکسی وەک یەکێک لە پێوەرە گرینگەکانی هەڵسەنگاندنی ئاستی تەندروستیی جەستەیی و دەروونیی کەسانی کۆمەڵگا دێتە هەژمار. خاوەنڕا جۆراوجۆرەکانی بواری ئابووری و کۆمەڵایەتی، وەک بگۆڕێکی گرێدراو هاوسەرگیرییان تاوتوێ کردووە. تەمەنی هاوسەرگیری لە هەر کۆمەڵگایەکدا شێوازی ڕێکخستنی ژیانی خێزانی و هەوەها دەرفەتگەلێک پیشان دەدا کە ژنان و پیاوان لە کاتی هاوسەرگیریدا لێی سوودمەندن. هاوسەرگیریی درەنگوەخت دەتوانێ زیان و دەرهاویشتەی جیدی بۆ سەر گەنجانی لێ بکەوێتەوە، ئەم زیان و خەسارەتانە دەتوانێ بریتی بێ لە نابەرپرسایەتی، هۆگربوون بە پەیوەندیی سێکسیی نائاسایی کچان و کوڕان، بەفیڕۆچوونی تەمەنی گەنجێتی و شادمانی، بەدخوویی لە ژیان بە هۆی تێرنەبوونی خواستە تاکایەتییەکانیان، نیگەرانیی دایک و باوک لە درەنگ هاوسەرگیریکردنی منداڵەکانیان، خەمۆکی، کێشەی سێکسی، پەنابردنە بەر مادەی هۆشبەر و ... (پوورنەقی، 1394). لە لایەکی دیکەشەوە، هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵ یان منداڵهاوسەری دەتوانێ کێشەی زۆری لێ بکەوێتەوە. هاوسەرگیریی پێشوەختە یان منداڵهاوسەری بە هەر چەشنە هاوسەرگیرییەک دەوترێ کە لە خوار تەمەنی 18 ساڵان کرا بێت. بە پێی ناوەڕۆکی کۆنوانسیۆنی مافەکانی منداڵ، منداڵ بە کەسێک دەوترێ کە تەمەنی لە نێوان ڕێکەوتی لە دایکبوونەوە هەتا 18 ساڵانە. بەڵام لە هەندێ لە وڵاتان ئەم تەمەنە بە پێی یاساکان و هەلومەرجی کەلتووری و کۆمەڵایەتیی ئەو وڵاتە گۆڕانی بە سەردا دێت. سندووقی حەشیمەتی ڕێکخراوی نەتەوەکان بە هەر چەشنە هاوسەرگیرییەکی ژێر تەمەنی 18 ساڵان، بەر لەوەی کچ یان کوڕ لە سۆنگەی جەستەیی و دەروونییەوە ئامادەی قبووڵکردنی بەرپرسایەتیی هاوسەرێتی و منداڵداری بن، دەڵێ هاوسەرگیریی منداڵان. گرینگترین

هۆکاری کاریگەر لە سەر هاوسەرگیریی پێشوەختە بریتییە لە هەژاری، ئاستی خوێندەواریی نزم و کەمخوێندەواری، پشتیوانیی یاسایی، زەختە کۆمەڵایەتییەکان و ڕوانینی پیاوسالارانە و باوەڕە نەریتی و ئایینییەکان. هاوسەرگیریی پێشوەختە بۆ هەر دوو ڕەگەزەکە جێی نیگەرانییە؛ بەڵام ئەم دیاردە بۆ کچان زیانبەخشترە. لە ئاسەوارەکانی هاوسەرگیریی پێشوەختە دەتوانین ئاماژە بکەین بە: هەڵکشانی ڕێژەی تەڵاق، منداڵبێوەیی، پەروەردەبوونی منداڵانی بێسەرپەرشت و بەدسەرپەرشت، کەڵکاوەژوویی سێکسی بۆ سەر کچان، بەردەوامیی پرۆسەی هەژاری و لەشفرۆشی، زۆربوونی نەخۆشییە جەستەیی و سێکسی و ڕۆحییەکانی کچان. (ئەحمەدی، هاوینی ساڵی 1396ی هەتاوی). کەواتە لە ڕووانگەی کۆمەڵناسییەوە، هاوسەرگیری گرێبەستێکی کۆمەڵایەتی و دەستەبەری مانەوەی نەوەی مرۆڤە و ئاسوودەیی و ئاسایشی کۆمەڵگا لە ئەنجامی هاوسەرگیرییەکی تەندروست و لە کاتی خۆی کە کارکردە ئەرێنییەکانی بۆ بنیاتی بنەماڵە بەردەوام بێ وەدەست دێت.

هەڵسوکەوتە سێکسییەکان و پەیوەندییەکانی نێوان ژن و مێرد (لە کەلتووری ڕۆژاواییدا)

خواستی سێکسی یەکێک لە خواستە سەرەکییەکانی مرۆڤە کە دەبێ بە دروستی و بە دوور لە کەمڕەوی و توندڕەوی تێر بکرێت. ئەگەر ئەم خواستە بە تەواوەتی سەرکوت بکرێ یان تێرکردنی بە لاڕێدا ببرێ و تووشی کێشە بێ، ئەوە کەسەکە لە حاڵەتی هاوسەنگی و گووران دەترازێ کە ئەمە دەبێتە هۆی نەخۆشیی ڕۆحی و دەروونی و تەنانەت جەستەیی. هەر بۆیە مرۆڤ بۆ هەبوونی ڕەفتاری سێکسیی گونجاو و شیاو و هەروەها بۆ ڕێنوێنی و تێرکردنی شیاوی خواستە سێکییەکەی، وەکوو ڕەهەندەکانی دیکەی ژیان، پێویستی بە سەرچەشن و شێوازی هەڵسوکەوتە. سەرچەشنی ڕەفتاری سێکسیی گونجاو لە زۆربەی کەلتوورەکاندا لە بیچمی هاوسەرگیریدا خۆی نواندووە. بەو پێیەی کە نۆرمە سێکسییەکان لە هەموو کۆمەڵگاکاندا بوونی هەیە و ئەم نۆرمانە داکۆکی لە سەر

هەندێ لە کارکردەکانی پەیوەندیی سێکسی دەکەنەوە و قەدەغەی هەندێکی دیکەی دەکەن. ڕەفتاری سێکسیی مرۆڤ هەمیشە مانادارە و ئەندامانی کۆمەڵگا لە ڕەوتی بە کۆمەڵایەتیبوونیاندا فێری ئەم نۆرمانە دەبن. بەم پێیە هەڵسوکەوتە سێکسییە قبووڵکراوەکان لە هەر کەلتوورێکدا لەگەڵ هەڵسوکەوتە سێکسییە قبووڵکراوەکانی کەلتوورێکی دیکە جیاوازی هەیە و ئەمە ئەوە پیشان دەدا کە مرۆڤ لە کەلتووری خۆیدا فێری کارکردنەوەکان دەبێت.

وێنەی 1. کەلیسای وانەک جوڵفای ئیسفەهان کە ڕێوڕەسمی ئایینی و هاوسەرگیریی مەسیحییەکانی ئیسفەهانی تێدا ئەنجام دەدرێت. ماڵپەڕی سەردانکردن http://esfahaanemrooz.ir

لە مێژووی دوو هەزار ساڵەی ڕۆژاوا، پارادایمگەلی جۆراوجۆر بە سەر کەلتووری سێکسیدا زاڵ بووە. کۆنترینیان گومانی ئایینی / ئەخلاقییە کە لە وانەکانی ئایینی مەسیحییەتەوە سەرچاوە دەگرێ و لە بنەڕەتەوە لە سەر بناغەی بە تاوانزانینی دامرکاندنی خواستی سێکسی لە دەرەوەی چوارچێوەی باو (هاوسەرگیری) و هەوڵ بۆ ڕەتکردنەوە یان کۆنترۆڵی توندی خواستی سێکسی ڕەگی داکوتاوە.

دان ناردۆ[1] لە کتێبی سەرهەڵدانی مەسیحییەت بۆ داکۆکی لە سەر ئەم ئیدەعایە دەڵێ: لەو سەردەمەدا، کچێتی وەک

---

1. Don Nardo

کەرامەتێکی بایەخدار لێی دەڕوانرا و پەیوەندیی سێکسی لە دەرەوەی چوارچێوەی هاوسەرێتیی ئەو دوو هاوسەرەی کە دەیانویست منداڵ بخەنەوە بە شێوەیەکی ڕوو لە زیادبوو بە قێزەون سەیر دەکرا. ناوبراو پاشان درێژەی پێدەدا: لە سەدەی چوارەم بەم لاوە، بزووتنەوەی ڕەبەنایەتی بیچمی گرت کە لە ژێر کاریگەریی هەندێ لە سیستەمە ئایدۆلۆژیایی و قوتابخانە فەلسەفییە هاوەڵدارنەرانەکان چلەکێشی و سەڵتێتییان هێنایە ناو بیری مەسیحییەتەوە و وەک هەڵسوکەوتێکی ئەخلاقی چەسپاندیان. هۆگری بۆ سەڵتێتی و چلەکێشی، بەشێک لە بیر و باوەڕە مانەوییەکان بووە (مانەوییەکان شوێنکەوتووانی پێغەمبەرێکی ئێرانی بە ناوی مانی بوون و پێیان وا بوو کە جیهان بۆ سەر دوو هێز کە نوێنەری چاکە و خراپەن، دابەش کراوە.) بە باوەڕی مانەوییەکان، خراپە مرۆڤ گەندەڵ دەکا و ڕزگاری لە جیابوونەوە لە خراپە و چوونە ناو مەڵبەندی ئاسمانیی ڕووناکیی پەتیدایە. تەنیا لە ڕێگەی تەرخانکردنی ژیان بە چلەکێشی توندڕەوانە وەکوو خۆبواردن لە پەیوەندیی سێکسی، کردەوەی توندئاژۆیانە و نەخواردنی گۆشتدا ئەم ئامانجە دەپێکێنرێت. بەڵام لەگەڵ هاتنی ڕۆنیسانس و سەرهەڵدانی ئەزموونگەرایی و بیچمگرتن و پەرەسەندنی زانستی نوێ لە سەدەی شازدەهەم، گومانی زیندەوەرناسانە بۆ خواستی سێکسی دەرکەوت و تا دەهات لە ماوەی سەدەی چوارەمدا لە ناو پانتای هزری و کۆمەڵایەتیی ڕۆژاوادا گەشەی دەکرد. هەتا سەرهەڵدانی سەردەمی ڕۆشنگەری، واتە سەدەی هەژدەهەم، بەردەوام گریمانەی ئایینی – ئەخلاقی بە سەر پەیوەندییە سێکسییەکاندا باڵادەست بوو. لە سەدەی نۆزدەهەم بەم لاوە، لەگەڵ سەرهەڵدانی سەردەمی مۆدێرن، عەشقی ئێحساسی وەک بیچمێکی مۆدێرن و تاکخوازانەی ڕەفتاری سێکسی وردە وردە بوو بە بەدیلی سەرچەشنی پێشمۆدێرن. بە پێی ئەم گۆڕانە، هەندێ لە لێکۆڵەران عەشقی سەردەمی مۆدێرن بە بەرهەمی سکۆلاری ڕۆژاوا دەزانن (Beck, 1995: 268).

لە سەدەی نۆزدەهەم بە سەرهەڵدانی زیگمۆند فرۆید، زانستی دەروونناسی لە ڕوونکردنەوەی بابەتە مرۆییەکاندا

پێگەیەکی بەرزی وەدەست هێنا و لە پرسە سێکسییەکان چووە ژێر تیشکی زانستی دەروونناسیی نوێ. لە ئەنجامی پەرەسەندنی دەروونناسی و پەرەسەندنی ڕوانگەکانی فرۆید، گریمانەی دەروونناسانە لە سەر ئاستی وڵاتانی ڕۆژاوا بە شێوەی گشتگیر پەسەند کرا و بە سەر کەلتووری سێکسیی ڕۆژاوادا زاڵ بوو و فرۆیدیزم بوو بە ئایدۆلۆژیایەک بۆ ڕەگەزبەخشین بە هەموو کەسایەتی و ژیانی کۆمەڵایەتیی مرۆڤ. فرۆید بە خستنە ڕووی بیرۆکەگەلێک لەم چەشنە لە کۆمەڵگایەک کە تێیدا تێرکردنی خواستی سێکسی ئەستەمە، کۆمەڵگایەکی نەخۆشە، توانی بناغەی تیۆری بۆ ئازادتربوونی هەڵسوکەوتە سێکسییەکان دابڕێژێت (فازڵی، 1383). ڕەنگە بتوانین بڵێین لە ئەنجامی هاوکاتبوونی ئەوەی فرۆید لە بارەیەوە دەدوێ لەگەڵ گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکانی ئەورووپا، پەیوەندییە سێکسییەکان لە چاو ڕابردوو ئازادتر ببوو و بەستێن بۆ وتووێژ لە بارەی تابۆ سێکسییەکان تا دەهات خۆش دەکرا. لە نیوەی دووهەمی سەدەی بیستەم گریمانەی کۆمەڵناسانە / مێژوویی لە ناو گوتاری توێژینەوە سێکسییەکان سەری هەڵدا و وردە وردە بە سەر ڕوانگەی گشتی سەبارەت بە پرسە سێکسییەکان لە کەلتووری سێکسیی ڕۆژاوادا زاڵ بوو. سەرهەڵدانی شەپۆلی دووهەمی "بزووتنەوەی ژنان" ناسراو بە فیمینیزمی ڕادیکاڵ لە دەیەی 70ـی زایینی کە هەموو کەلتوورە سێکسییەکانی لە ڕۆژاوا خستە ژێر کاریگەریی خۆیەوە و هەندێ وەک "شۆڕشی سێکسی" ناوزەدی دەکەن، یەکێک لە گرینگترین ڕەهەندەکانی گریمانەی کۆمەڵناسانەیە. بزاڤی فیمینیزم، خۆوشیاریی ژنان لە ئاست مافە تاکەکەسی و کۆمەڵایەتییەکانیان و ئازادییەکانی ژنان لە بندەستیی مێژوویی پیاوانی لە هەموو ڕەهەندەکانی ژیان کردبووە ئامانجی خۆی و نە تەنیا پرسە سێکسییەکان، بەڵکوو بەوپەڕی پێداگرییەوە لە سەر بوارەکانی ڕخنەی هونەری، مەعریفەناسی و بیچمدان بە دیسیپلینی کۆمەڵایەتیی پشتبەستوو بە مافەکانی ژنان و پیاوان ئیش دەکات. لە سەردەمی نوێدا بەڵگەی ئەوە دەهێنرێتەوە کە خواستی سێکسی و سەرچەشنە نەریتی و مێژووییەکان بۆ تێرکردنی ئەم خواستە کە شێواز و ئامرازەکانی دەسەڵات بۆ

دامەزراندن، جێگیرکردن و پەرەدان بە باڵادەستیی پیاوان دابین دەکا، تێک بشکێنرێت. هەڵبەت ئەم وتە بە مانای ڕەتکردنەوەی بەها ئەخلاقییەکان نییە، بەڵکوو بە نیازی داڕشـــتن و لکاندنی ئەم بەهایانە لە ڕوانگەیەکی جیاوازە کە نایهەوێ مافی ژنان لە ژێر نـاوی ئـەخلاق قوربـانی بکـات. لـەم گریمـانـە نوێیـەدا، پەیوەندیی سـێکسـی و ڕەفتاری سـێکسـی جۆرێک سـازەی کۆمەڵایەتییە[1] کە مرۆڤەکان لە هەر قۆناغێکدا بە پێی خواسـت و وەرچـەرخـانـەکـانی ســـەردەمی خۆیـان بیچمیـان پێداوە و پێناسـەیان کردووە. لە ئەنجامدا سـەرچەشـنێکی نەگۆڕ و هەتا هەتایی بۆ ڕەفتاری سـێکسـی بوونی نییە (Horrocks, 1997: 189).

ئەم ئاراســـتە نوێیە دژ بە هەموو ئاراســـتە ڕەهاخوازەکانە. بزووتنەوەی ژنان لە ڕۆژاوا لە بواری پەرەسـەندنی بەشداریی ژنـان لـە بـازاڕی کـار، خوێنـدن، هـەڵـە پـەروەردەییـەکـان و خوێندنی باڵا، دروستکردنی هەستیاری دژ بە توندوتیژی دژ بە ژنان، دامەزراندن و پەرەدانی خۆوشـــیاری لە بارەی ژنان و زۆرێک لە بوارەکانی دیکە هەندێ ســـەرکەوتنی وەدەســـت هێنـاوە؛ بـەڵام ســـەرکـەوتنی گرینگتری ئـەم بزووتنـەوە ئـەو گۆڕانەیە کە بە پشتبەستن بەم دەستکەوتانە لە سەر سەرچەشنی بنەماڵە و دەرکەوتنی بیچمە نوێکانی ڕەفتاری سـێکسـی بەدی هێناوە.

بە شێوەی نەریتی ڕەفتاری سێکسی لە سەر بنەمای بیچم و جۆری بنـەمـاڵـەیە. بـە واتـایـەکی وردتر، یـەکێـک لـە کـارکردە سـەرەکییەکانی بنەماڵە ڕێکخستنی شێوازی تێرکردنی خواستی ســـێکســـی و ڕێنوێنیکردنی ئەم خواســـتە بە ئاراســـتەی بـەرژەوەندییە گشـــتیترەکانی تـاک و کۆمـەڵگا بووە. بـەڵام لـە سـەردەمی ئێسـتادا ئەم پەیوەندییە پێچەوانە بۆتەوە؛ واتە ئەوڕۆ بنەماڵە ســـەرچەشـــنێکی ســـێکســـی دەگرێتە بەر و بیچم و پێکهاتەکانی ناوی تاوتوێ و سـەر لە نوێ پێناسـەی کراوەتەوە. ڕەفتـاری ســـێکســـیش بـەرەو بـە تـاکـایـەتیبوون ڕووی لـە وەرچـەرخـانـە؛ بـە جۆرێـک کـە مرۆڤی ئـەوڕۆیی ئـەم بـابـەتـە

1. social construction-

یەکێک لە ئاشـکرا کەلتوورییەکان دەزانێ کە هەر کەس بە پێی بۆچوونی خۆی جۆری ژیانی سێکسیی خۆی دەستنیشان دەکا و دەوڵەت، ئایینەکان و سیستەمی یاسایی ناتوانن زەخت لە کەس بکەن. بە واتایەکی دیکە، بەستێنی بنەماڵە و پرسە سێکسییەکان بـە تـاکـایـەتی بووە. بۆ وێنـە جـان ئـارمسـترانـگ[1] لـە کتێبی "مەرجەکانی عەشق" و لە ڕوونکردنەوەی پەیوەندیی سێکسی کە بە پێچەوانەی نەریت و ئامۆژەکانی ئایینی مەسیحییەت کە پێویستی بە بوونی عەشق نییە، دەڵێ: "چێژی پەیوەندیی سێکسی لەگەڵ دیکەی چێژە جەستەییەکانی وەکوو چێژی جەستەیی، بۆ وێنـە چێژی نـان خـوادن یـان یـاری بـە جیاواز نازانێت. بۆچوونێک کە لێرەدا بە کار دەهێنرێ بەم شێوەیە: وەکوو چۆن ئەم تێگەیشتنە هەڵەیە کە ئێوە هەمیشە دەبێ لەگەڵ خۆشەویستەکەتان یاری تەنیس بکەن یان نانی نیوەڕۆ بخۆن، ئەم بیرۆکەش ناژیرانەیە کە ئێوە دەبێ تەنیا لەگەڵ ئەو کەسە سێکس بکەن کە خۆشەویستتانە. ئەگەر پەیوەندیی سێکسی یەکێک لە چالاکییە چێژبەخشەکان نەبێ، لە عەقڵەوە زۆر دوورە کە پێمان وا بێ وەفاداریی سێکسی بە جۆرێک لە جۆرەکان پەیوەندی بە عەشقەوە هەیە" (فازڵی، 1383).

لە ئێستادا لەگەڵ شێوازە نەریتییەکان ، شێوازی زۆر لیبراڵتر لە هەمبەر ئاراستە سێکسییەکان بەدی هاتووە کە بە تایبەت لە دەیەی 60ـی زایینی بەهێز بوون. هەندێ لە خەڵک بەتایبەت ئەو کەسانەی کە لە ژێر کاریگەریی ئامۆژە مەسیحییەکان لە کەلتووری ڕۆژاواییدان، پێیان وایە پەیوەندیی سێکسی لە دەرەوەی بازنەی هاوسەرگیری شیاو نییە، ئەگەرچی زۆر کەس باوەڕیان وایە کە چێژی سێکسی لایەنێکی باش و گرینگی ژیانە. لە بەرامبەردا هەندێ داکۆکی لە سەر پەیوەندیی سێکسی لە دەرەوەی بازنەی هاوسەرگیری دەکەن و لە هەمبەر چالاکییە سێکسییە جیاوازەکان (ڕەفتاری سێکسی لە دەرەوەی بازنەی هاوسەرگیریی فەرمی و زگوزا) شێوازی نەرمینوێنتریان هەیە. لە زۆرێک لە وڵاتانی ڕۆژاوایی لە ماوەی سی ساڵی ڕابردوودا شێوازە سێکسییەکان

1. John Armstrong

ئازادتر و کراوەتر بوون. لە فیلم و نواندنەکاندا دیمەنگەلێک پیشـــان دەدرێن کە پێشـــتر قبووڵنەکراو بوو و بابەتەکانی پۆڕنۆگرافی بۆ زۆربەی گەورەســـاڵان کە خوازیارین زۆر بە ئاســـانی دەســـت دەکەوێت (گیدنێز، 1389. 1389: 186 - 185).

ڕەفتاری ســێکســی و پەیوەندییەکانی نێوان ژن و مێرد (لە کەلتووری ئایینی و ئیسلامی)

هۆگری و ڕەفتاری ســێکســی لە گرینگترین ڕەهەندەکانی ژیانی مرۆڤە و مرۆڤ لە ڕێگەی ڕێنوێنیی دروســتی ئەم کارلێکە، گەشە دەکات. لە سەر بنەمای خواستی سێکسییە کە نەوەی مرۆڤ پارێزراوە و تەکووزی و هاوپەیوەندیی کۆمەڵایەتی بەدی هاتووە و لە ئەنجامدا کۆمەڵگا بیچمی گرتووە. کەواتە بێجێ نییە ئەگەر بڵێین بە کۆمەڵایەتیبوونی مرۆڤ بە شــێوەی ئەوڕۆیی لە ســـەر تەوەری زکوزا و لە پێشــیەوە خواســتی ســێکســی ڕوو دەدات. هەر بۆیە چۆنیەتی تێرکردنی خواستی سێکسیی مرۆڤەکان لە باسە هەستیارەکانی مێژووی مرۆڤە و قوتابخانە هزری و ئایدۆلۆژییەکان کە ئیدەعای ڕێنوێنیی مرۆڤ دەکەن بۆ پەروەردە و ڕەفتاری ســێکســیی مرۆڤەکان گەلاڵەیەکی تایبەتیان هەیە. بە واتایەکی دیکە، قوتابخانە هزری و ئایینییە جیاوازەکان لە ڕێگەی بە چوارچێوەکردنی خواستی سێکسی لە چوارچێوەی دیاریکراو هەوڵیان داوە ئەم خواســـتەی مرۆڤ کۆنترۆڵ و ڕێگری لە بەڕەڵابوونەوەکەی بکەن.

لە درێژایی مێژوودا ئایینە یەکتاپەرەســتییەکان هەوڵیان داوە ئەم خواستە سرووشتییەی مرۆڤ بەیاسایی بکەن و بە شێوە جۆراوجۆرەکان، شـــوێنکەوتووانی خۆیان لە بێڕەوشـــتی و ترازان لەم ڕێکارانە قەدەغە دەکرد. لەم نێوانەدا ئایینی ئیسلام ســـەرنجێکی تایبەتی پرژاندووەتە ســـەر خســـتنە ڕووی سەرچەشنی هەڵسوکەوتێکی سێکسیی پارێزراو و گرینگییەکی تایبەتی بە ڕێگری، چاکسازی و چارەسەری نانۆرمییەکان، بە لاڕێداچوون و کێشە ســێکســییەکان داوە؛ چوونکە گەشـــە، پێشـــکەوتن، بەختەوەری و گووڕانی مرۆڤ، چاکســـازی و

پەروەردەی نەوە، درێژەدان و پاراستنی ڕەچەڵەک لە ڕێگەی دروست، درێژەدان و تۆکمەبوونی سیستەمی بنەماڵە و بە دوایدا خاوێنی کۆمەڵگای لە پارێزراوی و پاکیزەبوونەوە لە جۆرەکانی ئەم بە لاڕێداچوونە و هەروەها نەبوونی ئەم کێشانە دەبینێت. مۆدێلی ئیسلامییانەی پاراستنی ڕەفتاری سێکسی لە دوو ڕەهەندی (پاکداوێنی و خۆپارێزیی سێکسی) و هاوسەرگیری (تێرکردنی شیاو و ڕەزامەندانەی خواستە سێکسییەکان لە ڕێگەی هاوسەربژێری) پێک دێت. ئەم دوو ڕەهەندە سنوورێکی بەربڵاو لە بنەما و بەرنامەکان لە درێژەی گۆڕانی مرۆیی لە کاتی لە دایکبوونەوە بگرە هەتا دواساتی ژیان (چاودێری، کۆنترۆڵ، ڕێنوێنی و پەروەردەی سێکسی، ئامادەکردن و ڕاهێنانی سێکسی لە کاتی هاوسەرگیری، ڕاهێنانی سێکسی و شێوازی هاوباخەڵی و چاکسازی و چارەسەری نەشیاوییە سێکسییەکان) لە خۆ دەگرێت (نوورعەلیزادە، 1388). ئایینی ئیسلام، تێرکردنی خواستی سێکسی لە سیستەمی بنەماڵە و لە سای هاوسەرگیری، وەک بابەتێکی پەسەندکراو بە هەژمار دێنێ و داکۆکی لە سەر دەکا و ڕێگە بە مرۆڤەکان دەدا کە خواستی سێکسیی خۆیان لە ڕێگەی تێکەڵبوون لەگەڵ هاوسەرەکانی خۆیان تێر بکەن (کەجباف، 1384).

وێنەی 2. ڕێوەڕسمی هاوسەرگیریی ئیسلامی؛
ماڵپەڕی http://isslamicmatchmakking.com

ڕوونکردنەوەی پێگەی بنەماڵە و هاوسەرگیری لە پێکهاتەی کۆمەڵگە ئیسلامییەکان و دەوری لە ڕێکخستنی ڕەفتاری سێکسیی ژن و پیاو لە سەر بنەمای تێگەشیتنێکی دروست لە ئایینی ئیسلامە. مرۆڤ لە قوتابخانەی ئیسلام، حەقیقەتێکی ڕۆحانی هەیە. ئەو خولقێنراوە بۆ ئەوەی لە سای مەعنەویخوازی و خۆسازیی ئایینی، حەقیقەت و حەقانەتی ڕۆحانیی خۆی بگەشێنێتەوە و لە خوا نزیک ببێتەوە.[1] لە سەر بنەمای تێگەیشتن و شیکاریی هەبوونناسانە لە مرۆڤە کە هەموو پێداویستییەکانی ئەم گەردوونە، وەکوو هاوسەرگیری و بنەماڵە لە پێناو دابینکردنی بەختەوەریی مرۆڤ ماناداره. هاوسەرگیری و بنەماڵە لە چەقی سەرنجی ئیسلامە و دەشێ و ناشێکانی بە شێوەی ڕوون و ڕاشکاو دیاری کراوە. لەم ئاخێزگەدایە کە بەشێکی گرینگی کاردای بنەماڵە دڵخوازە

1ـ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ: بێگومان من جنۆکە و ئادەمیزادم بۆ ئەوە دروست کردووە کە هەر من بپەرستن و فەرمانبەرداری من بن. سوورەتی ذاریات، ئایەتی 56؛

ئیسلامییەکان لە بنەماڵەکانی دیکە جیا دەبێتەوە (موحێبی، 1390).

بە باوەڕی قورئانی پیرۆز، مرۆڤەکان جۆرێک ئافرێنراون کە هۆگری بۆ هاوسەرگیری و پێکهێنانی بنەماڵە لە سرووشت و جەوهەریاندایە و لە بنەڕەتەوە مرۆڤەکان جووتجووتن و هیچ پیاو و ژنێک نییە کە هاوسەرێکی بۆ نەخولقێنرا بێت. قورئانی پیرۆز دەفەرمووێ: "وَاللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجاً". خوا؛ ئێوەی لە خاک دروست کردووە، لەوەودواش لە نووتفەیەک (کە بریتییە لە بە یەکگەیشتنی سەرە مێکوتەیەک لەگەڵ هێلکۆکەیەکدا) لەوەودوا کردوونی بە جووت (نێر و مێ)[1]. قورئان بەم واتایانە لە ڕاستیدا ئاماژە بە فەلسەفەی بنەڕەتیی پێکهێنانی بنەماڵە دەکا و سەرچاوەی جووتخوازی (هاوسەرگیری و هاوسەرێتی) بە سرووشتی مرۆڤ دەزانێت. خودا ژن و پیاوی کردووە بە تەواوکەری یەکتر؛ کەواتە لە ڕوانگەی قورئانەوە پێکهێنانی بنەماڵە، ڕەگی لە سرووشتی مرۆڤدایە و بە هۆی سۆزە بەهێزە مرۆییەکانە کە لە خۆخوازییەوە دەیگەیێنێتە دیترخوازی و هەر ئەمە دەبێتە هۆی پتەوبونی بنەماڵە (جیهانی، 1391). لە قوتابخانەی ئیسلامدا، هاوسەرگیری پیرۆزی و پێگەیەکی زۆر بەرزی هەیە. ئەم ڕاستییە لە دەقە ئایینییەکان بە واتای جۆراوجۆر و لە چوارچێوەی جۆراوجۆردا ئاماژەی پێکراوە. یەکێک لەو بەڵگە قورئانییانەی کە پشتبەستوو بە گرینگیی هاوسەرگیرییە، فەرمانکردن بە هاوسەرگیری و پاراستنی دادپەروەری لە قورئانە: وَ إِنْ خِفْتُمْ أَلاّ تُقْسِطوا فِي الْيَتامي فَانْكِحُوا ما طابَ لَكُمْ مِنَ النِّساءِ مَثني وَ ثلاث وَ رُباعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاّ تَعْدِلُوا فَواحِدَةً أَوْ ما مَلَكَتْ أَيْمانُكُمْ ذلِكَ أَدْني أَلاّ تَعُولُوا "ئەگەر ترسان لە ئەنجامنەدانی دادپەروەری لەگەڵ کچە بێباوکەکاندا (ئەگەر بیانکەنە هاوسەرتان، ئەوە واز لەوان بهێنن)، لە ئافرەتانی تر کە حەڵاڵن بۆتان ژن مارە بکەن دوو دوو، سیان سیان، یان چوار چوار. (ئەڵبەت لە یەک هاوسەر زیاتر مەرج و

1ـ سوورەتی فاطر ئایەتی 11، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

بارودۆخی تایبەتیی خۆی هەیە) خۆ ئەگەر ترسان لەوەی کە نەتوانن دادپەروەر بن (لە نێوان هاوسەرەکانتاندا) ئەوە با یەک ژن مارە بکەن، یان ئەو کەنیزەکانەی کە هەتانە (کە دیاردەیەکی کاتی بوو، ئیسلام بنەبڕی کرد)، ئەوەی کە باس کرا نزیکترە لەوەی ستەم نەکەن (ئەگەر پەیڕەوی بکەن.)"[1] هەروەها لە نەریتی پێغەمبەری ئیسلامە کە موسڵمانان بۆ هاوسەرگیری هان دەدات: "النَکاح سُنتی، مَن اَحَبِ فِطرتی فَلیَستَن بِسُنتی: کەسێک کە ئایینی منی خۆش دەوێ دەبێ لە سەر نەریتی من پابەند بێ و یەکێک لە نەریتەکانی من هاوسەرگیرییە" (تەبەری: 1365: 196 و غەزالی، 1377: 152).

لە ڕوانگەی قورئان و فەرمووده ئامانجە مرۆیی و کۆمەڵایەتییەکان لە ڕێگەی هاوسەرگیری و هاوسەربژێریدا بەدی دێ و ژن و پیاو لە چوارچێوەی هاوسەرگیری و بنەماڵە بە کەماڵ دەگەن و دەبنە هۆی گووران و پاراستنی یەکتر: " أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِيامِ الرَّفَث إِلي نِسائِكُمْ هُنَّ لِباسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِباسٌ لَهُنَّ ... " لە شەوگاری ڕەمەزاندا تێکەڵبوونتان لەگەڵ هاوسەرەکانتان حەلاڵ کراوە، ئەوان پۆشاکن بۆ ئێوە و ئێوەش پۆشاکن بۆ ئەوان ..."[2] هەروەها هاوسەربژێری دەبێتە هۆی ئاسوودەیی ڕۆحی و دەروونی و بیچمگرتنی خۆشەویستی و عەشقی گونجاو لە نێوان هاوسەرەکان" "وَمِنْ آيَاتِه أَن خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجاً لِّتَسْكُنُواْ إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ" یەکێک لە نیشانە و بەڵگەکانیتری ئەوەیە: کە هەر لە خۆتان هاوسەری بۆ دروست کردوون بۆ ئەوەی ئارام بگرن لە لایدا و لە نێوانتاندا خۆشەویستی و سۆز و میهرەبانی بەدی هێناوە، بە ڕاستی لەو دیاردانەدا نیشانە و بەڵگە هەیە بۆ کەسانێک بیر دەکەنەوە. (لە

1- سوورەتی نساء ئایەتی 3، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

2 - سوورەتی بقرە ئایەتی 187، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

وردەکارییەکانی ژیان).[1] لە لایەکی دیکەشەوە پێکهێنانی بنەماڵە و هاوسەرگیری دەبێتە هۆی زۆربوونی ڕسق و ڕۆزی و بژێوی یان بە واتایەک باشبوونی بارودۆخی ئابووری و کارکردی ئابووریی ئەرێنی لێ دەکەوێتەوە. ئیمام سادق (س) لەم بارەوە دەڵێ: "مَن تَرَكَ التَّزويجَ مَخافَةَ الفَقرِ فقد أساءَ الظَّنَّ باللّه عزّ و جلّ، إنَّ الله عزّ و جلّ يقولُ : «إنْ يَكُونُوا فُقَراءَ يُغْنِهِمُ اللّه مِن فَضلِهِ": هەر کەس کە بە هۆی ترس لە هەژاری هاوسەرگیری ناکا لە خودا بەدگومان بووە؛ چوونکە خودا دەفەرمووێ ئەگەر هەژار بن، خودا بە چاکەی خۆی دەوڵەمەندیان دەکات" (موتەقی هیندی 977: 279). یەکێک لە کارکردە کۆمەڵایەتییە گرینگەکانی هاوسەرگیری، مانەوەی نەوەی مرۆڤە. خودا هاوسەرگیری وەک ئامرازێک بۆ پاراستنی جۆری مرۆڤ دەناسێنێ و پێویستی بە بوونی ژن لە کۆمەڵگای مرۆییە و ئەوەی کە مرۆڤ بۆ درێژەدان بە جۆری خۆی پێویستی بە بوونی ژنە. لە ڕوانگەی ئیسلامی و ئایینییەوە هاوسەرگیریی کارێکی پەسەندکراوە کە بە پێی سرووشت، جەوهەر، شەرع، عەقڵ پارێزەری مانەوە و پاکیزەیی نەوە و نەریتی پێغەمبەری ئیسلام و کارێکی پیرۆز و وزەبەخشە. وەک لەم ئایەتە ئاماژەپێکراوەکاندا دیارە، ئایینی ئیسلام بە پێشنیارێکی پێداگرانە بۆ هاوسەرگیری و ڕوونکردنەوەی ئاسۆی ئایینی لە بارەی مرۆڤ و پێویستیی بوونی هاوسەر، سوورە لە سەر بیچمێکی تایبەت بۆ تێرکردنی خواستی سێکسی کە ئەویش دانانی ژن و مێرد لە چوارچێوەی بنەماڵەی ئاسایی کۆمەڵگاکەیانە. هەرچەند ئەم بیچمی تێرکردنی خواستە سێکسییە، وەک لە درێژەدا دەبینن بە ڕوونکردنەوە جیاوازەکانی ئایەت و فەرموودە دوو چەشن هاوسەرگیری واتا کراون.

هاوسەرگیری لە ئێران

هاوسەرگیری لە ئێران بە پێی ئایینی ئیسلام و بەها ئایینییەکانە.

1- سوورەتی ڕوم ئایەتی 21، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

بەم پێیە یاسای مەدەنیی کۆماری ئیسلامیی ئێران بە پێی فیقهی ئەهلی شیعە، هەر دوو چەشنی هاوسەرگیریی هەمیشەیی و هاوسەرگیریی کاتی (سیغە یان کاتی) بە فەرمی ناسیوە. لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا هەر دوو هاوسەرەکە بە بێ سنووردارییی زەمەنی و دیاریکردنی ماوەیەکی دیاریکراو، بە پێی ئایینی ئیسلام و یاساکانی ئێران (مادەکانی 1062 هەتا 1070ی یاسای مەدەنیی ئێران لە سەر بنەمای مەرجەکانی شیاویی هاوسەرگیری)[1] پەیمانی ژن و مێردایەتی دەبەستن؛ بەڵام لە هاوسەرگیریی کاتی کە لە گوتاری ئیسلامی و کۆمەڵایەتیدا ڕا و بۆچوونی جیاوازی زۆر لە سەرە، هاوسەرەکان بە پێی ئایینزای شیعە و مادەی 1075ی یاسای مەدەنیی ئێران پێکەوە پەیمان دەبەستن کە ماوەیەک پێکەوە مەحرەم بن بۆ ئەوەی پەیوەندیی سێکسییان هەبێت. پاش تێپەڕینی ماوەی دیاریکراو، هاوسەرگیرییەکە خۆ بە خۆ هەڵدەوەشێتەوە و پێویست بە تەڵاق ناکات.[2]

مۆتێعە لە وشەدا لە مادەی "مۆتێع" هاتووە و بە مانای ئەو شتەیە کە دەتوانین لێی سوودمەند بین و هەروەها بە مەبەستی چێژبردنی کاتی و کەمخایەن هاتووە (ئیبن مەنزوور، 1414: 239) و لە زاراوەی فیقهیدا هاوسەرگیرییەکە کە پیاوێک لەگەڵ ژنێک هەتا ماوەیەکی دیاریکراو بە بڕەمارەیی دیاریکراو نیکاح ئەنجام دەدەن و لەگەڵ کۆتاییهاتنی کاتە دیاریکراوەکە ژن و مێرد بە بێ تەڵاق لێک جیا دەبنەوە

---

1. 1- جیاوازیی ڕەگەز، 2- ئیرادە و بوونی ئیرادە، نە هەڵە و نە نەخوازاوی، 3- پێویست (ایجاب) و قبووڵ، هەم بە پێی ڕەسەنایەتی و هەم بە پێی نوێنەرایەتی، هەر دووکیان ڕێگەپێدراوە، 4- شیاویی مارەبڕ لە پێگەیشتوویی و عەقڵ و خواست و گەشە، 5- پێویستیی زنجیرایەتی عورفی پێویست و قبووڵ، 6- دروستیی بەستنی گرێبەستی هاوسەرگیری بە ئاماژە بۆ کەسێک لاڵ، 7- پێویستیی دیاریکردن و جیاکردنەوەی ژن و پیاو، 8- مەرجی ئازادی بۆ هەڵوەشاندنەوەی نیکاح و مارەیی، 9- هەڵنەپەسێراوی لە هاوسەرگیری و هەڵوەشاوەبوونی مارەیی ڕەها، 10 تۆمارکردنی هاوسەرگیری، 11- مەرجە دروستە هاوپەیوەستەکانی مارەیی لە هاوسەرگیری، 12- شیاوێتی بۆ هاوسەرگیری وەکوو: تەمەن بۆ هاوسەرگیری، سەرپەرشتیاری لە هاوسەرگیری، ئیزنی باوک یان باپیری باوکی بۆ هاوسەرگیریی پاکیزهیزە و لە کۆتاییدا ئیزنی دەوڵەت بۆ هاوسەرگیری لەگەڵ کەسانی بیانی.

2 - لە مادەی 1075 یاسای مەدەنی "هاوسەرگیریی کاتی" لە یاسای ئێراندا بە فەرمی ناسراوە. مەرج و بنەما بنەڕەتییەکانی نیکاحی کاتی (هاوسەرگیریی کاتی) بریتیین لە مەرجە دروستەکانی نیکاحی هەمیشەیی لەگەڵ دیاریکردنی کاتی دیاریکراو و دیاریکردنی بڕەمارەیی دیاریکراو بۆ ژن. کۆسپەکانی بەر دەم هاوسەرگیریی کاتیش هاوشێوەی کۆسپەکانی بەر دەم نیکاحی هەمیشەییە".

(قەرشی، 1371: 226). هەروەها عەلامە حیلی وەک نیکاحی کاتی و ناهەمیشەیی لە مەتعە دەڕوانێت (حیلی، 1370: 175). سەبارەت بە هاوسەرگیریی کاتی، سیغە یان مەتعە ڕوانگەی جۆراوجۆر لە ئارادایە. کۆمەڵێک بەم بەڵگەوە کە هاوسەرگیریی کاتی حوکمێکی شەرعییە یان ئازادیی کردەیی زێدەتر بۆ لایەنەکان دابین دەکا، پشتیوانیان لێ کردووە. فەقێ ئیمامییەکان بە پشتبەستن بە ئایەتی 24ی سووڕەتی نیسا هاوسەرگیریی کاتی بە فەرمی دەناسن، ئەم ئایەتە دەفەرمووێ: "وَالْمُحْصَنَتُ مِنَ النِّسَآءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَنُكُمْ كِتَبَ اللَّه عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَآءَ ذَلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُواْ بِأَمْوَ لِكُمْ مُّحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَفِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِه مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيما تَرَضَيْتُمْ بِه مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّه كَانَ عَلِيماً حَكِيماً" (هەروەها حەرامە) لێتان ئەو ئافرەتانەی کە مێردیان هەیە جگە لە کەنیزەکان (لەو زەمانەدا باو بوو) خوا بڕیاری داوە لە سەرتان، جگە لەوانەی کە باس کران، حەڵاڵە بۆتان بە هۆی ماڵ و دارایيانەوە هاوسەر بگرن هەتا چوار ئافرەت) تا پاکیزهداوێن بن و لە سنووری ڕەوشتی بەرز دەرنەچن، جا لەگەڵ هەر ئافرەتێکدا هاوسەریتان گرت ئەوە فەرزە کە مارەییەکەیان بدەنێ و هیچ گوناحیش نییە لە سەرتان لە کەمکردنەوەی ئەو مارەییەی لە سەری ڕێک کەوتوون لە دوای دیاریکردنی. بە ڕاستی خوا هەمیشە و بەردەوام زانا و دانایە.[1]

هەندێکیش بە پشتبەستن بە کارکردە چەوتییە ئەگەرییەکانی هاوسەرگیریی کاتی وەکوو دابەزینی ڕێژەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، کەڵکی کاڵایی، لەدەستدانی بەختی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، زکوزا لە بەستێنی بنەماڵەی کاتی و ... دژی دەوەستنەوە.

لە درێژەی ئەم توێژینەوە، بەدەر لە بارودۆخی ئێستای هاوسەرگیریی کاتی لە کۆمەڵگا و تاوتوێی کارکردە ئێستاییەکانی هاوسەرگیریی کاتی بە پێی پرسە ئایینی و زانستە دەروونناسی و کۆمەڵناسییەکان، چاوێک بە ئاخێزگەی ئایینیی

1ـ سووڕەتی نسا ئایەتی 24، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) لاپەڕەی 82 وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

هاوسەرگیریی کاتی و بۆچوونە لێکدژەکانی ئەهلی سوننە و ئەهلی شیعە سەبارەت بەم بابەتە دەخشێنین.

ڕوونکردنەوەی کۆمەڵایەتی مەتعە لە ئێران

ئـ) گۆڕانی بنەماڵەی ئێرانی

گۆڕانی بنەماڵە یەکێک لە پرسە گرینگەکانی دنیای هاوچەرخە. ناوەندی هاوسەرگیری لە ژێر کاریگەریی گۆڕانکارییە پێکهاتەیی و کەلتوورییەکان و کارتێکرانی کۆمەڵگا ڕوو لە تێپەڕینەکان لە دیسیپلینی نەریتییەوە بۆ دیسیپلینی مۆدێڕن، گۆڕانێکی بەرچاوی بە خۆوە بینیوە هەتا ئەو جێگایەی کە ئەوڕۆکە لە وێژەی کۆمەڵناسی و دەروونناسیی بنەماڵەدا، بابەتگەلێکی وەکوو گواستنەوەی بنەماڵە، گواستنەوەی هاوسەرگیری و گواستنەوەی دووهەمی حەشیمەتناسانە خراوەتە ڕوو.

لە بواری گواستنەوە و گۆڕانکارییەکان، مۆرگان گۆڕانی شوناسی هاوسەرگیری لە چوارچێوەی گۆڕان لە مۆدێلی ناوەندییەوە بۆ مۆدێلی پەیوەندی / هاوڕێیەتی تاوتوێ دەکات. ستۆنیش لەم بارەوە پێی وایە هەڵکشانی ڕێژەی هاوسەرگیرییە پەیوەندی / هاوڕێیەتی لە ناو چینە کۆمەڵایەتییە پلە بەرز و مامناوەندەکاندا بەدی دەکرێت. هەروەها ئەم هەڵکشانە هاوڕا لەگەڵ هەڵکشانی تاکخوازی و ئازادیی تاکایەتی لە هەڵبژاردنی هاوسەرە. بەم پێیە، لەگەڵ گۆڕانی مۆدێل و سەرچەشنی هاوسەرگیری، گۆڕانکارییەکی زۆر لە بواری هاوسەرگیری، بنەما و شوناسی هاوسەرگیریدا ڕوو دەدات. کاتی هەڵسەنگاندنی ئەم دوو مۆدێلە ناوەندی و پەیوەندییە، ئەم جیاوازییانە دەبینرێت.

هێنانە گۆڕەوەی بابەتی بنەماڵە وەک بابەتێکی ناسیاری، یەکێک لە گۆڕانکارییە گرینگەکانی ئەم سەردەمەیە. کاستلێز[1] پێی وایە شۆڕشێک ڕووی لە هەڵگیرسانە؛ بەڵام نە شۆڕشێک کە بزاڤەکانی دەیەکانی 60 و 70 ڕایانگەیاند و درێژەیان پێدا. تایبەتمەندیی ئەم شۆڕشە، لێکپسانی هاوسەگیرییەکان،

---

1. Manuel Castells

ناهاوڕەگەزخوازی و خواستی سێکسییە. ئەم چوار فاکتەرە کە لە ماوەی دوو سەدەی ڕابردوو لە ژێر باوکسالاریی مۆدێرندا پێکەوە گرێ دراون، ئێستا پرۆسەی سەربەخۆبوون تێدەپەڕێنن. بە باوەڕی ئێمیل دۆرکهایم[1] لە تێپەڕین بەرەو کۆمەڵگەی ئۆرگانیکی، ویژدانی جڤاکی لاواز دەبێ، تاکایەتیی تاکەکان گەشە دەکا و پشێوی و ناسەقامگیری دەکەوێتە ناو ڕێسا و بەهاکان. بە باوەڕی ئەو، بنەماڵە جۆرێک گۆورانی هێڵییە و لەم گۆورانەدا تووشی وێکهاتن هات. یەکەمین بیچمی بنەماڵە، گرووپێکی سیاسیی بنەماڵە بوو کە ناوێکی مەزنی لە خۆ گرتبوو. ئەم بیچمە بە تێپەڕاندنی قۆناغە جیاوازەکان بوو بە بنەماڵەی باوکسالاری ڕۆمای کۆن و لەگەڵ هەندێ گۆڕانکاری بوو بە بیچمی بنەماڵەی ژن و مێردیی هاوچەرخ. بنەماڵەی ژن و مێردیی دۆرکهایم کە دەتوانین بڵێین لەگەڵ بنەماڵەی ناوەکیی باوی ئێستا یەکسانە، ئەنجامی یاسای وێکهاتنی وردە وردە و دەرخەری گۆڕانی بنەماڵەیە. بە باوەڕی پارسۆنز[2] هەڵبژاردنی هاوسەر بە پێی عەشق و خۆشەویستی یەکێک لە پرەنسیپە تایبەتەکانی بنەماڵەی ناوەکییە. هاوسەرەکان لە هەڵبژاردنی هاوسەر لە کۆت و بەند و خواستەکانی بنەماڵە ئازادن و بە بێ گرینگیدان بە تێبینییەکانی بنەماڵە، بە پێی خواست و دڵی خۆیان یەکتر هەڵدەبژێرن.

بارودۆخی کۆمەڵگە ڕۆژهەڵاتییەکان و ئەو گۆڕانکارییانەی کە تێیدا ڕووی داوە، لە گۆڕانکارییەکانی پێکهاتەی بنەماڵە کە ئەم تیۆرییانە ڕەنگدانەوەی ئەوانن بەدەر نین و سەرەڕای هەندێ جیاوازی لە وردەکارییەکانی کۆمەڵگەکاندا دەتوانین ئەم سەرچەشنانە بۆ کۆمەڵگە ڕۆژهەڵاتییەکانیش بگشتێنین. لە بنەماڵەی بەربڵاوی ئێرانیدا، هاوسەرگیری و پێکهێنانی بنەماڵە بە مەبەستی مانەوەی نەوە، کارکردێکی ئابووری و سێکسی و سۆزداری لە خۆ گرتووە. بەڵام لە کۆمەڵگا ڕوو لە تێپەڕینەکانی ئێران، بنەماڵەی ناوەکی پەرەی سەندووە کە لە سەر بناغەی هاوسەربژێریی سەربەست بیچم دەگرێت. دەبێ

1. Emile Durkheim
2. Talcott Parsons

ئاماژە بکەین کە لە بنەماڵە بەربڵاوە ئێرانییەکانیشدا هاوسەربژێری بە شێوەی مۆدێرن بەدی دەکەین و لە ڕاستیدا هەموو پرەنسیپەکانی بنەماڵەی بەربڵاو ناتوانین بۆ هەموو بنەماڵە ئێرانییەکان بگشتێنین؛ بە جۆرێک کە بیچمگرتنی بنەماڵە ناوەکییەکان لە کۆمەڵگای ئێستاشدا بە تەواوەتی لەگەڵ ئەو پێناسانەی کە لە بنەماڵەی ناوەکیدا هەیە یەکسان نییە. ئەم جۆری بەربڵاوبوونی بنەماڵە تایبەتمەندییەکی کەلتووری و پاشماوەی نەوەکانی پێشوو لە هەندێ لە ناوچەکانی ئێرانە کە بەربەستە ئابووری و پیشەییەکان پەرەی پێ دەدەن. دەبێ ئاماژەش بەوە بکرێ کە کاتێ باس لە بنەماڵەی ئێرانی دەکەین مەبەستمان لایەنێک لە بنەماڵە هەڵگری تایبەتمەندییە جیاوازەکانە کە خەریکە تایبەتمەندییە هاوبەشەکانی هەموویان تێدەپەڕێنن. مافی هەڵبژاردنی مرۆڤەکان لە شێوازی هاوسەربژێری و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە بەربڵاوەکان وای کردووە کە خواست بۆ هاوسەرگیری لە پێویستییەکی لێبڕاوەوە بۆ هەڵبژاردنی ڕەفتاری دابەزێ و خواستی سۆزداری لە سەرووی هەمووان بێت. بنەماڵەی ناوەکیی مۆدێرنی ئێران خاوەن هاوسەری خوێندەوارن کە زۆربەیان لە ڕووی ئابوورییەوە سەربەخۆن. نوێسازی و مۆدێرنیتە لە سۆنگەی فەرهەنگی، ئابووری و کۆمەڵایەتییەوە کاریگەری لە سەر ڕەهەندە جیا جیاکانی ژیانی ناوەکیی ئێرانی داناوە. بۆ وێنە، دابینبوونی خوێندنی باڵا بۆ ئافرەتان و هەروەها بارودۆخی نالەباری ئابووری و کێشە کۆمەڵایەتییەکان بۆ پیاوان، تەمەنی هاوسەرگیری لە ناو تاقمێک لە بنەماڵە ئێرانییەکاندا بەرز بۆتەوە.

پارسۆنز لە مۆدێلی کارکردخوازەکەیدا بەڵگە دێنێتەوە کە لە قۆناغەکانی برەوی ئابووریدا خەڵک زیاتر هاوسەرگیری دەکەن و لە کاتی قەیران و مەندیی ئابووریدا هاوسەرگیرییەکان وەدوا دەکەون. ڕەنگە ئەم مۆدێلە نموونەی بنەماڵە نەریتییە ئێرانییەکان بێ کە بە شێوەی ڕاستەوخۆ هاوسەرگیری و ئابووری لە پەیوەندیدان و چیتر فاکتەرە دەستێوەردەرەکانی وەکوو گۆڕانکارییە ئایدۆلۆژیکییەکان کاریگەرییەکەیان کەم بۆتەوە. بە پێی تیۆرییە ناتەکوزییە کۆمەڵایەتییەکانی ڕۆبێرت

کێی مێرتۆن[1] هاوسەرگیری کاتێک ڕوو دەدا کە کۆمەڵگا بتوانێ ئامانجە دیاریکراوە کەلتوورییەکان و ڕێگاکانی گەیشتن بەوان دیاری بکا بۆ ئەوەی کۆمەڵگا لە حاڵەتێکی هاوسەنگ و یەکدەستدا بپارێزرێ و بەردەوام بێت. بە پێی ئەم ئاراستە، هەرکات کەرەسە و ئامانجەکان لە جڤاکی کۆمەلایەتی بە شێوەی گشتی لە پێکهاتەی کۆمەڵگادا پێکەوە هاوئاهەنگ بن کۆمەڵگا هیچ کێشەیەکی نابێت. بەلام ئەگەر ئامانج و کەرەسەکان دژی پێکهاتەی کۆمەڵگا بن و ناهاوئاهەنگیان ببێ، کۆمەڵگا تووشی کێشە دەبێت. تیۆریی مۆدێرنیزاسیۆنی گوود[2] ئاڵوگۆڕە وەدیهاتووەکانی بنەماڵە بە دەرەنجامی حاشاهەڵنەگری ئاڵوگۆڕە پێکهاتەیی (کۆمەڵگا) و ئاڵوگۆڕە ئایدۆلۆژیکییەکان دەزانێت. بە باوەڕی ئەو کاتێک کە لە سەر ئاستی کەلێندا، ئاڵوگۆڕی پێکهاتەیی (ئاڵوگۆڕگەلی وەکوو شارنشینی، بە پیشەسازیبوون، پەروەردەی گشتی و ...) و هەروەها ئاڵوگۆڕی ئایدۆلۆژیکی ڕوو دەدا، ڕێکخراوە ئاستوردەکان (بنەماڵە)یش بە ناچاری خۆیان لەگەڵ ئاڵوگۆڕییەکانی ئاستی کەلێن دەگوونجێنن. لە گرینگترین پێوەرەکانی مۆدێرنیزاسیۆن دەتوانین ئاماژە بە پەرەسەندنی دەرفەتەکانی خوێندن، گۆڕانکاریی بەربلاو لە هێزی کار و چالاکییە پیشەییەکان، کارکردنی ژنان و شارنشینی بکەین. گیدنز[3] لە تیۆریی متمانە و نوێخوازییەکەیدا دەڵێ لە دنیایەکدا دەژین کە پڕە لە مەترسی. بە باوەڕی گیدنز لە کۆمەڵگای نەریتیدا مەترسی بوونی نییە، بەلام لە دنیای مۆدێرندا مەترسی بوونی هەیە. بۆ وێنە هاوسەرگیری لە کۆمەڵگا نەریتییەکاندا پێشتر هەڵبژێردراوە و مەترسیی کەمتری هەیە، بەلام لە دنیای پڕ لە مەترسیی ئێستا و مۆدێرنیتە کە مرۆڤەکان بەرکەوتنیان لەگەڵ بێژمار مرۆڤی دیکە دەبێ، مەترسیی زیاتری بۆ هاوسەرگیری و هەڵبژاردنی هاوسەر هەیە. لە دنیای پڕ لە مەترسیدا دەبێ متمانە بکەی، کەواتە یەکێک لە گرینگترین زیانەکان کە هەموو کۆمەڵگاکان ڕووبەڕووی کێشەی جیدی

---

1. Robert K. Merton
2. William Good
3. Anthony Giddens

دەکاتەوە نەبوونی متمانە لە نێو ئەندامانی کۆمەڵگا یان بە واتایەک کەمبوونەوەی سەرمایەی کۆمەڵایەتییە. پەرەسەندنی بێمتمانەیی و دووڕوویی لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و پەرەسەندنی جۆرەکانی لادانە ئەخلاقییەکان لە سەر ئاستی کۆمەڵگا پەلی بۆ ناو بنیاتی بنەماڵە و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیش هاویشتووە و نە تەنیا دۆخی پەیوەندی لەگەڵ دیترانی سست کردووە، بەڵکوو تێچووی دارایی و سۆزداریی پەیوەندییە مرۆییەکانیشی زیاد کردووە.

ب) سیاسەتدانانە ئایینی و دەوڵەتییەکان

وەک بە تێر و تەسەلی باسمان کرد، لە کۆمەڵگای ڕوو لە تێپەڕینی ئێراندا کە لە ژێر کاریگەریی مۆدێرنیتە، (ئەگەرچی مۆدێرنیتەکەی ناتەواوە) سەرچەشنی هاوسەرگیری گۆڕاوە. بەڵگەکان پیشان دەدەن ڕێژەی هاوسەرگیری ڕووی لە داشکان و ڕێژەی تەڵاق ڕووی لە هەڵکشانە. سەرەڕای بەرزبوونەوەی ڕێژەی گەنجانی لە تەمەنی هاوسەرگیری کە بۆ ئەو ساڵ (1396ی هەتاوی) 11/5 میلۆن کەس لە خۆ دەگرێ، ڕێژەی هاوسەرگیری لە وڵاتدا بە بەراورد لەگەڵ ساڵی ڕابردوو 3/5 لە سەد و لە چاو ساڵی 1389ی هەتاوی نزیکەی 8 لە سەد دابەزینی بۆ خۆوە بینیوە. ئامارەکان پیشان دەدەن کە ڕێژەی هاوسەرگیری هاوڕێژە لەگەڵ حەشیمەتی وڵات بەرز نەبۆتەوە کە بە وتەی شارەزایان بەردەوامبوونی ئەم ڕەوتە دەتوانێ سەرچاوەی زۆرێک لە خەسارەت و نیگەرانییەکانی کۆمەڵگا بێت. جیا لە ئاخێزگەی ئایینیی هاوسەرگیریی کاتی بە هۆی ڕاستییەکانی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، هاوسەرگیریی کاتی وەک ڕێکاری چارەسەری کێشە لە کۆمەڵگای ئێران خراوەتە ڕوو. بە واتایەکی دیکە، بە هۆی بوونی ڕاستیگەلێکی وەکوو دژواریی سەرچەشنە تەمەنییەکانی هەڵبژاردنی هاوسەر، کەمجێبەجێبوونی هاوسەرگیریی هەمیشەیی بە هۆی بارودۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی و هەروەها دڵخوازبوونی هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە نۆرم و زەختە کۆمەڵایەتییەکان و پاڵنەرە تاکایەتییەکان، مەودای نێوان پێگەیشتنی سێکسی و پێگەیشتنی ئابووری و کۆمەڵایەتیی گەنجان زۆر بووە و ئەمە

تەندروستیی سێکسیی گەنجانی خستۆتە مەترسییەوە. بەم شێوە لە بارودۆخێکدا کە بوار بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی و بوونی هاوسەر گونجاو نییە، هاوسەرگیریی کاتی وەک ڕێگەچارە خراوەتە ڕوو. ڕێگری لە گوناح و گەندەڵی، تێرکردنی خواستە سێکسییەکان، وەدەستهێنانی زانیاری بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی، دەستخستنی ئاسوودەیی ڕۆحی و هزری و نەبوونی پێداویستییەکانی پێویست بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە سەرەکیترین هۆکارەکانی خستنە ڕووی ئەم ڕێگە چارەیە. بە پێی ئەم هۆکارانە، دەوڵەت و سیاسەتدانەرانی دەوڵەتی ئێران لەم ساڵانەی دواییدا بە بانگەشەی میدیایی، پێدانی مۆڵەت بۆ دانانی نووسینگەی تۆمارکردنی هاوسەرگیریی کاتی و دامەزراندنی ماڵپەڕی جۆراوجۆری ئەنتەرنێتی، وەک ڕێگەچارەی پرسی هاوسەرگیریی گەنجان بانگەشە بۆ ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە دەکەن و پەرەی پێ دەدەن.

هەتا بەر لە ساڵی 1335 هاوسەرگیریی کاتی بە شێوەی فەرمی ئەنجام دەدرا و نووسینگەکانی تۆمارکردنی هاوسەرگیری، قەواڵە و گرێبەستی مارەبڕینی کاتییان هەبوو. بەڵام لە ساڵی 1335و پاش قەدەغەکرانی فرەژنی و قەدەغەکرانی تۆمارکردنی مارەبڕینی کاتی لە گرێبەستەکانی هاوسەرگیریدا لە سەر فەرمانی فەرەح پاڵەوی (لە گرێبەستە مارەییەکانی ئێستا و ڕابردوو لە بەشی جۆری مارەیی دەتوانن بنووسن هەمیشەیی یان کاتی) ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە فەرمێتیی یاسایی خۆی لە دەست دا. لەو ڕووەی کە لە زۆربەی مژارەکاندا سیغەی کاتی لە لایەن پیاوانی ژندارەوە ئەنجام دەدرا، بە قەدەغەکردنی فرەژنی، هاوسەرگیریی کاتی لە ناوەندە فەرمییەکاندا خرایە پەراوێزەوە. پاش سەرکەوتنی شۆڕشی ئیسلامی، ئەکبەر هاشمی ڕەفسەنجانی لە پێگەی جۆراوجۆردا هەوڵی دا داکۆکی و بەرگری لە هاوسەرگیریی کاتی بکات. ناوبراو بۆ یەکەم جار لە وتاری نوێژی هەینی سێیەمی مانگی بەفرانباری ساڵی 1364ی هەتاوی وەک ڕێکارێک بۆ ڕێگری لە گەندەڵیی ئەخلاقی لە کۆمەڵگا ئاماژەی بە هاوسەرگیریی کاتی کرد و وتی: «حکوومەتێک کە داوای پاکیزهداوێنی لە گەنجان دەکا، دەبێ هەلی پاکیزهداوێنبوونیش

برەخسێنێت.» ڕەفسەنجانی وێڕای ئاماژە بەوەی کە هەندێ کەس لە ڕژێمی ڕابردوودا تووشی تاوان هاتوون، شیاوی ڕێنوومایین، وتی: «ئەگەر ڕێگرییان لە سیغە نەکردایە و بیانهێشتبا خەڵکی هەزار هاوسەرگیریی کاتی بکەن، هیچ کەس تووشی زینا نەدەبوو. کەلتووری کۆمەڵگای پێشوو بە لاسایی‌کردنەوەی ڕۆژاواییەکان زینای بە ڕێگەپێدراو دەزانی؛ بەڵام هاوسەرگیریی کاتی حەرام کردبوو.[1]» هاشمی ڕەفسنجانی لە کتێبی بیرەوەرییەکانی خۆیدا نووسیویەتی: «... کۆمەڵگای ئێمە وەک حەقیقەتێکی پیرۆز هاوسەرگیریی هەمیشەیی قبووڵ کردووە؛ بەڵام وێنەیەکی ناشیرین و نەخوازراوی لە هاوسەرگیریی کاتی هەیە. من وتم ئافرەتانی بێ‌مێردیش بۆیان هەیە بە کاری بێنن و ژیانی یەک ساڵە و دوو ساڵە و پێنج ساڵە و کەمتر یان زیاتر پێک بێنن و ئەگەر ئەمە پەرە نەسێنێ، کۆمەڵگاکەمان تێک دەشکێت. سەبارەت بە کچانی کەم تەمەنیش ئەم بابەتە دەبێ بە ڕەزامەندیی باوکیان بێ و هەروەها هاوسەرگیریی کاتی هەموو مەرجەکانی هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە خۆ گرتووە و دەبێ لە نووسینگەکاندا تۆمار بکرێ و ڕوون بکرێتەوە» هاشمی بەهرەمانی، (1392: 411). هەروەها نووسینگەی توێژینەوە یاساییەکانی ناوەندی لێکۆڵینەوەکانی پارلەمان توێژینەوەیەکی لە ژێر ناوی "هاوسەرگیریی کاتی و کاریگەرییەکەی لە سەر هاوسەنگیی پەیوەندییە ناشەرعییە سێکسییەکان" بڵاو کردۆتەوە کە بە ئاماژە بە هەندێ پێشنیار، چۆنیەتی و بۆچییەتیی پەرەسەندنی هاوسەرگیریی کاتی لە کۆمەڵگا ڕوون دەکاتەوە و پێشنیار دەکا کە "ناوەندەکانی هاوسەرگیریی کاتی" لە ئێران پێک بێ و ئەم "ناوەندە شەرعییە وەک نۆرمێکی فەرهەنگی بە شێوەی کردەیی پەرەی پێ بدرێت".

لەم نێوەندەدا جیا لە کەسایەتییە کاریگەرە سیاسییەکان، کەسانی خاوەن قەڵەم و کاریگەریش بۆ داکۆکی‌کردن لە سەر هاوسەرگیریی کاتی ڕا و بۆچوونی خۆیان دەربڕیوە.

1ـ خوتبەی نوێژی هەینی، 3ـی مانگی بەرفرانباری ساڵی 1364ـی هەتاوی، تاران: ئایەتوڵا هاشمی ڕەفسەنجانی

مورتەزا موتەهەری لە کتێبەکەی خۆیدا لە ژێر ناوی "نظام حقوق زن در اسلام" بەم شێوە باس لە فەلسەفەی هاوسەرگیریی کاتی دەکا: «بە ئاوڕدانەوە لەوەی کە هاوسەرگیریی هەمیشەیی بەرپرسایەتی و ئەرکێکی زێدەتر دەخاتە ئەستۆی هاوسەرەکان، هەر بۆیە ناتوانی کچ یان کوڕێک شـــک ببەی کە لە یەکەم ســـاتەوەختی پێگەیشـــتنی ســـرووشـــتی کە لە ژێر زەختە ســرووشــتییەکاندایە، ئامادەی هاوســەرگیریی هەمیشــەیی بێت. تایبەتمەندیی ســـەردەمی نوێ لەوەدایە کە مەودای پێگەیشـــتنی ســرووشــتی لەگەڵ پێگەیشــتنی کۆمەڵایەتی و توانای پێکهێنانی خێزانی لێک دوور کردووە. لە ســـەردەمی ســـادە و ســـاکاری ڕۆژگاری کۆن کوڕێکی کەمتەمەن لە ســـەرەتاکانی تافی پێگەیشتنی سرووشتیدا ئەنجامدانی پیشەیەکی دەگرتە ئەستۆ و هەتا دواســـاتی تەمەن ئەنجامی دەدا، بەڵام لە ســـەردەمی نوێدا ئەمە نەگونجاوە. کوڕێک ســەرکەوتووانە قۆناغەکانی خوێندنی لە ســـەرەتایی و ئامادەیی و زانکۆ بێوچان و بێســـووتان لە تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ســـاڵ و یان لە کونکووری زانکۆ تێدەپەڕێنێ، لە تەمەنی 25 ســـاڵاندا خوێندنی کۆتایی دێ و لەمەو بە دوا دەتوانێ داهاتێکی ببێت. بێگومان سێ بۆ چواری ساڵی پێ دەچێ بۆ ئەوەی بتوانێ ژیانێکی ساکار بۆ خۆی پێک بێنێ و ئامادەی هاوســـەرگیری بێت. هەروەها کچێکی ســـەرکەوتوو کە بە نیازە قۆناغەکانی خوێندن ببڕێت لێتان دەپرسێ: چی لە سرووشت و خواستی سێکسی بکەین؟ ئایا ســـرووشـــت ئامادەیە لەبەر ئەوەی بارودۆخی ژیانی ئێمە لە سەردەمی ئێستادا ئێزن نادا لە تەمەنی شازدە و هەژدە ساڵاندا هاوســـەرگیریی بکەین، کاتی پێگەیشـــتن بخاتە دواوە هەتا ئەو کاتەی ئێمە کۆتایی بە خوێندنمان دێنین، خواســـتی ســـێکســـی وازمان لێ دێنێت؟! ئایا گەنجان ئامادەن قۆناغێکی تەرکە دنیایی تێپەڕ بکەن و خۆیان بخەنە ژێر زەخت و خۆپارێزی هەتا ئەو کاتەی هەلی هاوســـەرگیریی هەمیشـــەییان بۆ دەڕەخســـێت؟! گریمان گەنجێکی ئامادەیە بە شـــێوەی کاتی ڕەبەنایەتی خۆی قبووڵ بکا، ئایا ســرووشــت ئامادەیە خۆی لە زیانی قورس و مەترســـیداری ئەم ڕەبەنایەتییە کە بە هۆی ڕێگری لە تێرکردنی خواســـتی ســـێکســـی دروســـت دەبێ و

دەروونتوێژی ئێستاش ئاشکرای کردووە، پاشگەز ببێتەوە؟!
دوو ڕێگە زیاتر نامێنێتەوە یان ئەوەتا واز لە گەنجەکە بێنین و خەمی لێ نەخۆین، ڕێگە بە کوڕێک بدەین لەگەڵ سەدان کچ ڕابووێرێ و ئیزن بە کچێک بدەین لەگەڵ دەیان کوڕ پەیوەندیی سێکسیی ناشەرعی هەبێ و چەندین جار کۆرپەڵە لە بار ببا؛ واتە بە شێوەی کردەیی کۆمۆنیزمی سێکسی قبووڵ بکەین و بە هۆی ئەوەی بە شێوەی یەکسان ڕێگەمان بە کچ و کوڕ داوە، ڕۆحی جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤمان لە خۆمان شاد کردووە.
ڕێگەی دووهەم هاوسەرگیریی کاتییە. هاوسەرگیریی کاتی لە پلەی یەکەمدا ئافرەت سنووردار دەکاتەوە کە لە یەک کاتدا ژنی دوو پیاو نەبێت. دیارە سنووورداربوونی ئافرەت پێویستی بە سنووردارکردنی پیاویش دەبێت. بەم شێوە کوڕ و کچ خەریکی تێپەڕاندنی قۆناغەکانی خوێندنن بە بێ ئەوەی تابشتی ڕەبەنایەتی و تەرکە دنیایی کاتی و زیانەکانی بێنن و بە بێ ئەوەی نوقمی کۆمۆنیزمی سێکسی ببنەوە.» (مەهری، 1376: 51 - 50). عەلی شەریعەتیش لەم بارەوە دەڵێ: «هاوسەرگیریی کاتی نە بە شێوەی ئێستا، پێشکەوتووترین نەریتێکە کە دانراوە. بە ڕای من شیکاریی زانستی و کۆمەڵناسی و بەتایبەت دەروونناسیی هاوسەرگیریی جیهانی ئەوڕۆ پێویستە. لە گەلاڵەی هاوسەرگیریی کاتی، یەکەم دەبێ بەرگری لێ بکرێ و ئەو پێشینە زۆر ناشیرین و خراپە بشۆینەوە و ئینجا بیکەین بە پێشکەوتووترین پرس بۆ چارەسەرکردنی کێشەی ئەوڕۆیی گەنجانی دنیا و ئاماژە بە فەلسەفەکەی بکرێ و بە شێوەی دروست و زانستی شی بکرێتەوە. هاوسەرگیریی کاتی لە بیچمە هەنووکەییەکەیدا نموونەی ئەو نەریتانەیە کە تێیاندا ئەوەی ئەنجام دەدرێ، دژی ڕاستی و ڕۆحی ئەم یاسا و نەریتەیە. واتە ئەو هەڵسەنگاندنەی کە ڕووناکبیر بەرامبەر بە شێوازی ئەوڕۆیی هاوسەرگیریی کاتی هەیەتی دزێو و قێزەونە.» (کەریمی نیا. 1390).
هەروەها ناسر کاتووزیان لە بارەی فەلسەفەی هەبوونیی ئەم هاوسەرگیرییە دەڵێ: "لە جیهانی ئێستادا سەرەڕای ئەم هەموو بێڕەوشتییە ئەخلاقییە و ئەو کێشە ئابوورییانەی کە ئاستەنگی بەردەم پێکهێنانی بنەماڵەیە، نابێ ڕەخنە لە نیکاحی مەتعە

بگیرێ و لە بیر بکرێت. لە کۆمەڵگا پیشەسازییەکاندا بە هۆکاری جیاواز لە نێوان ڕێکەوتی پێگەیشتنی مێرمندال و ئەو کاتەی کە لە ڕووی کۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە هەلی پێکهێنانی بنەماڵەی بۆ هەڵدەکەوێ، مەودایەک دروست بووە و ڕۆژ لەگەڵ ڕۆژ ئەم مەودایە زیاتر دەبێت. پەیوەندیی نێوان کچ و کوڕیش بە ئامۆژگاریکردن کۆتایی پێ نایەت. کەواتە یان دەبێ واز لە گەنجان بێنین و کۆمەڵگا بەرەو بەدڕەوشتی و بەرەڵایی سێکسی دنە بدەین و یان بە دروستکردنی چوارچێوەی تایبەت و سنووردارکەرەوە ئەم خواستە سەرکەشە سەرکوت بکەین. نیکاحی کاتی یەکێک لەم چوارچێوانەیە کە بە هاوکاری و بووژانەوەی دووبارەی دەتوانین ڕێگری لەم بشێوییە بگرین" (بوزورگیان، 1384).

ج) سیغە؛ هاوسەنگکردنی ڕەفتاری سێکسی یان چێژێک بۆ پیاوان

لە سیاسەتدارشتنی گشتیدا سەبارەت بە هاوسەرگیریی کاتی ئاوڕ لە زۆرێک لە پرسەکان نەدراوەتەوە کە چالاکڤانانی کۆمەڵایەتی و بەتایبەت ژنان لە دژی بەرهەڵستیان نواندووە. ئەم ئاوڕنەدانەوە لە هەندێ لە ڕەهەندە لە بیرکراوەکانی هاوسەرگیریی کاتی وای کردووە کە گوتاری هاوسەرگیریی کاتی نە وەک نۆرمێکی کۆمەڵایەتی لە لایەن کۆمەڵەوە قبووڵ بکرێ و نە زۆرینەی بلیمەتە بیرمەندەکان بە هێنانە بەر باسی پشتیوانیان لێ بکەن. لە پەرسەندنی هاوسەرگیریی کاتی سەرنجی پرسەکانی ژنان نەدراوە و ڕوانینی دەسەڵات لەم بوارەدا تەواو پیاوانەیە کە دژی گوتاری دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و یەکسانیی ڕەگەزێتی لە بنەماڵەی مۆدێڕنی ناوەکییە. ئامانجی یەکەمی هاوسەرگیریی کاتی بۆ زۆربەی پیاوان، چێژ و سێکسکردنە (مەتعە یان تمتع)؛ لە حاڵێکدا بە پێی ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە ژنان ئەم هاوسەرگیرییە وەک جۆرێ سەرچاوەی داهات سەیر دەکەن یان بە هۆی ترس لە دووبارەبوونەوەی ئەزموونی تاڵی هاوسەرگیریی ڕابردوو و بۆ دابینکردنی خواستە سۆزداری و سێکسییەکان ڕووی تێدەکەن. کەواتە ژنان و پیاوان زۆر لێک جیاوازن؛ بەڵام لە هەندێ حاڵەتدا دەتوانێ هاوبەش بێت. لە ڕاستیدا بنەمای

هاوســەرگیریی کاتی لەگەڵ بنەمای بنەماڵەی مۆدێرنی ناوەکی کە لە ڕوانگەی کۆمەڵگاوە بە پێی عەشق و خۆشەویستی بیچم دەگرێ جیاوازە. هەروەها لە حاڵەتێکدا کە ئەگەر هاوسەرگیریی کاتییەکان بە شێوەی هاوتەریب یان هاوکات لەگەڵ هاوسەرگیریی هەمیشەیی بیچم بگرن جۆرێک فرەژنی ڕوو دەدا کە بە پێی ئەنجامەکانی ئەم لێکۆڵینەوە کارکردی نەرێنیی زۆری لێ دەکەوێتەوە. ڕادەی ڕەزامەندیی هاوسەرێتی لە نێوان ژن و مێرد لە هاوسەرگیریی فرەهاوسەریدا کەمترە. لە ڕاستیدا لە هاوسەرگیریی فرەهاوسەری هەر دوو هاوسەرەکە خەسارەت دەبینن و ئاستی ڕەزامەندییان لە چاو ئاستی ڕەزامەندیی ژن و مێرد لە هاوسەرگیریی تاکهاوسەریدا کەمترە؛ تەنانەت ژنان زیاتر لە پیاوان زیانیان پێ دەگات.

لێکۆڵینەوەکانی دیکەش بوونی خەسارەت لە بنەماڵە فرەهاوسەرەکاندا پیشان دەدات. جۆری کێشە دەروونناسییەکان لەگەڵ دیاردەی فرەهاوسەری لە پەیوەندیدایە. ڕێژەی کێشە ژن و مێردییەکان لە بنەماڵە فرەهاوسەرەکاندا زیاتر و کێشەی ژن و مێردی و ناکۆکییەکانیان کاریگەریی ڕاستەوخۆی لە سەر تەندروستیی دەروونیی منداڵەکان هەیە (Elbedour, 2000). دەرکەوتووە کە لە ناو ئەو منداڵانەی کە بەرهەمی فرەهاوسەرین شیاویی کۆمەڵایەتییان و هەستی پارێزراویبوونیان کەمترە، لە خوێندندا لاوازن و کێشەی هەڵسوکەوتییان هەیە و زوو هەڵدەچن (Davies, 1996).

هەندێکی دیکە هاوسەرگیریی کاتی بە هۆکاری پەرەسەندنی بەدڕەوشتی دەزانن. بەم پێیە کۆمەڵێک کەس لە چوارچێوەی هاوسەرگیریی کاتی بە بێ بوونی مەرجی یاسایی و شەرعی، لەشفرۆشی دەکەن. لامانت[1] (1980) بەڵگە دێنێتەوە کە پەیوەندیی لە ڕادەبەدەری سێکسی تا ڕادەیەک دەتوانێ لە مەودایەکی زەمەنیی کورتدا سوودی مادی بۆ ژنان هەبێ و ئەم سەرچاوە مادییانە هۆکاری ڕاکێشانیان بۆ پەیوەندیی ئازادە (واگو، 1373: 181). کەواتە هاوسەرگیریی کاتی دەتوانێ ببێتە ڕێکارێک بۆ ئەو تاقمی ژنانەی کە پەیوەندیی ئازاد بە بێ

1. Lamont

هاوســـەرگیریی هەمیشـــەیی کە دەتوانێ بە هۆی بارودۆخی نالەباری ئابوورییەوە بێ، بکەن بە ســـەرچاوەی داهاتیان. کەواتە دەتوانین بەڵگەی ئەوە بێنینەوە بەو ڕادەی کە ژنان ســـەربەخۆیی ئابووریی زیاتر وەدەســـت بێنین کەمتر ڕوو لە هاوسەرگیریی کاتی دەکەن.

بە پێی لێکۆڵینەوەیەک کە زاهدپوور و هاوکاران لە ســـاڵی 1390ی هەتاوی ســەبارەت بە ڕوانگەی ژنانی سەرپەرشـت بنەماڵەی ژێر چاودێری کومیتەی ئیمدادی ئیمام خومەینی شاری شیراز لە سەر هاوسەرگیریی کاتی ئەنجامیان دابوو، خواستە ئابوورییەکان یەکێک لەو خواستە هەرە گرینگانەن کە ژنانی ســەرپەرشــتیاری بنەماڵە بۆ هاوســەرگیریی کاتی هان دەدات. هەروەها ئەو ژنانەی کە لە ماڵی کرێدان زیاتر هۆگری هاوســەرگیریی کاتین. خواســتگەلی دیکە وەکوو خواســت بۆ پارێزراوی لە کۆمەڵگا، خواستی سۆزداری، خواستی سێکسی و خواســـتە کەلتوورییەکان هەر هەموو ئەو خواســـتانەن کە هەرچی ژنان زیاتر تێیدا هەســـت بە بۆشـــایی بکەن زیاتر کاریگەری لە ســەر ڕوانگەیان لە بارەی هاوســەرگیریی کاتی دادەنێت (زاهدپوور، 1390). بەڵام ئەو پیاوانەی کە هۆگری مەتعەن، لە ڕووی ئابوورییەوە لە بارودۆخێکی باشـــتردان. خاڵی ســـەرنجڕاکێش لە بارەی ئەو پیاوانەی کە بۆ تێرکردنی خواستە سێکسییەکانیان ڕوو دەکەنە هاوسەرگیریی کاتی ئەوەیە کە پەیوەندیی ســـێکســـی وەکوو کردەوەیەکی گێرۆدەییهێن دەتوانێ کەســانی گیرۆدەی ئەم کارە زیاتر بۆ دووپاتکردنەوەی ئەم کارە هان بدات. ئەم بابەتە ئەو کاتە یەکجار گرینگ دەبێ کە تێبگەین ڕەنســـیپی داخوازی بۆ کەلوپەل و ئاکاری گیرۆدەییهێن بە پێچەوانەی دیکەی کەلوپەلە باوەکانی ناو ئەدەبی ئابوورییە. هەرچی زیاتر کەلوپەل یان خزمەتگوزارییەک زیاتر بە کار ببەین کەمتر لە بەکارهێنانی ڕازی دەبین و ئاســتی داخوازیمان کەم دەبێتەوە؛ بەڵام زۆر بە کارهێنانی کەلوپەل و خزمەتگوزارییە گیرۆدەیی هێنەکان، خواستی کەسەکان بۆ بە کارهێنان زۆر دەکەن. بەم کارە دەڵێن

ڕووبەڕووبوونەوەی بەکارهێنانی[1]. هەر ئەم بابەتە دەتوانێ ئەو کەسانەی کە گیرۆدەی پەیوەندیی سێکسی دەبن بۆ دووپاتکردنەوەی ئەم کارە هان بدا و ببێتە هۆی پەرەسەندنی هاوسەرگیریی کاتی.

ئاسانکاری بۆ هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان

گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکانی ئەم دواییە لە ئێران تا دێ ڕەهەندی جیاواز دەگرێتە خۆی و نە تەنیا هەڵسوکەوتەکان بەڵکوو بەهاکانیشی لای گەنجان گۆڕیوە. یەکێک لەم گۆڕانکارییانە لە بواری پەیوەندییە سێکسییەکانی بەر لە هاوسەرگیری و لە پەیوەندیی لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەر ڕووی داوە. ئەنجامی چەندین لێکۆڵینەوە پیشان دەدا کە پەیوەندییە سێکسییەکانی بەر لە هاوسەرگیری لەم ساڵانەی دواییدا لە ناو مێرمنداڵان و گەنجان ڕوی لە هەڵکشان کردووە. بەڵام پەرەسەندنی ئەم پەیوەندییانە بەوە کۆتایی نایەت؛ چوونکە هەڵکشانی قەبارەی ئەم هەڵسوکەوتە نوێیانە تا دێ ئاڵۆزتربوونیانی لێ دەکەوێتەوە هەتا ئەو ڕادەی کە ڕووبەڕووی جۆرە جیاوازەکانی پەیوەندیی سێکسیی بەر لە هاوسەرگیری دەبینەوە کە ئاخێزگەی جۆراوجۆریان هەیە. سەرچەشنەکانی پەیوەندیی سێکسیی بەر لە هاوسەرگیری لە ئێران دەتوانین بەم شێوە پۆلێنبەندی بکەین: پەیوەندیی ئازاد (سەرچەشنەکانی لەشفرۆشی)، پەیوەندیی سیغەیی، دۆستایەتیی کچ / کوڕ، پەیوەندیی هاوماڵی یان هاوسەرگیریی سپی و پەیوەندیی هاوڕەگەزخوازانە.

پەیوەندیی سیغەیی، سەرچەشنێک لە پەیوەندیی ناعاشقانەی بەر لە هاوسەرگیرییە کە لە چوارچێوەی یاسا و ئایینی فەرمیدا قبووڵ کراوە. کاکڵی سەرەکیی گوتاری سیغە، گرێدراوبوونی ئایین و خواست لە بارودۆخی ناسەقامگیری کۆمەڵگا لە لایەن سووژەیە. بە پێی لێکۆڵینەوەکان ئەم پەیوەندییانە لەو مژارانەدا بوونیان هەیە کە پابەندی ئایینی زیاترە. ئەم کەسانە بۆ تێرکردنی خواستە سێکسییەکانیان ڕێکاری ئایینی دەگرنە بەر. بە گوێرەی مادەی 1075 هەتا 1077ی نیکاح کاتێک کاتییە

1. mere exposure effect

کە بۆ ماوەی دیاریکراو و بڕەمارەیی دیاریکراو بێت. تەمەنی هاوسەرگیریی کاتی لە یاسای بنەڕەتی هەمان تەمەنی پێگەیشتن واتە 9 بۆ 13 ساڵان بۆ کچان و 15 ساڵ بۆ کوڕانە.

سیغەی مەحرەمێتی بۆ لێک مەحرەمکردنی کچێکی پاکیزە لەگەڵ ئەو پیاوەیە کە بڕیارە ببێتە هاوسەری، ئەگەرچی بە شێوەی فەرمی تۆمار ناکرێ، لە سۆنگەی شەرعییەوە ڕێگە پێدراوە. لە بنەماڵە ئایینپەروەرەکاندا ئەم چەشنە مارەبڕینە بۆ لێک ئاشناکردنی کچان و کوڕان لە قۆناغی دەزگیرانداریییە. لە ئەگەری هەڵدڕانی پەردەی کچێتیی کچ، لە سۆنگەی یاسایی و شەرعییەوە ناتوانرێ سزای بۆ دیاری بکرێ؛ چوونکە یاسادانەر هیچ بەربەستێکی بۆ دیاری نەکردووە. دەرهاویشتەکانی ئەم چەشنە سیغە مەحرەمێتییانە کە دەبێتە هۆی نەمانی پەردەی کچێتی، زەختێکی کۆمەڵایەتیی زۆر دەخاتە سەر کچان. سیغە مەحرەمێتییەکان لە تەمەنی کەمدا، تەنانەت ئەگەر بە ئەمانجی ئەنجامدانی پەیوەندیی سێکسیش نەبێ و تەنیا بۆ مەحرەمێتی و دوورکەوتنەوە لە گوناح بێ، دیسانیش زەخت و گوشاری کۆمەڵایەتیی دەوروبەرییەکان هەر لە ئارادایە.

یەکێک لە لێکەوتە کۆمەڵایەتی و دەروونییەکانی سیغەی مەحرەمێتی و ئەگەری سازکردنی پەیوەندیی سێکسی بۆ ژنان، هاوسەرگیریی پێشوەختەیە. ئەگەر پیاو لە سەر پەیوەندیی سێکسی پابەند بێ یان تەمەنی کچ لە ڕووی یاساییەوە گونجاوی هاوسەرگیری بێ، ڕەوتی هاوسەرگیری بە شێوەی یاسایی دەبێت. بەڵام ئەگەر تەمەنی کچ لە لانیکەمی تەمەنیی یاسایی بۆ هاوسەرگیری کەمتر بێ، حوکمی کۆتایی لە سەر شیاوێتیی کچ بۆ هاوسەرگیری لە لایەن دادوەرەوە دەردەکرێ و منداڵهاوسەری ڕوو دەدات. لە وەها حاڵەتێکدا بە هۆی ئەوەی هاوسەرەکان تێگەیشتنێکی شیاویان لە ژیانی ژن و مێردی نییە، هاوسەرگیرییەکەیان سەر ناگرێ و لە کارکردە ئەرێنییەکانی بنیاتی بنەماڵە بێبەش دەبن.

هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی لە کەلتووری ئایینی و یاسایی ئێراندا دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە کە سەرەڕای بوونی لایەنگر و دژبەری زۆری، لە کۆمەڵگای ئێرانیدا

بابەتێتی هەیە و قسە کردن لە سەری پێویستی بە توێژینەوەی کۆمەڵایەتی، دەروونناسانە و ... ـــــیە. ئەم دیاردەش وەکوو زۆرێک لە دیاردە کۆمەڵایەتییەکان بە هۆی ئەو کارکردانەی کە دەبێتە هۆی درێژەدانی، وەکوو شمشێرێکی دوو فلیقانەیە کە هەر چەشنە بڕیاردان و هەڵوێستگرتنێک سەبارەت بەم دیاردە پێویستی بە پسپۆڕی و دادوەریی بێ لایەنەیە. ئەوەی دەبێ ئاماژەی پێ بکرێ، پێویستیی ئەنجامدانی توێژینەوەی زانستی بۆ تاوتوێی کارکردە ئەرێنی و نەرێنییەکانی هاوسەرگیریی کاتی لە کۆمەڵگایە بۆ ئەوەی لەم ڕێگەوە بتوانرێ کارکردچەوتییەکان ڕاست بکرێتەوە و سیاسەتی دروستی بۆ بگیرێتە بەر. لە کارکردچەوتییەکانی هاوسەرگیریی کاتی دەتوانین ئاماژە بە هاوسەرگیریی پێشوەختە بۆ منداڵان و ئەو خەسارەتانە بکەین کە لە کاتی سیغەدا بۆ ژن و مێردەکان ڕوو دەدات. هەروەها ئامادەکردنی میکانیزمی یاسایی دیاریکردنی تەمەنی وردی هاوسەرگیریی کاتی و هەڵکشانی ئەم تەمەنە بۆ 15 ساڵ و ناچارکردن بۆ تۆمارکردنی لە ناوەند و نووسینگە فەرمییەکان یان لە لاپەڕە ناسنامەییەکاندا لەو ڕێکارانەن کە دەتوانین بۆ بە لانیکەم گەیاندنی زیانەکان بە کاری بێنین.

بەشی دووهەم: بنەما مێژوویی، ئایینی، یاسایی و کۆمەڵایەتییەکانی هاوسەرگیریی کاتی

1. بابەتی یەکەم: بنەمای مێژوویی هاوسەرگیریی کاتی

هاوســـــەرگیری، ناوەندێکی کۆمەڵایەتییە کە بە پێی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی بیچم دەگرێت. بە لێکدانەوەی مێژوویی ئەم دیاردە و بیچمە جیاوازەکانی دەتوانین جیهانبینیی مرۆڤەکان لە هەر قۆناغێکی مێژووییدا ســـــبارەت بە هاوســـــەرێتی و ڕەفتاری سێکسی، بنەماڵە و ژن وێنا بکەین. هاوسەرگیری بە بەراورد لەگەڵ کۆمەڵگا و ئەو زەمەنەی کە تێیدا ڕوو دەدا، جیاوازە. ئەم تایبەتمەندییە وای کردووە کە لە هەر کۆمەڵگایەکدا بیچمێکی تایبەت لە هاوســـــەرگیری لە هەر قۆناغێکی تایبەتدا بیچم بگرێ کە گرینگترینەکەی بەم شـــێوەیە (ســـارۆخانی، 1385: 75):

ئـــــ) هاوســـــەرگیریی ڕێکخراو: بەم مۆدێلە دەوترێ هاوســـەرگیریی ڕاســـپاردەیی. مەبەســـت ئەوەیە کە جۆرێکی تایبەتی هاوســـــەرگیرییە کە تێیدا بە شـــێوەی باو هەڵبژاردنی هاوســـــەر لە لایەن دایک و باوک یان گەورەترەکان و بە بێ بوون و تەنانەت چاودێریی دوو کەســـــەکە ئەنجام دەدرێ، هاوســـەرگیرییەک کە تێیدا لایەنەکان مافی هەڵبژاردنیان نییە و هەندێجار هاوسەرگیرییەکە بە سەریاندا دەسەپێنرێت. کەواتە هاوسەرگیرییەکی ناڕاستەوخۆ یان ناوبژیوانانەیە.

ب. هاوســـەرگیریی تایبەت: جۆرێک هاوســـەرگیرییە کە بە تەنیا لە ســــەر ڕەزامەندیی لایەنەکانی هاوســــەرگیری ئەنجام دەدرێت. ئەم جۆرە هاوســـــەرگیرییە زیاتر لە کۆمەڵگا گەشەسەندووەکاندا باوە.

پ. هاوســەرگیریی دۆســتانە: هاوســەرگیرییەکی ئاســان کە ئاهەنگ و تێچووی قورسی نییە و پێی دەوترێ هاوسەرگیریی دۆســـــتانە. دوو گەنج یەکتر هەڵدەبژێرن، ژیانی هاوبەش پێک دێنن و لەگەڵ لەدایکبوونی منداڵ یان هەر ڕووداوێکی دیکە (گرێبەســـتی) هاوســـــەرگیرییەکەیان دەبێتە هاوســـــەرگیرییەکی ڕاستەقینە.

ت) هاوسەرگیریی ڕفاندنی: واتە هەڵگرتنی کچ وەک هاوسەر. ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە تایبەت بە ناوچەیەکی تایبەتی جوگرافیایی نییە، بەڵکوو لە زۆربەی ناوچەکانی دنیادا بەدی دەکرێت. لە دنیای ئەوڕۆدا وەها نەریتێک تا ڕادەیەک هەڵوەشاوەتەوە؛ چوونکە لەگەڵ سیستەمی بەهایی جیهانی ئێستا یەک ناگرێتەوە. هەڵبەت هێشتاش هاوسەرگیریی ڕفاندنی لە هەندێ لە ناوچەکاندا بە هەندێ جیاوازییەوە بوونی هەیە.[1] هاوسەرگیریی ڕفاندنی پاش ڕێککەوتنی هەر دوو لایەنی هاوسەرگیرییەکە ئەنجام دەدرێ و هۆکارەکەشی نارەزایەتیی بنەماڵەی هەر دوو لا یان یەکێک لە لایەنەکان یان بوونی کێشە ئابوورییەکانە. پاشماوەی ئەم هاوسەرگیرییە دەتوانین لە هاوسەرگیریی نیمچە ڕفاندنی لە هەندێ لە کەلتوورەکاندا بەدی بکەین. لەم چەشنە هاوسەرگیرییانەدا لە پێشدا هاوسەرەکان هەڵدەبژێردرێن و دیاری دەکرێن و ئینجا پیاوەکە بە ئەسپ (یان هەر شتێکی دیکە) دەچێ بە دوای هاوسەر و بە شێوەی شانۆیی هەڵیدەگرێت.

ج) هاوسەرگیری لە ڕێگەی کڕینی هاوسەر: لەم چەشنە هاوسەرگیرییەدا ژن دەبرێتە بازاڕ و بە نرخێکی تایبەت دەفرۆشرێت. منداڵانی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە میراتیان وەبەر دەکەوێ و وەک منداڵی شەرعی لە کۆمەڵگادا مافی ژیانیان دەبێت.

چ) هاوسەرگیریی ئاڵوگۆڕی (ژن بە ژن): جۆرێک هاوسەرگیرییە کە تێیدا دوو سەرپەرشت بە دانانی کچەکانیان لە جیات بڕەمارەیی ئەو دووانە دەکەن بە هاوسەری یەکتر. بەم شێوە کە یەکێک لەم دوو کەسە بە وی دیکە دەڵێ کچەکەم (یان خوشکەکەم)ت پێ دەدەم بەو مەرجەی تۆش کچەکەت (یان خوشکەکەت)م پێ بدەی و بڕەمارەیی لە ئارادا نەبێت. لە ڕاستیدا بڕەمارەیی ئەم دوو بووکە یەکیان لە بری ئەوی دیکەیانە.

1ـــ بۆ زانیاریی زێدەتر سەیری بەڵگە فیلمی بووکڕفاندن لە کیرکیزستان (Bride Kidnapping in Kyrgyzstan) بکەن. ئەم نەریتە سەرەڕای قەدەغەکرانی یاسایی لەم وڵاتە هێشتا بەردەوامە و دەرهاویشتەگەلی وەکوو خۆکوژیی نەوبووکەکانی لێ کەوتۆتەوە.

ح) هاوسەرگیریی ئەزموونی: مەبەست لە هاوسەرگیریی ئەزموونی هاوسەرگیرییەکی نامسۆگەرانەیە کە تەنیا بە مەبەستی پێدانی دەرفەتی پێویست بە لایەنەکانی هاوسەرگیری بۆ دەرکردنی بڕیارێکی یەکلاکەرەوە، پاش ناسینی دوولایەنە ئەنجام دەدرێت.

خ) هاوسەرگیریی لەگەڵ ڕۆح: ئەم هاوسەرگیرییە باس لە نەریتێکی تایبەت دەکا کە بە پێی ئەوە بێوەژنی بێمنداڵ لەگەڵ برا یان یەکێ لە خزمەکانی مێردەکەی کە ئەویش هاوسەرەکەی مردووە و منداڵی نییە هاوسەرگیری دەکات. ئەو منداڵ یان منداڵانەی کە لە ئەنجامی ئەم هاوسەرگیرییە لە دایک دەبن، دەبنە خاوەن دوو باوک: باوکی سەرەکی کە بایۆلۆژییە و هاوسەرەکە هی ئەوە و باوکێک کە هاوسەری پێشوو و مردووی دایکیانە. ئەم منداڵە ناوی باوکە نابایۆلۆژییەکە وەردەگرێ و بە باوکە بایۆلۆژییەکەی دەڵێ کاکە یان مامە.

د) هاوسەرگیریی کاتی (سیغە): لە ناو جۆرە جیاوازەکانی هاوسەرگیری، هاوسەرگیریی کاتی یەکێک لە لایەنە تایبەتەکانی هاوسەرگیرییە. لەم چەشنە هاوسەرگیرییە کە پێویستی بە نووسینگە نییە، لە سەرەتاوە بڕی پارە و ماوەی نیکاح دیاری دەکرێت؛ بە بێ ئەوەی هیچ ئاستەنگێک لە ئارادا بێت. بەدەر لەوە هاوسەرگیریی هەمیشەیی کە تێیدا لە پەیوەندییەکاندا سنووردارییی چەندایەتی لە ئارادایە (تاکهاوسەری یان دووهاوسەری یان ئەو سەرەکەی چوارهاوسەری)، لە سیغەدا هیچ چەشنە سنوورداریییەکی چەندایەتی پیاوان ناگرێتەوە.

لە ڕوانگەی کۆمەڵناسان ئەو چەشنە هاوسەرگیرییانەی کە ئاماژەیان پێدرا لە گرینگترین بیچمەکانی هاوسەرگیرین کە لە کۆمەڵگا جیاوازەکاندا بەدی دەکرێن. وەکوو هاوسەرگیریی کاتی (سیغە یان مەتعە) کە لەم توێژینەوەدا تاوتوێ دەکرێ، لە ناو ئایین و نەتەوە جیاوازەکاندا بەدی دەکرێت. لە ڕاستیدا لە کەلتوورەکانی دیکەش چەندین جۆری هاوسەرگیری بیچمی گرتووە کە دەتوانین وەک هاوسەرگیریی کاتی لێیان بڕوانین؛ بەڵام ئەم بیچمی هاوسەرگیرییە کە لە سەر بنەمای ئایینزای شیعەیە لە زۆربەی کۆمەڵگا شیعە مەزهەبەکاندا بەدی

دەکرێت.

پێشینەی هاوسەرگیریی کاتی لە دیکەی ئایین و نەتەوە کۆنەکاندا

پێشینەی کۆمەڵگە شارستانییە مرۆییەکان و ئێتنیک و نەتەوە دێرینەکان پیشان دەدا کە ناوەندی یاسای هاوسەرگیریی هەمیشەیی و پێکهێنانی بنەماڵە هەمیشە بابەتێکی پیرۆز و ڕەوا بووە. بە پیرۆززانینی هاوسەرگیریی هەمیشەیی پیشان دەدا کە زۆر جار لە ژێر بەیداخی ئاییندا پەیوەندیی سێکسی بە یاسایی کراوە. ئەم پیرۆزکردنە، ناوەندی هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە بازنەی ڕەخنە دەرباز دەکا و دەیکا بە چەمکێکی ئاسمانی. لە شارستانییەتە کۆنەکاندا ڕەسەنایەتی لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا بووە. هەر بەم پێیە ویل دۆرانت[1] مێژووناس و فەیلەسووفی ڕۆژاوایی، پێی وایە گەورەترین مەترسی و خەسارەتی سەدەی بیستەم لێکترازانی ناوەندی پیرۆزی بنەماڵەیە و دەڵێ: "ئەگەر وا گریمانە بکەین لە ساڵی 2000ی زایینی مەسیحین و بمانهەوێ بزانین گەورەترین ڕووداوی چارەکی یەکەمی سەدەی بیستەم چی بووە؟ بۆمان دەردەکەوێ کە ئەم ڕووداوە، شەڕ یان شۆڕشی ڕووسیا نەبووە بەڵکوو گۆڕانی بارودۆخی ژنانە. مێژوو وەها ڕووداوێکی ڕاچڵەکێنەری لەم ماوە کورتەدا کەمتر بە خۆوە بینیوە، شێوازی ژن و مێردایەتی کە ڕێگری لە داوێنپیسی و ناسەقامگیریی بارودۆخی مرۆڤ دەگرت، ئەو یاسا ئەخلاقییە ئاڵۆزەی کە ئێمەی لە بەربەرییەتەوە هێنابووە شارستانییەتی و شێوازی هەڵسوکەوت، هەر هەموو بە ئاشکرا لەم گواستنەوە پڕئاژاوەیە کە هەموو دابونەریت و بیچمەکانی ژیان و بیر و باوەڕی ئێمەی داگرتووە، گرفتار بوون." (موتەهەری، 1369: 30)

بە ئاوڕدانەوە لە مێژوو بۆمان دەردەکەوێ هەمیشە منداڵی ئەو ئافرەتانەی کە لە ئەنجامی هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە دایک بوون بە یاسایی سەیر کراون و لە میراتگری و جێنشینیی باوکدا خاوەن مافی هەڤیاز بوون. بەڵام لە پاڵ ئەم

1. William James Durant

منداڵانە منداڵانێکیش بوون کە بەرهەمی هاوسەرگیریی نافەرمی بوون و خاوەن مافێکی کەمتر بوون. کەواتە هاوسەرگیریی کاتی، نەریتێکی مێژووییە و لە ڕۆژاواش ئاسەواری ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە دەبینرێت. لە وشەنامەی بەریتانیکا لە ڕوونکردنەوەی وشەی concubinage (ژیان بە سیغەیی) هاتووە "جۆرێک ژیانی هاوبەشی هاوسەرێتی نێوان ژن و پیاوە کە دەرەنجامی هاوسەرگیریی فەرمی نییە."

دووانەیی نێوان پێویستیی یاسایی تۆمارکراو پیشاندەری شێوازێکی دیکەی بوونی مەتعە لە ئەورووپای کۆتایی سەدەکانی ناوەڕاستە. بۆ وێنە لە ساڵی 1241ی زایینی یاسای دانمارک کە "والدماری دووهەم" جێبەجێی کرد، بڕیاری دەرکرد: "ئەگەر هاوسەرگیریی مەتعەیی بە ئاشکرا سێ ساڵ بخایێنێ دەبێتە هاوسەرگیریی فەرمی." ئەم یاسایە هەتا ساڵی 1582ی زایینی بەردەوام بوو. نەریتێکی هاوشێوەی ئەمە لە سکۆتلەند بوو بە باو کە بە "hand fasting" بە ناوبانگ بوو. لە سەدەی سێزدەهەم دادوەر هێنری دۆڤێرکۆتۆن[1] مەتعەی یاسایی ئازاد کرد کە لەوە دەچێ لەگەڵ ژن (هاوسەر)ی هاوسەرگیریی هەمیشەیی جیاواز بێت. ئەم چەشنە هاوسەرە کاتییە ئاهەنگی هاوسەرگیریی فەرمی نەبوو و پێگەی لەوە لاوازتر بوو کە بتوانێ پاش مەرگی هاوسەرەکەی داوای میرات بکات. زانستنامەی یاسایی ئاکسفۆرد لە ڕوونکردنەوەی "concubinage" دەنووسێ: "پەیوەندیی سێکسیی هەمیشەیی و بەردەوام لە نێوان ژن و مێرد کە بە هۆی هاوسەرگیرییەوە نەبێت." پێگەی ژنی مەتعە لە کۆمەڵگە جیاوازەکاندا یەکسان نەبووە. لە کۆمەڵگەی عیبرانی کۆن "مەتعە" وەک هاوسەری ڕاستەقینە بەڵام لاوەکی سەیر دەکرا و مەتعەگیری شێوازێک لە فرەهاوسەری بوو. لە یاسای ڕۆما هاوسەرگیریی مەتعەیی هەتا ئەو کاتەی کە یەکێک لە لایەنەکانی هاوسەرگیریی هەمیشەییان نەکردبێ یان مەتعەگیرییەکی دیکەیان نەبووبێ، ڕەوا بوو و هەڵنەدەوەشاوە. کلیساش ئیزنی هەبوونی یەک ژنی بە یەکێک لە هەر دوو شێوازی تەواو یان مەتعە دابوو و مەتعە

1. Henry Dovercotton

لە لایەن زۆربەی یاسا پێشووە ئەورووپییەکانەوە بە فەرمی دەناسرا. یاسای سکۆتلەند ئێستاش هاوسەرگیری لە ڕێگەی ژیانی هاوبەشەوە (بێ مارەیی فەرمی) بە فەرمی دەناسێ بەو مەرجەی کە ئەم چەشنە ژیانە هاوبەشە لە ڕووی عورفییەوە وەک ژیانی ژن و مێردی سەیر بکرێت (ئیسماعیلی، 1393: 36-41).

لە یاساکانی ڕۆمای کۆندا هاوسەرگیریی تەواو بە ئەنجامدانی ڕێوڕەسمی گشتی ئەنجام دەدرا کە پێیان دەوت "confarreatio" یان "coemptio". جۆرێکی دیکە هاوسەرگیرییەک بوو کە فەرمیبوونەکەی کەمتر بوو بە شێوەی سادە "maritalis" و بە ڕاگەیاندنی بڕیارێکی یەکلاکەرەوە ژنێکی تایبەت وەک هاوسەر دەستنیشان دەکرا. ڕۆمییەکان بە تەواوەتی تاکهاوسەرخواز بوون. یاسا ڕێگەی بە پیاوان نەدەدا بە شێوەی هاوکات پتر لە هاوسەرێکی فەرمییان هەبێت. لە ڕۆما هاوسەرانی مەتعەیی لەگەڵ هاوسەرانی فەرمی هەندێ جیاوازییان هەبوو؛ بۆ وێنە مەتعە جیازی بۆ مێردەکەی نەدەهێنا، وەکوو هاوسەری هەمیشەیی ئاستەکەی هەتا ئاستی توێژی کۆمەڵایەتیی مێردەکەی بەرز نەدەبۆوە و لە سۆنگەی یاساییەوە بەرپرسایەتیی منداڵانی ئەم هاوسەرگیرییە لە ئەستۆی باوک نەبوو و تەنیا هی دایک بوون. لە سەدەی چوارەمی زاییندا کۆنستانتین بڕیاری دا کە "هەرکات مێرد لە ڕووی یاساییەوە میراتگری دیکەی نەبوو، منداڵانی بەرهەمی مەتعە وەک میراتگری یاسایی ئەو دێنە هەژمار."

هاوسەری متعەیی لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە پلە نزم بوو و وەها پەیوەندییەکی سێکسی لە ڕوانگەی هاوسەرەوە عەیب نەبوو، بەڵکوو تەنانەت هەندێ لە پیاوانی سەر بە چینی باڵای کۆمەڵگا بە هۆی وەڕەزبوون لە ئاکاری ناڕەوشتانەی ژنانی چینی دەوڵەمەندانی ڕۆما بە سەربەرزییەوە ژنی مەتعەیان دەهێنا. ژنی مەتعە لە ڕۆما، جیاواز بەڵام هێژا بوو هەتا ئەوەی کە لە سەدەی یازدەهەم ئەنجومەنی کەلیسای ڕۆما هەندێ فتوای هەمەجۆری دەرکرد: ئەگەر پیاوێکی ئاسایی خێزاندار مەتعە بێنێ، کلیسا دەریدەکات. جۆرێکی دیکەی هاوسەگیریی نافەرمی "هاوسەرگیریی خانەکان لەگەڵ ژنانی ڕایەت" بوو کە

لە ژێر ناوی "morganatic marriage" لە سەدەکانی ناوەڕاستدا بە شێوازی جۆراوجۆر لە ناو چینی گەورەماڵانی ئەورووپادا باو بوو. ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە لە یاساکانی ڕۆمادا لە هەندێ دیوی جۆراوجۆرەوە هاوشێوەی مەتعە بوو. ئەو خانەی کە لەگەڵ ژنی ڕایەتێک هاوسەرگیری کردبایە لە لای کەلیسا وەک خێزانداری تەواو سەیر دەکرا؛ بەڵام ئەو ژنە ئاساییە نەیدەتوانی بگاتە ئاستی هاوسەرەکەی و منداڵانی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە لە خاوەندارێتی سامان و هەڵگرتنی نازناوی باوکیان کە سەر بە چینێکی باڵادەست بوو ڕووبەڕووی ئاستەنگی زیاتر دەبوونەوە. لە سەدەی حەڤدەهەم سەرەڕای ئەوەی منداڵانی فەرمیی پاشاکانی بەریتانیا و فەرەنسە (کە ئەنجامی هاوسەرگیری لەگەڵ شاژن بوون) وەک میراتگری پاشا دادەنران، هەندێ لە جێنشینەکانیان (کە بە پێی ڕوانگەی کەلیسا منداڵی زۆڵ بوون) ئەوانیش پلەی خانەدانییان وەدەست دەهێنا. هەروەها، دایکانی ئەم میراتگرانەش لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە پێگەیەکی ڕێزدارانەیان هەبوو کە ئەگەر ئیغراق نەکەین دەتوانین وەک هاوسەرانی مەتعەیی لێیان بڕوانین (میرخانی، 1379).

هەروەها لە وڵاتی ژاپۆن هاوسەرگیرییەکی ئەزموونی بە ناوی "ئاشی ئیرۆ" باوە کە تا ڕادەیەک هاوشێوەی هاوسەرگیریی کاتییە. لە وڵاتی ژاپۆن بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی ئەم خاڵە کە ئایا ژنی دەستنیشانکراو هاوسەری هەیە یان نا، بەر لە ئەنجامدانی هاوسەرگیریی فەرمی، هاوسەرە ژنەکە بۆ ماوەی مانگێک دەچێتە ماڵی مێردەکە. لەم ماوەدا ژنەکە دوو ناوی هەیە: هەم وەک ژنی کاتی و هەم ئەوەی کە هاوسەرگیریی ئەزموونی تێدەپەڕێنێت. لەم ماوەدا هەموو پەیوەندییە سێکسییەکان ئەنجام دەدرێ و منداڵی ئەم ژن و مێردە هی ئەوان دەبێت. پاش کۆتایی هاتنی یەک مانگەکە ئەگەر ژنەکە دڵخوازی پیاوەکە نەبوو منداڵەکە هی پیاوەکەیە و ژن شەش مانگ دەبێ عەدە ڕابگرێ و بۆی هەیە لەگەڵ کەسێکی دیکە هاوسەرگیری بکات (وێلوجێردی، 13741: 188).

دەبێ ئەوەشمان لەبەر چاو بێ کە هیچ کام لەم

هاوسەرگیرییانە بە تەواوەتی هاشێوەی ئەو هاوسەرگیریی کاتییە نین کە لەم توێژینەوەدا ئاماژەی پێ دراوە و تەنیا لە هەندێ حاڵەتدا وەکوو نافەرمیبوون، هەندێ لێکچوونیان پێکەوە هەیە. "کاتمەندبوون" سەرەکیترین تایبەتمەندیی هاوسەرگیریی کاتیی تاوتوێکراوی ئەم توێژینەوەیە؛ بەڵام لە باسکراوەکان ئەم تایبەتمەندییە سەرەکی نییە.

هاوسەرگیریی کاتی لە ئێرانی کۆن

لە ئایینی زەردەشت هاوسەرگیری و پێکهێنانی بنەماڵە پێگەیەکی بەرزی هەیە؛ بە جۆرێک کە هاوسەرگیری وەک بابەتێکی پێویست لێی دەڕوانرا و هەموو زەردەشتییەکان دەبووایە بنەماڵەیان پێک بهێنابایە و کوڕی نێرینەی لە پاش خۆی بە جێ هێشتبایە بۆ ئەوەی ئەم کوڕە نەک تەنیا وجاغی بنەماڵەی خۆی بووایە، بەڵکوو دەبووە هۆی تێپەڕینی کەسەکە لە پردی چینۆد[1]. ئەگەر کوڕی نێرینەی نەبووایە ڕێگە چارەی دیکە لە ئارادا بوو و یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانی بوونی چەندین جۆر هاوسەرگیریی جیاواز لە ئایینی زەردەشتی دەگەڕێتەوە بۆ بوونی میراتگر و جێگرەوەی کوڕ. لە ئایینی زەردەشتیدا پێکهێنانی بنەماڵە و هەبوونی منداڵی کوڕ گرینگییەکی زۆری هەبوو؛ چوونکە بە باوڕی زەردەشتییەکان بوونی منداڵی نێرینە هۆکاری تێپەڕین لە پردی چینۆد، بووژێنەرەوەی دابونەریتی باب و باپیران و پارێزەری سامانی بنەماڵە بوو. ئەم پرسی میراتە یەکێک لە پرسە گرینگەکانی زەردەشتییەکان بوو؛ ئەوان باوەڕیان وا بوو کە ئەو سامانەی کە لە بنەماڵە لە درێژەی چەندین نەوەدا کۆ کراوەتەوە دەبێ بدرێ بەو کەسانەی کە خزمی خاوەنە پێشووەکانن. کەواتە چەندین چەشن هاوسەرگیری لە ئایینی زەردەشت بوونی هەیە کە ئامانجی سەرەکیی ئەنجامدانیان بوونی منداڵی کوڕ بوو. هەروەها، بەو پێیەی کە بنەماڵە وەک گرووپێکی کۆمەڵایەتی دەهاتە هەژمار، هەر ئەمە دەبێتە هۆی

1ــــ پردی چینۆد یان چینۆت (زمانی ئاڤێستایی: Činvat Peretum) پردی دادوەری لە سەردەمانی کۆن کە زەردەشتییەکان باوەڕیان پێی بوو. ئەویان لەگەڵ پردی سیراتی ئیسلام بە یەکسان داناوە.

ئەوەی کەسێک ڕێنوێنی بکات. هەر بەم پێیە ڕێنوێنیی بنەماڵە خرابووە ئەستۆی باوک / مێرد کە سالار (salar) یان هەمان سەرپەرشتیاری بنەماڵە لە قەڵەم دەدرا و ئەرکی پاڵپشتی و سەرپەرشتیاریی ژن و منداڵە کەمتەمەنەکەی لە ئەستۆ بوو. بەڵام کاتێک ئەو کەسە دەمرد لە ئایینی زەرەدشتیدا سەرپەرشتیاریی ژن و منداڵە یەخسیرەکانی و ئاگری بنەماڵە لە ئەستۆی کوڕی پێگەیشتووی بنەماڵە بوو کە وەک سالاری سرووشتیی ناچاری سەیر دەکرا. بیچمی سەرەکیی هاوسەرگیری لە سەردەمی ساسانییەکاندا هەمان پەیوەندی یاسایی نێوان ژن و مێرد لە ژێر ناوی "شاژنی" بووە. بەو پێیەی کە هاوسەرگیری، بابەتێکی (فەرشکردی) هەتا هەتایی دەهاتە هەژمار، لە هەر دوو جیهانەکە ژن هی مێردی خۆی بوو. لە ڕاستیدا ژن لەم چەشنە هاوسەرگیرییە وەک هاوسەر لە هەموو مافێک سوودمەند بوو؛ بە جۆرێک کە منداڵانی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە منداڵی یاسایی مێرد بوون و دەبوونە میراتگر و جێنشینی باوکیان. ڕەزامەندیی سالار مەرجی پێویست و بنەڕەتی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە بوو و بە بێ ڕەزامەندیی سالار ئەم هاوسەرگیرییە بایەخی نەبوو (بادامچی و هاوکاران، 1394).

وێنی 3. بەشێک لە ڕێوڕەسمی هاوسەرگیریی زەردەشتی لە یەزد.
ماڵپەڕ: *www.parsine.com*

لە دەقە زەردەشتییەکاندا پێشنیار کراوە کە پیاو و ژنی گەنج کە دەگەنە تەمەنی هاوسەرگیری، دەبێ هاوسەرگیری بکەن چوونکە بە هاوسەرگیریی پیاوان و ژنانی پاکیزەداوێن نەوەی مرۆڤ بەردەوام دەبێ و منداڵانی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە باشە دەبنە باشترین یارانی ئەهوورامەزدا. لە وەندیداد، ئەهوورامەزدا بە زەردەشت دەڵێ: "ئەی زەردەشتی سپیتمان ئەو پیاوەی کە ژنی هەیە لەوەی کە ژنی نییە؛ ئەوەی خانەدانی هەیە لەوەی کە بێخانەدانە؛ ئەو پیاوەی کە ڕۆڵەی هەیە لەوەی کە بێ منداڵە، سەرترە." (ئامووزگار، 1387: 282)

هەروەها لە فەرگەردی 3 بڕگەی 24، زەویی نەکێڵدراو بە کیژێک دەشووبێهێنێ کە ماوەیەکی زۆرە بێمنداڵە و ئاوات بۆ مێردێکی باش دەخوازێت. ئەم کیژە شوونەکردووە لە بارەگای پەروەردگار داوای مێردێکی ئازا و گەنج دەکا کە لە ژیانیدا ڕووخۆش بێ و منداڵی زانا و وشیار و قسە جوانی لێ بکەوێتەوە (دووستخواه، 1388: 454).

کەسی زەردەشتی ئەرکی ئەوەی لە سەر شانە کە پیگەییبوو هاوسەرگیری بکا، ژیانی خۆشی خێزانی دەست پێ بکا و لە درێژایی ژیانیدا هەوڵ بدا بەختەوەری و پێشکەوتن بۆ خەڵک و وڵاتی خۆی دابین بکا و لە هەمان کاتدا ڕێژەی شوێنکەوتووانی ئایینی ڕاستی زیاد بکا هەتا بە پەرەسەندنی سیفەتەکانی پاکیزەیی و ڕاستی و دروستی، سوپای ئەنگەرەمینوو تێک بشکێنن و دوایین ئامانجی مەزدیسنا کە بنەبڕکردنی ناپاکیزەیی و گەندەڵی و خراپە لە دنیایە جێبەجێ بکات (ئازەرگوشەسب، 1358: 174).

بە پێی سەرەیاسا ئایینییەکان و بە گێڕانەوە لە دەقە پاڵەوییەکان و دیکەی گێڕانەوە زەردەشتییەکان، پێنج چەشن هاوسەرگیری لە ناو زەردەشتییەکاندا باو بووە (عەلەوی، 1377: 80-79).

1. شاژن: هاوسەرگیرییەک بووە کە کچ بە ڕەزامەندیی باوک و دایک یان سەرپەرشتیارەکەی بە کچێتی شووی دەکرد و ئەم کچە لە ماڵی مێرد لە هەر چەشنە هەڤیازییەک سوودمەند بوو.

2. ئیووکین یان ئیووگین: ژن یان هاوسەرگیریی

ئیووکـژنی کاتێک بوو کە کچێک تاقانەی دایک و باوکی بوو. کە ئەم کچە شـــووی دەکرد پێیان دەوت ئیووکـژن واتە تاقانە ژن و نە تـەنیا یـەکـەم کوڕی وەها ئافرەتێک دەدرا بە دایـک و بـاوکی بـەڵکوو نـاوی خێزانیی ئـەوانی لێ دەنرا بۆ ئـەوەی ببێتە جێگرەوەیان.

3. ســتۆرژن: ئەگەر پیاوێکی ســەڵت یان بێمنداڵ بمردایە پاشـــماوەکانی جیازیان دەدا بە کچێ و بەر لە بە شـــوودانی لە پیاوە مردووەکـەیان مـارە دەکرد. کـەســـێک کـە بـەم شـــێوە هـاوســـەرگیری کردبایـە دەبوایـە ڕازی ببوایـە کـە یـەکـەمین منداڵێک کـە لـەوان دەکـەوێتـەوە ببێتە هی ئـەو پیاوەی کـە ئـەم ئافرەتە بە ناوی ئەوەوە دراوە بە شوو.

4. چـەکـەرژن یـان چاکرژن: کـاتێـک کـە بێوەژنێـک پـاش مەرگی مێردەکەی هاوسـەرگیری لەگەڵ پیاوێکی دیکە کردبایە پێیان دەوت چەکەرژن و پێیان وا بوو ئەم ژنە بە خزمەتکاریی مێردی پێشووی چۆتە ماڵی مێردی دووهەم.

5. لاســـارەژن: کاتێک کچێک بە بێ ڕەزامەندیی باوک و دایک یان ســـەرپەرشـــتیار بە واتایەکی دیکە ســـەرەڕۆیانە هاوسەرگیری کردبایە.

بە پێی بەڵگەکانی (مادیان هەزار دادســـتان)[1] دەتوانین بەم شـــێوە تێبگەین کە لە ئایینی زەردەشـــت هاوســـەرگیری بۆ ماوەیەکی دیاریکراو و ســـنووردار ئـەنجام دەدرا. لـە مـادیان هەزاردادســـتان هاتووە: ئەگەر کچێک لە ســـەر ئیزنی باوکی گرێبەست واژە بکا کە "بۆ ماوەی دە ساڵ دەبمە هاوسەری تۆ" و ئەگەر بەر لە کۆتاییهاتنی ئەم دە ساڵە باوک بمرێ، پێویستە بەر لە کۆتاییهاتنی دە ســـاڵ ســـتۆرێک (ئەمیندارێک) دیاری بکرێت. بەڵام لە کۆتایی دە ســـاڵەکەدا ئەو کچە چیتر ژنی ئەو پیاوە نییە و دەبێتە ئیووگینی باوکی (Perikhanian, 1980).

1ـــ کتێبی مادیان هزار دادستان بەرهەمێکی پڕبایەخە، کە یادگاری سەردەمی ساسانییەکانە. ئەم کتێبە بریتییە لە بابەتە یاسایی و دادپرسییەکانی سەردەمی ساسانی وەکوو هاوسەرگیری، تەڵاق، وەقف، کۆیلەداری، کرێ و ... لە سەر بنەمای سیستەمی ساسانی و ئایینی زەردەشتی دانراوە. ئەم کتێبە دادوەرێک بە ناوی فەڕوخ مەرد بەهرامان لە سەردەمی خەسرەوپەرویز و لە شاری گۆر (فەیرۆزاوای ئێستا) نووسراوە. فەڕوخ مراد بەهرامان کە خۆی لە ناو سیستەمی حکومەتی ساسانیدا خاوەن پلەی دادوەری بوو، دەنگە دەرچووەکانی دادگاکانی ئێران لە سەردەمی ساسانی لە سەدەی سێیەم هەتا هەوتەمی زایینی لە پاشەکەوتی دادگای گۆڕ هێنایە دەرەوە و کورت و پوختی کردەوە و لە دووتۆی کتێبێکدا کۆی کردەوە.

کەتایوون مەزداپووریش لەم بارەوە دەڵێ کە ئەم بڕگە ئاماژە بە هاوسەرگیریی کاتی دەکا و ئەگەری ئەوە هەیە کە کچ تاقە منداڵی باوکی بووبێ و پێویستە لەم حاڵەتەدا ببێتە ئیووگینی[1] باوک بۆ ئەوەی جێنشینێک بۆ باوک دابین بکات. کەواتە ئەم مادە پیشان دەدا کە هاوسەرگیری دەتوانرا بۆ وێنە دە ساڵ ئەنجام بدرابایە و لەگەڵ کۆتاییهاتنی ماوەی پەیوەندیی ژن و مێردی کۆتایی پێ دەهات و پێویست بە تەڵاق نەدەکرا (مەزداپوور، 1393: 189).

لە یەکێکی دیکە لە بڕگە گرینگەکانی مادیان باس لە کچێک دەکا کە بە ڕەزامەندیی باوکی هاوسەرگیری دەکات. لەم دەقەدا هاتووە: "ئەگەر کچ گادار بکا (دۆست بگرێ)، واتە ئەگەر هاوسەرگیرییەکەی بۆ ماوەیەکی سنووردار بێ و هاوسەرگیرییەکەی هەمیشەیی نەبێ، هیچ کێشەیەک بۆ جێنشینی و میراتی باوک ڕوو نادات. بەڵام ئەگەر هاوسەرگیرییەکەی هەمیشەیی بێ، باوک دەتوانێ لە جێنشینی و میرات بێبەشی بکا و لە بەرامبەردا باوکیش لە داهاتی کچەکە بێبەش دەبوو." پەرخانیان وشەی گادار (gadar) بە هاوواتای زینا دادەنێ و سەعید عوریا بۆ پەیوەندیی سێکسی بە کاری دەبا؛ بەڵام ماتسۆخ گادار بۆ هاوسەرگیریی کاتی بە کار دەبات (Macuch, 2003). کەواتە ئەگەر گادار کاتی بێ مافی سەرپەرشتیاریی باوک وەک خۆی دەمێنێتەوە و کچیش میرات لە باوکی دەبات. لە ڕاستیدا لە هاوسەرگیریی کاتی، کچ لە ڕەچەڵەکی باوکیی خۆی ناچێتە دەرەوە. بەڵکوو بە هاوسەرگیریی کاتی، ناوبراو لە ژێر سەرپەرشتیاریی سالاری باوکیدایە. بەڵام ئەگەر بە بێ ڕەزامەندیی باوکی هاوسەرگیریی هەمیشەیی بکا ئیتر لە ژێر سالاریی باوکی نامێنێتەوە و هەر بەم پێیە لە مافی جێنشینی و میراتی باوکی بێبەش دەبێت. لە گێڕانەوەی ئومێد ئێشۆ هیشتان، ژنێک پاش مەرگی مێردەکەی لەگەڵ پیاوێکی دیکە بە شێوەی کاتی هاوسەرگیری دەکا؛ ئەگەر هاوسەرگیرییەکەیان بەر لە دیاریکردنی سالاری شیاو

1ـ کچێک کە لە ڕێگەی هاوسەرگیری لەگەڵ مێردەکەی یان پیاوێکی دیکە میراتگری نێرینەی بۆ باوکی دەخستەوە.

ئەنجام درا بێ، ئەم پیاوە وەک ســـالاری بنەماڵەی ژن قبووڵ دەکرێ و ئــەم کــارە یــاســــاییــە. کــەواتــە بــەرپرســـــایــەتیی ســـەرپەرشـــتیاری دەخرێتە ئەســتۆی هاوســەری کاتیی ژن بەو مەرجەی کە هەڵبژاردنی ئەم هاوســـەرە کاتییە بە وشـــیاری و پێباشزانینی پیاو ماقووڵان و گەورەکانی بنەماڵە بێت (سـەفای ئیسفەهانی، 1377: 24 - 26).

لـە هـاوســـــەرگیریی کـاتیدا تـەڵاق بوونی نـەبووە و لـەگـەڵ کۆتــاییهــاتنی مــاوەی دیــاریکراو، ژن و مێرد لێــک جیــا دەبوونەوە. تەنانەت ئەو کاتەی کە کچ بۆ ماوەیەکی دیاریکراو دەبێتە هاوسەر، نەیتوانیوە بەر لە کۆتاییهاتنی ماوەی دیاریکراو هاوســـەرگیرییە کاتییەکە هەڵبووەشـــێنێتەوە و وەک ئیووگینی بــاوک بێتــە هــەژمــار و دەبــا لــە ڕێگــەی دانــانی ســـــتۆرێکی (ئــەمینــدار)ـــــــێکی دیکە بۆ ئــەو بــاوکــە ڕێگــەچــارەیــەکیــان بدۆزیبایەتەوە و کاتێک ئەو ماوە دیاریکراوە بە ســـەر دەچوو ئـەو کچـە دەیتوانی ببێتـە ئیووگینی بـاوکی. بـە پێی ئـەم بـەڵگـانـە دەتوانین بڵێین لە ئایینی زەردەشـــتیشـــدا هاوســـەرگیریی کاتی بوونی بووە کــە لێکچوونێکی زۆری لــەگــەڵ مــەتعــە لــە فیقهی ئیمـامییـە هـەیـە. هـەروەهـا بـە پێی بـەڵگـەکـان دەتوانین دانی پێدا بنێین کە زەردەشـتییەکانیش دەیانتوانی هاوسـەرگیریی کاتی بۆ ماوەی زەمەنیی دیاریکراو وەکوو دە ساڵ یان سێ ساڵ ئەنجام بدەن. ســەرەڕای ئەوەی لە ئایینی زەردەشــتیدا ماوەی زەمەنیی هـاوســـــەرگیریی کـاتی دیـاری دەکرا، بـەڵام هیچ بـەڵگـەیـەک ســـەبارەت بە مارەیی لە لایەن پیاوان و بوونی شـــایەتحاڵان لە کـاتی هـاوســـــەرگیریدا لـەبـەر دەســـــتدا نییـە. کچـانیش بـە بێ ڕەزامـەنـدیی ســــەرپـەرشـــــتیـار یـان بـاوکی خۆیـان بۆیـان بوو هاوسـەرگیریی کاتی بکەن؛ ئەگەرچی وا باش بووە ئەم کارە بە ڕەزامەندیی ســـەرپەرشـــتی ئەوان ئەنجام بدرابایە. لە ئایینی زەردەشتدا هاوسەرگیریی کاتی بە بێ ئیزنی باوک نابێتە هۆی بێبەشـبوون لە میرات و مافی جێگرەوەبوونی باوکی؛ بەڵام ژن دەبێ هەتا کۆتایی لە ســەر هاوســەرگیریی کاتی بمێنێتەوە. لەم هاوســـەرگیریی کاتییەدا هاوســـەرەکان نابنە میراتگری یەکتر. بەو پێیەی کە لە ئایینی زەردەشـتدا منداڵی هاوسـەرگیریی کاتی وەک منداڵی فـەرمی دەهـاتنـە هـەژمـار، ئـامـانج لـەم چـەشـــــنـە

هاوسەرگیرییانە خستنەوەی منداڵی نێرینە و چارەسەری خواستی هاوئایینە نیازمەندەکەی بووە (بادامچی و همکاران، 1394).

هاوسەرگیریی کاتی لە سەردەمی نەزانین (بەر لە هاتنی ئایینی ئیسلام بۆ دوورگەی عەرەبی)

مەتعە و بە پێی شیکاریی هەندێ لە کتێبە فیقهی و یاسا مەدەنییەکان، نیکاحی کاتی یان بە واتای ئەوڕۆیی هاوسەرگیریی کاتی یەکێک لە نەریتەکانی سەردەمی نەزانییە کە وەکوو زۆرێک لە نەریتەکانیان لە سەرەتای ئیسلام داکۆکی لە سەر کرابوو و بە واتای ئەوڕۆیی لە حوکمە واژۆییەکانە. پێغەمبەری ئیسلام یان ئەم چەشنە حوکمانەی لە پێشدا پشتڕاست کردبۆوە یان پاش هەموارکردن، پشتڕاست یان ڕەتی کردوونەتەوە. هەڵبەت هەندێ پێیان وایە نیکاحی مەتعە بەشێک لە حوکمە دامەزراوەکانی ئایینی ئیسلامە؛ بەڵام ئەم ڕوانگە لەگەڵ داتا مێژووییەکان یەک ناگرێتەوە. بەهەر حاڵ بە ئاوڕدانەوە لەوەی کە هەندێ داب‌ونەریتی عەرەبەکانی بەر لە ئیسلام وەرگیراو لە ئایینە ئاسمانییەکان بوو و ئیسلام داکۆکی لە سەر کردبوون، ڕەنگە بتوانین بڵێین کە هاوسەرگیریی کاتیش لەو حوکم و یاسایانەیە کە بەر لە ئیسلام، هەڵبەت بە بیچمی جۆراوجۆر بوونیان هەبووە.

لە کۆمەڵگە عەرەبنشینەکاندا بەر لە موسڵمانبوون بە پێی شێوازی ژیانی هۆزی و عەشیرەیی کە لەو کۆمەڵگەدا باو بوو، چەندین جۆر هاوسەرگیری بوونی هەبوو. ئەم کۆمەڵگەیانە تەنانەت لە ئەنجامدانی نیکاحی ناشیرین و پڕ لە نەنگ لەگەڵ هەندێ لە خزمەکانیان خۆیان بە دوور نەدەگرت؛ تەنانەت لەگەڵ ژنی باوک بەو مەرجەی کە دایکی خۆیان نەبێ، یان هاوسەرگیریی هاوکات لەگەڵ دوو خوشک (جمع بين الاختين) خۆیان نەدەپاراست. خەڵکی عەرەب لە قۆناغی بەر لە هاتنی ئیسلام لە سەر یاسا و ڕێسا عورفییەکان سوور بوون؛ بە جۆرێک کە هەر لەو سەرەدەمەدا هاوسەرگیری لەگەڵ زۆرێک لە ژنانیان بە حەرام دەزانی کە ئایینی ئیسلام داکۆکی لە سەر کرد و دووبارەی کردەوە. پیاوی عەرەب

لەگەڵ کچ، دایک، خوشــک، پووری خۆیان هاوســـەرگیرییان نـەدەکرد و لـە بنـەڕەتـەوە لای عـەرەب وا بـاو بوو کـە نیکـاح لەگەڵ مەحارم حەرامە. بیچمی ســەرەکی و باوی نیکاح لە ناو ئێتنیکـە عـەرەبـەکـانـدا (هۆزەی قووڕەیش و زۆربـەی هۆزە عەرەبەکان) وەکوو ئەم ســەردەمە، جۆرە هاوســەرگیرییەک بە نـاوی "بـەعوولـە" (پـەیوەندی ژن و مێردی) بووە. بە پێی ئـەم هاوســـــەرگیرییە پیاو (بەعل) و ژن (بەعلە)، ئەم ژن و پیاوە دەبوونـە هـاوســــەری یـەکتر و هـەرکـات لـە ئـەنجـامی ئـەم هاوســــەرگیرییە منداڵێک بکەوتایەتەوە ڕەچەڵکی ئەو منداڵە دەچووەوە ســــەر بـاوکی. هەڵبـەت بـاوک دەیتوانی ڕێژەیـەکی زۆری لـەم ژنـانـە هـەبێ (فرەهاوســـــەری) یـان تـەنیـا ژنێکی هەبووایە (تاکـژنی). هاوســــەرگیریی بەعوولە بە دوو شـــێوە ئەنجام دەدرا: یان بە شێوەی ئاسایی و بە ڕەزامەندیی لایەنەکان یان پاش هەڵگیرسانی شەڕ لە نێوان هۆزەکان و بە دیلێتیگرتنی ژنان. شـایەنی ئاماژەیە کە لە بیچمی ئاسـاییدا، هاوسـەرگیریی پشـــتئەســـتوور بە ســێ توخمی "خوازبێنی"، "بڕەمارەیی" و "مارەبڕین" بوو. بەڵام لە هاوســــەرگیری لەگەڵ دیلی شــــەڕ، نـەریتـەکـە بـەم شــێوە بوو کـە هـەر کـام لـە پیـاوانی هۆزی سەرکەوتوو بۆیان بوو لە ناو ژنانی بەدیلگیراودا، بە پێی پشک یەکێـک هەڵبژێرن. ئینجا ئـەگـەر ئـەو ئافرەتە لـەو پیاوە منداڵی ببوایە، خۆ بە خۆ دەبووە هاوسەر و ژنی ئەو پیاوە و پیاوەکەش دەبوو بە مێردی. بەهەر حاڵ پاش هاوســەرگیریی "بەعوولە"، ژن لە لایەن پیاوەوە پاڵپشـــتی و ســـەرپەرشـــتی دەکرا. دیارە پەرەســەندنی ئەم چەشــنە هاوسـەرگیرییە دەرخەری ئەوەیە کە لەو ســەردەمەدا نە تەنیا ئەم چەشــنە هاوســەرگیرییە نانۆرمی نـەبووە بـەڵکوو نـەریت و ئـامـانجێکی توندوتۆڵی نـاو عـەرەب بووە. بـەڵام دەبێ ئـەوەش بزانین کـە هاوپـەیوەندیی یـەکلایـەنـەی ژن بە پیاو وەها توند و ئاڵۆز بوو کە ژن پاش هاوســـەرگیری دەبوو بـە دارایی ئـەو پیاوە؛ بـە جۆرێـک کـە پاش مردنی مێرد، ژن وەکوو یەکێک لە ســـامان و داراییەکەی (ترکە) دەدرا بە میراتگرەکانی. لە حاڵتی ئاســـاییدا پیاو داوای کچی لە باوکی کچەکە دەکرد و خوازبێنی لە کچەکە نەدەکرد و بە بێ ئەوەی ڕەزامەندیی کچە لە ئارادا بێ، سـەرپەرشـتیار (باوک، برا یان

مام) ڕەت و قبووڵکردنی ئەو خوازبێنییەی لە ئەستۆ بوو و ئەو "بڕەمارەیی"ەکەی لە خوازبێن وەردەگرت. مارەیی دەبا بدرابایە؛ چوونکە ئەمە وەک نرخ و بەهای ژن بە هەژمار دەهات. بێگومان هەوڵ دەدرا کە بڕەمارەیی کە پیشاندەری کەرامەتی ژن بوو، زۆر بێت. ئەو کچەی کە وەکوو کاڵا مامەڵەی پێوە دەکرا پێیان دەوت نافجە. نافج بە شتێک دەوترێ کە سامان و دارایی کەسێک زیاد بکا و بڕەمارەیی ئەم کچانە دەدرا بە باوکیان و سامانی باوکیان زۆر دەبوو. لە ناو عەرەبە بیاوانشینەکاندا وا باو بوو کە خوازبێن بۆ پێدانی بڕەمارەیی، ڕێژەیەک وشتری هەتا بەر خێوەتی ژنەکە دەبرد؛ لە حاڵێکدا عەرەبی شارنشین پارەی نەختی (درهەم و دینار)یان پێ باشتر بوو. عەرەب لە سەردەمی نەزانیدا بۆ ئەنجامدانی هاوسەرگیری چوارچێوە و شێوازێکی ئایینیان پەیڕەو نەدەکرد؛ چوونکە لەو سەردەمەدا هاوسەرگیری گرێبەستێکی مەدەنیی پەتی وەکوو کڕین و فرۆشتنی سادە بوو و ئەوەی ئەوڕۆ لە ڕێوڕەسمی مارەبڕیندا وەک چوارچێوەی شەرعی باو و بڕیاری لە سەر دراوە لە سەردەمی نەزانیدا نەبوو و تەنانەت لەوانە بوو هاوسەرگیرییەک بە بێ شایەت ئەنجام بدرابایە. ئەم وتە بەو مانا نییە کە لەو سەردەمەدا ئایین و داب‌ونەریتی عەرەب کاریگەری لە سەر بابەتی هاوسەرگیری نەبووە؛ وەک قەدەغەکرانی هاوسەرگیری لەگەڵ مەحارم کە پێشتر ئاماژەی پێکرا، لە ڕوانگەیەکی شەرعییەوە سەرچاوەی دەگرت. هەروەها بە پێی تێگەیشتنێکی شەرعی و عورفی، جیاوازیی نێوان نیکاح و زینا هەمان بڕەمارەییەک بوو کە لە نیکاح و مارەبڕیندا دیاری دەکرا و دەدرا؛ بەڵام لە زینادا بڕەمارەیی بوونی نەبوو (مونتەزری موقەدەم، 1384). بەدەر لە هاوسەرگیریی بەعووڵە چەندین چەشنی هاوسەرگیریش لە ناو عەرەبەکاندا باو بوو کە بریتین لە (هەمان: 1384):

ئـــ) نیکاحی زەیەزەن (نیکاحی مەقەت، نیکاحی بۆماوەیی):

عەرەبەکانی سەردەمی بەر لە ئیسلام لەگەڵ دایکی خۆیان نیکاحیان نەدەکرد؛ بەڵام هاوسەرگیری لەگەڵ زەڕدایکیان بە شیاو دەزانی. هەر بۆیە لەگەڵ ئەوەی پیاو (باوک) دەمرد و ژنێک لە پاشی بە جێ بمابایە، کوڕەکانی (یان کەس و کاری

نزیک)ی ئەم مردووە بۆ دەستخستنی ئەو ژنە خاوەن هەڤیاز بوون. داهاتووی وەها ژنێک گرێدراو بە خواستی کوڕ و لە ئەگەری فرەمنداڵی، کوڕی گەورەتر و ئینجا نزیکەکانی مردووەکە بوو کە یان ئەو ژنە خۆ بە خۆ (بێهیچ بڕەمارەیی و مارەبڕینێک) لە خۆی مارە دەکرد و یان ئەوەی کە مۆری "عضل" (قەدەغە)یان لەو دەدا کە لەو حاڵەتەدا ئەو ژنە بۆی نەبوو شوو بە کەسێکی دیکە بکا هەتا ئەو کاتەی کە دەمرد. هەروەها لەوانە بوو کوڕ یان کەس و کاری نزیک کە میراتگری هاوسەرگیری لەگەڵ ئەم ژنە بوون، بە وەرگرتنی بڕە پارەیەک ئەو ژنەیان سەرپشک دەکرد کە ئازاد بێ لەوەی کە هاوسەرگیری لەگەڵ کێ بکات. ئەم ئەگەرەش لە ئارادا بوو کە میراتگر لێخۆشبوون و لێبووردن دەربکا و بە بێ وەرگرتنی پارە ژنەکە بدا بە پیاوێکی دیکە. لەگەڵ سەرهەڵدانی ئایینی ئیسلام، ئەم نیکاحە قەدەغە کرا و موسڵمانان بە پێی دەقی قورئانی پیرۆز هاوسەرگیریکردن لەگەڵ زەڕدایکیان لێ قەدەغە کرا هەتا ئەو جێگایەی کە ئەم نیکاحە وەک "لەشفرۆش"، "مەقەت" و "ئاکاری قێزەون" ناسێنرا.

ئایەتی 19ی سوورەتی نیسا یاسای بە میراتبردنی ژنانی قەدەغە کردووە و هەروەها ئەوەش قەدەغە کرا کە خەڵک ئەو ژنانەی کە مێردەکانی خۆیان لەدەست داوە نەخەنە ژێر گوشار. هەروەها ئایەتی 22ی هەمان سوورەت[1] هاوسەرگیریکردن لەگەڵ زەڕدایکی قەدەغە کردووە و ئەم قەدەغەی دوایی لە بە میراتبردنی ژنانی مێردمردوو گشتیترە.

ب) هاوسەرگیری هاوکات لەگەڵ دوو خوشک: عەرەبی سەردەمی نەفامی بە شێوەی هاوکات لەگەڵ دوو خوشک هاوسەرگیرییان دەکرد کە لە زمانی عەرەبیدا پێی دەوترێ (جمع بین الأختَین). دیارە لە زۆربەی حاڵەتەکاندا ئەم دوو خوشکە لە دوو نیکاحی جیادا و لە پاش یەکتر بە بێ ئەوەی

1ـ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۚ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا نەکەن ئەو ئافرەتانە مارە بکەن کە پێشتر باوکتان مارەی کردبوون.. مەگەر ئەوەی کە ڕابوورد (لە سەردەمی نەفامیدا پێش حەرامکردنی) بە ڕاستی ئەو کارە گوناهێکی گەورە و ناشیرین و ناپەسەندە و ڕێبازێکی خراپە. قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) سوورەتی نسا ئایەتی 22، لاپەڕەی 81 وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

یەکەمیان تەڵاقدرا بێ یان مردبێ، شـــوویان بە پیاوێک دەکرد؛ بـەڵام هـەندێجار ئـەم حـاڵـەتـە لـە ئـەنجامی یـەک نیکاحدا ڕوو دەدات. هەروەها لەوانە بوو پیاوێک لەگەڵ چەندین خوشـــک هاوســـەرگیری بکات. پاش دەرکەوتنی ئیســلام ئەم نیکاحە بە پێی دەقی قورئانی پیرۆز[1] و هەروەها قەدەغەکردنی پێغەمبەر ڕێگری لێکرا.

ج) نیکاحی گۆڕینەوە: لە نیکاحی گۆڕینەوەدا پیاوێک بە پیاوێکی دیکەی دەوت: تۆ بۆ من واز لە ژنەکەت بێنە و منیش بۆ تۆ دەستبەرداری هاوسەرەکەم دەبم. ئەگەر پیاوی بەردەنگ ئەم داخوازییەی قبووڵ کردبایە ئەو کاتە ئەمە وەک ئاڵوگۆڕی هاوســـــەرگیری دەهاتە هەژمار. لە ڕاســـتیدا لەم چەشـــنە هاوسەرگیرییەدا ژنەکان ئاڵوگۆڕیان پێوە دەکرا.

د) نیکاحی شغار (ژن بە ژن): لەم نیکاحەدا پیاوی عەرەب کچ یان خوشـــکەکەی دەدا بە پیاوێک و لە بەرامبەردا ئەویش کچ یان خوشـــکەکەی دەکرد بە هاوســـەری ئەو پیاوە. لەم هاوســەرگیرییەدا مارەیی لە ئارادا نەبوو و مارەیی هەر ژنێک مارەیی ئەوەی دیکە بوو. شایەنی ئاماژەیە (ژن بە ژن) "شغار" لە چاوگی وشەی (شَغر) بە واتای دوورمانەوەیە و چوونکە لەم نیکاحەدا ژن لە مارەیی بە دوورە بۆیە پێیان وتووە شـــغار. هەڵبەت لەم چەشـــنە هاوســـەرگیرییەدا پێویســـت بوو پیاو ئەو ژنەی کە لە ژێر ســـەرپەرشـــتیاریی ئەو بوو بدا بە کەســێکی دیکە. پێغەمبەر ئەم نیکاحەشی قەدەغە کرد.[2]

ز) نیکاحی مەتعە: مەتعە یان هاوســـەرگیریی کاتی لە سەردەمی نەفامیدا باو بوو (اشمی، 1960: 162). لەم نیکاحەدا سەرەتا ماوەی هاوسەرگیری دیاری دەکرا و لەگەڵ کۆتاییهاتنی ئەم ماوە ژن و مێرد لێک دادەبڕان. بەم هاوســـەرگیریی کاتییەیان دەوت "مەتعە"؛ چوونکە بە مەبەســـتی کامڕەوایی و چێژبردن لە ژن (لە ماوەیەکی دیاریکراو) ئەنجام دەدرا، بە

1ــ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا: (... (هەروەها حەرامە) دوو خوشـکیش پێکەوە بکەنە هاوسـەری خۆتان لە یەک کاتدا، جگە لەوانەی کە ڕابوورد بە ڕاسـتی خوا هەمیشـە و بەردەوام لێخۆشـبوو و میهرەبانە. قورئانی پیرۆز، (تەفسـیری ئاسـان) وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین. لاپەڕەی 81.

2ـ "ان رسول (ص) نهی عن الشغار" سەحیح بوخاری، ئیسمائیل ئەبوو عەبدوڵا بوخاری.

جۆرێک کە بازرگانان و هەروەها شەرخوازەکان لە سەفەر و لە هەندێ ناوچەکاندا بە دوور لە ماڵ و نیشتمان نیکاحی مەتعەیان دەکرد و کاتێک ماوەکەی کۆتایی پێ دەهات خۆ بە خۆ مەتعەکە کۆتایی هەڵدەوەشاوە و ئەو ڕێبوارە (بۆ وێنە بازرگان) دەڕۆشت (جەوادعەلی، 1413: 537).

سەبارەت بە قۆناغەکانی ئەنجامدانی ئەم هاوسەرگیرییە دەبێ بڵێین "زۆر جار لە مەتعە بڕەمارەیی و خوازبێنی پشتگوێ دەخرا." لەم بارەوە دەبێ بڵێین بێگومان لە مەتعەدا خوازبێنی بە واتا ناسراوەکەی کەمتر بە کار دەبرا و زیاتر بە شێوەی مارەکردنێکی تایبەتی لە نێوان ژن و پیاودا ئەنجام دەدرا؛ بەڵام بڕە مارەییەک دەدرا (بە ئەگەری زۆر دەدرا بە ژنەکە). سەرەڕای ئەوەی مەتعە نیکاحێکی ماوەدارە، هەندێ لەگەڵ هاوسەرگیریی بەعوولە بە هاوشێوەی دەزانن. سەرەڕای ئەمە بە پێی هەندێ لە ڕاپۆرتە مێژووییەکان بۆ جێبەجێکردنی مەتعە وەکوو هاوسەرگیریی بەعوولە ئیزنی سەرپەرشتیاری ژن و هەروەها بوونی دوو شایەتحاڵ پێویست بووە و هەروەها پاش کۆتاییهاتنەکەی وا پێویست بووە کە ژن عەدە ڕابگرێت. هەندێ لە توێژەران لەو باوەڕەدا بوون کە منداڵێک کە لەم نیکاحەدا دەکەوێتەوە هی ژنە؛ چوونکە ئەم چەشنە هاوسەرگیرییانە زیاتر لەو سەفەرانەدا ڕووی دەدا کە پاش نیکاح مێرد لە ژنەکە (و منداڵەکەشی) جیا دەبۆوە (جەوادعەلی، 1413: 29).

بەهەر حاڵ لەو کاتەدا مەتعە هاوسەرگیرییەکی باو بوو و بەتایبەت لە شاری مەکە بە هۆی هاتوچۆی مسافرەکان (بۆ حەج و بازرگانی) باو بوو؛ بە جۆرێک کە تەنانەت هەندێ ژن هەر بۆ ئەم مەبەستە دەهاتنە مەکە (ترمانینی، بی تا: 43). مەتعە لە ناو عەرەبەکاندا هەتا پاش هاتنی ئیسلامیش باو بوو و ئینجا ئیسلامیش داکۆکی لە سەر کرد. ئەوەی باس کرا دەتوانین ئەم ئەنجامەی لێ بگرین کە مەتعە لەو سەردەمە جیاوازانەی کە بوونی بووە لە سەردەمی نەفامییەوە بگرە هەتا سەرەتاکانی ئیسلام هیچ شوورەیی نەبوو (هەمان: 47-8).

لە سەرچاوەکانی ئەهلی سووننەدا هاتووە کە مەتعە لە سەردەمی پێغەمبەر و لە کاتی گرتنی قەڵای خەیبەر (629 ز /

7 کۆچی) و لە سەر فەرمانی ڕاشکاوی بەڕێزیان قەدەغە کراوە. ئیمام سەبەکی دەڵێ: "ئەگەر کەسێک ژنێک مارە بکا و کاتی بۆ دیاری بکا ئەو مارەبڕینە پووچەڵە". سەبەکی ئاماژە بەوە دەکا کە وەها مارەکردنێک لە سەرەتاکانی ئیسلامدا هەبووە؛ هەر بۆیە بۆ ڕەتکردنەوەی ئەم چەشنە مارەکردنە ئاماژە بە هەندێ فەرموودە دەکات. بۆ وێنە ئاماژە بە فەرموودەیەک دەکەن کە بگێڕەوەکەی ئیمام عەلییە (س): "إن رسول الله نهى عن النكاح المتعه و عن الحرم الحمر الاهليه زمن الخبير" (بوخاری، بێتا: 12). بە پێی گێڕانەوەی ئەهلی سوننە، مەتعە چوار ساڵ پاش کۆچی دوایی پێغەمبەر قەدەغە کراوە و هەڵوەشاوەتەوە.

هاوسەرگیریی کاتیی بەر لە شۆڕشی کۆماری ئیسلامیی ئێران

بەر لە یاسای پشتیوانی لە بنەماڵە پەسەندکراوی ساڵی 1346ـی هەتاوی لە ئێران پیاوان بۆیان بوو هەتا چوار ژن و ڕێژەیەکی زۆری ژنی سیغەییان هەبێت. بەڵام بە پێی ئەم یاسایە پیاو دەبا بۆ هاوسەرگیریی دووبارە ئیزنی لە دادگا وەرگرتبایە. دادگاش سەبارەت بە توانا ئابوورییەکەی لێکۆڵینەوەی دەکرد و لە کاتێکی گونجاودا پەیوەندی بە ژنی یەکەمەوە دەگرت و لەویش دەکۆڵییەوە. بەم شێوە هاوسەرگیریی دووبارە بە بێ ئیزنی دادگا تاوان بوو. یاسای پشتیوانی لە بنەماڵە لە ساڵی 1354 وێڕای پاراستنی یاسای پێشوو، مەرجی سەختتری بۆ فرەژنی ڕەچاو کرد. لەم یاسایەدا "ڕەزامەندیی ژنی یەکەم"یش مەرجی پێویست بۆ هاوسەرگیریی دووبارە بوو. ئەم یاسایە هەندێ حاڵەتی ئاوارتەی تێدا بوو، بۆ وێنە ڕەزامەندیی ژنێک کە نەیدەتوانی منداڵ بخاتەوە یان نەیدەتوانی لەگەڵ مێردەکەی پەیوەندیی سێکسی ساز بکا مەرج نەبوو؛ بەڵام ژن ئەو مافەی هەبوو بە هۆی ئەوەی کە مێردەکەی ژنی دووهەم دێنێ داوای تەڵاق بکات. لەم یاسایەدا باس لە سیغە نەکراوە. بەڵام وەزارەتی داد نووسینگە فەرمییەکانی ناچار کرد کە پەیڕەونامەیەک لەو کەسانە وەربگرن کە داوای هاوسەرگیریی کاتی دەکەن بەو پێیەی کە هیچ ژنێکی دیکەیان نەبێت (ساناساریان، 1384: 146 - 153).

پرسی هاوسەرگیریی کاتی کە زۆر لە مێژە باوە، بەتایبەت لە شارە ئایینییەکان وەک نەریتێکی شەرعی سەیر کراوە، بەر لە ساڵی 1335 ژنانی خوازیاری هاوسەرگیریی کاتی سەردانی پیاوماقووڵانی ناوچەکانیان دەکرد و ئەوانیش هەلی لێک ئاشناکردنیان دەڕەخساند. پاش ساڵی 1335 بە فەرمانی فەرەح دیبا دەرکردنی لاپەڕەی سیغەنامە وەستێنرا؛ بەڵام ئەم کارە بە شێوەی نافەرمی و شەرعی هەر بەردەوام بووە. بە واتایەکی دیکە لە ساڵی 1335 و پاش قەدەغەکرانی فرەژنی و نووسینی مارەکردنی هەمیشەیی لە گرێبەستی مارەیی لە لایەن فەرەح دیبا (لە گرێبەستەکانی مارەیی ئێستا و ڕابردوو لە بەشی جۆری مارەبڕین دەتوانن بنووسن هەمیشەیی یان کاتی) ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە بە شێوەی فەرمی قەدەغە کرا.

بابەتی دووهەم: بنەما ئایینی و فیقهییەکانی هاوسەرگیریی کاتی

لە ڕوانگەی ئایینی ئیسلام، هاوسەرگیری پەیمانێکی پیرۆزە و بە پێی ڕێسا، داب‌ونەریت، ڕێوڕەسم و یاسا تایبەتەکان ئەم پەیمانە ئەنجام دەدرێت. ئایینی ئیسلام سەرنج و پێداگرییەکی زۆر دەخاتە سەر هاوسەرگیری؛ بە جۆرێک کە پێغەمبەری ئیسلام دەفەرمووێ: "هیچ شتێک لای خودا جوانتر لە هاوسەرگیری نییە." هەروەها بەڕێزیان هاوسەرگیری نەکردن بە لادان لە نەریتی خۆی، واتە دووری و نامۆیەتی لەگەڵ ڕەوشت و ڕێبازی پێغەمبەرایەتی دەزانێ و ماڵێک کە هاوسەرگیری تێدا ئەنجام دەدرێ بە باشترین ماڵ دەزانێت (مەزاهیری، 1364: 89).

لە ڕوانگەی ئایینی ئیسلام هاوسەرگیری دامەزراوبوونی ئایین و وازهێنان لە هاوسەرگیری ناتەواوبوونی ئایینە. ئایینی ئیسلام خواپەرستیی کەسی هاوسەردار بە حەفتا قاتی کەسی سەڵت دەزانێت. لە ڕوانگەی ئایینی ئیسلام کەسی هاوسەردار بە هاوسەرگیریی خۆی نیوەی ئایین و ئیمانی خۆی لە مەترسی و زیانەکان دەپارێزێت. مرۆڤ هەتا ئەو کاتەی هاوسەرگیری نەکا ئیمانەکەی لە مەترسیدایە؛ چوونکە خواستە سێکسییەکانی زەختی دەروونی، هەستکردن بە تەنیایی و پووچی، نەبوونی پەناگە و هەستنەکردن بە بەرپرسایەتیی کۆمەڵایەتی و دیکەی

زیانەکانی سەڵتبوون، زیان بە ڕەگ و بنچینەی ئیمانی مرۆڤ دەگەیێنێ و لەرزۆکی دەکات. بەڵام بە هۆی هاوسەرگیری و پێکهێنانی بنەماڵە و بوونی هاوسەرێکی شیاو و دڵخواز و هاودەم، هەم خواستی سێکسی کۆنترۆڵ دەکا، هەم ئاسوودەیی دەروونی دروست دەکا و پشتبەستن بە خودا زۆر دەکا و لە حاڵەتی پەرێشانی و پشێوی دەربازی دەکا، هەست بە ئاسایش و کەسایەتی دەکا، چاو و بیری لە شوێنەکانی دیکە دادەبڕێ و سەرنج دەپرژێنێتە سەر هاوسەرەکەی (حوسەینی بەهارنچی، 1383: 18). لە قورئانی پیرۆز سێ ئایەت لە بارەی گرینگیی هاوسەرگیری هاتووە:

ئـ) وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

ژن بدەن بە پیاوانی بێژن و ئافرەتانی بێوەژن بدەن بە شوو، هەروەها ژن بدەن بە بەندە ساڵحەکانتان و کەنیزەکەکانیشتان بدەن بە شوو ئەگەر هەژاریش بن، ئەوە خودا لە فەزڵ و بەخششی خۆی بەهرەوەریان دەکا، خوای گەورە هەمیشە دەربازکەر و زانایە.[1]

ب) وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

یەکێک لە نیشانە و بەڵگەکانیتری ئەوەیە: کە هەر لە خۆتان هاوسەری بۆ دروست کردوون بۆ ئەوەی ئارام بگرن و لە نێوانتاندا خۆشەویستی و سۆز و مێهرەبانی هێناوەتە ئاراوە، بە ڕاستی ئا لەو دیاردانانەدا نیشانە و بەڵگە هەیە بۆ کەسانێک بیر دەکەنەوە. (لە وردەکارییەکانی ژیان).[2]

ج) وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا

"ئەگەر ترسان لە ئەنجامنەدانی دادپەروەری لەگەڵ کچە بێباوکەکاندا (ئەگەر بیانکەنە هاوسەرتان ئەوە واز لەوان بهێنن)، لە ئافرەتانی تر کە حەڵاڵن بۆتان ژنە مارە بکەن دوو

1ـ سوورەتی نور ئایەتی 32، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

2ـ سوورەتی روم ئایەتی 21، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

دوو، سیان سیان، یان چوار چوار. (ئەڵبەت لە یەک هاوسەر زیاتر مەرج و بارودۆخی تایبەتیی خۆی هەیە) خۆ ئەگەر ترسان لەوەی کە نەتوانن دادپەروەر بن (لە نێوان هاوسەرەکانتاندا) ئەوە با یەک ژن مارە بکەن، یان ئەو کەنیزەکانەی کە هەتانە (کە دیاردەیەکی کاتی بوو، ئیسلام بنەبڕی کرد)، ئەوەی کە باس کرا نزیکترە لەوەی ستەم نەکەن (ئەگەر پەیرەوی بکەن.)"[1]

لە ڕوانگەی ئیسلامی هاوسەرگیری سوودی زۆرە کە بە سوودەکانی، فەلسەفەی پێویستبوونی هاوسەرگیری ڕوون دەبێتەوە. مانەوەی نەوەی مرۆڤ، ئاسوودەیی و هاوسەنگیی دەروونی و جەستەیی، تەندروستیی ئەخلاقی و کۆمەڵایەتیی کۆمەڵگا، دابینکردنی خواستە سرووشتی و خواستە مرۆییەکان، تێرکردنی هەستی خۆشەویستبوون و خۆشەویستیکردن و ... لە سوودەکانی هاوسەرگیرییە.

فەقێکان بە پێی ئەو ئایەت و گێڕانەوانەی کە باس لە گرینگیی هاوسەرگیری دەکەن، وەک پێویستێکی ڕەوا داکۆکیان لە سەر هاوسەرگیری کردووە و بۆ ئەو کەسەی کە بە هۆی هاوسەرگیرینەکردنەوە تووشی گوناح دەبێ بە پێویستیان زانیوە. لە ئایینی ئیسلام بە هۆی مارەبڕین، ژن و پیاو لێک حەڵاڵ دەبن و مارەبڕین بە دوو شێوەیە: هەمیشەیی و ناهەمیشەیی (کاتی). هاوسەرگیریی هەمیشەیی ئەوەیە کە ماوەی هاوسەرگیری تێدا دیاریکراو نەبێ و هەمیشەیی بێ و ژنێک کە بەم شێوە هاوسەرگیری دەکا پێی دەوترێ ژنی هەمیشەیی (دائمە) و مارەبڕینی کاتی ئەوەیە کە ماوەی ژن و مێردایەتی تێدا دیاریکراوە؛ بۆ وێنە ژن بۆ ماوەی کاتژمێرێک یان ڕۆژێک یان مانگێک یان ساڵێک یان زیاتر مارە بکرێت؛ بەڵام دەبێ ماوەی هاوسەرگیری لە ڕێژەی تەمەنی ژن و مێرد یان یەکیان زیاتر نەبێ کە لەم حاڵەتەدا مارەییەکە هەڵدەوەشێتەوە و ژنێک کە بەم شێوە مارە بکرێن پێیان دەوترێ "مەتعە" یان "سیغە" (سیستانی، 1392: 451). هەڵبەت سەبارەت بە زۆرینەی زەمەنی مارەبڕینی کاتی، ڕا و

1ـ سوورەتی نساء ئایەتی 3، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) وەرگێڕاوی بورهان محەمەد

بۆچوونی جیاواز لە ئارادایە. هەندێ پێیان وایە هاوسەرگیری دەبێ لە تەمەنی ژن و مێرد یان یەکێکیان زیاتر نەبێ و لەم حاڵەتەدا مارەییەکە هەڵدەوەشێتەوە. بەڵام زۆربەی زانایانی ئایینی پێیان وایە ئەم بەربەستە لە ئارادا نییە و لایەنەکان دەتوانن بۆ ماوەیەکی درێژ واتە 50 ساڵ یان زیاتر مارە بکەن؛ بەڵام کاتەکە دەبێ بە وردی لە سیغەدا ئاماژەی پێ بکرێت.

کەواتە هاوسەرگیریی کاتی یان هاوسەرگیریی هەمیشەیی کە بابەتی لێکدانەوەی ئەم توێژینەوەیە، یەکێک لە جۆرەکانی هاوسەرگیرییە کە فەقێکانی شیعە داکۆکی لە سەر دەکەن؛ بەڵام لە ناو ئەهلی سوننەدا ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە دەچێتە ڕیزبەندیی هاوسەرگیرییە ناشەرعییەکانەوە. هەر دوو گرووپی فەقێی شیعە و ئەهلی سوننە سەبارەت بە ڕەوادابوون یان ناڕەوادارییەتیی مەتعە بەڵگە قورئانی، نەریتی و گێڕانەوەکان بە کار دەبەن کە لە درێژەدا بە کورتی ئاماژەیان پێ دەکەین.

واتای وشەیی و چەمکی مەتعە

وشەی مۆتێعە ناوێک بۆ سوودبینین و چێژ بردنە؛ سوودێک کە هەمیشەیی نییە و زۆر زوو کۆتایی پێ دێت. خودا لە قورئاندا ئاماژەی بە وشەگەلی "المتاع" کاڵا، "التمتع" (سوودبینین)، "الاستمتاع" (چێژبردن) کردووە کە سەرەڕای ئەوەی ماناکانیان تا ڕادەیەک لێک جیاوازن بەڵام هەر هەموویان دەچنەوە سەر یەک چاوگ. ئەزهەری دەڵێ مەتع هەر ئەو شتەیە کە مرۆڤ لێی سوودمەند دەبێ و مەتعەی حەج، واتە حەجی عومرە بە حەجەکەت زیاد بکەی و مەتعەی ژن واتە ئەو شتەی کە پاش تەڵاق پێی دەدرێت. مۆتێعە لە وشەدا مارەییەکی تایبەتە کە بە هۆی ئەوەوە پەیوەندیی هاوسەرێتی هەتا ماوەیەکی دیاریکراو و لە هەمبەر بڕە مارەییەکی دیاریکراو ئەنجام دەدرێت (حاجی ئیسماعیلی، 1391).

ڕەواداریی مەتعە
بەڵگە قورئانییەکان
فەقێکانی ئەهلی شیعە بە گوێرەی ئایەتی 24ی سوورەتی نیساء بۆ شەرعییەتدان بە هاوسەرگیریی کاتی بەڵگەی قورئانی دەهێننەوە: وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (هەروەها حەرامە) لێتان ئەو ئافرەتانەی کە مێردیان هەیە جگە لە کەنیزەکەتان (لەو زەمانەدا باو بوو) خوا بڕیاری داوە لە سەرتان جگە لەوانەی کە باس کران، حەڵاڵە بۆتان بە هۆی ماڵ و داراییانەوە هاوسەر بگرن هەتا چوار ئافرەت) تا پاکیزهداوێن بن و لە سنووری ڕەوشتی بەرز دەرنەچن، جا لەگەڵ هەر ئافرەتێکدا هاوسەریتان گرت ئەوە فەرزە کە مارەییەکەیان بدەنێ و هیچ گوناحیش نییە لە سەرتان لە کەمکردنەوەی ئەو مارەییەی لە سەری ڕێک کەوتوون لە دوای دیاریکردنی. بە ڕاستی خودا هەمیشە و بەردەوام زانایە.[1]

هەندێ وشەی ئیستمتاع (استمتاع) کە لە عورفدا بە واتای هاوسەرگیریی کاتییە، بەم شێوە بە کاریان هێناوە کە خواستی شەرعزان ئەوە بووە کە حوکمەکان بە پێی فامی ئاسایی خەڵک بخاتە ڕوو و لە ئەگەری لێکدژی بۆ فامکردنی وشە شەرعییەکانی وەکوو کڕین، ڕیبا و ... واتای عورفیی موتەشەریعە دەبێتە پێوەر. هەر بۆیە وشەی "ئیستمتاع"یش دەبێ بە واتای عورفی شەرعی بە کار بهێنرێت (تەبەرسی، 1406: 53).

ئەهلی سوننە لایان وایە وشەی ئیستمتاع بە واتای ڕەهای چێژبردن و سوودبینینە و لە ئەنجامدا ئیستمتاع لە سەر واتای وشەیە و ئایەت پیشاندەری نیکاحی هەمیشەییە (فەخری ڕازی، بیتا: 49).

1ـ سوورەتی نسا ئایەتی 24، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) لاپەڕەی 82 وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

هۆکاری گێڕانەوەییەکانی ڕەواداری

لە فەرموودەیەکدا لە ئیمام باقر (س) دەگێڕنەوە کە پرسیار لەو حەزرەتە کرا: ئایا ئەو کەسەی کە هاوسەرگیریی کاتی دەکا پاداشتی پێ دەدەن و ئەو حەزرەتە لە وڵامدا فەرموویان: "هەر کات کەسێک لەبەر ڕەزامەندیی خودا و نارەزایەتیی لە دژی قەدەغەکارەکەی، ژنێک بکا بە هاوسەری کاتیی خۆی، بۆ هەر وشەیەک کە لەگەڵ ئەو ژنە ئاڵوگۆڕی دەکا بە چاکە بۆی دەنووسرێت. دەستی لێ ناکەوێ مەگەر ئەوەی خودا پاداشتێکی بۆ دانابێ و ئەگەر لێی نزیک ببێتەوە خودا بە خۆشیی ئەوە گوناحێکی لێ دەسڕێتەوە. کەواتە ئەگەر غوسڵی جەنابەت بکا، بە قەت یەک بە یەکی مووی لەشی کە ئاوی شۆردنەکەی لێ دەکەوێ، خودا گوناحی لێ دەسڕێتەوە. بگێڕەوەر بە سەرسووڕمانەوە دەڵێ: بە قەت یەک بە یەکی موو؟ حەزرەت دەفەرمووێ: بەڵێ بە قەت دەنکە دەنکە موووەکان (شێخ سدووق، 1413: 463).

لە گێڕانەوەیەکی دیکەدا عەبدوڵا کوڕی سەنان لە ئیمام سادق (س) دەگێڕێتەوە: "إنَّ اللهَ تَبارک و تعالی حَرمَ عَلی شِیعتُنا المُسکر مِن کُلُ شَرابِ و عَوَضهُم مِن ذلکَ المُتعَه: خودای تەبارەک و تەعالا هەر چەشنە مەستیهێنەرێکی لە شوێنکەوتووانی ئێمە حەرام کردووە و لە بری ئەوە مەتعەی بۆم حەڵاڵ کردووە." هەڵبەت هەندێ گێڕانەوە سەرەڕای ئەوەی پێویستیان بە مەتعە بێ، بە پێویستی ڕەوایان زانیوە. بۆ وێنە گێڕانەوەیەک هەیە کە ئیسماعیل کوڕی فەزڵ هاشمی بە ئیمام سادق (س) دەڵێ: "تمتعت منذ خرجت من أهلك؟ قلت: لكثرة من معي من الطروقة أغناني الله عنها قال: و إن كنت مستغنيا فإني أحب أن تحيي سنة رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم" (حوڕ عاملی، بیتاب: 444). لەم گێڕانەوەدا سەرەڕای ئەوەی گێڕەوەر دەڵێ من پێویستم بەم کارە نییە، بەڵام ئیمام دەفەرمووێ: ئەگەرچی پێویستت پێی نییە بەڵام پێم خۆشە پەرە بە نەریتی خودا بدەیت. لە ڕاستیدا ئەم گێڕانەوە ئاماژە بە فەلسەفەی سیاسیی مەتعە واتە نۆژەنکردنەوەی نەریت دەکات. بە واتایەکی دیکە هاوسەرگیریی کاتی خۆی لە خۆیدا موباحە، مەگەر ئەوەی بە نیازی نۆژەنکردنەوەی نەریت یان خواستی

کەسەکە بێ کە لەم دوو حاڵەتەدا پێویستی ڕەوایە(موستەحەب). هەڵبەت گریمانەی دووهەم، ئەگەر خواستەکە لە ئاستێکدا بێ کە مەترسیی لێکەوتنەوەی گوناحی لێ بکەوێتەوە. هەر بەم بۆنەوە ڕەنگە ئەگەرچی پێویست نییە، بە مەبەستی زیندووکردنەوەی نەریت لە ڕەوایەتەکاندا ئەم کردارەیان پێشنیار کردبێ.

لە هەندێ لە ڕەوایەتەکانیشدا ئیمامی سادق جاروبار مەتعەی ڕەت کردۆتەوە. بۆ نموونە بەهۆی پرسە سیاسییەکان و پێوەندیی نزیکی کۆمەڵێک لە هاوڕێیانی ئیمامی سادق لەگەڵ ناوبراو، ئامۆژیاریی هاوڕێیانی کردووە تا سیغە نەکەن نەبا نەیاران پڕوپاگەندەی ئەوە بکەن کە هاوڕێیانی نزیکی ئیمامی سادق کەسانێکی عەیاشن. بۆ نموونە لە زمانی عەمارەوە ڕەوایەتێک بەم شێوەیە هاتووە: "قَالَ أَبُو عَبْدِ اَللَّهِ عَلَيْهِ اَلسَّلاَمُ لِي وَ لِسُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَدْ حَرَّمْتُ عَلَيْكُمَا اَلْمُتْعَةَ مِنْ قِبَلِي مَا دُمْتُمَا بِالْمَدِينَةِ لِأَنَّكُمَا تُكْثِرَانِ اَلدُّخُولَ عَلَيَّ فَأَخَافُ أَنْ تُؤْخَذَا فَيُقَالَ هَؤُلاَءِ أَصْحَابُ جَعْفَرٍ" (هەمان: 450). عەمار لە زمانی ئیمامی سادقەوە دەیگێڕێتەوە کە بەڕێزیان ئەمری بە من و سلێمانی کوڕی خالید کرد تا ئەو کاتەی لە مەدینەدان، مەتعەتان لێ حەرام دەکەم؛ چونکە هاتوچۆتان لەگەڵ من زۆرە و ترسی ئەوەم هەیە کە لۆمەتان بکەن و بڵێن هاوڕێیانی ئەبووجەعفەر فلان و فیسارن.

مورتەزا موتەهەری لەمبارەوە دەڵێت: "بە ڕای من ئیمامە پیرۆزەکان پیاوی خێزانداریان لەسەر ئەم کارە نەهی کردووە چونکە دەگەڕێتەوە سەر باوەڕپێکراویی حیکمەتی سەرەتایی ئەم یاسایە. ئەم یاسایە بۆ ئەو پیاوانە دانەنراوە کە پێویستیان نییە، هەر وەک ئیمامی کازم بە عەلی کوڕی یەقتین دەڵێت: "لەو شوێنەدا کە خەڵکیان بە گشتی هان داوە هۆکاری دەگەڕێتەوە سەر حیکمەتی دووەمی بابەتەکە واتە "زیندووکردنەوە و بووژاندنەوەی نەریتی وەلاوەنراو"؛ چونکە تەنیا هاندانی ئەو کەسانەی پێویستیان بووە، بۆ زیندووکردنەوەی سونەتی بەلاوەنراو ناتەواوە" (موتەهەری، 1369:50).

کەواتە هەر بەو جۆرەی باسمان کرد مەتعە بە شێوەی ئەوتۆ

ئەکتێکی مەباحە و بە مانشێتی دووەمی ڕەنگە بگەڕێتەوە سەر پێنج حوکمەکەی دیکە (پێویستبوون، ناشیرینبوون، حەرامبوون، پێویستیی ڕەوا، کاری ناحەز)؛ چونکە خاوەنی حەدائیق سەبارەت بە بنەمای پێوەندیی هاوسەرگیری دەڵێت: "ان النکاح انما یوصف بالاستحباب بالنظر الیه فی حد ذاته یعنی مع قطع النظر عن اللواحق المتعلقة به و الا فانه ینقسم الی الاقسام الخمسة" (بوحرانی، بیتا: 11-17). لە بنەڕەتدا پێوەندیی هاوسەرگیری بەشێوەی ئەوتۆ پێویستیی ڕەوایە، بەڵام ڕەنگە لەبەر پرسە ناسەرەکییەکان دابەش بێتە سەر پێنج حوکمەکە.

قەدەغەکردنی مەتعە

هەندێ لە سوننەکاندا باوەڕیان وایە کە بە گوێرەی ئایەتی تەڵاق و عەدە لە سووڕەتی تەڵاق، حوکمی مەتعە و ئایەتی یەکەم (طلاق: 1) هەڵوەشاوەتەوە (فەخری ڕازی، بیتا: 49)؛ " يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا": ئەی پێغەمبەر (بە ئوممەتت ڕابگەیەنە) کاتێک ژنانتان تەڵاق دەدەن لە کاتی دیاریکراویاندا تەڵاقیان بدەن (کە بریتییە لەو کاتەی کە ئافرەت لە عادەتی مانگانە پاکیزە بۆتەوە)، حسێبی ئەو کاتەش بە وردی ڕابگرن، لە پەروەردگاریشتان بترسن و ماوەیەکیان بۆ درێژ مەکەنەوە (ئەگەر لەو کاتە دیاریکراوانەدا یەکجار تەڵاقتان دان، ئەوە با ئەو ئافرەتە لە ماڵەکەی خۆیدا بمێنێتەوە) دەریان مەکەن لە ماڵەکەی خۆیاندا، ئافرەتەکانیش با لە ماڵ دەرنەچن مەگەر کارێکی ناشیرین و ناڕەوای ئاشکرا ئەنجام بدەن، (ئەو کاتە با لە ماڵ نەمێنن و بچن بۆ ماڵی مەحرەمێکیان)، ئا ئەوەیە سنووری خوا لە بارەی تەڵاقەوە، ئەوەی لە سنووری خوا بترازێ ئەوە ستەم لە خۆی دەکا، ئەی ئیماندار: تۆ نازانی لەوانەیە دوای ئەو (تێکچوون و ساردییە) خوای گەورە بارودۆخێک پێش بهێنێ (کە ئاشت ببنەوە و ڕێک بکەونەوە و

بۆیە نابێ لە ماڵ دەربچن.)[1]

بە پێی ئەم ئایەتە، جیابوونەوەی ژن و مێرد بە مەرجی تەڵاقە و پاش ئەوەش ڕاگرتنی عەدە پێویستە و بە هۆی ئەوەی مەتعە تەڵاقی نییە، کەواتە ئەم ئایەتە مەتعە ڕەت دەکاتەوە.

هەندێکی دیکە لە کەسانی ئەهلی سوننە پێیان وایە هەڵوەشاندنەوە بە پێی ئایەتی 12ی سوورەتی نیسایە: "وَلَكُمْ نِصفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ ..." هەروەها نیوەی میراتی ژنەکانتان دەدرێ بە ئێوە ئەگەر منداڵتان نەبوو ...[2] بە پێی ئەم ئایەتە بە هۆی ئەوەی لە نیکاحی کاتیدا ژن و مێرد میراتیان لە یەکتر ناکەوێ، کەواتە لە مەتعەدا "ژنی کاتی" ژن نییە. کەواتە ئایەتی سەرەوە حەڵاڵبوونی مەتعە ڕەت دەکاتەوە و ئایەتی چێژی سێکسی (ئیستمتاع) هەڵدەوەشێنێتەوە (هەمان: 50).

1ــــ سوورەتی طلاق ئایەتی 1، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) لاپەڕەی 558 وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

2ــــ سوورەتی نساء ئایەتی 12، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) لاپەڕەی 79 وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

هۆکارە گێڕانەوەییەکانی قەدەغەکردنی مەتعە

یەکەم گێڕانەوەیەک کە فەقێکانی ئەهلی سوننە پشتی پێ دەبەستن گێڕانەوەیەکی تورمزی لە ئیبنی عەباسە. ئیبنی عەباس دەڵێ: "هاوسەرگیریی کاتی لە سەرەتای ئیسلام باو بووە و هەرکات پیاوێک دەچووە شارێک کە لەوێ ئاشنای نەبووایە، هەتا ئەو کاتەی کە لەو شارە دەماوە لەگەڵ ژنێک هاوسەرگیری دەکرد بۆ ئەوەی ژنەکە کەلوپەلەکەی بۆ بپارێزێ و تێری بکا هەتا ئەوەی کە ئەم ئایەتە دابەزی: "إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ. جگە لەگەڵ هاوسەران و کەنیزەکەکانیاندا نەبێ، کە ئەوە جێگەی لۆمە و سەرزەنشت نییە، (لە بارودۆخی نائاساییدا ئافرەتانی موسڵمان دەستدرێژییان دەکرێتە سەر، دوور نییە ئافرەتانی دوژمن نەکەونە دەست ئیمانداران، ئەو کاتە تەنیا یەک کەس دەبێتە هاوسەری و بەڕێزەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکات).[1] لەم گێڕانەوەدا دەردەکەوێ کە نیکاحی مەتعە لە سەرەتای ئیسلام حەرام کرا، چوونکە ئەمە نەریتی کۆمەڵگا نەزان هاوەڵدانەرەکان بوو (عەبدولڕەحمان ئەلموبارەکفووری: بێتا: 269/4).

لە کتێبی مەسنەدی ئیمام ئەحمەددا هاتووە: "پیاوێک لە بارەی نیکاحی مەتعە پرسیاری لە ئیبنی عومەر کرد، ئەو تووڕە بوو و وتی: قەسەم بە خوا ئێمە لە سەردەمی پێغەمبەر (س.خ) زیناکار نەبووین" (ئیبنی حەنبەل، بێتا: 87/2). هەروەها دەگێڕنەوە کە مەتعە لە لایەن پێغەمبەر (س.خ) لە ڕۆژی خەیبەر ڕەت و قەدەغە کراوەتەوە (موتەقی هیندی، 525/16).

1ــ سووڕەتی المومنون ئایەتی 6، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) لاپەڕەی 558 وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

دەسەڵاتە حکوومەتییەکان

هەندێ کەس قەدەغەکردنی مەتعە لە لایەن خەلیفەی دووهەمەوە بە هۆکاری هەڵوەشاندنەوەی ئەم دیاردە دەزانن؛ بەڵام ڕستە بە ناوبانگەکەی خەلیفەی دووهەم ئەوە دەگەیێنێ کە خەلیفەی دووهەم بۆ قەدەغەی مەتعە پشت بە خۆی دەبەستێ؛ چوونکە وتەیەکی لێ دەگێڕنەوە کە "متعتان" لە سەردەمی نێردراوی خوا (س.خ) ڕەوا بوو و "من" ئەم دووانەم (مەتعەی حەج و مەتعەی ژن) لە ئێوە حەرام کرد (بەیهەقی، بیتا: 206). قەدەغەکرانی مەتعە لە لایەن خەلیفەی دووهەمەوە بە پێی فەرمانی حکوومەتی بووە. لەوانەیە ئەویش بەم شێوە تێگەیشتبێ کە ئەم فەرمانە لە فەرمانەکانی حکوومەتە. لە ڕەواڵەتی وتەکەی خەلیفەی دووهەمیش ئەمە دەردەکەوێت؛ چوونکە قەدەغەکردنی مەتعە دەخاتە پاڵ خۆی و بە باوەڕی خۆی بارودۆخەکە ئەوەی خواستووە. شایەنی ئاماژەیە ئەم گێڕانەوەی کە خەلیفەی دووهەم قەدەغەکرانی مەتعەی خستۆتە پاڵ خۆی لە هیچ کام لە کتێبە گێڕانەوەییە بایەخدارەکانی ئەهلی سوننە کە بە سەحاح ستە (کتێبی شەشانەی فەرمووودە دروستەکان) بە ناوبانگن، نەگێڕدراوەتەوە و بە بۆچوونی زانایانی فەرموودەناسی ڕەت کراوەتەوە. کەواتە ئەهلی سوننە وەک پێشتر وترا پێیان وایە قەدەغەکرانی مەتعە لە لایەن پێغەمبەرەوە ئەنجام دراوە و ئەم گێڕانەوەی خەلیفەی دووهەم و بە قۆستنەوەی دەسەڵاتە حکوومییەکەی بۆ هەڵوەشاندنەوەی ئەم نیکاحە کاتییە ڕەت دەکەنەوە.

هەڵبەت جۆرێکی دیکەی هاوسەرگیری لە ناو ئەهلی سوننەدا بە ناوی "هاوسەرگیریی مسیار" بوونی هەیە کە زۆر گشتگیر نییە. ئەهلی شیعە مسیار و هاوسەرگیریی کاتی وەک یەک دەبینن. لە درێژەدا بە کورتی هاوسەرگیریی مسیار و جیاوازییەکەی لەگەڵ هاوسەرگیریی کاتی تاوتوێ دەکەین.

هاوسەرگیریی مسیار

نیکاحی مسیار هەمان نیکاحی شەرعی بە مەرج و بنەما بەناوبانگەکانی زانستی فیقهە کە تێیدا ژن بە ڕەزامەندیی خۆی لە هەندێ لە مافە شەرعییەکانی خۆی کە لە ئەستۆی مێردە،

وەکوو نەفەقە و خانوبەرە و ڕەچاوگرتنی قسم (دادپەروەری لە هاوجێییەتی لە نێوان هاوسەرەکان، واتە پیاو بە بێ سنووردارییەتی و لە کاتی دیاریکراودا کە لە سەر ڕەزامەندیی ژن و مێرد دیاری کراوە، دەچێتە لای) چاوپۆشی دەکات. ڕەنگە ناوی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە لە سێیر (سِیر) وەرگیرابێ کە بە مانای تێکەڵبوون لەگەڵ ژن لە شەو یان ڕۆژە. هەروەها لەوانەیە مسیار لە سەر کێشی مفعال، بە واتای پیاوێکە کە هاتوچۆ زۆر دەکا یان لە وشەی "التسیورە" کە لە ناوچەی کەنداو بە واتای زیارەتی کورت لە ڕۆژدایە، وەرگیرابێت. ئاشکراترین هۆکارەکانی پێشنیاری هاوسەرگیریی مسیار بۆ پیاوان بریتییە لە:

- تێرنەبوونی پیاو لە هاوسەری یەکەمی خۆی بە هۆی تەمەنی زۆرەوە.
- بێدەسەڵاتیی پیاو لە دابینکردنی تێچووە قورسەکانی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، بۆ وێنە بڕەمارەیی، خانوبەرە و ... کە ئێستاش بەرز بووە.
- نیشتەجێنەبوونی هەمیشەیی لە شوێنی کار.

بەڵام هۆکارەکانی پێشنیاری هاوسەرگیریی مسیار بۆ ژنان بریتییە لە:

- هەڵکشانی ڕێژەی قەیرە کچان، بێوەژنان و تەڵاق لە ناو هاوسەرەکاندا
- پاراستنی پاکیزەداوێنی و منداڵخستنەوە لە کاتێکدا کە هاوسەرگیریی فەرمی و ئاشکرا جێبەجێ نابێت.
- دابینکردنی خواستی ژن کاتێک کە ناچارە بۆ پاراستنی دایک و باوکی لە ماڵی ئەوان یان یەکێک لە خزمەکانی بمێنێتەوە.
- سەرقاڵبوونی زۆر بە منداڵ و کارکردن لە دەرەوەی ماڵ.

بە هۆی کێشەگەلی وەکوو ناسەقامگیریی نیکاحی مسیار یان کەڵکاوەژۆیی هەندێ لە ئەندامانی کۆمەڵگا (ژن یان پیاو) هەندێ لە زانایان قەدەغەیان کردووە. لە ڕوانگەی ئەهلی سوننە هاوسەرگیریی مسیار ئەگەر بنەما و مەرجە شەرعییەکانی وەکوو ڕەزامەندیی هاوسەرەکان، ئامادەبوونی سەرپەرشت و

شـایەتەکان و ... هەبێ، گونجاوە و چاوپۆشـیی ژن لە هەندێ لە مافەکانی خۆی هاوســەرگیرییەکە نەشــیاو ناکات؛ چوونکە دەقە شەرعییەکان داکۆکی لە سەر دەکەن.

1ـــ خودا دەفەرمووێ: وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِـرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّـحَّ وَإِنْ تُحْسِـنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا "وە ئەگەر ئافرەتێک لە لووتبەرزی و بێمەیلیی مێردەکەی ترســا، ئەوە هیچ گوناحیان لە ســەر نییە و کارێکی چاکە، ئەگەر نێوان خۆیان چاک بکەن و لە ســەر شــێوازێک ڕێک بکەون. (ئەوەی کە ئافرەتەکە دەست هەڵبگرێ لە هەندێ مـافی خۆی تـا بـە ڕێز و ســـەربـەرزییـەوە بمێنێتـەوە لـەگـەڵ مێردەکەیدا) هەمیشــە ڕێککەوتن و تەبایی شــتێکی چاک و پەســەندە، هەرچەند خەڵکی بە سرووشـت هەسـت بە ڕەزیلی دەکـەن و تـەنیـا بـەرژەوەنـدیی خۆیـان دەوێت، (ئـەگـەر ڕۆژی کۆتایی و بەهەشــت و دۆزەخ لە بەرچاو نەگیرێت) جا ئەگەر چاکەکار و هەڵســوکەوتجوان بن (لەگەڵ هاوســەرانتان) و خاوەن تەقوا و پارێزکار بن و ستەمیان لێ نەکەن ئەوە دڵنیا بن بـە ڕاســتی خوا هـەمیشــە و بـەردەوام بـە ئـاگـایـە بـە کـار و کردەوەتان."[1]

عائیشــە هاوســەری پێغەمبەر ســەبارەت بە دابەزینی ئەم ئایەتە دەفەرمووێ: "ژنێک کە لە لایەن مێردەکەی قازانجی پێ ناگا و بە نیازە تەڵاقی بدا و ژنێکی دیکە مارە بکا، بەڵام ژنەکە بـە پیـاوەکـە دەڵێ ڕامبگرە (تـەڵاقم مـەدە) و ژنێکی دیکـە مـارە بکە و تەواو دەسەڵاتی نەفەقە و بەشـی (قسم) منت هەیە" ئەمە نموونەی هەمان وتەی خودایە کە دەفەرمووێ: فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ (ئەنساری قرتبی، بێتا: 403/5). ئیبنی کەسیریش لە شرۆڤەی ئەم ئایەتەدا دەفەرموێ: ئەگەر ژن ترســا لـەوەی کـە مێردەکـەی لێی جیا ببێتـەوە یان ڕووی لێ وەربگێڕێ، دەتوانێ لــە مــافــەکــانی خۆی وەکوو نـەفـەقـە، جلوبـەرگ، هـاوجێیـەتی و هتد لـە ئـاســـت مێردەکـەی

1ـــ سوورەتی نساء ئایەتی 128، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) لاپەڕەی 99 وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

چاوپۆشـــی بکا و مێرد دەتوانێ ڕاییگرێ و هیچ کام لە ژن و مێردەکە لەم حاڵەتەدا تاوانبار نین. (ئیبن کەسـیر دەمشـقی، 516-562/2). هەر بۆیە فەقێکان جەخت دەکەنەوە کە ژن دەتوانێ لە ئاست مێردەکەی لە مافەکانی خۆش بێت. کۆمەڵێکی زۆری ئەندامانی لێژنەی فتوا و بانگەشـە و ڕێنومایی (افتاء و دعوت و ارشـاد) لە وڵاتی عەرەبسـتانی سـعوودی فتوایان لە سەر دروستیی هاوسەرگیریی مسیار داوە.

هاوسـەرگیریی مسـیار جیا لە دروسـتیی شـەرعییەکەی، هەندێ بەرژەوەندی بۆ هەر دوو لایەنەکە هەیە؛ بۆ وێنە کاتێک پیاوێک تامەزرۆیە کە لە ڕێگەی حەڵاڵەوە خواسـتی سێکسییەکەی تێر ببێ بەڵام ئەرک و تێچووی ژنی دووهەمی نییە و ژنیش پێی خۆشـە هاوسـەرگیری بکا و لە نەفەقە و خانوبەرە و پاراسـتنی دادپەروەری لە هاوجێیەتیدا چاوپۆشـی بکات. لە ڕاسـتیدا ژن دەیهەوێ مێردێکی هەبێ بۆ ئەوەی تووشی گوناح نەبێ و پاکیزهداوێن بێت. فەرمانە شەرعییەکانی هاوسـەرگیریی هەمیشـەیی، هاوسـەرگیریی مسـیاریش دەگرێتەوە. کەواتە لە هاوسـەرگیریی مسـیار پیاو دەبێ بڕەمارەیی ژن بدا و پیاویش لە ڕووی پەیوەندییەوە باوکی منداڵەکانە. لە هاوسـەرگیریی مسـیار وەکوو هاوسـەرگیریی هەمیشـەیی، هەندێ لە ژنانی خزمی ژن (وەکوو خەسـوو، ژنخوشـک و ...) لە پیاو حەرام دەبێت. هەروەها ژن لە کاتی تەڵاق یان مەرگی مێرد دەبێ عەدە ڕابگرێ و لە ئەگەری مەرگی یەکێ لە هاوسـەرەکان، ئەوەی دیکەیان میراتی دەکەوێت.

جیاوازییەکانی نیکاحی مسیار و نیکاحی مەتعە:

1. نیکاحی مسیار لە 4 ژندا سنووردار دەبێتەوە؛ لە حاڵێکدا لە مەتعە ڕێژەی ژن بێسنوورە.

2. کاتی مارەکردنی نیکاحی مسیار، بوونی شایەت پێویستە؛ بەڵام مارەبڕینی سیغە پێویستی بە شایەت نییە.

3. لە هاوسـەرگیریی مسـیار ڕاگەیاندنی زەماوەند پێویسـتە؛ بەڵام لە سیغەدا ڕاناگەیێندرێت.

4. بە باوەڕی ئەهلی سـوننە "نیکاحی بە مەرجی تەڵاق" حەرامە. تەنانەت هەندێ لە زانایانی ئایینی پێیان وایە "نیکاحی

بە نیازی تەڵاق" حەرامە؛ بەڵام مەتعە لە بنەڕەتەوە تەڵاقی نییە و جۆرێک گرێبەستی بازرگانییە.

5. لە هاوسەرگیریی مسیار، ژن ئەگەر مێردەکەی بمرێ یان تەڵاق بدرێ و یان پشتگوێی بخا، بە گوێرەی یاسای قورئان عەدە ڕادەگرێ؛ بەڵام عەدەی ژن لە نیکاحی مەتعە نیوەی ئەو شتەیە کە قورئان فەرموویەتی.

6. لە نیکاحی مسیار هاوسەرەکان میراتگری یەکترن؛ بەڵام لە هاوسەرگیریی کاتیدا ئەم شتە بوونی نییە.

7. لە هاوسەرگیریی مسیاردا باوکی منداڵی لەدایکبوو خۆبەخۆ ئاشکرایە و پێویستی بە سەلماندن نییە؛ بەڵام لە هاوسەرگیریی کاتیدا باوکی منداڵ دەبێ ئاشکرا بکرێت.

8. لە هاوسەرگیریی مسیار ژن مافی نەفەقە، خانوبەرە و دادپەروەریی لە دابەشکردنی شەوی هەیە. ئەم مافە لە بنەڕەت و بناغەوە بۆ ژن چەسپاوە و دەتوانێ بە خواستی خۆی لەم مافە خۆش بێ؛ لە حاڵێکدا لە هاوسەرگیریی مەتعە لە بنەڕەتەوە ژن مافی ئەوەی نییە کە بیهەوێ چاوپۆشی بکا یان نەکات. کەواتە هاوسەرگیریی مسیار بە شێوەی کردەیی جۆرێک هاوسەرگیریی هەمیشەییە کە هەموو ماف و ئاسەواری هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە خۆ دەگرێ و ژن لە پەیوەندییەکی یەکسان و ئەخلاقی و بە ڕەزامەندیی دڵ لە مافی چەسپاوی خۆی دەبوورێت.

9. لە نیکاحی کاتی شتێک بە ناوی "تەڵاق" بوونی نییە، بەڵکوو لەگەڵ کۆتاییهاتنی کاتی دیاریکراو، هاوسەرگیرییەکە کۆتایی پێ دێت؛ بەڵام نیکاحی مسیار تەنیا بە تەڵاق هەڵدەوەشێتەوە.

بە شێوەی گشتی دەتوانین بڵێین لە گۆشەنیگای فیقهییەوە دوو ڕوانگە لە بارەی مەتعە بوونی هەیە. ڕوانگەی شەرعێتیی مەتعە کە ئەهلی شیعە بە پێی شرۆڤەی ئایەتی 24ی سووڕەتی نیسا و گێڕانەوە و بەڵگەی عەقڵیی پشتبەستوو بە پێویستیی کۆمەڵایەتیی مەتعە لە کاتی وەدواخستنی هاوسەرگیری دەیخەنە ڕوو و ڕوانگەی قەدەغەکرانی مەتعە کە ئەهلی سوننە ئاماژەی پێ دەکەن. وەک بە تێر و تەسەلی باس کرا ئەهلی سوننە بە پێی بیستنی مانایەکی جیا لە مەتعە لە ئایەتی 24ی سووڕەتی

نیسـا، شـرۆڤەی ئایەتی یەکەمی سـوورەتی تەڵاق بە پێی بنەمایەتیی تەڵاق، بەڵگەی ئایەتی 12ی سـوورەتی نیسـاء لە سـەر بنەمای میراتی ژن و هەروەها قەدەغەکرانی مەتعە لە لایەن پێغەمبەر ئەم بەڵگە دەهێننەوە کە مەتعە یەکێک لە جۆرەکانی داوێنپیسییە.

3. بابەتی سێیەم: هاوسەرگیریی کاتی لە یاساکانی ئێراندا

وەک وتمان ئایینی ئیسلام شوێنکەوتووانی خۆی بۆ هاوسەرگیری هان داوە و تێرکردنی ئەم خواستە سرووشتییە تەنیا لە ڕێگەی هاوسەرگیری بە شیاو دەزانێ و پێشنیاری بۆ کردووە. کەواتە لە ڕوانگەی ئایینی ئیسلامەوە هاوسەرگیری کارێکی موستەحەبە(پێویستی ڕەوایە) و لە هەندێ حاڵەتدا پێویستە و ئەگەر هەلی هاوسەرگیریی هەمیشەیی نەڕەخسێ، فیقهی ئیمامییە پێشنیاری هاوسەرگیریی کاتی دەکا و بۆ ڕێگری لە داوێنپیسی بە باشترین بژاردە لە قەڵەمی دەدات.

لە ڕوانگەی یاساییەوە، نیکاح و دەرهاویشتەکانی جۆرێک ناوەندی یاسایی و کۆمەڵایەتین. لە یاسای وڵاتانی بیانیدا ناوەندی یاسایی هاوسەرگیریی کاتی بوونی نییە. تەنانەت یاسای هەندێ لە وڵاتانی ئیسلامی وەکوو مادەی یاسای (حقوق العائله البنان) جەخت لە سەر گەندەڵیی سیغە دەکاتەوە. بەڵام یاسادارێژی ئێرانی لە یاسای مەدەنی و یاسای پشتیوانی لە بنەماڵە پەسەندکراوی 1391ـی هەتاوی نیکاحی کاتی تاوتوێ کردووە و بە چەند هۆکار بە کورتی لە بارەی ئەم ناوەندە یاساییە قسەی کردووە. دکتۆر ناسر کاتووزیان لەم بارەوە دەڵێ: "نیکاحی کاتی لە یاسای وڵاتانی دیکەدا بوونی نییە و ئەگەرچی لە سەرەتادا بۆ بیچمدان بە پەیوەندییە سێکسییەکانی ژن و مێرد و ڕێگری لە پەیوەندیی ناشەرعی و وەک پێویستییەکی مێژوویی بەدی هات، دواتر لە لایەن دەوڵەمەندە خۆشڕابوێرەکانەوە کەڵکاوەژۆیی لێکرا و هەندێک بۆ بە موباحکردنی پەیوەندیی سێکسیی خۆیان لەگەڵ دۆستەکانیان بەرگی شەرعیان بۆ لەبەر کرد و ئەم ئامادەکارییە یاساییە ڕێک بە پێچەوانەی بنەما ئەخلاقی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی نیکاحی کاتی بە کار هێنرا. ئەم بارودۆخە بۆتە هۆی ئەوەی کە یاسای مەدەنیش لە ڕێکخستنی بنەماکانی

نیکاحی کاتی پاشــگەز ببێتەوە و نووســەرانی یاســاییش تیژ لێی تێپەڕن و هەندێجار بوونی ئەم ناوەندە یاســایی و کۆمەڵایەتییە پشتگوێ بخەن" (کاتووزیان، 1378: 76).

یاسای مەدەنی و نیکاحی کاتی

ناوەڕۆکی یاسای مەدەنی بارتەقای هاوسەرگیریی هەمیشەیی سەرنجی بابەتی تۆمارکردن و بەیاساییکردنی هاوسەرگیریی کاتی وەک ناوەندێکی یاسایی نەداوە و هەموو لایەن و ڕەهەندەکانی هەڵنەسەنگاندووە. هەر بۆیە یاسای مەدەنی پێویستی بە تەواوکردن و ڕوونکردنەوەی لایەنە یاساییەکانی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییەیە. سەرەڕای ئەمە لە هەندێ لە ناوەڕۆکە یاساییەکانی یاسای مەدەنی جەخت یان ئاماژە بە هەندێ لە حوکم و دەرهاویشتەکانی نیکاحی کاتی کراوە کە ئەو بابەتانە ئەمانەن:

مادەی 1075: "نیکاح کاتێک کاتییە کە بۆ ماوەیەکی دیاریکراو ئەنجام درابێت.

مادەی 1076: "ماوەی نیکاحی کاتی دەبێ بە تەواوەتی دیاریکراو بێت."

مادەی 1077: "لە نیکاحی کاتیدا فەرمانەکانی پەیوەندیدار بە میراتگریی ژن و بڕەمارەییەکەی هەر ئەوەیە کە لە بەشی میرات و بەشی دواتردا دیاری کراوە." یاسای مەدەنی بارودۆخی میراتی لە هاوسەرگیریی کاتیدا ڕوون نەکردۆتەوە؛ بەڵام لە مادەی 940 دەڵێ: "ئەو هاوسەرانەی کە هاوسەرێتییەکەیان هەمیشەییە و لە میرات بێبەش نەبن میراتیان لە یەکتر دەکەوێ." کەواتە بە پێی ئەم مادە یاساییە ئەگەر هاوسەرگیریی هەمیشەیی نەبێ، میراتیش لە ئارادا نییە.

مادەی 1080: "دیاریکردنی بڕەمارەیی بە گوێرەی ڕەزامەندیی هەر دوو لایەنەکەیە."

مادەی 1087: "ئەگەر لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا باس لە بڕەمارەیی نەکرابێ یان مەرج لە سەر نەبوونی بڕەمارەیی بێ، نیکاح دروستە و لایەنەکان پاش لێک مارەکران، بە ڕەزامەندییەوە بڕەمارەییەکە دیاری دەکەن و ئەگەر بەر لە ڕەزامەندییان لە سەر بڕەمارەیی سێکس بکەن ژنەکە مافی خۆیەتی بڕەمارەیی (مهرالمثل) وەربگرێت."

مادەی 1095: "لە نیکاحی کاتیدا نەدانی بڕەمارەیی، مارەبڕانەکە هەڵدەوەشێنێتەوە."

مادەی 1096: "لە نیکاحی کاتیدا مردنی ژن لە کاتی ماوە

دیاریکراوەکەدا بڕەمارەیی هەڵناوەشێنێتەوە و هەروەها ئەگەر مێرد هەتا دواسات سێکسی لەگەڵ نەکات."
مادەی 1097: "لە نیکاحی کاتیدا مێرد هەرکات مێرد بەر لە سەرجێیی، هەموو ماوەی نیکاحەکە ببەخشێ، دەبێ نیوەی بڕەمارەییەکە بدات."
مادەی 1098: "ئەگەر نیکاح بە هەمیشەیی و کاتیشەوە هەڵوەشابێتەوە و هاوجێیەتی نەکرابێ، ژن مافی مارەیی نییە و ئەگەر بڕەمارەیی وەرگرتووە، مێرد دەتوانێ وەریبگرێتەوە."
مادەی 1113: "لە نیکاحی کاتیدا ژن مافی نەفەقەی نییە؛ مەگەر ئەوەی وەک مەرج دانرابێ یان ئەوەی کە لە سەر بڕەمارەیی ئەم مارەکردنە ڕووی دابێت."
مادەی 1139: "تەڵاق تایبەت بە هاوسەرگیریی هەمیشەییە و ژنی کاتی لەگەڵ کۆتاییهاتنی ماوە یان بەخشینی ماوە لە لایەن پیاوەوە لە هاوسەرێتی دەسڕدرێتەوە."
مادەی 1152: "عەدەی تەڵاق و هەڵوەشاندنەوەی نیکاح و بەخشینی ماوە و هەڵوەشاندنەوەی بۆ نیکاحی کاتی لە ژنی نادووگیاندا ئەوەیە کە دوو جار لە سووڕی مانگانە پاکیزە بووبێتەوە؛ مەگەر ئەوەی کە ژن بە هۆی تەمەنییەوە سووڕی مانگانەی نەبێ کە لەم حاڵەتەدا چل و پێنج ڕۆژە."
دەبێ ئەوەشمان لەبەر چاو بێ کە مەبەست لە "عەدەی تەڵاق" لەم مادەدا، هەمان دابڕانی نێوان ژن و مێردە؛ دەنا نیکاحی کاتی تەڵاقی نییە. هەروەها ئەوەی کە مادەی 1152 دەڵێ: "ژن بە پێی تەمەن سووڕی مانگانەی نەبێت." واتە ژن لە تەمەنێکدایە کە خوێن دەبینێ و بە شیکاریی فیقهی "فی سن مَن تحیض"ـە؛ بەڵام بە هۆکاری بەدەر لە دووگیانێتی، سووڕی مانگانەی نییە. لە وەها حاڵەتێکدا عەدەی ژن لە نیکاحی هەمیشەییدا سێ مانگ و لە نیکاحی کاتیدا چل و پێنج ڕۆژە و ئەگەر ژنێکی لەزکوێستاو بێ بە پێی فیقهی ئیمامییە عەدەی نییە.
مادەی 1153: "عەدەی تەڵاق و هەڵوەشاندنەوەی نیکاح و بەخشینی ماوە و هەڵوەشاندنەوەی بۆ ژنی دووگیان هەتا ماوەی دووگیانییەکەیەتی."
مادەی 1154: عەدەی مردن چی لە هەمیشەیی و چی لە

کاتی لە هەر حاڵەتێکدا چوار مانگ و دە ڕۆژە؛ مەگەر ئەوەی کە ژنەکە دووگیان بێ کە لەم حاڵەتەدا عەدەی ژن ماوەی دووگیانییەکەیەتی."

مادەی 1158: "کۆرپەی لەدایکبوو لە کاتی هاوسەرێتیدا هی مێردە."

مادەی 1159: "هەر منداڵێک کە لە پاش هەڵوەشاندنەوەی نیکاح لەدایک دەبێ هی مێردە".

بنەماکانی مەتعە

بنەماکانی مەتعە بریتییە لە سیغە (وشە تایبەتەکان)ی مارەبڕین، لایەنەکانی مارەبڕین (ژن و مێرد)، ماوە و بڕەمارەیی کە لە درێژەدا بە ڕیز تاوتوێ دەکرێن.

مارەبڕینی مەتعەیی

گرێبەستی مەتعە هاوشێوەی گرێبەستەکانی دیکە لەگەڵ "پێویستکردن و قبووڵکردن"ـە (ایجاب و قبول) کە ڕاشکاوانە پیشاندەری ئامانجی لایەنەکانە. مادەی 1062ـی یاسای مەدەنیی ئێران دیاری کردووە "نیکاح ڕوو دەدا بە پێویستکردن و قبووڵکردنی ئەو وشانەی کە ڕاشکاوانە هاوسەرگیری پیشان دەدەن." وشەی نیکاح هەڵگری نیکاحی هەمیشەیی و کاتییە. لە نیکاحی کاتی هاوشێوەی نیکاحی هەمیشەیی، پێویستکردن لە لایەن ئافرەتە و قبووڵکردن لە لایەن پیاوە.

لایەنەکانی مارەبڕین

لایەنەکانی مارەیی بەو ژن و پیاوە دەوترێ کە بارودۆخی نیکاحی کاتییان هەبێت. لە نیکاحی مەتعە ئەگەر ژن موسڵمان بێ، نیکاحی ئەو ژنە لەگەڵ پیاوی ناموسڵمان ڕێگەپێدراو نییە. مادەی 1059ی یاسای مەدەنیی ئێران لەم بارەوە دەڵێ: "نیکاحی ئافرەتی موسڵمان لەگەڵ پیاوی ناموسڵمان ڕێگەپێدراو نییە." ئەم فەرمانە، ڕەهایە و بۆ هەر کام لە هەر دوو چەشنی نیکاحی هەمیشەیی و کاتی پێویستە.

دکتۆر مۆحسین شیفایی لە کتێبی (متعە و آثار حقوقی و اجتماعی آن) سەبارەت بە شیکاریی مادەی 1095ی یاسای

مەدەنی دەڵێ یاسـای مەدەنیی ئێران شـەقی جەوازی بە کار هێناوە و چەمکی پێچەوانەی مادەی 1059ـی یاسای مەدەنیی ئێران ئەوە دەگەیێنێ کە نیکاحی پیاوی موسـڵمان لەگەڵ ژنی ناموسـڵمان دروسـتە (وێلوجێردی، 1371: 159). لەم بوارەدا ناکۆکییەکی زۆر لە نێوان زانایانی ئایینی و فەقێکاندا هەیە. هەندێ لە زانایانی ئەهلی سوننە و ئەهلی شیعە هاوسەرگیری لەگەڵ ژنانی ئایینەکانی جوولەکە و مەسیحی بە شیاو نازانن و هەندێ لە زانایانی ئەهلی شیعەی وەکوو شەهید ئەوەڵ و شەهید سانی، هاوسەرگیریی کاتی لەگەڵ ئەهلی کتێب بە شیاو دەزانن و هاوسەرگیریی هەمیشەییان پێ حەرامە.

ماوەی مەتعە

یەکێک لە بناغە سەرەکییەکانی نیکاحی کاتی ئاماژە بە ماوەیە. چوونکە مادەی 1075ـی یاسای مەدەنی دەڵێ: "نیکاح کاتێک کاتییە کە بۆ ماوەیەکی دیاریکراو ئەنجام درابێت." لە لایەکی تریشەوە بە گوێرەی مادەی 1076ـی یاسای مەدەنی "ماوەی نیکاحی کاتی دەبێ بە تەواوەتی دیاریکراو بێت." بەڵام ئەگەر ماوەی نیکاح ڕوون نەبێ، بە پێی فتوای خومەینی لە (تحریرالوسیلە)، هاوسەرگیریی کاتی دەبێتە هاوسەرگیریی هەمیشەیی (خومەینی، 285/2). هەڵبەت فەقێکانی دیکەی وەکوو شێخ مورتەزا ئەنساری لە (متاجر) و شەهید سانی لە (شرح اعمە و مسالک الافام) لەو باوەڕەدان کە ئەگەر ماوە دیاری نەکرێ نیکاحی کاتی ئەنجام نادرێ و بنەڕەتی نیکاحەکە هەڵوەشاوەیە. بە پێی یاسای مەدەنی و وتەی بە ناوبانگ، بەو پێیەی کە نیکاحی کاتی پەیوەست بە ماوەی زەمەنی و بڕەمارەیی دیاریکراوە و بەر لەوە خواستی دڵیی لایەنەکانی مارەبڕینەکەش گرینگە، ئەگەر خواست بۆ نیکاحی کاتی بێ، بەڵام لە ڕەواڵەتدا هاوسەرگیریی هەمیشەیی ئەنجام بدرێ نیکاحەکە هەڵدەوەشێتەوە و بە گوێرەی یاسای "العقود تابع للمقصود" یاسای مەدەنی و یاسادانەرانی هاوچەرخی وەکوو سەید حسێن سەفایی و دکتۆر حسێن ئیمامی وەها مارەبڕینێکیان قبووڵ نییە و بە پووچەڵی دەزانن.

بڕەمارەیی مەتعە

بە پێچەوانەی نیکاحی هەمیشـــەیی لە هاوســـەرگیریی کاتیدا دیاریکردنی بڕەمارەیی مەرجی بنەڕەتیی هاوســـەرگیریی کاتییە. بە پێی مادەی 1095ــی یاسای مەدەنی لە نیکاحی کاتیدا ئەگەر بڕەمارەیی لە مارەکردن ڕوون نەبێ، ئەوا دەبێتە هۆی هەڵوەشـــانەوە. بەڵام لە بارەی بڕەمارەییەکە هیچ نەوتراوە و هەر ئەوەی کە شـــیاوی ئاڵوگۆڕ بێ تەواوە. (وێلوجێردی، 1371: 167). هەروەها بە پێی مادەی 1097 ئەگەر دخوول (تێکەڵبوونی ســـێکســـی) ئەنجام نەدرابێ و پیاوەکە لە ماوەی نیکاحەکە ببوورێ، دەبێ نیوەی بڕە مارەییەکە بدات.

حوکمەکانی مەتعە

(لە بەشـــی حوکمەکانی مەتعە لە بارەی میرات، نەفەقە، هەڵوەشانەوەی مەتعە و عەدە قسە دەکرێت.)

میرات

ســـەبارەت بە میراتگری, فەقێکان وتەی جیاوازیان هەیە. هەندێکیان وەکوو عەلامە حیلی و خومەینی لەم بۆچوونەدان کە لە نیکاحی کاتیدا میرات بوونی نییە، چی بە مەرج ڕەچاو کرابێ و چی ڕەچاو نەکرابێت. هەندێکی وەکوو شێخ مورتەزا ئەنســـاری لە کتێبی متاجر ئاماژە بەو گێڕانەوانە دەکا کە لە ئەگەری بە مەرجدانانی میرات لە نیکاحی کاتیشـــدا میرات هەیە. مادەی 1077ی یاســـای مەدەنی لەم بوارەدا دەڵێ: "لە نیکاحی کاتیدا حوکمی میراتگریی ژن و بڕەمارەیی هەر ئەوەیە کە لە بەشـــی میرات و بەشـــی دواتردا دیاری کراوە." مادەی 940ی یاســـای مەدەنیش دەڵێ: "ئەو هاوســـەرانەی کە هاوســـەرێتییان هەمیشـــەییە و لە میرات بێبەش نەکرابێتن، دەبنە میراتگری یەکتر." کەواتە هەمیشـــەییبوونی هاوســـەرگیری مەرجی میراتگرییە. لەم مادەدا یاســـادارێژ ســـەبارەت بە میراتگریی نیکاحی کاتی بێدەنگی هەڵبژاردووە؛ بەڵام بە پێی وتەی بەناوبانگ و بێدەنگیی یاســـادانەر وا دەردەکەوێ کە میرات لە نیکاحی کاتی لە ســـۆنگەی یاســـایی و شـــەرعییەوە جێگای نابێتەوە.

نەفەقە

بە پێی مادەی 1107ی یاسای مەدەنیی ئێران نەفەقە بریتییە لە "هەموو پێداویستییە باو و شیاوی بارودۆخی ژن وەکوو خانوبەرە، جلوبەرگ، خۆراک، کەلوپەلی ناو ماڵ و تێچووی دەرمان و تەندروستی و خزمەتکار ئەگەر بە هۆی خووگرتن یان پێویستبوون بە هۆی کەمئەندامی یان نەخۆشییەوە." هەروەهای مادەی 1106ی یاسای مەدەنی دەڵێ: "لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا نەفەقەی ژن لە ئەستۆی مێردە." لەم بەشەشدا هەمیشەییبوونی هاوسەرگیری مەرجی پێدانی نەفەقە بە ژن لە لایەن مێردە. کەواتە لە نیکاحی کاتیدا نەفەقە بە ژن نادرێت. بەڵام بە پێی مادەی 1113ی یاسای مەدەنی " لە هاوسەرگیریی کاتی، ژن مافی نەفەقەی نییە؛ مەگەر ئەوەی کە مەرج کرا بێ یان ئەوەی کە مارەبڕینەکە لە سەر بنەمای نەفەقە بێت" کەواتە لە حاڵەتێکدا کە بەر لە نیکاح، نەفەقە لە ماوەی نیکاحدا مەرج بێ پیاو دەبێ نەفەقە بدات.

هەڵوەشاندنەوەی مەتعە

ئـ) هەڵوەشاندنەوەی نیکاح: یاسای مەدەنی لە مادەی 1152 ڕایدەگەیێنێ "عەدەی هەڵوەشاندنەوەی نیکاح، بەخشین و هەڵوەشاندنەوەی لە نیکاحی کاتی لە حاڵەتی نادووگیانیدا دوو جار پاکیزهبوونەوە لە سووڕی مانگانەیە؛ مەگەر ئەوەی کە بە پێی تەمەن ژنەکە سووڕی مانگانەی نەبێ کە لەم حاڵەتەدا چل و پێنج ڕۆژە." ئەم مادە داکۆکی لە سەر شیاویی هەڵوەشاندنەوەی نیکاحی کاتی دەکات. ئەگەر درێژەدان بە نیکاحی کاتی بە زیانی بنیاتی بنەماڵەی پیاو و نەتوانینی پیاو بۆ گرتنی ماڵێکی دیکە بۆ ژن بێ، یاسادانەر بە هەڵوەشاندنەوەی نیکاح و بەخشینی ماوەی مەتعە و بەسەرچوونی ماوەکەی ڕازی بووە.

ب) تەواوبوونی ماوە: لەگەڵ تەواوبوونی ماوەی نیکاحی کاتی، واتە لەگەڵ کۆتاییهاتنی ماوەی مەتعە، هاوسەرەکان لێک جیا دەبنەوە و نیکاح خۆ بە خۆ هەڵدەوەشێتەوە. لەم حاڵەتەدا ئەگەر لایەنەکان بیانهەوێ درێژە بە هاوسەرێتی بدەن دەبێ بە

مارەکردنی هەمیشەیی یان کاتی دیسان پەیوەندیی هاوسەرێتییەکە دروست بکەنەوە.

ج) بەخشینی ماوە: پیاو هەر کاتێ کە بیهەوێ دەتوانێ بە بەخشینی پاشماوەی ماوەی هاوسەرێتییەکە کۆتایی بە هاوسەرگیرییەکە بێنێ کە لەم حاڵەتەدا نیکاحی کاتی هەڵدەوەشێتەوە.

د) مردن: مردنی یەکێک لە هاوسەرەکان خۆ بە خۆ کۆتایی بە پەیوەندیی هاوسەرێتیی هاوسەرەکان دێنێ و سەبارەت بە هەڵوەشانەوەی مادەی 1139ی یاسای مەدەنی دەڵێ: "تەڵاق تایبەت بە هاوسەرگیریی هەمیشەییە و ژنی کاتی بە کۆتاییهاتنی ماوە یان بەخشینی لە لایەن مێردەوە لە هاوسەرێتی دێتە دەرەوە".

عەدەی مەتعە

مادەی 1153ی یاسای مەدەنی لە بارەی عەدەی نیکاحی کاتی دەڵێ: "عەدەی هەڵوەشانەوەی نیکاح، بەخشینی ماوە و بەسەرچوونی لە بارەی نیکاحی کاتی لە ژنی نادووگیان، دوو جار پاکیزەبوونەوە لە سووڕی مانگانەیە؛ مەگەر ئەوەی کە ژن بە پێی تەمەن، سووڕی مانگانەی نەبێ کە لەم حاڵەتەدا چل و پێنج ڕۆژە." واتە ئەو کاتەی کە بە هەڵوەشانەوە یان بە هۆی بەسەرچوونی ماوە یان بەخشینی ماوە، نیکاحی کاتی کۆتایی پێ هات، ژن دەبێ عەدە ڕابگرێ و پاش کۆتاییهاتنی عەدە دووبارە هاوسەرگیری بکاتەوە. بۆ ژنی نادووگیان ماوەی عەدە دوو جار پاکیزەبوونەوەی ژن لە سووڕی مانگانەیە (ژن دوو جار سووڕی مانگانە تێپەڕێنێت). ئەگەر ژن لە تەمەنێکدا کە سووڕی مانگانەی نەبێ، دەبێ چل و پێنج ڕۆژ ڕاوەستێت. بەڵام ئەگەر ژن دووگیان بێ، بە پێی مادەی 1153ی یاسای مەدەنی دەبێ هەتا ماوەی دووگیانییەکەی بووەستێ: "عەدەی تەڵاق و هەڵوەشاندنەوەی نیکاح و بەخشینی ماوە و بەسەرچوونی ماوەکە سەبارەت بە ژنی دووگیان هەتا ئەو کاتەیە کە دووگیانە." هەروەها مادەی 1154ی عەدەی مردنی مێرد لە هاوسەرگیریی کاتی وەکوو هاوسەرگیریی هەمیشەییە: "عەدەی مردن چی لە هەمیشەیی و چی لە کاتی، لە هەر

حاڵەتێکدا چوار مانگ و دە ڕۆژە؛ مەگەر ئەوەی کە ژن دووگیان بێ لەم حاڵەتەدا عەدەی مردن هەتا کاتی دووگیانبوونە بەو مەرجەی مەودای نێوان مردنی مێرد و دووگیانبوونی ژن لە چوار مانگ و دە ڕۆژ زیاتر بێ دەنا ماوەی عەدە هەمان چوار مانگ و دە ڕۆژە."

جیاوازیی نێوان هاوسەرگیریی کاتی و هەمیشەیی لە ڕوانگەی یاسا و هەلومەرجەوە

لەم بەشەدا جیاوازیی بنەما و حوکمەکانی مەتعە لەگەڵ نیکاحی هەمیشەیی تاوتوێ دەکرێ (میرخانی، 1379).

ئـ) دیاریکردنی ماوە لە هاوسەرگیریی کاتی

یەکەمین جیاوازیی ئەم دوو چەشنە نیکاحە لە هەمیشەیی و کاتیبوونیاندایە. لە هاوسەرگیریی کاتیدا لەگەڵ کۆتاییهاتنی ماوە، هاوسەرەکان ئەگەر پێیان خۆش بوو دەتوانن مارەکردنەکە درێژ بکەنەوە و ئەگەر پێیان خۆش نەبوو بە بێ تەڵاق لێک جیا دەبنەوە. چارەنووس (تقدیر) لە هاوسەرگیریی کاتی و دیاریکردنی ماوە لە مەرجەکانی دروستیی نیکاحە؛ بەڵام لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا ئاماژە بە ماوە ناکرێ، بەڵکوو خودی بڕیاری "انکحت و زوجّت" دەرخەری بەردەوامییە.

ب) نەبوونی بەرپرسایەتیی ئابووری

لە سۆنگەی بارودۆخی تایبەتی هاوسەرگیریی کاتییەوە ژن و مێرد ئازادیی زیاتریان هەیە. لێرەدا پیاو بەرپرسایەتیی تێچووی ڕۆژانە، جلوبەرگ، خانوبەرە و دیکەی پێویستییەکانی ژن وەکوو دەوا و دەرمانی لە ئەستۆ نییە و بەم چەشنە هاوسەرگیرییە پیاو ئەم ئەرکانەی نییە؛ مەگەر ئەوەی کە وەک مەرج دیاری بکرێت.

پ) جۆری گوێڕایەڵی و سەرۆکایەتی

لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی بە هۆی ئەوەی پیاو بەرپرسی بنەماڵەیە، گوێڕایەڵی لە ئاست مێرد و ئەنجامدانی ئەرکی هاوسەرێتی لە سەر ژن پێویستە و ڕەچاوگرتنی بەرژەوەندیی بنەماڵە و گرینگیدان بە ڕێگری لە داڕمان و پێشگری لە سەرپێچی و دابڕان لە سەر هەر دوو لایەنەکەدا پێویستە. بەڵام

لە هاوسەرگیریی کاتیدا ڕەچاوکردنی ئەم کاروبارە ئەرکی لایەنەکان نییە، مەگەر ئەوەی کە گرێبەستێک لە نێوان ئەو دووانەدا ببەسترێ کە بە پێی ئەوە لایەنەکان ئەنجامدانی هەندێ لە کاروبارەکان لە سەریان پێویست بێ و بە هۆی "المؤمنين عند شروطهم" ناچار بە قبووڵکردنی بن. بەڵام لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا لەگەڵ مارەکردن، ماف و ئەرکەکان دەست پێدەکا و ژن و مێرد ناتوانن خۆ لەم ئەرکانە بدزنەوە.

ت) زکوزا

لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا هیچکام لە هاوسەرەکان بە بێ ڕەزامەندیی ئەویتری بۆی نییە ڕێگری لە منداڵخستنەوە و زکوزا بکا؛ بەڵام لە هاوسەرگیریی کاتیدا ڕەزامەندیی کەسی بەرامبەر بۆ ئەم مەبەستە پێویست نییە. سەرەڕای ئەمە، منداڵی هاوسەرگیریی کاتی لەگەڵ منداڵی هاوسەرگیریی هەمیشەیی هیچ جیاوازییەکی نییە.

ج) جیاوازیی لە بڕەمارەیی

لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی و هاوسەرگیریی کاتی بڕەمارەیی پێویستە و بە پێی ئایەتە بێژومارەکانی قورئان، بڕەمارەیی دەبێ بە تەواوەتی بە ژن بدرێ؛ بە جۆرێک کە ئایەتی 4ی سوورەتی نیسا دەفەرموێ: وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا "مارەیی ئافرەتان بدەن بەو پەڕی دڵفراوانی و ئاسوودەییەوە، خۆ ئەگەر بە خواست و ویستی خۆیان دەستیان هەڵگرت لە هەندێک مارەیی و بەخشینیان بە ئێوە، بۆتان هەیە بیخۆن و بە کاری بهێنن و بە بێ دوودڵی نۆشی بکەن و (سوودی لێ وەربگرن)."[1] بە پێی شرۆڤەی ئەهلی شیعە، ئایەتی 24ی سوورەتی نیسا لە بارەی نیکاحی کاتی دەفەرمووێ: "فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً" جا لەگەڵ هەر ئافرەتێکدا هاوسەریتان گرت ئەوە فەرزە کە مارەییەکەیان بدەنێ.[2]

1ـ سوورەتی نساء ئایەتی 4، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) لاپەڕەی 77، وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

2ـ سوورەتی نسا ئایەتی 24، قورئانی پیرۆز (تەفسیری ئاسان) لاپەڕەی 82 وەرگێڕاوی بورهان محەمەد ئەمین

کەواتە جیاوازیی هاوسەرگیریی هەمیشەیی و هاوسەرگیریی کاتی لە بڕەمارەییدایە. لە هاوسەرگیریی کاتیدا ئاماژەنەکردن بە بڕە مارەیی، مارەییەکە هەڵدەوەشێنێتەوە؛ بەڵام لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا لە ئەگەری ئاماژەنەکردن بە بڕە مارەیی، "مهرالمثل" دیاری دەبێت. لە گێڕانەوەیەکی سەحیح لە زورارە دەگێڕنەوە کە ئیمام سادق (س) فەرموویانە: "مەتعە سەر ناگرێ؛ مەگەر بە دوو شت: یەکیان دیاریکردنی ماوە و ئەوی دیکە پاداشت و مارەییەکە کە دیاری کرابێ و ئەگەر پیاو بەر لە هاوجێیەتی لەگەڵ ژن، ماوەی دیاری ببەخشێتەوە "هبە" و بیهەوێ لێی جیا ببێتەوە نیوەی مارەیی لە ئەستۆی ئەوە" میرخاني،1379 ؛ بە نقل از جواهر الکلام علامە شیخ محمدحسن نجفی و وسایل الشیعە حر عاملی).

چ) میرات و هاوسەرگیریی کاتی

لە هاوسەرگیریی کاتی، ژن و مێرد لە یەکتر میراتیان ناکەوێ؛ بەڵام ئەگەر منداڵێکیان لێ بکەوێتەوە لە هەر دوو لا میراتی دەکەوێ؛ چوونکە منداڵی ڕاستەقینەیانە. سەبارەت بەوەی کە لە هاوسەرگیریی کاتی، ژن و مێرد دەتوانن مەرجی میرات بۆ یەکتر دابنێن یان نا دەبێ بڵێین بەو پێیەی لە گێڕانەوەکاندا دەردەکەوێ لە هاوسەرگیریی کاتیدا میراتگرتن بوونی نییە. هەر لەم بوارەدا هەندێ لە فەقێکان زیادکردنی شتێک کە لە ڕووی شەرعییەوە قەدەغەیە، وەک مەرج، دروست نییە و بنەمای "المؤمنون عند شروطهم" لە بارەی مەرجەکانی ڕێگەپێدراوە، نە ئەو مەرجەی کە شەریعەت ساختەبوون یان ڕەتکردنەوەی پشتڕاست کردۆتەوە. کەواتە لە بەشی میراتیش بەم شێوەیە و ناتوانین شتێک بە گرێبەستەکان زیاد بکەین کە شەریعەت قەدەغەی کردووە. بۆ وێنە لە گێڕانەوەیەکدا هاتووە کە سەبارەت بە سنوورەکانی مەتعە پرسیار لە ئیمام سادق (س) کرا و ئەویش لە وەڵامدا دەفەرمووێ: "مِن حُدودها إن لاترثها و لاترثک" واتە لە سنوورەکانی مەتعە ئەوەیە کە نە ژن میراتی لە تۆ دەکەوێ و نە تۆش میراتت لەو دەکەوێت. لە گێڕانەویەکی دیکەدا کە بەڵگەکەی سەحیحە هاتووە کە پرسیار لە ئیمام سادق (س) کرا: "پیاوێک کە لەگەڵ خاتوونێک هاوسەرگیریی کاتی دەکا و

تێیدا مەرجی میرات ڕەچاو ناکات. ئیمام سادق (س) دەفەرمووێ: لَیسَ بینَهما میراث اِشترطا اَو لم یَشترطا" لە نێوان ئەو دووانەدا پەیوەندیی میرات دروست نابێ، چی وەک مەرج ڕەچاوی بکەن و چی نەیکەن (هەمان، 1379).

ح) تەڵاق لە هاوسەرگیریی کاتی

لە هاوسەرگیریی کاتیدا تەڵاق بوونی نییە و بە کۆتاییهاتنی ماوەی نیکاح یان بەخشینی پاشماوەی کاتەکە لە لایەن پیاوەکەوە ژن و مێرد لێک جیا دەبنەوە و لە هەمان کاتدا ژن لە پیاو نامەحرەم دەبێت. هەروەها لە نیکاحی کاتیدا ئیلا[1] و لەعان[2]یش ڕوو نادات.

خ) مەرجی هاوئایین‌نەبوون

پیاوی موسڵمان دەتوانێ ژنی مەسیحی، جوولەکە، ئاشووری، ئەرمەنی، زەردەشتی و بە گشتی ژنی ئەهلی کتێب وەک ژنی کاتی مارە بکات (نەجەفی، ج 30؛ 188)؛ لە حاڵێکدا هاوئایین‌بوون لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی پێویستە. لەم بارەوە قورئان دەفەرمووێ: "وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ" کەواتە قبووڵکردنی ئیسلام بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە ئەگەری ناموسڵمان‌بوونی یەکێک لە هاوسەرەکان پێویستە.

ڕوونکاری: ژنی ناموسڵمان تەنیا دەتوانێ ببێتە هاوسەری کاتیی پیاوی موسڵمان.

د) جۆری مارەکردن

مارەکردنی هەمیشەیی بە ڕستەی "اَنکَحتُ و زَوَّجتُ"ـە؛ بەڵام مارەکردنی کاتی بە "مَتَعتُ"ـە؛ چوونکە لە یەکەمدا نیکاح هەمیشەییە و هی دووهەم تەنیا بۆ مەتعەیە.

ر) جیاوازیی لە عەدە

یەکێکی دیکە لە جیاوازییەکانی نیکاحی هەمیشەیی و کاتی عەدەیە. عەدەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی سێ جار سووڕی مانگانە بۆ ژنانە کە لە زک نەوێستاون و سێکسییان کردووە؛ بەڵام لە هاوسەرگیریی کاتی دوو جار پاکیزەبوونەوە لە سووڕی مانگانەیە (هەمان: 156). هەروەها ئەو خانمانەی کە

---

1 ـ سوێندی سەرجێیی نەکردن

2 ـ تۆمەتبارکردنی هاوسەر بە زینا

لە تەمەنی کەوتنە ناو سـوورِی مانگانەدان بەڵام ناکەونە سـوورِی مانگانە، لە هاوسـەرگیریی هەمیشـەییدا دەبێ سـێ مانگ عەدە رِابگرن و لە هاوسـەرگیریی کاتی چل و پێنج رِۆژە.

خاڵە هاوبەشەکانی هاوسەرگیریی هەمیشەیی و کاتی

1. وەک لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا دایک و خوشکی ژن لە مێرد و باوک و کوڕی مێرد لە ژن حەرام و مەحرەمن، ئەم حوکمە هاوسەرگیریی کاتیش دەگرێتەوە.

2. وەک خوازبێنیکردنی هاوسەری هەمیشەیی لە دیتران حەرامە، خوازبێنیی ژنی کاتیش حەرامە.

3. وەک لە هاوسەرگیریی هەمیشەییدا هاوسەرگیریی هاوکات لەگەڵ دوو خوشک ڕێگەپێدراو نییە، لە هاوسەرگیریی کاتیشدا ئەم حوکمە هەیە.

4. وەک زینا لەگەڵ هاوسەری هەمیشەیی یان ژن لە عەدەی (ڕۆجعییە) حەرامە، زینا لەگەڵ هاوسەری کاتیش هەر بەم شێوەیە و حەرامە.

5. بە پێی وتەی بەناوبانگی فەقێیانی شیعە و بە گوێرەی مادەی 1043ی یاسای مەدەنی "نیکاحی کچێک کە هێشتا شووی نەکردووە؛ ئەگەرچی بە تەمەنی پێگەیشتن گەیشتبێ، دەبێ لە سەر ئیزنی باوک یان باپیریی باوکی بێت" (کاتووزیان، 1387: 80). لە نیکاحی کاتیشدا ئەگەر ئافرەتەکە کچ بێ ئیزنی باوک یان باپیری باوکی پێویستە. هەڵبەت فەقێکان لە سەر پرسی ئیزنی سەرپەرشت ناکۆکن؛ چوونکە مرۆڤ دەبێ باڵقی پێگەیشتوو و سەربەخۆ بێت. زۆرێک لە فەقێیانی دواییەنی لە سەر سەربەخۆیی قسەیان کردووە؛ بەڵام بە مەبەستی پاراستنی بەرژەوەندیی کۆمەڵایەتی و هاوسەنگی، خۆبواردن لە هەستی تیژتێپەڕی زێدەڕەوی و کەمڕەوی و گرینگیدان بە بەرژەوەندییەکانی کچ و سازدانی پەیوەندیی زیاتر و ڕاوێژکردن لەگەڵ دایک و باوک لە بارەی هەڵبژاردنی هاوسەر کە دەورێکی سەرەکییان لە پتەوکردن و تەندروستیی بنەماڵەدا هەیە، مەرجی ئیزنی سەرپەرشت بە لەبەرچاوگرتنی هەندێ لایەن پێشنیار دراوە.

6. لە هاوسەرگیریی کاتی وەکوو هاوسەرگیریی هەمیشەیی مارەکردن پێویستە کەواتە لایەنەکان یان کەسێکی دیکە بە نوێنەرایەتیی ئەوان دەبێ مارەی کاتییان بکا و بە دیاریکردنی بڕەمارەیی و ماوەی مارەیی، هاوسەرگیریی کاتی سەر دەگرێت. لە مارەبڕینی کاتی وەکوو مارەبڕینی هەمیشەیی، ژن

لایەنی ئیجابە (پێویست) و پیاو لایەنی قبوولکردنی مارەبڕینەکەیە. واتە ئەگەر ژن بیهەوێ مارەی بکەن، دەڵێ "مَتَّعتُ نفسی لَکَ علی المَهر المَعلوم فی المُدة المعیّنة" و پیاو دەڵێ "قبلتُ" یان مارەییەکە نوێنەری ژن دەیخوێنێ و پیاو قبووڵی دەکات.

7. عەدەی مردن لە مارەکردنی هەمیشەیی و کاتیدا چوار مانگ و دە ڕۆژە.

8. بەسەرچوونی عەدەی ژنی دووگیان لە هەموو هاوسەرگیرییەکدا ماوەی دووگیانییەکەیەتی.

9. درێژکردنەوەی نیکاحی هەمیشەیی بۆ ژنێک کە بە شێوەی کاتی مارە کراوە، دروست نییە؛ چی مارەکردنی دووهەم هەمیشەیی بێ یان کاتی. کەواتە پیاوێک کە مارەکردنی یەکەم هی ئەوە، بەر لە بەسەرچوونی ماوەی هاوسەرگیرییە کاتییەکەی ناتوانێ مارەکردنەکە درێژ بکاتەوە. بە پێی ئەو بنەمایە ئەگەر کوڕ و کچێک کە لە نیکاحی کاتیدان بیانهەوێ هاوسەرگیریی هەمیشەیی بکەن، یان دەبێ پیاوە لە پاشماوەی ماوە دیاریکراوەکە خۆش بێ یان لایەنەکان دەبێ هەتا کۆتاییهاتنی ماوەی سیغەی یەکەم دان بە خۆیاندا بگرن. دەنا مارەبڕینی دووهەم هەڵوەشاوەیە. هەندێجار لە عورفدا ئەم بابەتەش پشتگوێ دەخرێت.

10. منداڵی بەرهەمی هاوسەرگیریی کاتی وەکوو هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە کاتی هاوسەرێتیدا هی مێردە و لێکەوتە و حوکمەکانی پەیوەست بە منداڵ هاوشێوەی لێکەوتە و حوکمەکانی هاوسەرگیریی هەمیشەییە.

تەمەنی هاوسەرگیریی کچ و ئیزنی سەرپەرشتیار لە هاوسەرگیریی کاتی

تەمەنی نیکاح بۆ کچ لە هاوسەرگیریی کاتی وەکوو هاوسەرگیریی هەمیشەیی 13 ساڵانە. مادەی 1041ی یاسای مەدەنی دەڵێ: نیکاحی کچ بەر لە گەیشتن بە تەمەنی 13 ساڵی تەواوی هەتاوی و کوڕ بەر لە گەیشتنی بە تەمەنی تەواوی 15 ساڵی هەتاوی، پەیوەستە بە ئیزنی سەرپەرشت بە مەرجی بەرژەوەندی بە لێکدانەوەی دادگای شیاو" (پەسەندکراوی 27/9/1379). بەڵام زۆرێک لە ناوەندەکانی مافی مرۆڤ و

چالاکڤانانی یاسایی و کۆمەڵایەتی بە شێوەی جیدی ڕەخنەیان لەم لانیکەمی تەمەنییە گرتووە؛ چوونکە دەبێتە هۆی پەرەسەندنی دیاردەی منداڵ‌هاوسەری.

بە گوێرەی ناوەڕۆکی کۆنوانسیۆنی مافەکانی منداڵ، منداڵ بە کەسێک دەوترێ کە تەمەنی لە نێوان ساتەوەختی لەدایکبوون هەتا 18 ساڵانە. سندووقی حەشیمەتی ڕێکخراوی نەتەوەکان هاوسەرگیریی منداڵان بە هەر چەشنە هاوسەرگیرییەکی ژێر تەمەن 18 ساڵ بەر لەوەی کچ لە سۆنگەی جەستە و دەروونییەوە ئامادەی قبوڵکردنی بەرپرسایەتیی هاوسەرێتی و منداڵ بە خێوکردن بێ، دەوترێت. هەر بەم پێیە لەو حاڵەتانەی وا منداڵێک خوار ئەم تەمەنە بێ بە شێوەی هاوسەرگیریی کاتی و هاوسەرگیریی هەمیشەیی هاوسەرگیری کردووە، ئەوە هاوسەرگیریی منداڵ ڕووی داوە؛ ئەم هاوسەرگیرییە لە لایەن باوک یان باپیری منداڵەوە بە سەریدا سەپێنراوە (ئەحمەدی، 1395: 89-9).

بە پێی مادەی 1041ی یاسای مەدەنی لە ئێران سەرپەرشتی کچ دەتوانێ لە تەمەنی 13 ساڵان و تەنانەت کەمتر لەوە کچەکەی بە شێوەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی یان کاتی لە پیاوێک مارە بکات. سەرەڕای ئەمە زۆرێک لە فەقێ و زانایانی ئایینی دژی ئەم لانیکەمی تەمەنییە و دەسەڵات و ئیزنی سەرپەرشت کە لە بەڵگە ئاینییەکانەوە سەرچاوەی گرتووە، دەوەستنەوە. وەکوو مامۆستا عەبدولکەریمی شەهریکەندی کە سەرپەرشتیاریی ناچاری بۆ نیکاح بە بێبنەما وەسف دەکا و دەڵێ: "لە نیکاحی کاتی هەتا ئەو جێگایەی کە ئاستەنگ یان ستەم یان غەدرێک لە ئارادا نەبێ، بەڵام بوونی سەرپەرشتی ژن پێویستە؛ بەڵام سەرپەرشتیاریی ناچاری بە شێوەی ڕەها لە لایەن سەرچاوە ئیسلامییەکانەوە دانی پێدا نانرێ و سەرپەرشتیار ناتوانێ بە بێ ڕەزامەندیی کچ، کچەکە بدا بە شوو؛ سەرەڕای ئەوەی پاکیزە یان بێوەژن یان ژنێکی گەورە بێت. بەشوودانی کچانی کەمتەمەن بە هۆی ئەوەی منداڵن و ئیزن و ڕەزامەندییان لە ڕووی شەرعییەوە بایەخی نییە، تەنانەت ئەگەر لە لایەن باوک و باپیر ئەنجام درابێ لە ڕووی شەرعییەوە هەڵوەشاوەیە، چوونکە ئەم کچە کەمتەمەنانە

پێویستیان بە مێرد نییە و لە ڕووی شەرعییەوە ئیزنی سەرپەرشتیار لە ئاییندا جێی نابێتەوە. هاوسەرگیریی هەمیشەیی و نە کاتی دەبێ بە پێی عەشق و خۆشەویستی و هۆگریی لایەنەکان پتەو بکرێت. لادان لەم ماکە سروشتی و ژیرانە و پێدانی مافی زۆرەملێیەتی بە سەرپەرشتیار بۆتە هۆی تەڵاقی پێشوەخت و هەڵوەشانەوەی پەیوەندییە خێزانییەکان و بەدیهاتنی خراپە و گەندەڵی." (شەهریکەندی، 1368: 25-6). لە لایەکی تریشەوە هاشمی ڕەفسەنجانی لە کتێبی "ازدواج دائم و موقت از نظر اسلام" دەڵێ: "ئەو ژنەی کە تەمەنی 9 ساڵی تەواو کردووە و لەزکوێستاو نییە، ئەگەر بۆ ماوەی مانگێ یان دوو مانگ مەتعە بکرێ، ئەگەر مێردەکەی هاوجێیی لەگەڵ بکا و ماوەکەی کۆتایی پێ بێ یان مێردەکەی ماوەکەی پێ ببەخشێ دەبێ عەدە ڕابگرێ ..." (هاشمی ڕەفسەنجانی، 1377: 53).

دەبێ ئەوەشمان لەبەر چاو بێ کە ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە تۆمار ناکرێ و دەرهاویشتەکانی لە چاو هاوسەرگیریی پێشوەختەی هەمیشەیی زیاترە. وەک گرینگترین فاکتەرە کاریگەرەکانی سەر بەردەوامیی منداڵهاوسەری و هاوسەرگیریی کاتیی منداڵان دەتوانین ئاماژە بە هەژاری، کەمخوێندەواری، نەبوونی پشتیوانیی یاسایی، ڕوانگەی پیاوسالارانە و باوەڕە نەریتی و ئایینییەکان بکەین کە لێکەوتەگەلی وەکوو هەڵکشانی ڕێژەی تەڵاق، منداڵبێوەیی، هەڵکشانی ڕێژەی منداڵانی بێسەرپەرشت و بەدسەرپەرشت، کەڵکاوەژۆیی سێکسی لە کچان، بەردەوامبوونی پرۆسەی هەژاری و داوێنپیسی، هەڵکشانی نەخۆشیی جەستەیی و سێکسی و دەروونی بەتایبەت بۆ کچانی بە دواوەیە (ئەحمەدی، 1396).

بە پێی یاسا لە نیکاحی کچی پاکیزەدا چی هاوسەرگیریی کاتی و چی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، ئیزنی باوک یان باپیری باوکیی کچەکە پێویستە. لە ئەگەری ئیزننەدانی بێ پاساوانەی باوک، ئامادەنەبوونی باوک لە شوێن و نەگونجاوبوونی ئیزندان، کچ دەتوانێ بە ناساندنی پیاوی مەبەست و مەرجەکانی نیکاح داوای ئیزنی هاوسەرگیری لە دادگای مەدەنیی تایبەت بکات (مادەکانی 1043 و 1044). دەتوانین بۆچوونی زانایانی

شـــیعە لە بارەی ئیزنی باوک لە هاوســـەرگیریی کاتیدا لە پێنج گرووپ پۆلێنبەندی بکەین: کۆمەڵێ لە فەقێیانی ئەهلی شـــیعە پێیان وایە بۆ هاوسەرگیریی کاتیی کچی پاکیزە کە پێگەیشتووە و بـەرژەوەنـدیی خۆی دەنـاســـێ، ئیزنی بـاوک پێویســـتـە. گرووپێکی دیکە ئیزنی سەرپەرشت بە هۆی پێویستبوون بە پێویســـت دەزانن. بە پێی حوکمە ئایینییەکان، لە وەها حاڵەتێکدا دەتوانین پرس بە سەرچاوەیەکی لاسایی‌کردنەوەی دیکە بکەین. هەندێ لە ســـەرچاوەکان لەو بۆچوونەدان ئیزنی باوک لە هاوســەرگیریی کاتیدا لە ڕووی ئەرکەوە پێویسـتە. واتە ئەگەر کچ بە بێ ئیزنی باوک مارە بکرێ دروستە؛ بەڵام ئەو کەسەی کە دەبا ئیزنی وەرگرتبایە و ئیزنی وەرنەگرتووە، تاوانبارە. هەندێکی دیکەی فەقێکان لەو باوەڕەدان کە ئیزنی باوک پێویســـت نییە؛ بەڵام باشـــتر وایە ببێت. لە کۆتاییدا هەندێ لە زانایان پێیان وایە کە هاوســەرگیریی کاتی لە بارەی کچێک کە ســەربەخۆیە و بەرژەوەندیی خۆی دەزانێ، پێویسـتی بە ئیزنی باوک نییە. لە درێژەدا ڕا و بۆچوونی هەندێ لە وتەی کەسانی گەورە کە لەم پۆلێنبەندییەدان، دەخەینە ڕوو:[1]

ئـــــ) وتەی خومەینی، شـەبیریی زەنجانی و تەبریزی پێیان وایە ئیزنی باوک لە هاوســـەرگیریی کاتی پێویســـتە. ئایەتوڵا ســـیســـتانیش وەها بۆچوونێکی هەیە؛ بەڵام بۆ کچێک کە بەرپرســـی کاروباری ژیانی خۆیەتی ئیزنی باوک لە ڕووی پێویستییەوە بە پێویست دەزانن نە لە ڕووی فتواوە.

ب) وتەکانی ڕێبەری کۆماری ئیسلامی، مەکارم شیرازی، ئەراکی، خۆیی، گوڵپایەگانی، فازڵ لەنکەرانی، سافی و وەحید خوراسانی لەو زانا ئایینییانەن کە پێیان وایە لە هاوسـەرگیریی کاتیدا بە پێی پێویستبوون ئیزنی باوک پێویستە.

ب) ئایەتوڵا بەهجەت لە ڕووی ئەرکییەوە ئیزنی باوکی بۆ هاوســـەرگیریی کاتی بە پێویســـت زانیوە. بەم پێیە ئەگەر مارەکردن بە بێ ئیزنی باوک بێ دروســـتە؛ بەڵام لە تاوانی کەسەکە کەم نابێتەوە. لە فتوادانی یەکێک لە شـوێنکەوتووانی ئایەتوڵا بەهجەت لێی پرسی: "ئایا کچی پاکیزە کە پێگەیشتوو

1. http://sedayeshia.com/showdata.aspx?dataid=9168&siteid=1

و ژیرە ، بە بێ ئیزنی باوک دەتوانین مەتعەی بکەین؟" ئایەتوڵا بەهجەت بەم شــێوە وڵامی دایەوە: "لە ڕووی ئەرکەوە دەبێ ئیزن لە باوک یان باپیری باوکیی خۆی بخوازێ چوونکە لە ڕووی پێکهاتەییەوە کارێکی خراپە."

یاســای مەدەنی لە مادەی 1043 ئیزنی باوک یان باپیری باوکی بۆ نیکاحی کچی پاکیزە بە پێویســت دەزانێ، ئەم مادە بەر لە چاکســازیی ســاڵی 1361ی هەتاوی بەم شــێوە بوو: "نیکاحی کچێک کە هێشتا شووی نەکردووە، ئەگەرچی تەمەنی پتر لە 18 ساڵ بێ لە سەر ئیزنی باوک یان باپیری باوکییەتی." لە هەندێ لە حاڵەتەکاندا ئیزنی ســەرپەرشــت بایەخی نامێنێ و کچی پاکیزە دەتوانێ بە بێ ئیزنی باوکی یان باپیری باوکیی خۆی هاوســەرگیری بکات. وەها هاوســەرگیرییەک لە حوکمی یاسادا دروست و کاریگەرە. ئەم بەربەستە سنووردارکەرەوانە بریتین لە:

ئــــەلف) ســەرپەرشــت دەبێ زیندوو بێ؛ دەنا ئیزنی ئەو پێویست نییە.

ب) ســەرپەرشــت دەبێ ئامادە بێ؛ ئەگەر ســەرپەرشــت لە ســـەفەر بوو یان بوونی نەبوو، ســـەرپەرشـــتیارییەکەی هەڵدەوەشێتەوە و ئیزنی ئەو ناپێویست دەبێت.

پ) ســەرپەرشــتیار خۆی دەبێ کەسێکی شیاو بێ؛ ئەگەر ســەرپەرشــتیار بێدەســەڵات (نەبەگە) بێ، مافی دەســتێوەردانی نییە.

ت) ســـەرپەرشـــتیار دەبێ لە هاوســـەرگیریی کچەکە بەرژەوەندیناســی بکا؛ چوونکە دەســەڵاتەکەی لە بەرژەوەندیی کچەکەیدا سنووردار دەبێتەوە.

پ) سەرپەرشتیار دەبێ لە ڕەچاوکردنی بەرژەوەندیدا دڵسۆز بێت. لە ڕووی یاســاییەوە ڕێگری نابەجێی ســەرپەرشــتیار، سەرپەرشتیارییەکەی لێ زەوت دەکات.

ئەگەر باوک یان باپیری باوکیی کچەکە بە هۆی نەبەگەیی و ژێر سەرپەرشتیاری بێ پێویست بە ئیزنی کەسێکی دیکە وەک ســەرپەرشــتیاری ئەو کچە ناکات. هەروەها ئەگەر باوک یان باپیری باوکیی کچەکە مردبێ، کچەکە پێویســـت ناکا ئیزن لە کەسێکی دیکە بخوازێ و ئیزنی سەرپەرشتیار هەڵدەوەشێتەوە.

یاسای مەدەنی لە ئەگەری دووری یان مردنی سەرپەرشتیار ئاماژەی بە بێبایەخبوونی ئیزنی سەرپەرشتیار نەکردووە؛ بەڵام هەتا بەر لە چاکسازیی ساڵی 1370ی هەتاوی مادەی 1044ی یاسای مەدەنی لە ئەگەری دووریی سەرپەرشتیار ڕاشکاوانە ئیزنی سەرپەرشتیاری هەڵوەشاندۆتەوە. ئەم مادە بە ئاماژە بە مادەی 1043 بەم شێوە بوو: "سەبارەت بە مادەکەی پێشوو، دەبێ باوک یان باپیری باوکیی کچەکە ئیزن بدا و ئەگەر باوک یان باپیری کچی لە ژێر سەرپەرشتیاریی بێ، ئیزنی سەرپەرشتیار پێویست نییە." لە چاکسازیی ساڵی 1370ی هەتاوی بە پێی بنەما لێبڕاوە فیقهییەکان، مادەی 1044ی یاسای مەدەنی دەبێ بە جۆرێ بگۆڕدرابا کە دووری و نەبوونی سەرپەرشتیاری باوک هەر دوو وەک هۆکاری هەڵوەشانەوەی ئیزنی سەرپەرشتیار بۆ نیکاحی کچی پاکیزە دیاری بکرابایە؛ بەڵام مەخابن یاسادانەر بێدەسەڵاتیی (ژێرسەرپەرشتیاری) سەرپەرشتیاری لابرد و پرسی نەبوونی باوکی لە جیاتی ئەوە دانا. سەرەڕای ئەمە لە هەڵوەشانەوەی ئیزنی سەرپەرشتیار لە کاتی دووری یان مردنی سەرپەرشتیار گومانی تێدا نییە و هەر بۆیە نووسەرانی یاسایی بەر لە چاکسازیی ساڵی 1370ی هەتاوی بە ئاوڕدانەوە لە پێشینەی فیقهی، حوکمی ئەم بابەتەیان هەڵدەهێنجاند. پرەنسیپ و بنەماکانی یاسای مەدەنی، بۆچوونی فەقێیان ئیمامییە و یەکێتی پێوەرەکان بە بابەتێتیی مادەی یاسایی مەدەنی، ئەم بۆچوونە پشتڕاست دەکەنەوە کە ئەگەر باوک یان باپیر نەبوو و دوور بوون، بە گوێرەی بۆچوونی فەقێکانی ئیمامییە کچ دەتوانێ بە بێ ئیزنی سەرپەرشتیار لەگەڵ هاوسەرێکی شیاو و هاوئاستی خۆی هاوسەرگیری بکات. بەڵام مادەی 1044ی یاسای مەدەنیی چاککراو لە ساڵی 1370 بە پێی فیقهـ ڕایگەیاندووە: "لە حاڵەتێکدا کە باوک یان باپیری باوکی لە شوێنەکەدا ئامادە نەبێ و ئیزن لێوەرگرتنیان نەگونجاو بێ و کچیش پێویستی بە هاوسەرگیری بێ، ئەو دەتوانێ هاوسەرگیری بکات."

وەک پێشتر ئاماژەی پێکرا، ئامانجی یاسادانەر لە بایەخداربوونی "ئیزنی سەرپەرشتیار لە نیکاحی کچ" پاراستنی بەرژەوەندیی کچ، بنەماڵە و کۆمەڵگایە و ئەگەر کەڵکاوەژۆیی

لە دەســـەڵاتەکەی بکا و بە هۆکاری بێپاســـاو ڕێگری لە هاوســەرگیریی کچ لەگەڵ هاوســەرێکی شــیاو و گونجاو بکا، ئەوە لەو حاڵەتەدا ئیزندانەکەی بایەخی نییە. هەر بۆیە یاســـای مەدەنی لە مادەی 1043 ڕایدەگەیێنێ: "... و هەرکات باوک یان باپیری باوکی بە بێ هیچ هۆکارێکی پاســاودار ئیزن نەدا، ئیزنەکەی هەڵدەوەشــێتەوە و لەم حاڵەتەدا کچ دەتوانێ بە ناســاندنی تەواوی ئەو کەســەی کە دەیهەوێ هاوســەرگیری لەگەڵ بکا و ئەو مەرجی نیکاح و بڕەمارەییەی کە لە نێوانیاندا دیاری کراوە، پاش وەرگرتنی ئیزن لە دادگای مەدەنیی تایبەت ســەردانی نووسینگەی هاوسەرگیری بکا و هاوسەرگیرییەکە تۆمار بکات."

وەک لە مادەی 1043دا دیارە، بە تەنیا ملنەدانی باوک بە ئیزدان بە بێ هۆکارێکی پاســـاودار، بایەخی ئیزندانەکەی هەڵدەوەشێتەوە؛ لە حاڵێکدا هەتا بەر لە چاکسازیی ئەم مادە لە ســاڵی 1370، کچی پاکیزە بۆ هاوســەرگیری دەبا ســەردانی دادگای کردبایە و دادگاش پاش بێپاســاوزانینی هۆکاری ڕێگری، ئیزنی نیکاحی دەدا. ســەردانی دادگا و ســەلماندنی بێپاســـاودابوونی ڕێگری لە هاوســـەرگیری، دژی ڕای فەقێیانی ئیمامییە و زیاتر لەگەڵ بۆچوونی فەقێیان ئەهلی سوننە یەک دەگرێتەوە.

شۆڕای نگابان (ئەنجومەنی پارێزەران) کاتی ڕادەربڕین لە بارەی چاکســازیی یاســای مەدەنیی پەســەندکراوی شــۆڕای نگابانی ئیســلامی، مادەی 1043 کە هاوشــێوەی ڕابردوو ســەردانی کچی بۆ دادگا و وەرگرتنی ئیزن بە مەبەستی نیکاح بە پێویســت دەزانی، بە پێچەوانەی شــەرع لە قەڵەمی دا و لە نامەی ڕێکەوتی 1370/6/6ی هەتاوی بە پارلەمانی شــۆڕای ئیسلامی ڕایگەیاند: "پێویستیی کچ بۆ ســەردانکردنی دادگا و وەرگرتنی ئیزن لە ئەگەری ئیزننەدانی باوک بە بێ هیچ هۆکارێکی پاســاودار، دژی شــەرعە." لە ئاکامدا پارلەمانی شۆڕای ئیسلامی ئەم مادەی بەم شێوە چاک کرد. کەواتە ئەگەر کچ بە بێ ســەردانی دادگا لەگەڵ هاوســەری هاوئاســتی خۆی هاوسەرگیری بکا، نیکاحەکەی هەڵوەشاوە نییە. لە ڕاستیدا بە پێی مادەی 1043، تۆمارکردنی هاوســەرگیری و وەرگرتنی

ئیزن لە دادگای مەدەنیی تایبەت لە مەرجەکانی نیکاح نییە و ڕەچاونەکردنی تەنیا وەک سەرپێچیی یاسایی لە قەڵەم دەدرێت.
بەو پێیەی کە یاسا مارەکردنی کچی پاکیزە دەگەڕێنێتەوە بۆ ئیزنی سەرپەرشتیارەکەی، دەتوانین بڵێین ئیزنی سەرپەرشتیار تەنیا مەرجی کاریگەریی ئەم چەشنە مارەکردنەیە و مەرجی دروستبوونی نییە. کەواتە ئەگەر پاش هاوسەرگیری، باوک یان باپیری باوکی ئەم نیکاحە پەسەند بکا، هاوسەرگیری دروستە. چوونکە بە گوێرەی مادەی 1043ی یاسای مەدەنی کە نیکاحی کچی پێگەیشتووی پاکیزە بەستراوەتەوە بە ئیزنی سەرپەرشت، زۆر بە باشی دەتوانین تێبگەین کە ئیزنی هەر کامیان بێتە دی، بۆ دروستیی و کاریگەریی نیکاحەکە تەواوە. سەرەڕای ئەمە، ئەگەر باوک لە پەسەندکردنی ئەم حوکمە لاری بکا، سەبارەت بە هەڵوەشاندنەوەی لە فیقهدا ڕا و بۆچوونی جیاواز لە ئارادایە و هەندێک لە فەقێکان ئەم کارەکردنەیان قبووڵە.

تۆمارکردنی نیکاحی کاتی

پاش ململانێیەکی زۆر، پرۆژە یاسای "پشتیوانیی لە بنەماڵە" کە دەوڵەت لە مانگی پووشپەڕی ساڵی 1386 ڕادەستی مەجلیسی شووڕای ئیسلامی کردبوو، بە لابردنی چەند مادە و چاکسازیی لە هەندێ مادەی دیکە لە ساڵی 1392 لە لایەن شووڕای نگابانەوە پەسەند کرا بۆ ئەوەی ببێتە یاسا. ئەم یاسا نوێیە بە بێ هەڵوەشاندنەوەی یاسای پێشووی، پشتیوانیی لە بنەماڵە (پەسەندکراوی 1353) تەنیا بەشێک لە کێشەکانی یاسای پێشووی چارەسەر کردووە و هێشتا لەم بوارەدا کێشە و گرفت هەر ماون. هەندێ لە یاسا نوێکانی پاڵپشتیی لە بنەماڵە پشتیوانیی لە هەندێ لە مافەکانی ژنان لە هاوسەرگیریی کاتی دەکەن. بۆ وێنە مادەی 21ی یاسای پشتیوانی لە بنەماڵە دەڵێ: "سیستەمی یاسایی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە پێناوی تەوەرێتی و تۆکمەیی پەیوەندییە خێزانییەکان، نیکاحی هەمیشەیی کە بنەمای پێکهێنانی بنەماڵەیە، پشتیوانی لێ دەکات. نیکاحی کاتیش بە پێی ڕێسا شەرعی و یاسا مەدەنییەکانە و تۆمارکردنی لەم حاڵەتانەدا پێویستە: 1. دووگیانبوونی ژن؛ 2. ڕێککەوتنی لایەنەکان".

بابەتی چوارەم: بنەما کۆمەڵایەتی و دەروونناسییەکانی هاوسەرگیریی کاتی

ڕێکخستنی پەیوەندییە سێکسییەکان هەمیشە یەکێک لە کێشەکانی ئایین و یاسای کۆمەڵگە جیاوازەکان بووە؛ چوونکە نانۆرمی لە پەیوەندییە سێکسییەکان، ناوەندی کۆمەڵایەتی تووشی کێشە دەکات. هاوسەرگیری یەکێک لەو ڕێکارانەیە کە بۆ ڕێکخستنی ڕەفتاری سێکسیی ژن و مێرد لە زۆربەی وڵاتانی دنیادا وەک بابەتێکی لۆژیکی و ئەخلاقی و شەرعی دانی پێدا نراوە. لە یاسای کۆماری ئیسلامیی ئێران و فیقهی ئیمامییە، هاوسەرگیری بە هەر دوو شێوازی هاوسەرگیریی کاتی و هاوسەرگیریی هەمیشەیی، وەک تاکە ڕێکاری یاسایی و شەرعیی ڕێکخستنی پەیوەندییە سێکسییەکانی نێوان ژن و مێرد سەیر دەکرێت. بە پێچەوانەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، هاوسەرگیریی کاتی لە کەلتووری ئێرانی و نۆرمە قبووڵکراوە گشتییەکاندا جێی نابێتەوە و سەرەڕای کۆمەڵێکی زۆری لایەنگر و دژبەر وەک کردەوەیەکی قێزەون لە قەڵەم دەدرێت.

مەتعە: ڕێکار یان حەرەشە؟

لە ڕوانگەی لایەنگرانێکی وەکوو ئایەتوڵا تەباتەبایی، هاوسەرگیریی کاتی ڕێگایەک بۆ ڕێگری لە کۆمۆنیزمی سێکسی، واتە تێکەڵبوونی ئازدانەی کچ و کوڕ یان ڕەبەنایەتیی کاتییە. تەباتەبایی لە کتێبەکەی خۆیدا لە ژێر ناوی "مافی ژن لە ئیسلام" دەڵێ ئەو کچ و کوڕانەی کە خەریکی خوێندنن و دەچنە زانکۆ و ماوەی سەڵتبوونیان درێژ دەبێتەوە یان دەبێ وڵامی نا بە خواستە سێکسییەکەیان بدەینەوە و یان ئەوەی کە ئیزنی تێکەڵبوونی ئازادیان پێ بدەین. ڕێکاری ئەم پرسە هاوسەرگیریی کاتییە و هاوسەرگیریی کاتی پێویستییەکی کۆمەڵایەتییە کە نە تەنیا کۆمەڵگا لە داوێنپیسی خاوێن دەکاتەوە بەڵکوو لە ڕەبەنایەتیی کاتی و بەزاکوون و کۆمۆنیزمی سێکسیش خۆی بە دوور بگرێت (موتەهەری، 1396: 45-50).

بە گوێرەی ئامار لە دەیەی نەوەدی هەتاوی بە هۆکاری

ئابووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی و کەلتووری تەمەنی هاوسەرگیری لە ئێران ڕووی لە هەڵکشان کردووە و تەمەنی سەڵتیی کچان و کوڕان گەیشتووەتە ژوور 30 ساڵ. لە لایەکی دیکەشەوە بە هۆی پەرەسەندنی سەرچەشنەکانی مۆدێلی پەیوەندیی سێکسیی نێوان کچان و کوڕان و دەرکەوتنی پەیوەندیی وەکوو هاوماڵی و پێکەوەبوون و شێوازی ژیانی مۆدێرن، هەندێ لە بەرپرسانی سیاسی و کەلتووری و ئایینی لە ڕێگەی میدیا گشتی و نیشتمانییەکانەوە هەوڵ دەدەن هاوسەرگیریی کاتی وەک پێویستییەکی کۆمەڵایەتی و بابەتێکی شەرعی و باڵا بکەن بە جێگرەوەی پەیوەندیی سێکسیی ئازادانەی ژنان و پیاوان. بۆ وێنە مستەفا پوورمحەمەدی لە ساڵی 1386 کە وەزیری ناوخۆی وڵات بوو، وتی: "ئەگەر ئێمە بە شێوەی کردەیی وڵامی خواستە سێکسییەکانی گەنجان نەدەینەوە، ئەوکات دەبێ چاوەڕێی لێکەوتە و دەرهاویشتەکانی ئەم وڵامنەدانەوەمان بین. ئەو جەختی کردەوە دەبێ نەریتی هاوسەرگیریی کاتی ببووژێتەوە" هەروەها عەلی موتەهەری ئەندامی کۆمیسیۆنی فەرهەنگیی مەجلیسی شۆڕای ئیسلامی لە ساڵی 1396 پێی وایە هاوسەرگیریی کاتی لە پلەی یەکەمدا یارمەتیی تەندروستیی کەسەکان دەدات. گرێ ڕۆحی و دەروونییەکانی کەسەکان دادەمرکێنێ و پرسە سێکسییەکان بۆیان دەبێتە بابەتێکی ئاسایی کە ئیسلامیش ئەم ڕێگەیەی پێداون. سەرۆکی ستادی دابەستنی نوێژ لە وڵاتی ئێران، حوجەتولئیسلام وەلموسلمین قەرائەتیش وێڕای ئاماژە بەوەی کە هاوسەرگیریی کاتی بە مانای ئەوە نییە کە کچانی خوێندکاری زانکۆ سیغە بکرێن، وتوویەتی: "ئەو خوێندکارە کوڕانەی کە هەلی ژنهێنانیان بۆ ناڕەخسێ، دەتوانن لەگەڵ ئەو بێوەژنە گەنجانەی کە ئامادەیی شووکردنیان هەیە هاوسەرگیری بکەن هەتا ئەو کاتەی خوێندنیان کۆتایی پێ دێ، ئینجا بچن هاوسەرگیری بکەن." بە وردبوونەوە لە وتەی دەسەڵاتداران و زانایانی ئایینیی وڵات دەردەکەوێ کە ئەوان لە ئێستادا هاوسەرگیریی کاتی وەک پێویستییەکی کارکردی بۆ کۆمەڵگا سەیر دەکەن و ڕوانگەیان بۆ بابەتی پەیوەندیی سێکسیی ژنان و پیاوان یەکلایەنە و بە قازانجی پیاوانە.

لە ڕوانگەی کۆمەڵناسانەوە دیاردەی هاوسەرگیری لە درێژایی مێژوودا لە ڕووداوە گرینگ و بنەڕەتییەکانی ژیان و خواستی کۆمەڵگای مرۆیی بووە. هەر بۆیە جیا لە ئایین و ئایینزاکان، زانستگەلی وەکوو مێژوو، کۆمەڵناسی، خەڵکناسی، یاسا، ئابووری، دەروونناسی، پەروەردە و ڕاهێنان، فەلسەفە و ... سەرنجیان پرژاندۆتە سەر ئەم بابەتە. دروستکردنی پەیوەندیی سێکسیی مرۆیی، یەکێک لە خواستە سۆزدارییەکانی مرۆڤە. هاوسەرگیری، دۆستانەترین جۆری پەیوەندیی بۆ تێرکردنی هەموو خواستەکانە بە مادی و مەعنەوییەوە و وەک یەکێک لە قۆناغەکانی گووڕانی مرۆڤ بە هەژمار دێت.

لە ڕوانگەی کۆمەڵناسییەوە، هاوسەرگیری لە حاڵەتێکدا بۆ سیستەمی کۆمەڵایەتیی گشتی کارکردی ئەرێنی هەیە کە لە کات و لە بارودۆخی گونجاودا ئەنجام بدرێت. ئاسوودەیی و ئاسایشی کۆمەڵگا دەرەنجامی هاوسەرگیریی تەندروست و لە کاتی خۆی و ژینگەی ئۆقرەبەخشی بنەماڵەیە. هەر بۆ ئەم مەبەستە هەندێ لە تیۆرییە کۆمەڵایەتییەکان بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی هاوسەرگیری تاوتوێ دەکەین.

بنەما تیۆرییە کۆمەڵناسییەکان

هاوسەرگیری وەک بنەمای بیچمگرتنی بنیاتی بنەماڵە، ئاراستەی تێپەڕینی تاکەکان لە گەنجێتییەوە بۆ تافی گەورەساڵی و گرینگترین ڕووداوی ژیانی تاکایەتییە کە هەمیشە لە بیری گشتیی کۆمەڵگادا چەقی سەرنج بووە. هاوسەرگیری ناوەندێکی کۆمەڵایەتی و یاسایی گرینگە کە لە ڕێگەی دابینکردنی کۆمەڵێکی تایبەت لە ماف، سەریازی، پابەندی، بەرپرسایەتی و چاوەڕوانیی ڕۆڵێکی نوێ، پشتیوانیی لە پەیوەندییە سێکسییەکان دەکا و دەبێتە هۆی مانەوە و بەردەوامیی بنیاتی بنەماڵە و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و لەگەڵ میکانیزمەکانی وەدیهاتن و دیسیپلین و زنجیرە هاوپەیوەندەکانی یەکێک لە گرینگترین دیاردە کۆمەڵایەتی، کەلتووری و ژیانییەکانە کە هەم کارتێکراوی گۆڕانکارییەکانی کۆمەڵگایە و هەم کاریگەریشی لە سەر دادەنێت. لە ڕوانگەی ژیانی و لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە هیچ ناوەندێک وەکوو ناوەندی هاوسەرگیری، چەسپاو و سەقامگیر نییە. هەر بۆیە هیچ ناوەندێکیش وەکوو

ئـەم نـاوەنـدە نـاکـەوێتـە ژێر کـاریگـەریی گۆڕانکـارییـە کۆمەڵایەتییەکان (ئەحمەدی و هاوکاران، 1390 هەتاوی).

وەرچەرخان و گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی کۆمەڵگە مۆدێرنەکان لە نێوان پێگەیشتنی سێکسی و پێگەیشتنی ئـابووری مـەودایـەکیـان دروسـت کردووە و تـەمـەنی هاوسـەرگیرییان هەڵکشـاندووە و لە ئەنجامدا سـاڵانی سـەڵتییان درێژ کردۆتـەوە. هـەر بۆیـە گـەنجـان لـە چـاو ڕابردوو کـەمتر خوازیـاری هـاوسـەرگیریی هـەمیشـەیین. هـەرچی زیـاتر وروژاندنی سـێکسـی لە لایەن تەکنەلۆژیای نوێی میدیاییەوە بۆتە هۆی ئەوەی تێپەڕین لەم قۆناغە دوور و درێژە تووشـی کێشە و دەرهاویشتەی تاکایەتی، خێزانی و کۆمەڵایەتی ببێتەوە. وەها هەلومەرجێک هەلی پێویستی بۆ دروستبوونی پەیوەندیی سـێکسـی لە دەرەوەی چوارچێوەی خێزانی و هاوسـەرگیری ڕەخسـاندووە. سـەرەڕای ئەوەی دیاردەی پەیوەندیی سـێکسـیی دەرەوەی هاوسـەرگیری مێژوویەکی دێرینی هەیە، لە کۆمەڵگە مۆدێرنـەکـان نـاوەڕۆکێکی جیـاوازی هـەیـە و گشـتگیر بووە. ئەگەر وەها پەیوەندییەکی سـێکسـی لە کەلتووری ڕۆژاوا بە هۆکار و دەرهاویشـتەی تایبەت بە خۆیەوە بۆتە بەشـێک لە کەلتووری گشتیی کۆمەڵگا، لە کۆمەڵگەی ئێمەدا ئەم پەیوەندییە سـێکسـییانە سـەرەڕای شـاراوەبوون، قەت بە شـێوەی گشـتی پەسەند نەکراون و شەرعێتیی کۆمەڵایەتیی تەواوی نییە و زۆر جار وەک پەڵەیەکی ناشیرین بە ناوچاوی کەلتووری گشـتییەوە دیارە. هـەر بۆیـە خسـتنـە ڕووی ڕێکارێک بۆ دەرچوون لـە لێکدژیی نێوان پێویستیی سرووشتی بەرەو تێرکردنی خواستـە سێکسییەکان و کێشەی بەردەم تێرکردنی خواستە سێکسییەکان و ئاسـتەنگی بەر دەم تێرکردنی شـەرعییانەی ئەم خواسـتانە پێویسـتە. بێگومان هەندێ لە دەسـەڵاتدارانی حکوومەتی و ئایینی، بووژاندنەوەی نەریتی هاوسـەرگیریی کاتی و پێشـنیار بۆ جێبەجێکردن و بەیاسـاییکردنی هاوسـەرگیریی کاتی بە یەکێک لـە گرینگترین و لـە هـەمـان کـاتدا مشـتومڕبزوێنترین ڕێکارە ئاماژەپێکراوەکان دەزانن کە کێشـەکانی هاوسـەرگیریی هەمیشەیی گەنجان چارەسەر دەکات.

ئاڵوگۆڕبوونی بابەتی هاوسـەرگیری، بەشـێکی گرینگی

تیۆریی کارلێک و تیۆریی کارکردی پارسۆنزە. هەندێک پێیان وایە کە ئاڵوگۆڕ، بنەمای ژیانی کۆمەڵایەتیی مرۆڤە. مرۆڤەکان لە پرۆسەیەک لە پەیوەندییە دوولایەنە کۆمەڵایەتییەکاندان و ئاڵوگۆڕ بنەمای ئەم پەیوەندییەیە. هەر ئەم پرەنسیپانە لە بواری هاوسەرگیریدا دیاردەیەک بە ناوی هاوسەرگیریی ئاڵوگۆڕی دروست دەکات. بەم شێوە بە پێی بۆچوونی زۆرێک لە کۆمەڵناسانی وەکوو لۆی شترۆس[1] و هانری مەندراس[2]، هاوسەرگیری ئاڵوگۆڕێکی کۆمەڵایەتییە. ئەم ئاڵوگۆڕە لە نێوان دوو بنەماڵە و هەروەها دوو کەس ئەنجام دەدرێت. بە پێی بنەما بنەڕەتییەکانی تیۆریی ئاڵوگۆڕی کۆمەڵایەتی بە پێی ئەو پاداشتانەی کە پێی دەگەن و ئەو تێچووانەی کە دەیدەن، هەڵسوکەوت دەگۆردرێت. لە ڕاستیدا تاک ئەوەی بۆ پەیوەندی لە دەستی دەدا لەگەڵ ئەوەی لە ئەنجامی پەیوەندی وەدەستی دێنێ، بەراوردی دەکا و ئینجا لەگەڵ ئەوانەی کە بە بۆچوونی ئەو بەرامبەرەکەی وەدەستی هێناوە هەڵیدەسەنگێنێت.[3] پاش ئەم هەڵسەنگاندنەکە ئەگەر کەسەکە هەست بە نایەکسانی بکا، ڕێی تێ دەچێ ئەم پەیوەندییە ڕووبەڕووی مەترسی ببێتەوە. کەواتە دەتوانین ئەم ئەنجامە وەدەست بێنین کە بۆ هەندێ کەس کە زیاتر هۆگری هاوسەرگیریی کاتی دەبن (وەکوو پیاوان، بەتەمەنەکان، هاوسەرداران، خاوەن پیشەکان و کەسانی پڕداهات) لەوانەیە دەستڕاگەیشتن بە هاوسەرگیریی کاتی و قازانجە سێکسی و سۆزدارییەکانی هاوسەرگیریی کاتی،

1. Claude Lévi-Strauss

2. Henri Mendras

3ـــ ئەلەن دووباتێن لە کتێبێکدا لە ژێر ناوی باسگەلێک لە بارەی عەشق ئەم چەشنە بەراوردکردنانە لە پەیوەندیی عاشقانەدا لە ڕوانگەی کانتەوە بە نائەخلاقی پێناسە دەکا و دەڵێ: "بە وتەی ئیمانوویل کانت، جیاوازیی نێوان کاری ئەخلاقی و نائەخلاقی لێرەدایە کە یەکەمیان وەک ئەرکی سەرشان و بە بێ ڕەچاوکردنی ڕەنج یان چێژەکەی، ئەنجام دەدرێت. من ئەو کاتە هەڵسوکەوتم ئەخلاقییە کە بە بێ ڕەچاوکردنی ئەو شتەی کە لە بەرامبەریدا وەدەستی دێنم، ئەنجامی دەدەم، ئەوکات تەنیا بە ئەنگێزەی ئەرکناسی ڕێنوێنی دەکرێم: "بۆ ئەوەی کارێکی ئەخلاقی پەسەندکراو بێ، بە تەنیا گونجاندن لەگەڵ پرەنسیپە ئەخلاقییەکان بەس نییە، بەڵکوو دەبێ لەبەر پرەنسیپە ئەخلاقییەکانیش بێت." ئەو کارانەی کە بە هۆی خوو و خدەی کەسەکەن ناچنە ناو وتەزای ئەخلاقەوە، وەها ئاکارگەلێک، ئەنجامی ڕاستەوخۆی ڕەتکردنەوەی تیۆریی سوودخوازانەی ئەخلاقە و بە تەواوەتی پشتبەستوو بە خواستە تاکایەتییەکانە. کاکڵی گریمانەی کانت ئەوەیە کە دەبێ تەنیا لە ئامانجی ئەو کارەی کە ئەنجام دەدرێ، ئەخلاق بدۆزینەوە. عاشقبوون ئەو کاتە ڕوو دەدا کە هیچ مەرج و چاوەڕوانییەکی تێدا نەبێ، بە واتایەکی دیکە زۆر بە سادەیی عەشق لە پێناوی عەشق بگوازینەوە."

گرینگتر لە ڕادەی بایەخداریی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە بێت. ئەمە لە حاڵێکدایە کە هەندێکی دیکە (وەکوو ژنان، گەنجان، سەڵتەکان، کەسانی بێپیشە و کەسانی کەمداهات) ڕادەی بایەخداریی هاوسەرگیریی هەمیشەیی یان چەشنەکانی دیکەی پەیوەندی سێکسی لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەر لە ئاستێکدایە کە کەمتر خۆیان لە پرۆسەی هاوسەرگیریی کاتی دەدەن.

هەروەها بە پێی تیۆریی ئاڵوگۆڕی کۆمەڵایەتی دەتوانین گریمانە بکەین کە ژنان، گەنجان، کەسانی سەڵت، کەسانی بێپیشە و کەمداهاتترەکان، هەست بکەن تێچوو و زیانەکانی هاوسەرگیریی کاتی لە سوود و قازانجەکانی زیاترە. بۆ وێنە دەتوانین ئاماژە بە بەدناوی یان لەدەستدانی پەردەی کچێتی بۆ کچانی کەمتەمەن بکەین و هەروەها کوڕانی گەنجیش دەبێ بە شێوەی کاتی بژێویی هاوسەر دابین بکەن یان ئەوەی کە ناچارن ئەو منداڵە ئەگەرییەی کە بەرهەمی هاوسەرگیریی کاتییە لە ئەستۆ بگرن. بەڵام بە گوێرەی توێژینەوەی ڕییاحی، بە باوەڕی کەسانی پیشەدار و پڕداهات، قازانجەکانی سوودمەندبوون لە هاوسەرگیریی کاتی لە خەرج و تێچووی هاوسەرگیریی هەمیشەیی یان هاوسەرگیریی دووبارە یان پەیوەندیی ناشەرعی باشترە. بۆ وێنە پێویستنەبوونی تۆمارکردنی فەرمیی هاوسەرگیریی کاتی لە ناسنامە یان تەنانەت نووسینگەکانی تۆمارکردن هاوسەرگیری و ناچارنەبوونی پیاوان بە دابینکردنی خانووبەرە و دیکەی پێویستییەکانی ژیان لە هاوسەرگیریی کاتی و لە بەرامبەردا سوودمەندبوون لە قازانج و بەرژەوەندییەکانی هاوسەرگیری بۆ ئەو کەسانەی لەم بارودۆخەدان زۆر بەسوودە. بەم شێوە ئەم پیاو و ژنانە لە لایەکەوە قازانج و خەرجی خۆیان لە چاو قازانج و خەرجی کەسی بەرامبەریان لە هاوسەرگیریی کاتیدا بەراورد دەکەن و لە لایەکی دیکەشەوە تێچوو و قازانجی هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە چاو هاوسەرگیریی کاتی هەڵدەسەنگێنن. لە کۆتاییدا ئەو چەشنە هاوسەرگیرییە و ئەو چەشنە پەیوەندییە لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەر هەڵدەبژێردرێ کە لە ڕووی مادی و نامادییەوە قازانجی زێدەتر و خەرجی کەمتر بێت (ریاحی، 1391).

تیۆریی مۆدێرنیزاسیۆن بە پێداگریکردن لە سەر گۆڕانکارییە پێکهاتەییەکان (بازدان لە ئابووریی کشتوکاڵییەوە بۆ ئابووریی پیشەسازی) گۆڕانی سەرچەشنەکانی هاوسەرگیری بە گۆڕانکارییە پێکهاتەییەکان لە ژیانی کۆمەڵایەتی، بە هۆی سەرهەڵدانی هێزە نوێ کۆمەڵایەتییەکان، واتە هەر سێ ڕەوتی پیشەسازیبوون، شارنشینی و پەروەردەی گشتییەوە گرێ دەداتەوە. بەم پێیە گۆڕانکارییەکانی هاوسەرگیری و بنەماڵە وەک سازگاربوونی سیستماتیکانە یان گۆڕانی هەلومەرجی سیستەمی کۆمەڵایەتیی دەوروبەری یان بە واتایەک سازگاری لەگەڵ بارودۆخی ئابووری /کۆمەڵایەتیی گۆڕاو ڕەچاو دەکرێت (عەباسی شوازی و سادقی، 1384). لە پرۆسەی مۆدێرنیزاسیۆندا فاکتەرە هاوپەیوەستە کۆمەڵایەتییەکان تووشی لێکدابڕان، لێکپسان و لاوازیی دەبن و تاکەکان وەکوو ئەتۆمی جیا دێنە بەر چاو کە هەوڵدەدای هەرچی زیاترکردنی قازانج و بەرژەوەندیی تایبەتیی خۆیانن؛ واتە نیگەرانییە تایبەتییەکان دەکەوێتە پێش بەرژەوەندییە گشتی و ئێتنیکییەکان. هەروەها زەینی کەسەکان بەرەو سکۆلاریتە، مادیخوازی، تاکخوازی و گۆشەگیریدا دەشکێتەوە و بنەماڵەتەوەری دەبێتە تاکتەوەری. هاوکات لەگەڵ ئەم گۆڕانکارییانە لە نێوان هاوسەرگیری و سەرچەشنەکانی بنەماڵە جۆرە سازگارییەک لەگەڵ هەلومەرجی نوێ دروست دەبێت. ڤێستۆف دەڵێ گۆڕانکارییەکانی بنیاتی هاوسەرگیری و بنەماڵە، هێما و سیمبۆلی گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکانن. چوونکە گۆڕانکارییە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگا پەیوەستە بە کاڵبوونەوەی هەیمەنە نەریتی و ئایینییەکان، باوبوون و پەرەسەندنی ئەخلاقی عەقڵانییەت و تاکخوازی، پەروەردەی گشتیی بۆ هەر دوو ڕەگەزەکە، بەرزبوونەوەی یەکسانیی ڕەگەزێتی، هەڵکشانی ئەگەری مانەوەی منداڵان و تەشەنە و پەرەسەندنی کەلتووری بەکارهێنان (ویکز، 2002: 416). ویلیام گوود[1] بە خستنە ڕووی ئایدیای شۆڕشی جیهانی لە سەرچەشنەکانی بنەماڵە، سنووری کاریگەرییەکانی

---

1. William Good

مۆدێرنیزاسیۆن بە سەر ئاستە جیا جیاکانی تاکایەتی و کۆمەڵایەتی و کاتی هاوسەرگیری ڕوون دەکاتەوە. مەک دۆناڵد لە تیۆریی نوێسازیی دووبارەوەبیرهێنانەوەکەی خۆیدا ڕوونی دەکاتەوە کە سەرەڕای ئەوەی پرۆسەی نوێسازی، ئازادی و سەربەخۆییەکی زیاتری بۆ تاکەکان بە دیاری هێناوە؛ بەڵام ئاستی دوودڵبوونیانی بەرامبەر بە داهاتوو زیاتر کردووە. کەواتە هەتا ئەو کاتەی کە تاکەکان پیشەی هەمیشەیی و نەگۆڕ و توانای لەئەستۆگرتنی بەرپرسایەتیی بنەماڵەیان نەبێ، هاوسەرگیری ناکەن و بنەماڵە پێک ناهێنن (MacDonald, 2006).

بەو پێیەی کە کارکردی دیاردەی هاوسەرگیری، دابینکردنی هەندێ لە پێویستییە مرۆییەکانە لە سەر بنەمای تیۆریی مازلۆ ئەم دیاردە پاساوهەڵگرە. تیۆریی مازلۆ، بە گریمانەکردنی مادی و نامادیبوونی ئەم پێویستییانە سەیری پێداویستییەکانی مرۆڤ دەکا و پێداویستییەکانی مرۆڤ لە پێنج پۆلدا پۆلێنبەندی دەکا: پێداویستییە جەستەییەکان، خواست بۆ ئاسایش، خواست بۆ خۆشەویستی، خواست بۆ ڕێزلێگرتن، خواست بۆ خۆدۆزینەوە و کەماڵ، خواست بۆ زانستفێربوون و ناسیاری و تێگەیشتن لە دیاردەکان و خواست بۆ جوانی و دیسیپلینیش بەم پۆلێنبەندییە زیاد کراوە کە بەر لە خواست بۆ خۆدۆزینەوەیە. خواستە فیزیۆلۆژیکییەکان (خۆراک، هەوا، خانوبەرە، خواست بۆ دۆست، سەرپەنا و هتد) یەکەمین و سەرەتاییترین خواستەکانی مرۆڤن؛ بەڵام لەگەڵ ئەوەی ئەم خواستە سەرەتاییانە دابین کرا، چیتر بزوێنەری تاک نین و مرۆڤ هەوڵ بۆ دابینکردنی خواستەکانی دیکەی دەدات.

ئانتۆنی گیدنێز باس لەو گۆڕانکارییانە دەکا کە لە بواری سەرچەشنی پەیوەندییە سێکسییەکان لە ماوەی دەیەکانی کۆتایی سەدەی بیستەم بیچمی گرتووە. بە پێی ئەم پۆلێنبەندییە لە سەدەی بیستەمدا سەرچەشنێکی نوێ لە پەیوەندیی سێکسی بە ناوی "عەشقی مەلەوەر" لە نێوان ژن و مێرددا بەدی هات کە ئەم پەیوەندییانە دۆستانە، کورتخایەن و ئازادانەیە. تایبەتمەندیی کورتخایەنی و ئازادانەیی لە هاوسەرگیریی کاتیشدا بەدی دەکرێت. ئەوەی گیدنز وەک قۆناغی سێیەم لە سەرچەشنی

پەیوەندیی سێکسیی ژن و پیاو دەیناسێنێ، زیگمۆند باومەن[1] لە بەرهەمێکدا لە ژێر ناوی *عەشقی مەلەوەر*[2] (2003) توێژینەوەی لە سەر کردووە. باومەن پێی وایە کە لە بارودۆخی مەلەوەری ژیانی مۆدێڕن، باوترین و دژوارترین و هەستیارترین و کێشەسازترین نموونەی ناتەبا و فرەچەشنیی پەیوەندییە سێکسییەکان هەمان (پەیوەندییەکانی گیرفانی بلووز)ە کە دەتوانین لە کاتی پێویستدا بیورووژێنین و پاش هاوسەرگیری و دابینکردنی خواستەکان لە گیرفانماندا بیشارینەوە. هاوسەرگیریی کاتی لە ئەگەری فرەیی پەیوەندیی سێکسی، نموونەیەک لەم پەیوەندییانەیە.

بەو پێیەی کە نیگەرانیی فیمینیزم نوواندنەوەی پێگەی ژنان لە بەستێنی گشتی و بەستێنی تایبەتی و هەروەها هەوڵ بۆ یەکسانیی ژن و پیاو لەم بەستێنانەدایە، هەندێ لە فیمینیستەکان باڵادەستیی پیاوان بە سەر ژنان لە بنەماڵەدا بە هۆکاری بندەستبوونی ئافرەتان دەزانن. کەواتە یەکێ لە باسە گرینگەکان لە باسی تیۆرییە فیمینیستییەکان، هاوسەرگیری و پێگەی هاوسەرگیری لە ڕوانگە جۆراوجۆرەکانی ئەم ئاراستەیە. فیمینیزمی لیبڕاڵ خوازیاری یەکسانیی تەواوی ژن و پیاو و سوودمەندبوونی ژنان لە مافە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانە. لە فەلسەفەی سیاسیی لیبڕاڵدا مرۆڤەکان بە شێوەی جەوهەری لە یەک ڕەگەزن و جیاوازییە فیزیاییەکان نابێ ببنە پاکانە بۆ ئەوەی هەڵسوکەوتی جیاوازیان لەگەڵدا بکرێت. کەواتە جیاوازیی بە هۆی توانای منداڵخستنەوە و دەوری ژن وەک منداڵخەرەوە پشتگوێ دەخرێت. ئەوان ڕوانگەی سووکایەتییانەی پیاوان بەرامبەر بە ژنان بە گرینگترین هۆکاری ژێردەستیی ژنان دەزانن و هەوڵی ژنان بۆ ئایدیالبوون لە بەر چاوی پیاوان وەک سووکایەتی سەیر دەکەن.

فیمینیستە ڕادیکاڵ / شۆڕشییەکان لەو باوەڕەدان کە نایەکسانییە ڕەگەزێتییەکان بەرهەمی سیستەمێکی دەسەڵاتدار و

---

1. Zygmunt Bauman
2. confluent love

پیاوسالارە و گرینگترین بیچمی نایەکسانیی کۆمەڵایەتییە. بە وتەی فایەرستۆن کە یەکێک لە فیمینیستە ڕادیکاڵەکانە، دابەشبوونی ژن و پیاو بنەمای زیندەوەرناسانەی هەیە؛ ژنان بە هۆی تایبەتمەندیی جەستەیی پێویست بۆ زکوزا و بە هۆی بەرپرسایەتیی چاودێریکردنی منداڵان لە ڕووی جەستەییەوە لە پیاوان بێهێزترن. ئەم تایبەتمەندییە جۆرێک لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی دروست کرد کە تێیدا ژنان بۆ ئاسایشی جەستەیی خۆیان پشت بە پیاوان دەبەستن. هەر بۆیە ناوەندە کۆمەڵایەتییەکان بەتایبەت شێوازە باوەکانی پەیوەندیی سێکسی و منداڵداری کە پەرە بە باڵادەستیی پیاوان دەدەن ئەم پێویستییە زیندەوەرناسییە لە خۆ دەگرن. بەڵام بە بۆچوونی فایەرستۆن چیتر باڵادەستیی پیاوان پێویست نییە، چوونکە پێشکەوتنی تەکنەلۆژییەکانی زکوزا هەلی سڕینەوەی بنەمای زیندەوەرناسیی ژێردەستیی ژنان دەڕەخسێنێت. ئەم پرسە مەرجی منداڵخستنەوەی (لە ڕێگەی زکپڕبوونی ژن لە پیاو) لە ئەستۆی ژنان کردۆتەوە یان دەیکاتەوە و منداڵخستنەوە و منداڵداری دەتوانێ ببێتە ئەرکی هاوبەشی پیاو و ژن. بەڵام نەوەی نوێی فیمینیستە ڕادیکاڵەکان باوەڕداربوون بە هەر چەشنە بنەمایەکی زیندەوەرناسییان بۆ بندەستبوونی ژنان ڕەت کردۆتەوە. نابێ تاوانەکە بخەینە ئەستۆی قوربانی (ژن). دەبێ ئەمە بە تاوانی زیندەوەرناسیی پیاوان بزانین: هەڵچوون و تووڕەیی، سرووشتی پیاوانە و پیاوان ئەم تایبەتمەندییەی خۆیان بۆ کۆنترۆڵکردنی ئافرەتان دەقۆزنەوە (بۆ وینە بە دەستدرێژیی سێکسی). مێری دەیلی ڕاپۆرتێکی بەڵگەیی لەو کارەساتانەی کە تێیدا پیاوان تووڕەیی و هەڵچوون بۆ ملکەچکردنی ژنان بە کار دەبەن، ئامادە کردووە. ناوبراو بە ئاماژە بە نەریتی سووتی (سووتاندنی ژن لەگەڵ تەرمی مێرد) لە وڵاتی هیندستان، بەستنی قاچی کۆرپە کچەکان لە وڵاتی چین، خەتەنەی کچان لە هەندێ لە وڵاتانی ئەفریقایی، ڕاوکردنی جادووگەرەکان لە ئەورووپا و شێوازەکانی چارەسەری نەخۆشییەکانی ژنان لە ئەمریکا ئەمانە بە نموونەکانی ئازاردانی ژنان لە لایەن پیاوان و بە کارهێنانی توندوتیژی بۆ کۆنترۆڵکردنیان دەزانێت (کە هێشتاش

بەردەوامە). فیمینیستە ڕادیکاڵە نوێکان لەو بۆچوونەدان زکوزا ڕەوتێکی سرووشتی یان لەدایکبوونێکی سرووشتی نییە، بەڵکوو جۆرێک "بەرهەمهێنانی ناچاری"یە کە تایبەتمەندیی کۆمەڵایەتی و مێژوویی هەیە. زکوزا وتەزایەکی پلان بۆداڕێژراوە و ژنان لە کۆمەڵگا بۆ زکوزا بەرنابارەیێژی (پەروەردە) دەکرێن. ژنان ناچار بەو هەڵسوکەوتانە دەکرێن کە بە ئاسایی سەیر دەکرێن و هەر ئەمە دروستبوونی دوو ڕەگەز بە تایبەتمەندیی زیندەوەرناسانەی جیاوازی لێ دەکەوێتەوە. بەڵام بەم دابەشکردنە فرەچەشنیی مرۆیی واتە هەمەجۆریی تایبەتمەندییە سێکسییەکانی مرۆڤ تووشی کێشە دەبێت. چوونکە کۆمەڵگای مرۆیی بیچمێکی لە ڕادەبەدەر ڕەگەزێتیخوازی بە خۆوە گرتووە. پێکهاتەی کۆمەڵگا لە سەر بنەمای باوەڕداربوون بە دوو ڕەگەزی بەرامبەری ژن و پیاو بنیات نراوە (ئابووت و والاس، 294:1387-5).

وێنەی 4. کۆبوونەوەی ژنانی ئەفغانستانی لە دژی نایەکسانیی ڕەگەزێتی، توندوتیژی و هەڵاواردن. بڕوانە ماڵپەڕی:
http://khhabarnama.net

هەر بەو ڕادەی کە ڕەگەزێتی و دەورەکانی زکوزایی پەروەردەکراوی کۆمەڵگا، شوناس و هەڵسوکەوتی ژنان سنووردار دەکاتەوە، دەورە ڕەگەزییە چێکراوەکانی کۆمەڵگاش دەستڕاگەیشتنی ژنان بە شوناسی ڕەگەزی و گەشەی خواست و خواستە سێکسییەکانیان بە توندی ئەستەم دەکات. زۆرێک لە فیمینیستە ڕادیکاڵەکان خواستی سێکسی بە بابەتی فیمینیزم

دەزانن؛ چوونکە "هێرش و خواست بۆ باڵادەستی بەشێکی ئاسایی بیچمی قبووڵکراوی خواستی سێکسیی پیاوانەیە. گریمانەکە ئەوەیە کە لە بواری سێکسدا پیاوان بە شێوەی سرووشتی پەلاماردەر و باڵادەستن و ژنان بێدەسەڵات و کۆڵدەرن و ئەم گریمانە بیچمێکی نۆرمی بە توندوتیژیی پیاوان لە دژی ژنان بەخشیوە و شەرعێتی پێداوە. چوونکە باڵادەستیی پیاوان و بندەستیی ژنان لە بەستێنی گرینگی وەک پەیوەندیی سێکسی وەک بابەتێکی ئاسایی دێتە هەژمار، لە بوارەکانی دیکەشدا بە شتێکی ئاسایی سەیر دەکرێت. بە بۆچوونی فیمینیستە ڕادیکاڵەکان ژنان تەنیا لە حاڵەتێکدا لە بوارە سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتییەکاندا لەگەڵ پیاوان بە تەواوەتی یەکسان دەبن کە پەیوەندیی سێکسی لە نێوان ژن پیاو بیچمێکی تەواو یەکسانخوازانە بگرێتە خۆی و هەتا ئەو کاتەی خواستی سێکسیی ژن بە پێی خواستی سێکسیی پیاوان شرۆڤە بکرێ، نەگونجاوە ئەم یەکسانییە بیچم بگرێت (تانگ، 1387: 179-80). بیر و باوەڕی توندڕەوانەی فیمینیستە ڕادیکاڵەکان تەنانەت لەشفرۆشی و هاوسەرگیری بە هاوئاست و هاوشانی یەکتر دەزانن کە لە هەر دووکیاندا ژن وەکوو کاڵایەکی سێکسی هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکرێت. لە ساڵی 1987 "کاترین مەک کینۆن" مامۆستای یاسای زانکۆی میشیگانیش جەخت دەکاتەوە کە فیمینیزم هیچ جیاوازییەک لە نێوان لەشفرۆشی، هاوسەرگیری و دەستدرێژیی سێکسی بەدی ناکات (Mackinnon, 1987:59).

لە فیمینیزمی ئێگزیستانسیال ڕەگی نایەکسانی لە پەیوەندیی سێکسیدایە. لە ڕوانگەی ئەم گرووپە فیمینیستییە پیاوان لە دیاردەگەلی وەکوو دووگیانێتی، سووڕی مانگانە و شیردان تێناگەن و هەر ئەم فاکتەرە بایۆلۆژیکییانە وای کردووە ژنان لاواز و بندەستی پیاوان بن. بە باوەڕی ئەوان ژنێتی بەرهەمی کلیشە سێکسییەکانە و هاوسەرگیری و عەشق ئەو فاکتەرانەن کە دەبنە هۆی ئەوەی کە ژنان نەتوانن وەکوو پیاوان داهێنەر بن، سەربەخۆیی خۆیان لە دەست بدەن و هەمیشە پشتەبەستوو بە پیاوان بن.

لە ڕەوتی فیمینیزمی سووسیالیست، ڕەگەز، چین، نژاد،

تەمەن و نەتەوە خۆیان وەک فاکتەری ستەمکردن لە ژن سەیر دەکرێن. فیمینیزمی سووسیالیست پیاوسالاری بە سیستەمێکی ئەوپەڕمێژوویی دەزانێ، واتە پیاوان بە درێژایی مێژوو، بە سەر ژندا دەسەڵاتدار بوون و پێیان وایە ئەم سیستەمە لە کۆمەڵگا سەرمایەدارییەکاندا بیچمێکی تایبەتی هەیە. واتە پیاوان و سیستەمی سەرمایەداری لە کارکردنی ژن بە شێوەی بێبەرامبەر لە ماڵەوە سوودمەند دەبن و هەر لەبەر ئەوەش ئەم ئاراستە پێداگرییەکی یەکجار زۆر لە سەر بەکۆمەڵایەتیبوونی ژنان و بەشداریی کۆمەڵایەتییان دەکات. کەواتە فیمینیستە سووسیالیستەکان سەرنجختنە سەر کاروباری بنەماڵەیان لە چەقی سەرنجەکانی خۆیان سڕیوەتەوە. ئەوان پێیان وایە سەرەڕای ئەوەی ژنان هەمیشە کاری جۆراوجۆر دەکەن، لە درێژایی مێژوودا لە پلەی یەکەمدا بە کاری سێکسی و زکوزای خۆیان وەک دایک پێناسە کراون. ئێستا بەم پێناسانەوە ئەم ڕاستییە کە نیوەی جوتیارانی جیهان ژنانن دەکەوێتە پەراوێزەوە. بە باوەڕی ئەوان دابڕاندنی ژنان لە بەستێنی بەرهەمهێنان و ڕەچاوکردنیان وەک دایک، زیاتر پەرەی بە چەوساندنەوەی ژنان لە سەر ئاستی کۆمەڵگای پیشەسازی داوە. هەر بۆیە تەنیا بە تاوتوێی پەیوەندی و کارتێکراوی و کاریگەریی دوولایەنەی هەر دوو فاکتەری پیاوسالاری و سەرمایەداری دەتوانین شیکارییەکی دروست و ڕێکوپێک لە بارودۆخی ژنان لە کۆمەڵگا سەرمایەدارییەکان وەدەست بێنین (Jagger, 1998).

فیمینیستە پۆستمۆدێرنەکان لەو بۆچوونەدان کە لە بنەڕەتەوە زانستی مۆدێرن پیاوانەیە و خەمی سەرەکیی ئەوان گەیشتن بە جۆرەکانی دیکەی ناسیاری و زانستێکی ناپیاوانەیە. کەواتە لایەنی مەعریفە لەم ئاراستەدا گرینگییەکی تایبەتی هەیە. بە بۆچوونی فیمینیستە پۆست مۆدێرنەکان نە جەوهەری هاوسەرگیری و دەوری دایکایەتی، بەڵکوو هەندێ پەیوەندیی سەپێنراو بە سەر ژنان بۆتە هۆی کۆیلەبوونیان. هۆکاری بندەستبوونی ژنان ئەو هەڵسوکەوتانەیە کە لە یەکەم ساتەوەختی لەدایکبوونیانەوە جیاوازی و جیاکاری دەخاتە نێوان کچ و کوڕ. ئەوان تیۆریی "پیاوان و ژنان بە پێناسە نوێکان" دەخەنە ڕوو

و باوەڕیان بە هاوشـێوەبوونی مافەکانی ژن و پیاو لە بنەماڵە و ژینگەی کۆمەڵایەتی هەیە. فیمینیستە پۆستمۆدێرنەکان ئاماژە بـە کـاریگـەریی گوتـارە لــەڕادەبــەدەرەکــان، چوارچێوە تیۆریکییەکان، چیرۆک و ئەو هەقایەتانە دەکەن کە لە پێگەی پێناســـەدا باس لە ڕەگەزێتی دەکەن یان بەکاری دێنن و پێیان وایە کە ئەم چیرۆک و هەقایەتانە لە دیاریکردنی شـــوناس و پێناســـەی ڕەگـەزێتی دەور دەبینن؛ بـە جۆرێـک کـە تـەنـانـەت پێناسـەی شوناسـی ڕەگەزێتیش گرێدراو بە پەیوەندیی دەسـەڵاتە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانە (Jonse, 1996: 29).

پۆستمۆدێرنیزم بە ئاراستەکردنی هەندێ پرسیار لە بارەی ڕەگەز و شـوناس؛ هەندێ ئاسـۆی نوێی بەرەو ڕووی فیمینیزم کردۆتەوە کە زۆربەی ڕەوتە فیمینیســتییەکانی خســتۆتە ژێر کاریگـەریی خۆیەوە. بە جۆرێـک کـە باتلێر بـە گـەڵاڵـەکردنی بـابـەتی ڕەگـەزێتی و ڕەگـەز ئـەم پرســیـارە بنـەڕەتییـەی پۆســـتمۆدێرن دەورووژێنێ کـە ئـایـا مێیینـەبوون هـەڵگری "ڕاســتی ســرووشــتی"ــــیە یان لە ژێر کاریگەریی کاردا کـەلتووری و کـارکردە فـەرهـەنگییـەکـانـە یـان ئـەوەی کـە لـە بنەڕەتەوە ڕاســتییەکی ســرووشــتییە و کارکردێکی فەرهەنگی نییە؛ بەڵکوو ڕاستییەکی چەسپاو و بەسرووشتیکراوە (بۆتە پاژی سرووشتیی کەسـەکە) کە ئەمە خۆی لە ژێر کاریگەریی گوتارێکە کە ئەم گوتارە خۆی پۆلێنبەندییە ڕەگەزێتییەکـان پێنـاســـە دەکـات. بـە بۆچوونی بــاتلێر بــەو پێیــەی کــە لێکجیاکردنـەوەی ژن و پیـاو بـابـەتێکی ڕەتکراوەیـە، کـەواتـە دەتوانین قبووڵی بکـەین کـە ڕەگـەزێتی و ڕەگـەز دەتوانرێن بـە شـێوەیەکی کەلتووری بخرێنە بەر تیشـکی سـەرنج و هەروەها دەتوانین دڵنیا بین کە باشـتر دەتوانین لە دەرەوەی دابەشـکارییە نەریتیمۆدێرنیستی پرسـی مێیینە و نێرینەبوون تاوتوێ بکەین (Jonse, 1996: 29).

بـە بـاوەڕی بـاتلێر، فۆکۆ لـە وتـەزای بـە کـەلتووریزانینی ڕەگەزێتی و ڕەگەز زیاتر چووە و دەڵێ: خواســـت، هۆگری، لایەنگری تاکەکەســـی و ئەزموونەکانمان لە بارەی عەشـــق، ترس و ... هەر هەمووی لـە ژێر کـاریگـەریی پـەیوەندییـەکـانی دەســـەڵاتـدا بیچم دەگرن. بـە جۆرێـک کـە بیچمگرتنی خود،

شوناس و هەوڵ بۆ شیکاری و شرۆڤە و کۆنترۆڵی خود، لە ئاراستەیەکدا نین کە ئازادکردن و ئازادیی تاکی لێ بکەوێتەوە؛ بەڵکوو زیاتر تایبەتمەندی و بەرهەمی بیچمە جیاوازەکانی بنەما کۆمەڵایەتییەکانن کە ئەو پێیان دەڵێ دیسیپلین. لە حاڵێکدا ئەوە گوتارەکانی ئێمەن کە دەبێ خواست، هۆگری، لاگیری، عەشق توانا‌کانی ئێمە دروست بکەن (Foucault, 1993: 12). پۆستمۆدێرنیستەکان تێدەکۆشن فیمینیزم یان بزاڤە فیمینیستییەکان بەرەو ئاقارێک هان بدەن کە لە بری پێداگریی پەتی لە سەر پرسی یەکسانیی ڕەگەزی یان دابەشکردنی دادپەروەرانەی شان و پێگەی ژنان و بەرەنگاربوونەوەی هەڵاواردنەکانی نێوان ژن و پیاو، سەرنجێکی زیاتر بپرژێننە سەر لایەنە کۆمەڵایەتییەکانی پرسەکانی ژنان و پیاوان (وتەزای ڕەگەزێتی و شوناسی ڕەگەزی)؛ چوونکە لە ناو ئەو فیمینیستانەی کە باوەڕیان بە یەکسانیی ڕەگەزێتییە، دوو ئاراستەی سەرەکی بوونی هەیە کە هەر کامیان بە جۆرێک لە سەر وتەزای یەکسانیی ڕەگەزێتی سوورن. یەکێک لەم ڕەوتە فیمینیستییانە، فیمینیزمی لیبراڵە و ئەوی دیکە فیمینیزمی ڕادیکاڵییە. فیمینیزمە ڕادیکاڵەکان لەو باوەڕەدان کە ژنان دەبێ دەسەڵاتی ڕەهایان (دەسەڵاتی نایەکسان و سەرتر بە بەراورد لەگەڵ پیاوان) هەبێ و فیمینیستە لیبراڵەکانیش پێیان وایە کە دەوڵەت دەبێ دەستەبەریی یەکسانیی نێوان ژن و پیاوان بکات؛ بەڵام پۆستمۆدێرنەکان و بە دوایاندا فیمینیستە پۆستمۆدێرنەکان لەو باوەڕەدان کە کۆمەڵگای ئەوڕۆیی پێناسەی ڕەگەزی گۆڕیوە؛ چوونکە بە گومانی ئەوان ئەو پرۆسەی کە وشەیەک تێپەڕی دەکا بۆ ئەوەی لە لایەن ئەندامانی کۆمەڵگا بە کار بهێنرێ، پرۆسەیەکە کە تێیدا مانای ئەو وشە دەگۆڕدرێ؛ بە جۆرێک کە لەوانەیە ئەو وشە مانای ڕاستەقینەی خۆی لە دەست بدات. بە واتایەکی دیکە دەق یان وشەیەک چیتر هەموو مانای ڕاستەقینەکەی نامێنێت. بە جۆرێک کە ئەو پێناسەی کە کۆمەڵگای ئەوڕۆیی لە ڕەگەز و ڕەگەزێتی هەیەتی، تەنیا بەش یان پاژەیەک لە مانای ڕاستەقینەی ئەو شتە ڕەچاو دەکات. وشەگەلی وەکوو پەروەردەکردن و چاودێریکردن بە داخەوە بە جۆرێک

شیکاری و شرۆڤە دەکرێ کە تەنیا نیوەی حەشیمەتی جیهان (واتە ژنان) لە خۆ دەگرن؛ لە حاڵێکدا ئەم وشانە لە ڕووی سرووشتییەوە وەها مانایەکیان نییە؛ مانایەک کە قۆرخکراوی ڕەگەزێکی تایبەتە (پیاو یان ژن). ئەم وشانە بە جۆرێکن کە لایەنگری ڕەگەزێتییان لێ هەڵناهێنجرێت؛ بە جۆرێک کە مانای ڕاستەقینەی وشەیەکی وەکوو ڕەگەز دەتوانین بە جۆرێک بخەینە ڕوو کە هەم پیاو و هەم ژن بگرێتەوە؛ بە جۆرێک کە بگوترێ پیاوان خاوەن ئەندامی سێکسیی تایبەت بە خۆیان و ژنانیش خاوەن ئەندامی سێکسیی تایبەت بە خۆیانن و لەگەڵ پیاو جیاوازییان هەیە. بەم پێناسانەی کە لە وشەی ڕەگەز کرا، چیتر هیچ مانایەک لە سەر بوونی لایەنگری مانایی و هێمایەکی تایبەت بۆ پیاو یان ژن بە هۆی ئەم وشەوە بوونی نییە و ناتوانین ئەم وشە یان وشەی لەم چەشنە بە جۆرێک واتا بکەینەوە یان بە کاری بێنین کە ئەرکی تایبەت بۆ ژنان یان پیاوانی لێ هەڵنجێنین (Ibid). لە هەر حاڵەتێکدا فیمینیزم لە ژێر کاریگەریی پۆستمۆدێرن نابێ بە تەنیا سەرنج بخاتە سەر پرسی یەکسانیی ڕەگەزێتی؛ بەڵکوو دەبێ لە سەر وێنەیەکی گەورەتر لەم پرسە سەرقاڵ ببێتەوە. ئەم وێنە گەورەش هەمان "هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتی"ـیە کە دەبێ یەکسان لەگەڵ وتەزا جیا جیاکانی وەکوو شوناس، ڕەگەزێتی و ... ڕوون و پێناسە بکرێت؛ چوونکە هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتی هیچ کەس سنووردار ناکاتەوە؛ بەڵکوو هەموو شت و هەموو کەس لە خۆ دەگرێت. هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتی بەو مانا دێ کە هەموو ژنان، نژاد و ڕەگەزەکان خاوەن مافی یەکسان واتە ئەو مافەن کە پیاوی سپیپێست هەیەتی. لەگەڵ وەدیهاتنی هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتی، ڕەگەزەکان مافی یەکسان وەدەست دێنن. لە ڕوانگەی پۆستمۆدێرنیستەکانەوە، فیمینیستە ناپۆستمۆدێرنیزمەکان بەو پێیەی کە خۆیان پێشەکی گیرۆدەی وتەزایەک بە ناوی دروست و هەڵە و حەق و ناحەق کردووە، چیتر ناتوانن "وێنەی گەورەتر" کە هەمان هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتییە ببینن. ئەم بابەتە هۆکاری ئەم حەقیقەتەیە کە بۆچی فیمینیستەکان نە بە باشی لە ڕابردووی خۆیان تێدەگەن و نە دەتوانن تێگەیشتنێکی دروستیان لە داهاتوو هەبێت (Hall,

2005: 14). ئێستا کێشە ئەوەیە کە چۆن بتوانین فیمینیستەکان بەرەو ئەم ئاقارە ڕێنوێنی بکەین کە سەرنج بخەنە سەر وێنە گەورەترەکە (هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتی). بە بۆچوونی هال دەتوانین بە جەختکردنە سەر ئەم سێ خاڵە بەم مەبەستە بگەین: یەکەم ئەوەی کە کۆمەڵگا وەک گشتێتییەک گریمانە بکەین کە دەستڕاگەیشتن بە هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتی (دەستڕاگەیشتن بە گشتێتی) بە تەنیا گرێدراو بە پێکەوەبوونی ئەندامانی کۆمەڵگا بێت. دووهەم ئەوەی کە ڕەگەز تەنیا لە پێناسە و خەسڵەتی تایبەتدا سنووردار نەکەینەوە و لە بری خوێندنەوەی وتەزای "یەکسانیی ڕەگەزێتی" سەرنجمان بپرژێنینە سەر "مافە یەکسانەکان"ـی نێوان هەر دوو ڕەگەزەکە. چوونکە یەکسانیی ڕەگەزێتی بابەتێکی لێبڕاوە و فەرزکراوە و دەبێ سەرنجێکی زیاتر بە دەستەبەریی مافی یەکسان بدرێت. یەکسانیی ڕەگەزێتی (یەکسانی و هاوئاستیی ڕەگەزی ژن و پیاو) بابەتێکی لێبڕاوەیە؛ بەڵام مافی یەکسان بۆ هەر دوو ڕەگەزی پیاو و ژن بابەتێکی "وەدەستهێنانی"یە کە تەنیا بە هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتی دەتوانین پێی بگەین. سێیەم ئەوەی کە دەبێ "زەین"ـێکی کراوەمان هەبێت. کاتێک هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتی یان کۆمەڵگای هاوئاهەنگ وێنەیەکی گەورەتر بێ، ناتوانین بە تەنیا سەرنجی بەشێکی یان پاژەکان بدەین و لە پاڵ یەکیان دابنێین؛ مەگەر ئەوەی کە سەرنجی "وێنەی گشتی" یان "کۆی وێنەکە" بدەین (Ibid :20). لە سەر بنەمای بیرۆکەی پۆستمۆدێرنی فیمینیستی دەتوانین بەم شێوە تێبگەین کە هاوسەرگیری وەک لەشفرۆشی یان فاکتەرێک بۆ چەوساندنەوەی ژنان و سەرتریی پیاوان بە سەر ژناندا نییە. بە پێی بیرۆکەی پۆستمۆدێرن هاوسەرگیری دەتوانێ مانایەکی نوێی هەبێ و بە هاوئاهەنگیی کۆمەڵایەتی دەتوانێ دیاردەیەک بێ کە ژنان نەبنە بندەستی پیاوان.

ملدانی ژنان بە هاوسەرگیریی کاتی

ژنان خاوەن هەندێ خواستی نهێنیی خۆیانن کە لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی، تۆکمە و فیداکاریی بەردەوام دەتوانن ئەم خواستانە دابین بکەن. ژنانی مەتعە بە کۆمەڵێ

خواست و هۆگریی سەرکوتکراو و هەروەها بە وێنەیەکی ئایدیایی لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی، هاوسەرگیریی کاتیی خۆیان لەگەڵ کەسێک دەست پێدەکەن. بەڵام ماوەیەک پاش هاوسەرگیریی کاتی، هۆگرییە سەرکوتکراوەکان سەر هەڵدەدەن و ڕەنگە هەر لەبەر ئەوە بێ کە زۆریان پاش کۆتایی ئەم هاوسەرگیرییانە تووشی وەڕەزی، نامرازی و ناسەقامگیریی دەروونی دەبنەوە. هەندێ لەم خواستانە کە بەشی دانەبڕاوی بوونی ژنن و بە هۆی شوناسی سۆزداریی ژن، دابینکردنی ئەم خواستانە لە هاوسەرگیریی کاتی کە لە سەر بناغەی سێکس بنیات نراوە، زۆر چەتوونە. ئەم خواستانە بریتییە لە: خواست بۆ عەشق و پەیوەندیی سۆزداری، خواست بۆ داکۆکی و سەرنجی کۆمەڵایەتی، خواست بۆ منداڵخستنەوە و خواستی ئابووری کە لە درێژەدا لێک دەدرێنەوە (ڕافعی، 1382: 51-31).

خواست بۆ عەشق

یەکێک لە گرینگترین خواستەکانی ژن خواستی خۆشەویستبوون لە لایەن کەسێکی دیکەوەیە کە خۆشی بووێ و ڕێز لە سۆز و هەوڵەکانی بگرێت. بەڵام کاتێک لە پانتایەکی کاسپی و بازرگانیدا هەڵسوکەوت لەگەڵ ژن دەکرێ، پانتای ژیان بۆ ئەو ژنە تێکەڵ بە نائارامی و ناکۆکیی دەروونی و تەڵاقی سۆزداری دەبێت. هاوسەرگیری بۆ ژن پەیوەندییەکی سەرتر لە هەوەس و خواستی سێکسییە و بە تێگەیشتنی قوڕئان هاوسەرگیری بۆ هەر دوو هاوسەرەکە هۆکاری دۆستایەتی و بەزەیی (عەشق) و ئاسوودەییە. ژنان زیاتر هەوڵدەدای بەردەوامیی لە عەشق، وەفاداریی تۆکمە و پتەو و هاوسەرێکی هەمیشەیی و بەردەوامبوونی خۆشەویستیین. ڕەنگە بۆ چێژی سێکسی کۆتاییەک دیاری بکەین؛ بەڵام خواستە سۆزدارییەکان و عەشقی ژنان بە کۆتایی ناگا و هەر لەبەر ئەوەیە کە پاش کۆتاییهاتنی هاوسەرگیریی کاتی، تێکچوونی باری دەروونی و هزری و کۆمەڵایەتی بەرۆکی ژنان دەگرێت.

خواست بۆ داکۆکی و سەرنجی کۆمەڵایەتی
لایەنی کۆمەڵایەتیی هاوسەرگیری بۆ ژنان گرینگییەکی تایبەتی هەیە، بەتایبەت لە کەلتووری ئێمەدا ژنان هاوســـەرگیری بە هۆکـاری جێگیربوونی پێگـەی خۆیـان دەزانن. زۆرێـک لـە کۆمەڵگە و کەلتوورەکان بەتایبەت کۆمەڵگە نەریتییەکان، ژن پاش هاوسەرگیری بە شوناسی مێردەکەی دەناسن. ئەگەر مێرد پێگـەی ئـابووری و کۆمـەڵایـەتیی گونجاوی هـەبێ، شـــان و داکۆکیی کۆمـەڵایـەتیی ژن بـەرز دەبێتـەوە و لـە نـاو بنـەماڵـە و کۆمەڵی هاوڕێیاندا ڕێزێکی زێدەتری لێ دەگیرێت. لە زۆرێک لە حاڵەتەکاندا بە هۆی شاراوەبوونی پەیوەندی لە هاوسەرگیریی کاتیدا، هیچ کام لە خواســـتەکانی ژن دابین نابێ و کەســـەکە ڕووبەڕووی ئاپۆرەیەکی هۆگری و خواســـتی ســـەرکوتکراو دەبێتەوە.

خواست بۆ خستنەوەی منداڵ
بــە بــاوەڕی زۆر کــەس دایکبوون مــەزنترین، جوانترین و هونـەرمـەنـدانـەترین ڕووداوی ژیـانی ژنـانـە. ژن دەیـهـەوێ منداڵێـک لـە جۆری خۆی بخـاتـەوە بۆ ئـەوەی هـەرچییـەکی لـە عەشق و خۆشەویستی و ئەخلاق هەیە بە منداڵەکەی فێر بکات. لەدایکبوونی منداڵ لە هاوســـەرگیریی کاتیدا گونجاوە؛ بەڵام بە هۆی لێکەوتە نەخوازراوەکانیەوە، پێشـنیاری منداڵخسـتنەوە لە هاوســـەرگیریی کاتیدا ناکرێت. جیا لە کێشـــەکانی قبووڵکردنی منداڵ لە لایەن پیاو، کێشـە یاسـاییەکانی وەرگرتنی ناسـنامە بۆ منداڵیش لێکـەوتـەی دەروونـی و کۆمـەڵایـەتیی تـایبـەت بۆ منداڵ دروســـت دەکات. ڕێگری لـە دووگیانبوون یـەکێـک لـە بنـەما شـــاراوە و مەرجییەکانی هاوســـەرگیریی کاتییە و لە ئەگەری دووگیانبوون، بـە شـــێوازی جۆراوجۆری نـاتـەندروســـتی و نایاسایی کۆرپەلە لە بار دەبرێت.

خواستی ئابووری
نیگەرانییە ئابوورییەکان بەشـــی ســـەرەکیی ژیانی ژنان پێک دێنێت. پەرۆشییە ئابوورییەکان وای کردووە کە هەندێ لە ژنان خـەمی داهـاتوویـان هـەبێت. هـەر بۆیـە هـەنـدێکیـان بـە کڕینی

کاڵای بایەخداری وەکوو گەوهەر هاوکاریی ئاسایشی ئابووریی خۆیان دەکەن. لە کۆمەڵگە نەریتییەکاندا هەمیشە پیاوان سەرپەرشتیاری ژنانن و باوک، برا، مێرد و باپیر لە پرسە ئابوورییەکاندا پشتیوانیان لە ژن دەکرد. بەڵام ژنی سەرپەرشتی بنەماڵە ناچارە بژێویی خۆی و بنەماڵەکەی دابین بکات (منداڵان، باوک و دایکی پیر و ...) هەندێ لە ژنانی خۆسەرپەرشت کە پیشە و توانای پێویستیان نییە، هاوسەرگیریی کاتی وەک باشترین ڕێکاری دەرچوون لەم بارودۆخە دەزانن. هەڵێنجاندنی ئایینی لە هاوسەرگیریی کاتیی پیاوان، هەژاریی ئابوورییە و لە زۆربەی حاڵەتەکاندا هاوسەرگیریی کاتیی پیاوانی دەوڵەمەند سەرکۆنە کراوە. بەڵام ئەزموون و دیمانە مەیدانی و بەڵگەکان پیشان دەدا کە پیاوانی دەوڵەمەند هۆگری هاوسەرگیریی کاتین و لە لایەکی دیکەشەوە ژنانی مەتعەش هۆگری هاوسەرگیری لەگەڵ پیاوانی دەوڵەمەندن. زۆرێک لە ژنانی مەتعە شوو بە پیاوانی دەوڵەمەند دەکەن و پاش بە ئەزموونکردنی ماوەیەک خۆشبژێوی ئابووری، پیاو لەگەڵ تێربوون لە پەیوەندیی سێکسیی ژنەکە، واز لە ژنەکە دێنێت؛ لە حاڵێکدا ئاستی چاوەڕوانییە ئابوورییەکانیان لە چاو بەر لە کاتی هاوسەرگیری بەرزبوونەوەی بە خۆوە بینیوە کە دەتوانێ درێژە بە پرۆسەی هەژاری و خواستە ئابوورییەکانی ژنان بدات.

دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی

هاوسەرگیریی کاتی ناوەندێکی یاسایی و کۆمەڵایەتییە کە لە کۆمەڵگای ئێمەدا بە پێی یاسا و ئایینی فەرمی بوونی هەیە و بێگومان هەندێ دەرهاویشتەی هەیە. لە درێژەدا دەرهاویشتە ئەرێنی و نەرێنییەکانی هاوسەرگیریی کاتی تاوتوێ دەکرێت.

ئەگەر بمانهەوێ دەرهاویشتەیەکی ئەرێنی بۆ هاوسەرگیریی کاتی ڕەچاو بکەین، دەتوانین ئاماژە بە تێرکردنی خواستی سێکسیی ئەو پیاو و ژنانە بکەین کە توانای هاوسەرگیرییان نییە و تەنیا ئامانجەکەیان چێژی سێکسییە. پیاوانی سەڵت یان ئەو پیاوانەی کە ژنەکانیان تەڵاق داوە یان ژنەکانیان مردووە و بە هۆی سەرقاڵیی کاری، دارایی یان خێزانی ناتوانن

هاوسەرگیریی هەمیشەیی بکەن و هەروەها ئەو ئافرەتانەی کە تەمەنیان زۆرە، گیرۆدەی پەیوەندیی سۆزداری نین و خۆسەرپەرشتن و پێویستیی دارایيان نییە، بۆ یەکتر گونجاون. بە گشتی ئەگەر بارودۆخی یاسایی و تۆمارکردنی یاسایی تەنیا بە مەبەستی چێژبردنی سێکسی بۆ هەر دوو لا و بە ئاوڕدانەوە لە خاڵە تەندروستییەکان ڕەچاو بکرێن دەتوانین کاردایەکی ئەرێنی بۆ هاوسەرگیریی کاتی ڕەچاو بکەین. بەڵام دەرهاویشتە نەرێنییەکانی هاوسەرگیریی کاتی بەم شێوەن:

1. خەسارەتی سۆزداری و دەروونی وەکوو دڵەخورپە، ترس، هەستکردن بە گوناح و ماندوویێتیی جەستەیی بۆ ژنانی مەتعە.

2. چارەنووسی نادیاری منداڵانی ئەنجامی هاوسەرگیریی کاتی: منداڵانی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییانە بە هۆی ئەو کێشانەی کە لە تۆمارکردنی ناسنامە و کێشە شوناسییەکاندا هەیانە تووشی سیستەمێکی هەندێجار ئاڵۆز دەبنەوە و تەنانەت لە زۆرێک لە حاڵەتەکاندا هەتا کاتی چوونە قوتابخانە ناسنامەیان نییە و بێگومان لە زۆرێک لە خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان و ... بێبەش دەبن. هەروەها لەوانەیە ئەم منداڵانە لە لایەن باوکەوە وەرنەگیرێن و دایکیش توانا یان شیاویی سەرپەرشتیکردنی ئەو منداڵانەی نەبێ کە لەم حاڵەتەدا ڕادەستی ناوەندی چاکژیانەوە و ناوەندە پەیوەندیدارەکان دەکرێن.

3. دروستبوونی گرژی لە ناو بنەماڵەدا (بنەماڵەی سەرەکیی ئەو پیاوە خێزاندارەی کە ژنی مەتعە کردووە): پەیوەندیی نێوان ژن و مێرد لەوانەیە بکەوێتە ژێر کاریگەریی ئەم پرسە هەستیار و ناسەقامگیرە و ژینگەی بنەماڵە ببێتە شوێنێکی نائارام و پڕ لە پشێویی زیانبەخش.

4. هۆگرنەبوون بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی: هەندێجار کەسەکان بە هۆی ئەوەی ئەزموونیان لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی هەیە، هۆگریی بۆ ژیانی هەمیشەیی لەگەڵ کەسێک لە دەست دەدەن و پەیوەندیی کاتییان پێ باشترە. ڕەنگە ئەم ڕووداوە بۆ بارودۆخی دەروونیی کەسەکان ناخۆش بێت.

5. ڕێگری لە درێژەدان بە خوێندنی کچان و ژنان: ئەم

ڕووداوە بەتایبەت ئەو کاتە دەگرێتەوە کە سیغەی مەحرەمێتی بەر لە تەمەنی هەژدە ساڵان بێت. لەم حاڵەتەدا ژنان زۆر جار هەلی بوونی لانیکەمی خوێندنیان لە دەست دەدەن.

6. پەرەسەندنی منداڵهاوسەری و هاوسەرگیری لە تەمەنی کەم: بوونی ناوبڕی یاسایی سەبارەت بە تۆمارکردنی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییانە دەتوانێ ئەگەری منداڵهاوسەری و تۆمارنەکرانی هاوسەرگیری بەرز بکاتەوە.

7. نەخۆشیی نزیکی: ڕەچاونەکردنی ڕێکارە تەندروستییەکان و ترس لە ئاشکرابوونی پەیوەندییەکان هەندێجار پەرە بە تەشەنەسەندنی نەخۆشییە نزیکییەکان دەدا کە لەوانەیە کەسەکان هەتا ماوەیەکی زۆر چارەسەر نەبن.

8. پەرەسەندنی لەشفرۆشی لە ناو ژنان و داوێنپیسی و هەمەچەشنخوازی لە ناو پیاوان.

9. پەرەسەندنی فرەژنی.

دەتوانین بڵێین هاوسەرگیریی کاتی / سیغەی مەحرەمێتی لە چوارچێوەی ئایینیدا تێکەڵی کەلتووری نەریتی بووە و بە شێوەیەک لە کۆمەڵگادا پەرەی سەندووە کە لەگەڵ پێویستییەکانی کۆمەڵگای ئەڕۆیی ناتوانێ کاردایەکی ئەرێنی هەبێ و دەرهاویشتەی ڕووخێنەری هەیە. ئەم دەرهاویشتانە لە ئەنجامی بۆشایی یاسادانەری و ئاڵۆزبوونی یاسا شەرعی و ڕێساییەکان بەدی هاتوون و لەم دوو دیاردە جیان. لە ئەنجامە مەیدانییەکان، دەرهاویشتە ئاشکرا و نهێنییەکانی هاوسەرگیریی کاتی / سیغەی مەحرەمێتی زۆر بە باشی پیشان دەدرێتەوە و لە بەشی کۆتاییدا بۆ بە لانیکەمگەیاندنی کارداچەوتەکانی ئەم دیاردە، ڕێکارە میکانیزمییەکان دەخرێتە ڕوو.

بەشی سێیەم: ئەنجامە مەیدانییەکان

ئەنجامە مەیدانییەکان

شێوازی توێژینەوە

وەک لــە بــەشـــی ڕابردوودا بــە چڕوپڕی تــاوتوێ کرا، هاوسەرگیریی کاتی دیاردەیەکی فرەڕەهەندە کە دەبێ بە شێوەی هەمەلایەنە لێک بدرێتەوە بۆ ئەوەی ئەنجامی ناســیارییەک کە بەرهـەمی ئـەم تـاوتوێکردنـەیە، خـەســارەتـە ئـەگـەرییـەکانی هاوســەرگیریی کاتی بگەیێنێتە کەمترین ئاســتی خۆی. ئەم توێژینـەوەش هـەنگاوێـک لـە پێناو خوێندنـەوەی قووڵتری ئـەم دیـاردە کـۆمــەڵایــەتـیـیــەیــە. ڕوونــکـردنــەوەی ڕەهــەنــدە جۆراوجۆرەکانی هاوســەرگیریی کاتی و پیشــاندانی ئـەو لێکـەوتـانـەی کـە هـەتـا ئـەوڕۆ لـە هـەمووان و تـەنـانـەت لـە توێژەرانیش شـــاراوە بووە، لـە ئـامـانجـە بنـەڕەتییـەکـانی ئـەم توێژینەوەیە.

ئەم توێژینەوە لە چوارچێوەی ڕوانگەی شــرۆڤەخوازی و ئاراستەی شێوازناسیی چۆنایەتی بە کەڵکوەرگرتن لە شێوازی تیۆریی زەمینەیی لە سـەر ئاسـتی هەر سێ کەڵێنشـاری تاران، ئیسفەهان و مەشـهەد ئەنجام دراوە. لە شێوازی زەمینەییدا هەر وەکوو چۆن ناتوانین لە ســەرەتاوە پرســیارەکانی توێژینەوە دیاری بکەین، پێشبینیی ڕێژەی بەشداربووانی ئەم لێکۆڵینەوەش گونجـاو نییـە و قـەبـارەی نموونـە لـە ڕێگـەی داتـا کۆکراو و شیکراوەکانەوە دیاری دەبێت. شایەنی ئاماژەیە کە نموونەگیری بە بێ هیچ سـنووردارییەک لە ڕێژەی بەشـداربووواندا بەردەوام دەبێ هەتا دڵنیابوونی تیۆریک وەدەسـت دێت (سـرور، 1393: 146).

بە هۆی هەســتیاریی کەلتووری و ئایینیی بابەتی لێکۆڵینەوە و دژواریی دەستگەیشتن بە نموونەکان، شێوازی نموونەگیریی ناهەڵکەوتی بە کار هێنرا. بۆ متمانەی زێدەتر، دیمانەی زیاتر ئـەنجـام درا. پـاش ئـەنجـامـدانی دیمـانـە لـەگـەڵ 216 کـەس، لـە دڵنیـابوونـی تیۆری و گشـــتگیریی توێژینــەوە ڕازی بووین. هـەڵبـەت لێرەدا چـاودێری و ڕێنوێنیی پســپۆڕانی شــێوازی چۆنایەتیشـــمان بە کار هێنا. لە کۆی 216 کەســـی توێژینەوە

لەسەرکراو، 35 لە سەد پیاو و 65 لە سەد ئافرەت بوون. هەروەها بە مەبەستی دەوڵەمەندترکردنی توێژینەوە، کارناسانی ئایینی و فەقێکان، کارناسانی یاسایی و پارێزەران و نووسینگەی تۆمارکردنی هاوسەرگیری و تەڵاقیشمان دواند.

زانیاری و داتاکانی ئەم توێژینەوە بە کەڵکوەرگرتن لە تەکنیکی دیمانەی ئازاد و قووڵ کۆ کراوەتەوە. یەکەم ئەوەی کە دیمانەکان کۆ کرانەوە و ئینجا بە کەڵکوەرگرتن لە کۆددانانی تیۆری (کراوە، تەوەری و بژاردەیی) تاوتوێمان کردن. بە مەبەستی کۆکردنەوەی داتاکان، لە پێشدا بۆ دەستخستنی چەمک و وتەزا گرینگەکانی بەشداربووەکان، شێوازی وتووێژی نافەرمیمان بە کار هێنا. لە قۆناغی دووهەمدا وتەزا و چەمکە وەدەستهاتووەکانی پرۆسەی دیمانە لە ئاراستەی نموونەگیریی تیۆری بە دواداچوونیان بۆ کرا و پاش ئەم قۆناغە هێڵە گشتییەکانی دیمانە لە ڕێگەی چەمک و وتەزاکانەوە بیچمیان گرت، پرسیارەکانی دیمانە بە سوودمەندبوون لە شێوازی دیمانەی نیوەپێکهاتوو ستاندارد کرا و ئەم پرۆسە هەتا دڵنیابوونی تیۆریک بەردەوام بوو. لە درێژەدا بە جێبەجێکردنی کۆدینگی کراوە، هاوکات لەگەڵ کۆکردنەوەی داتاکان، وتەزا سەرەکییەکان، ژێروتەزا و چەمکەکان وەدەست هاتن. بە ئەنجامدانی کۆدینگی تەوەری، ژێروتەزاکان گرێ دران بە وتەزا سەرەکییەکان و جۆری وتەزاکان لە ڕووی هۆکاری و پرۆسەیی و دەرهاویشتەبوونەوە دیاری کران.

وێنەی 5. کاری مەیدانی، دەوروبەری شاری مەشهەد: 1396

هەلومەرجە هۆکارییەکان

هەلومەرجە هۆکارییەکان ئەو ڕووداوانەن کە کاریگەری لە سەر دیاردەکان دادەنێن (ئێسترواس و کووربین، 1390: 152). لەم توێژینەوەدا "فاکتەرە ئابوورییەکان"، "فاکتەرە سۆزدارییەکان" و "فاکتەرە سێکسییەکان" وەک فاکتەرە سەرەکییەکانی هاوسەرگیریی کاتی ناسران.

فاکتەرە ئابوورییەکان

"فاکتەرە ئابوورییەکان" وەک یەکێک لە ئێلێمێنتە کلیلییەکان، دەرخەری ئەم ڕاستییەن کە ئەو پیاوانەی کە بە هۆکاری ئابووری، بوار و توانای قبووڵکردنی تێچووی ژیان و هاوسەرگیریی هەمیشەییان نییە، پتر لە دیتران هۆگری هاوسەرگیریی کاتی دەبن.

پیاو، تەمەن 35 ساڵان، خاوەن ئەزموونی تەڵاق و هاوسەرگیریی کاتی:

«باروودۆخ و توانای دارایی ئەوتۆم نییە کە بتوانم هاوسەرگیریی هەمیشەیی بکەم. ڕوو دەکەیتە هەر کوێ داوای 4، 5 دانە کەلوپەلی ناوماڵت لێ دەکەن (جیاز). ئینجا داوای 200 سکە [وەک بڕەمارەیی]. دەڵێی بە تەمان کچەکەیان بفرۆشن. 100 سکە، 200 سکە. هیچ ناپرسن تۆ نوێژ دەکەی، ڕۆژوو دەگری، گوێت لە حەڵاڵ و حەرام هەیە یان نا، ڕەوشتت بەرزە یان بەدڕەسەنی، وەرزش دەکەی یان نا، مادەی هۆشبەر دەکێشی یان نا، قومار دەکەی یان نا.

توێژینەوەیەکی زۆر لە بارەی ئەو فاکتەرە ئابوورییانە کراوە کە کاریگەرییان لە سەر هاوسەرگیری هەیە کە بۆ وێنە دەتوانین ئاماژە بە توێژینەوەکانی ئەلتەجایی و عەزیززادە (1395) بکەین. لەم توێژینەوەدا ئەنجامی شێوازی داتا ئاوێتەییەکان لە سەر ئاستی 28 پارێزگای ئێران لە ماوەی ساڵانی 1383 هەتا 1393ی هەتاوی ئەوە پیشان دەدا کە لەگەڵ هەڵکشانی ڕێژەی بگۆڕەگانی هەڵاوسان و بێکاری، تەمەنی هاوسەرگیریی پیاوان و ژنانیش بەرز بۆتەوە. کەواتە ئەم بگۆڕە کاریگەرییەکی ماناداری لە سەر هاوسەرگیریی هەمیشەیی هەیە. هەڵبەت بەو پێیەی کە لە وڵاتانی ڕوولەگەشە وەکوو ئێران دابینکردنی تێچووی ژیان لە ئەستۆی پیاوانە، هەر دوو بگۆڕی بێکاری و هەڵاوسان لە بڕیاردانی پیاو و ژن بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی دەورێکی گرینگتریان هەیە.

بۆ تێگەیشتنی هەرچی زیاتری کاریگەریی ئەم دوو فاکتەرە لە سەر خواست بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە بنەماڵە ئێرانییەکاندا، ئەم دوو فاکتەرە لە ساڵانی ڕابردوودا تاوتوێ دەکەین. لە خشتە و چارتی ژمارە یەک کەڵکمان لە پێوەرەکانی داماوی[1] لە ئێران کە لە کۆی پێوەری بێکاری و هەڵاوسان وەدەست دێ وەرگرتووە. هەڵکشانی پێوەری داماوی پیشاندەری دژوارتربوونی ژیانی ئابووری لە کۆمەڵگای ئێرانییە. وەک لە خشتەی ژمارە یەکدا دەبینرێ، لە ماوەی ساڵانی 1380 هەتا

1. Misery Index

1384ـــــی هەتاوی لەگەڵ داکشانی پێوەری داماوی لە ئێران، ڕادەی هاوســـەرگیری بەرزبوونەوەی بە خۆوە بینیوە. بەڵام لە ساڵی 1385ــــی هەتاوی و لەگەڵ هەڵکشانی پێوەری داماوی، ئاماری هاوســـەرگیریش کەم بۆتەوە. ئەگەرچی لە ســـاڵی 1386ـــــی هەتاوی لەگەڵ بەردەوامبوونی ڕەوتی هەڵکشانی پێوەری داماوی، شایەتی بەرزبوونەوەی ئاماری هاوسەرگیری لە وڵاتین، ئەوەشمان لە بیر نەچێ کە لە یەکێک لە دانیشتنەکانی ئەنجومەنی باڵای ئیداری ڕێکەوتی 26 بانەمەڕی 1385ـــــی هەتاوی، دامەزراندنی سندووقی پیشە و هاوسەرگیریی مێهری ئیمام ڕەزا (س) پەسەند کرا و ڕاگەیەندرا. ئەم سندووقە کە لە 25ی مانگی پووشــپەڕی هەمان ســاڵ چالاکییەکانی دەســت پێکرد هەتا ساڵی 1386 قەرزی هاوسەرگیری بە پتر لە یەک ملیۆن کەس دا و ڕێژەی قەرزەکەی لە پێنج ملیۆن ڕیاڵەوە بۆ بیست ملیۆن ڕیاڵ بەرز کردەوە. هەر بۆیە ئەم سندووقە وەک فاکتەرێکی کاریگەر بۆ هەڵکشاندنی ڕێژەی هاوســەرگیری لە ساڵی 1386 لە قەڵەم دەدرێت.

بەڵام لە درێژە و هەتا کۆتایی ســاڵی 1392ــــــی هەتاوی ڕەوتی هاوســـەرگیری ڕووی لە داکشـــانە کە بە ئاوڕدانەوە لە بەرزبوونەوەی بەردەوامی پێوەری داماوی، چاوەڕوانییەکی زیاتر لەوە ناکرێت. خاڵی ســەرنجڕاکێش ئەوەیە کە لە ســاڵی کۆتاییهاتوو بە هەڵبژاردنەکانی سەرۆککۆماریی ساڵی 1388 پێوەری داماوی لە وڵات باشـــتر دەبێ؛ بەڵام ڕەوتی ڕوو لە داکشـــانی هاوســـەرگیری بەردەوام لە داکشـــاندایە. جیا لە باشتربوونە سیاسییەکانی ساڵانی کۆتاییهاتوو بە هەڵبژاردنەکان، هۆکاری ئەم داکشـــانە دەگەڕێتەوە بۆ هەڵکشـــانی ڕێژەی گەمارۆکان لەو ســـاڵانەدا و هەروەها ڕووداوە ســـیاسـیەکانی ســـاڵی 1388ی هەتاوی. لە ڕاســـتیدا کۆی ئەم هەلومەرجانە ئاسـۆیەکی گونجاو بۆ پێکهێنانی ژیان بە شـارۆمەندان پیشـان نادات. ئەم ڕەوتە لە ســاڵی 1390ی هەتاوی توندتر دەبێتەوە و لەگەڵ داتەپینی گەشەی ئابووری لە سەر ئاستی وڵاتدا شایەتی کەمبوونەوەی ئاماری هاوســەرگیرین. خاڵی گرینگ ئەوەیە کە لە ســاڵی 1393 و لەگەڵ داکشـــانی پێوەری داماوی، هەرچی کەمبوونەوەی ئاماری هاوســەرگیری لە ئێران بەردەوام دەبێ،

ئەم ڕەوتە بە ڕێژەیەکی کەمترەوە ڕووی لە باشـــتربوون و بەرزبوونی ڕێژەی هاوسەرگیرییە.

خشتەی ژمارە 1. تاوتوێی پێوەری داماوی، ئاماری تەڵاق و هاوسەرگیری

ساڵ	پێوەری داماوی	هاوسەرگیری	ڕێژەی بەرزبوونەوەی هاوسەرگیری
1380	25.6	641940	-0.7
1381	28.6	650960	1.4
1382	27.4	681034	4.61
1383	25.5	723976	4.3
1384	21.9	787818	8.81
1385	23.2	778291	-1.2
1386	28.9	841107	8.07
1387	35.8	881592	4.81
1388	22.7	890208	0.97
1389	25.9	891627	0.15
1390	33.8	874792	-1.8
1391	42.7	829968	-5.12
1392	45.1	774513	-6.68
1393	26.2	724324	-6.48
1394	22.9	685352	-5.38
1395	21.4		

سەرچاوە: پێوەری داماوی لە کۆی ڕێژەی بێکاری و هەڵاوسان (ساڵی بنەما 1395) لە بانکی ناوەندی ژمێردرا و ئاماری هاوسەرگیری و تەڵاقیش لە ڕێکخراوی تۆمارکردنی تاکەکەسی (سەبت و ئەحواڵ) هەڵگیراوە.

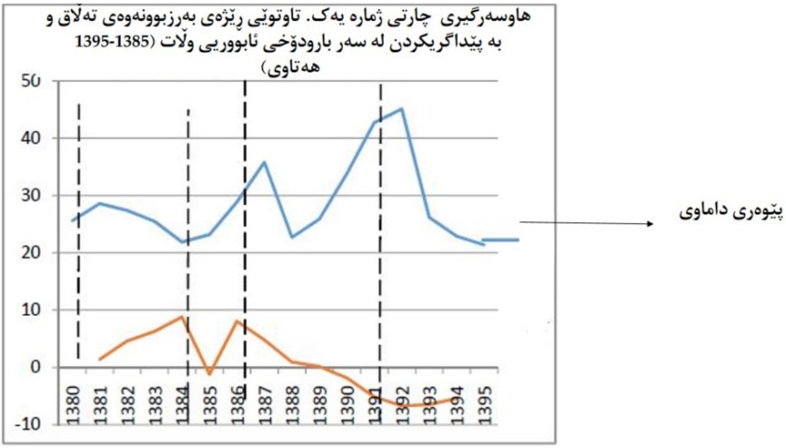

لە لایەکی دیکەوە ئەو ژنانەی کە بە هۆی هەژاریی ئابوورییەوە دەناڵێنن، بە هۆکارگەلی وەکوو بارودۆخی ئابووریی لاوازی بنەماڵە، تەڵاق، نابەرپرسایەتیی هاوسەر، گیرۆدەبوون بە مادەی هۆشبەر، هەڵاواردنەکانی بازاڕی کار، بوونی منداڵی یەخسیر و نەبوونی پاڵپشتیی دارایی لە لایەن بنەماڵە و سیستەمە خۆشگوزەرانییە دەوڵەتییەکان، بۆ دابینکردنی پێداویستییە مادییەکانی خۆیان هاوسەرگیریی کاتی بە ڕێکارێکی گونجاو دەزانن.

ژن، 27ساڵە، تاران، خاوەن ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتی:

"دەی ئەو زیاتر خەرجی لە سەر بوو. منیش ئاگام لێ بوو بەڵام ئەو زیاتر خەرجی ماڵەوەی دە کێشا. چوونکە من ئەو کات ئیشم نەبوو باوکم پاش مەرگی کەمێک مووچەی خانەنشینییەکەی بە من گەیشتبوو."

"ژنی 38 ساڵە، دانیشتووی تاران. تەڵاقدراو، خاوەن دوو ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتی"

تێچووی ژیان قورسە. یارمەتیم دەدات. پاش ئەوەی سیغەی یەکەم کۆتایی هات، دۆخی ئابووریم زۆر نالەبار بوو. بەڵام ئێستا لەگەڵ ئەم پیاوە باش بووە. ئەو کات تەنانەت نەمدەتوانی برینج بکرم؛ بەڵام ئێستا هەموو شتێکم هەیە. مریشکم هەیە. سارِدینگەکەم هەمیشە پڕە. تەنانەت هاورێکانیشم ئەوەم پێ دەڵێن. هەڵبەت ئەو هاوڕێیانەی کە زۆر لەگەڵیان تێکەڵم و دێنە ماڵەکەم."

دابینکردنی بژێوی لە کۆمەڵگە نەریتییەکاندا لە ئەستۆی پیاوی بنەماڵەیە. بەڵام لە نەبوونی مێرد، برا یان باوک یان باپیری باوکی، ژنان دەبێ بژێویی ژیانی خۆیان دابین بکەن. ئەم ژنانە پێیان دەوترێ ژنانی بێسەرپەرشت یان خۆسەرپەرشت. بە پێی پێناسەی ڕێکخراوی ئاماری ئێران، ژنانی بێسەرپەرشت یان خۆسەرپەرشت ئەو خێزانانەن کە بە هۆکاری جیاواز (تەڵاق، کۆچکردن و مەرگی هاوسەر) هیچ پیاوێک سەرپەرشتیان نییە یان ئەو بنەماڵانەی کە پیاو بە هۆی نەخۆشی، گیرۆدەیی بە مادەی هۆشبەر و ... ناتوانن تێچووی بنەماڵە دابین بکەن. سەرەڕای ئەوەی هەلومەرج بۆ بەشداریی ڕوو لە هەڵکشانی ژنان لە بەستێنی بەرهەمهێنان، پیشەسازی، خزمەتگوزاری و پەروەردەیی لە کۆمەڵگای ڕوو لە تێپەڕینی ئێران زیاتر لە جاران دابین کراوە و ژنان لە سەربەخۆیی ئابووری سوودمەندن، ئەم ژنانە لە چاو حەشیمەتی گشتیی کۆمەڵگا لە کەمینەدان و بارودۆخی هەنووکەییان بە هۆی بارودۆخی نالەباری ئابوورییانە.

عادڵ ئازەر، سەرۆکی ناوەندی ئاماری ئێران بە پێی دوایین سەرژمێرییە ئامارییەکان لە ئێران وتوویەتی دوو ملیۆن و 500 هەزار ژنی خۆسەرپەرشتی بنەماڵە لە وڵاتدا هەن کە لە ئێستادا تەنیا 18 لە سەدیان ئیشیان هەیە و 82 لە سەدی دیکەیان بێکارن.

ناوبراو زیادی کردووە ئامارە وەدەستهاتووەکانی ڕێژەی ژنانی سەرپەرشتی بنەماڵە بە پێی هەر سێ گرووپی تەمەنی کەمتر لە 35 ساڵ، لە نێوان 35 هەتا 64 ساڵ و ژوور 65 ساڵە، زۆربەی ژنانی مامناوەندتەمەن سەرپەرشتی بنەماڵەن.[1]

---

1. https://www.mehrnews.com/news/2210299

وێنەی 6: ڕێژەی ژنانی خۆسەرپەرشت لە ئێران بە ئاوڕدانەوە لە ڕاپۆرتە فەرمییەکان ڕووی لە هەڵکشانە.
ناونیشانی ماڵپەڕ: *http://www.*me.*irna.ir/fa/News 82760217*

وەک دەبینن ڕێژەی ژنانی خۆسەرپەرشت لە ئێران ڕووی بەرزبوونەوەیە و حەشیمەتێکی زۆر لە خۆ دەگرێت. سەبارەت بە هەڵکشانی ڕێژەی ژنانی سەرپەرشتی بنەماڵە لە وڵات، حەشیمەتناسانی وەکوو دکتۆر شەهلا کازمی پوور پێیان وایە کە ئامارەکان پیشان دەدا ڕێژەی ژنانی سەرپەرشتی بنەماڵە لە وڵاتی ئێران ڕووی لە هەڵکشانە؛ بەڵام ئەم هەڵکشانە بە هۆی ئەوەیە کە لە ڕابردوو تەنیا ئەو ژنانەی کە مێردەکانیان مردووە یان تەڵاقیان وەرگرتووە وەک ژنانی سەرپەرشتی بنەماڵە لە قەڵەم دەدرێن. بەڵام ئەوڕۆکە بە هۆی گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان، گرووپێکی دیکەی ژنانیش وەک سەرپەرشتی بنەماڵە ڕەچاو دەکرێن. ئەو کچانەی کە بە تەنیا دەژین یان لەگەڵ خوشک و براکانی خۆیان بە بێ بوونی باوک و دایک لە ماڵێکدا پێکەوە دەژین ئەوانیش دەچنە ڕێزی ژنانی سەرپەرشتی بنەماڵەوە. یەکێک لە هۆکارەکانی هەڵکشانی ڕێژەی ژنانی سەرپەرشتی بنەماڵە پرسی کۆچکردنە. ئەوە لە حاڵێکدایە کە لە ڕابردوودا کچان کەمتر بەرەو شارەکانی دیکە کۆچیان دەکرد؛ بەڵام ئەوڕۆکە بە هۆی درێژەدان بە خوێندن یان وەدەستهێنانی پیشە کۆچ دەکەن. هەر بەم شێوە ئەم بابەتەش بۆتە یەکێک لە هۆکارەکانی هەڵکشانی ڕێژەی ژنانی

سەرپەرشتی بنەماڵە لە سەر ئاستی وڵاتی ئێران.[1] بە ئاوڕدانەوە لە هەلومەرجی نالەباری ئابووری لە ئێران و خواست بۆ دابینکردنی بژێوی، هەندێ لە ژنان بۆ دابینکردنی پێویستییە ئابوورییەکانیان وەک ڕێکارێک لە مەتعە دەڕوانن و لە بەرامبەر دابینکردنی پێویستییە مادییەکانیان مل بە هاوسەرگیریی کاتی دەدەن. دەبێ ئاماژە بەم خاڵەش بکرێ کە ئاستی هەژاریی مادیی ئەو ژنانەی کە بە هۆی پێویستییە ئابوورییەکان مەتعە دەکرێن، زۆر زیاتر لەو تێچوونەیە کە پیاوان وەک بڕەمارەیی دیاریکراو و لە کاتی دیاریکراو بە بێ پێدانی نەفەقە و تێچووەکانی دیکە بە ژنەکەی دەدەن. لە حاڵێکدا هاوسەرگیریی کاتی بەو پیاوە کەمداهاتە پێشنیار دەکرێ کە توانای هاوسەرگیریی هەمیشەییان نییە. بە گشتی لایەنی کاتیبوونی مەتعە ڕێگەچارەی دابینکردنی پێویستییە مادییەکانی ژنان نییە.

فاکتەرە سۆزداری و دەروونییەکان

جیا لە گرینگیی تایبەتی پێویستییە مادییەکان وەک یەکێک لە فاکتەرەکانی ملدانی ژنان بە هاوسەرگیریی کاتی، فاکتەرە سۆزداری و دەروونییەکانیش لە دیکەی هۆکارە گرینگەکانی هاوسەرگیریی کاتین. لەو توێژینەوانەی کە تەلعەت ڕافعی و هاوکاران ئەنجامیان داوە، ژنانی مەتعە ڕایانگەیاندووە کە 13/2 لە سەد بە هۆی خواستی سێکسی، 28 لە سەد پێویستیی ئابووری و 58/8 لە سەد بە هۆی سۆزداری، تەنیایی و خێزانی هاوسەرگیریی کاتی هەڵدەبژێرن (ڕافعی، 1382: 50).

لەم توێژینەوەدا ئەزموونی هەستی تەنیایی و نەبوونی شادومانی لە ناو ئافرەتان و ئەزموونی هاوسەرگیریی ناسەرکەوتووی ڕابردوو، ناڕەزایەتی لە هاوسەر و نەبوونی لێکتێگەیشتن لە هۆکارەکانی دیکەی هاوسەرگیریی کاتیی پیاوانە. تەڵاقی سۆزداریش یەکێک لە گرینگترین هۆکارەکانە کە دەبێتە هۆی ئەوەی ژنان و پیاوان خواستەکانی خۆیان بۆ

1. https://www.isna.ir/news/96022113417

وێنە خواستی سۆزداری و سێکسی لە دەرەوەی ماڵ دابین بکەن. نەبوونی لێکتێگەیشتن لەگەڵ هاوسەر و تەڵاقی سۆزداری لە ناو پیاوان وای کردووە ئەوان هاوتەریب لەگەڵ هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە دەرەوەی ماڵ درێژە بە پەیوەندییە سێکسییەکانی دەرەوەی بازنەی هاوسەرگیری بدەن. شێوازی هاوسەرگیریی نەریتی و نەبوونی ئازادی لە هەڵبژاردنی هاوسەریش دەبێتە هۆی ئەوەی پاش ماوەیەک پەیوەندیی هاوسەرەکان ڕوو لە ساردبوونەوە بکا و پیاوان لە دەرەوەی ماڵ خواستە سێکسییەکانی خۆیان تێر بکەن. ڕافیعی دەڵێ نەبوونی پەیوەندیی سێکسی و تێنەگەیشتنی دوو لایەنەی هاوسەرەکان لە یەکتر، قەیرانەکانی بەساڵاچوویی یان فرەچەشنخوازیی پیاوان و هۆگریی بۆ فرەژنی لەو هۆکارە دەروونناسییانەن کە پیاوان بەرەو هاوسەرگیریی کاتی هان دەدات.

پیاو، 46 ساڵان، دانیشتووی تاران، خێزاندار، خاوەن ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتی:
"ناتوانی هەر وا تەڵاقی بدەی. من لە ژنەکەم ڕازی نیم. هەتا ئێستا خودا خۆی دەزانێ جارێک چێشتی دەستیم نەخواردووە. بەڵام ناتوانم لێی جیا ببمەوە، کوڕێکی چوارساڵەم هەیە. ئێستا ئەم خاتوونەی کە لەگەڵیم خۆی ماڵی هەیە. زۆر جار دەچمە لای و سەردانی دەکەم."

ناتوانین بڵێین هاوسەرگیریی کاتی شێوازی هەڵبژاردنی هەمیشەیی تاکە، بەڵکوو هەندێ کەس هاوسەرگیریی کاتی بە شێوەی کاتی یان وەک پەیوەندییەکی سێکسیی هاوتەریب و هاوکات لەگەڵ پەیوەندییە سێکسییەکانی خۆیان دەستنیشان دەکەن. ئەو کەسانەی کە تووشی قەیرانی پیری دێن، هۆگرییەکی زۆریان بۆ وازهێنان لە پەیوەندیی سێکسیی فەرمی و بەئەزموونکردنی پەیوەندیی سێکسیی هاوتەریب هەیە. ئەوان بۆ کەسێکی نوێ دەگەڕێن کە ڕێزیان لێ بگرێ و خۆشەویستییان بۆ دەرببڕێ و سەرنجیان پێ بدا و ئەوەی لە پەیوەندیدا هەیانە، بە ناتەواو، بێهیواکەرەوە و هەڵەی دەزانن. لە لایەکی تریشەوە ژنانی خۆسەرپەرشت، بێوەژن و تەڵاقدراو و ئەو ئافرەتانەی کە ئەزموونی توندوتیژیی خێزانی یان هاوسەرگیریی ناسەرکەوتوویان لە ڕابردوودا بووە، بۆ

تێپەڕاندنی تەنیایی لەڕادەبەدەر کە بە هۆی نەبوونی هاوسەر و نەڕەخسانی هەلی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، نەبوونی خوازبێن یان بوونی منداڵ و بوونی ڕوانگەی نەرێنی بەرامبەر بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی ئافرەتانی بێوەژن و تەڵاقدراو، ڕوو لە پەیوەندیی سێکسیی کاتی و کەمخایەن دەکەن.

ژن، 24 ساڵ تەمەن، دانیشتووی تاران، خاوەن ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتی:
"ناتوانم خەڵک سەبارەت بەم بابەتە ئاگادار بکەمەوە. من دەترسم. من ئێستا ساڵێکە تەڵاقم وەرگرتووە. ئەگەری ئەوەی کە تووشی مەترسی بێم، ڕاڕاییبوون و زۆر شتی دیکە کە بەرەو خۆیانم پەلکێش دەکەن. سەرەڕای ئەوەی پیاو کەمە؛ بەڵام بوونیان هەتا ئەو کاتەی کەسێکی شیاو دەدۆزمەوە و هاوسەرگیری لەگەڵ بکەم، هەتا ئەو کات باشە. ئەگەر کچ بام بێگومان توخنی پەیوەندیی سێکسیی کاتی نەدەکەوتم."

"ژن، 38 ساڵان، دانیشتووی ئیسفەهان، تەڵاقدراو، خاوەن ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتی
بێوەژن تەنیایە. بۆ ئەوەی تەنیایی خۆی قەرەبوو بکاتەوە پێی خۆشە کەسێک لەگەڵی بێت. لە لایەکی دیکەشەوە زۆر ئاستەنگت لە بەردەم نییە، خۆ دەزانی مەبەستم چییە (ئاماژە بە نەبوونی پەردەی کچێتی) ئاسوودەتری. بە خودا گوناحیش نییە."

فاکتەرە سێکسییەکان

سێیەمین هۆکاری ڕووکردنە هاوسەرگیریی هەمیشەیی خواستی سێکسییە. خواستی سێکسی یەکێک لە ڕاکێشەرییەکان و هۆگرییە سەرەکییەکانی مرۆڤە کە دەبێ لە ڕێگەی شەرعی و یاسایی تێر بکرێت. بە جۆرێک کە ئەگەر ئەم خواستە لە تێرکردندا تووشی لادان یان کێشە ببێ کەسەکە لە حاڵەتی هاوسەنگ دەترازێنێ و نەخۆشیی ڕۆحی، دەروونی و تەنانەت جەستەییشی لێ دەکەوێتەوە. هەر بۆیە مرۆڤ هاوشێوەی دیکەی ڕەهەندەکانی ژیانی خۆی بۆ ڕەفتاری سێکسیی دروست و گونجاو، هەمیشە پێویستی بە سەرچەشن و شێوازی هەڵسوکەوتە. ئەگەر هەلومەرجەکە بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی ئامادە نەبێ، تاکەکان بۆ تێرکردنی خواستە سێکسییەکانی خۆیان هاوسەرگیریی کاتی وەک ڕێگەچارەیەک

لە قەڵەم دەدەن.

پیاو، تەمەن 38 ساڵان، دانیشتووی تاران، خێزاندار، خاوەن ئەزموونی بێژوماری هاوسەرگیریی کاتی:
"بە گەنجێتیش نەیدەهێشت توخنی بکەوم، چی بگا بە ئێستا. دەبێ بۆ کەسێک بگەڕی کە هاوئاست و هاوشانی خۆت بێت. من ئێستا منداڵم هەیە، ناتوانم هیچ بکەم. ژنی بێچارە ڕوو بکاتە کوێ، نە باوکی هەیە و نە دایک. ئەمە لە هەموو باشترە. ئێستا دیسان نزیکەی شەش مانگە ژنم سیغە کردووە، ژنەکەشم بەمە دەزانێت."

"پیاوی تەمەن 42 ساڵە، خاوەن ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتی پیاوێک کە پێویستی نەبێ کاری لەم چەشنە ناکا، ڕەنگە حیزیەتی بکا، پیاو حیزیەتیی خۆی هەیە. بەڵام ئەگەر تێر نەبی دەیکات. ڕەنگە یەکێک ژنەکەی نەخۆش بێ، یان ببوورە ئەمەش دەڵێم، لەگەڵی ناخەوێ، یان لە ڕووی جەستەوە پێی ناخوا و تێری ناکا، ئەوانە هۆکارن."

بە پێی ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە، ئەو پیاوانەی کە ڕوو دەکەنە هاوسەرگیریی کاتی، پێیان وایە کە هۆکاری هاوسەرگیریی کاتی دەگەڕێتەوە بۆ تێرنەبوونی سێکسی، بێهێزی یان بێخواستیی هاوسەر بۆ سێکسکردن، نەخۆشیی جەستەیی، لەزکوێستان، کەمبوونەوەی خواستی سێکسی و ... ی هاوسەرەکانیان.

ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە دەریدەخا کە بە شێوەی گشتی یەکێک لە هۆکارەکانی هاوسەرگیریی کاتی، تێرکردنی خواستی سێکسییە. ئەم پرسە ژنانیش دەگرێتەوە. ژنان بۆ ئەوەی بە شێوەی دڵخواز خواستی سێکسییان تێر بکەن و خواستەکەیان دابمرکێنن هاوسەرگیریی کاتی بە ڕێگەچارەیەکی گونجاو دەزانن.

وەک ئاماژەی پێکرا، بە پێی دیمانە ئەنجامدراوەکان و شرۆڤەی ئەم ئەنجامانە، هەر سێ فاکتەری خواستی ئابووری و مادی، سۆزداری و دەروونی و خواستی سێکسی لەو فاکتەرە ڕاستەوخۆیانە بوون کە پیاوان و ژنان لە شارەکانی تاران، مەشهەد و ئیسفەهان ڕوویان دەکردە هاوسەرگیریی کاتی. بە پێی بنەمای بنەڕەتیی تیۆریی ئاڵوگۆڕی کۆمەڵایەتیی هۆمێنز[1]،

1. George C. Homan (The Exchange Theory)

هەڵسوکەوت بە پێی ئەو پاداشتانەی کە وەریدەگرێ و ئەو خەرجانەی کە دەیکا، گۆڕانی بە سەردا دێت. هەرچی چالاکیی کەسێک لە کاتێکی دیاریکراودا پاداشتێکی پتری پێ بگەیێنێ، بە هەمان ڕێژە چالاکییەکەی دووپات دەکاتەوە. هەروەها کاتێک کاری کەسێک پاداشتی چاوەڕوانکراو یان پاداشتی زیاتر لە چاوەڕوانیی ئەو وەربگرێ یان تەنانەت سزای چاوەڕوانکراو نەدرێ، کەسەکە چێژ دەبینێ و زیاتر هۆگری ئەنجامدانی ئەو کارە دەبێ و ئەنجامی وەها کارێک بە لایەوە پڕبایەختر دەبێت. کەواتە ئەو ژنانەی کە خواستی جۆراوجۆری دارایی، سۆزداری و سێکسییان هەیە، بۆ وەرگرتنی پاداشت کە لێرەدا هەمان دابینکردنی پێویستییەکانە، ڕوو دەکەنە ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە و هەرچی ئاستی سوودمەندبوونیان لەم کارە زیاتر بێ و پاداشتی زیاتر وەربگرن دووبارەکردنەوەی زیاتر دەبێ و ئەگەر پاداشتی دڵخواز وەرنەگرن ئەنجامی نادەن.

هەروەها بە پێی تیۆریی زنجیرە پلەکانی مازلۆ[1] دەتوانین بە گوێرەی هۆکارە ئابووری، سۆزداری و سێکسییەکان هاوسەرگیریی کاتی ڕوون و شی بکەینەوە. مازلۆ زنجیرە پلەیەک لە پێنج خواستی سرشتی دەناسێنێ کە هەڵسوکەوتی مرۆڤ دەورووژێنێ و ڕێنوێنی دەکات. ئەم خواستانە بریتین لە: خواستە فیزیۆلۆژیکییەکان (خۆراک، ئاو و خواستی سێکسی)، خواست بۆ ئاسایش، خواست بۆ وەرگیران و خۆشەویستی (خۆشویستن و خۆشەویستبوون). خواست بۆ ڕێزگرتن، خواست بۆ خۆگەشەیی. مازلۆ ئەم خواستانە پەیوەندیدار بە سرشت دەزانێ؛ بەڵام ئەم خواستانە لە ژێر کاریگەریی فێربوون، چاوەڕوانییە کۆمەڵایەتییەکان و ترس لە داکۆکیلێنەکران بە شێوەی جیاواز کار دەکەن. پلەکانی خوارتری قووچەکەکە، خواستە گرینگتر و سادەتر و چینەکانی سەرتریش هی ئەو خواستانەیە کە ئاڵۆزتر بەڵام گرینگییەکەیان کەمترە. کەسەکان تەنیا ئەو کاتە سەرنج دەخەنە سەر خواستەکانی پلەی سەرتر کە خواستی پلەکانی خوارەوەیان

1. Maslow's hierarchy of needs

دابین کرابێت. هەرکات کەسێک بەرەو پلەکانی سەرتر ڕۆشت چیتر سەرنجێکی ئەوتۆ ناخاتە سەر پلەکانی خوارتر. ئەگەریش بە شێوەی تایبەتی پێویستی بە پلەکانی خوارەوە بێ بە شێوەی کاتی یەکەمایەتیی ئەو خواستە بەرز دەکاتەوە؛ بەڵام قەت بە شێوەی هەمیشەیی ناگەڕێتەوە بۆ پلەکانی خوارتر.

ئەم قووچەکە، قووچەکی خواستە مرۆییەکانە. خواستە مادی و سێکسییەکان کە هەمان خواستە فیزیۆلۆژیکییەکانن، بنەڕەتیترین خواستە مرۆییەکانن کە هەتا ئەوانە دابین نەبن کەسەکە ناتوانێ بە خۆگەشەیی و بە واتایەک بە ژیانی کۆمەڵایەتیی باڵا بگات. خواستە سۆزدارییەکان لە پلەی سێیەمدان. کەواتە لە هاوسەرگیریی کاتیدا خواستە بنەڕەتی و فیزیۆلۆژیکییەکانی ژنان و پیاوان کە هەلی هاوسەرگیریی هەمیشەییان نییە (تەنانەت بە شێوەی کاتیش) و خواستە سۆزدارییەکانیان دابین دەبێت. کەواتە بە گوێرەی ئەم تیۆرییە بەو پێیەی کە دیاردەی هاوسەرگیریی کاتی، کاردای دابینکردنی خواستە مرۆییەکانی هەیە لە کۆمەڵگادا پەرەی سەندووە.

بە پێی تیۆریی هەڵبژاردنی ژیرانەی مایکڵ هێکتۆر[1] یان هەڵبژاردنی عەقڵانی[2] کە لە ڕوانگەی قازانجخوازییەوە لە هاوسەرگیری دەڕوانێت، دەتوانین دیاردەی هاوسەرگیریی کاتی بە پێی خواستە مادی، سۆزداری و سێکسییەکان ڕوون بکەینەوە. ئەو بیرمەندانەی کە بە گوێرەی تیۆریی هەڵبژاردنی ژیرانە کاری جڤاک ڕوون دەکەنەوە لەم باوەڕەدان کە خەڵک هۆگری ئەو هەڵسوکەوتانەن کە بەرژەوەندییان لەو هەڵسوکەوتەدا زیاتر دابین دەبێت. شوێنکەوتووانی ئەم تیۆرییە پێیان وایە کەسانی وشیار و ئامانجدار لە هەموو بارودۆخێکدا هەوڵی هەرچی زیاترکردنی سوودی خۆیان دەدەن. کەواتە لە نێوان هەر دوو بژاردەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی و هاوسەرگیریی کاتی، ئەو ژن و پیاوانەی کە خواستە بنەڕەتییەکانیان لە هاوسەرگیریی کاتی لە چاو هاوسەرگیریی

1. Hechter
2. Rational Choice Theory

هەمیشەیی بە بێ خەرجی زیاتر دابین دەبێ هۆگری هاوسەرگیریی کاتی دەبن.

فاکتەرە زەمینەییەکان

هەلومەرجە زەمینییەکان کۆمەڵێکی تایبەت لەو بارودۆخەن کە لە یەک کات و شوێندا کۆ دەبنەوە بۆ ئەوەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لەوێدا مانا بگرن (ئێسترواس و کووربین، 1390: 154). لەم توێژینەوەدا فاکتەرە ئایینییەکان و ڕوانگە ئایینزاییەکان، فاکتەرە کۆمەڵایەتییەکان (ڕوانگەی کۆمەڵگا، بنەماڵە و هەڵواردنە ڕەگەزێتییەکان) و یاسا وەک هەلومەرجی زەمینەیی کاریگەر لە هاوسەرگیریی کاتی ناسێنران کە کاریگەرییەکی بەرچاویان لە سەر هاوسەرگیریی کاتی و ڕوانگەی کۆمەڵگا بەرامبەر بە هاوسەرگیریی کاتی هەیە.

ئایین

لەم توێژینەوەدا، باوەڕ بە ئایین و ڕوانگەی ئایینی هاووڵاتای باوەڕداربوون بە بنەماکانی فیقهی ئیمامییە و ئایینزای فەرمیی وڵات ڕەچاو کراوە بۆ ئەوەی هەڵسوکەوتی ئەو کەسانەی کە بە پێی ئایینزای شیعەی ئیمامییە هاوسەرگیریی کاتی هەڵدەبژێرن شیاوی ڕوونکردنەوە بن.

بە پێی ڕوانگەی ئەهلی شیعە بە گوێرەی ئایەتی 24ی سوورەتی نیساء: (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ... إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ...) جا لەگەڵ هەر ئافرەتێک هاوسەریتان گرت ئەوە فەرزە کە مارەییەکەیان بدەنێ و هیچ گوناحیش نییە لە سەرتان لە کەمکردنەوی ئەو مارەییە کە لە سەری ڕێک کەوتبوون لە دوای دیاریکردنی ... بە ڕاستی خودا هەمیشە و بەردەوام زانایە ...). مەتعە یان هاوسەرگیریی کاتی لە لایەن خودا بۆ مرۆڤ ڕەوا کراوە. هەروەها ئیمامانی شیعە ئەم چەشنە نیکاحەیان وەک ئامرازێک بۆ ڕێگری لە تەشەنەسەندنی داوێنپیسی و زینا لە کۆمەڵگا بە شیعە پێشنیار داوە. بە گوێرەی پێشنیاری ئیمامانی شیعە، هاوسەرگیریی کاتی بۆ کەسی ئەنجامدەر خێری دنیا و قیامەتی هەیە.

دیمانەلەگەڵکراوانی ئەم توێژینەوە کەسانێک بوون کە یان

ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتییان بووە یان کارناسانی ئایینی، یاسایی و ڕاوێژکارانێک بوون کە لە بارەی هاوسەرگیریی کاتی / سیغەی مەحرەمێتی، ڕوانگەی ئایینی، یاسایی و دەروونناسانەیان هەبوو.

"زانای ئایینی لە حەرەمی ئیمام ڕەزا:
حەزرەتی عەلی (س.خ) فەرموویەتی: ئەگەر عومەر سیغەی قەدەغە نەکردبا زینایان نەدەکرد، جگە لە خراپترین کەسەکان نەبێت. لە گێرانەوەکانی ئێمەدا زۆر پێشنیاری کراوە. تەنانەت پیاوان و زانایانی ئێمە پێشتر هاوسەرەکانی خۆیان سیغە کردووە. هاوسەرە هەمیشەییەکانیان چەند ڕۆژ جارێک سیغە دەکرد، ئینجا مارەی هەمیشەییان دەکردن."[٧]

وەک لە شیکاریی دیمانەکاندا دەردەکەوێ، بە هۆی تێگەیشتنی ڕەواداریی ئایینی مەتعە و بە هۆی هاندان بۆ مەتعە لە لایەن زانایانی ئایینی و فەقێکان، هاوسەرگیریی کاتی لە لایەن ڕیبەرانی ئاینییەوە ئاسانکاری بۆ کراوە.

لە ڕەهەندی ئایینییەوە هاوسەرگیریی مەتعە بۆ ئەو گەنجانەی کە هەلومەرجی دارایی گونجاویان نییە و ئەو بێوەژنانەی کە هەلومەرجی هاوسەرگیریی هەمیشەییان نییە پێشنیار کراوە. وەک لە بەشەکانی پێشتردا باسی کرا، ئایینزای شیعە هاوسەرگیریی کاتی وەک هاوسەرگیرییەکی ئاسان کە ماوە و بڕەمارەیی دیاریکراوی هەیە بۆ ڕێکخستنی ڕەفتاری سێکسیی ئەو تاکانە پێشنیار دەدا کە هەلی هاوسەرگیریی هەمیشەییان بۆ هەڵنەکەوتووە. لەم ساڵانەی دواییدا سەرچاوە ئایینییەکان، سیاسەتدانەرانی دەوڵەتی و حکوومەتی و کارناسانی ئایینی، هاوسەرگیریی کاتییان بەتایبەت بۆ خوێندکارانی زانکۆ و بێوەژنانی گەنج پێشنیار داوە. مەکارمی شیرازی یەکێک لە سەرچاوە لاساییکردنەوەکان لە ئێران پێویستی و فەلسەفەی هاوسەرگیریی کاتی بەم شێوە ڕوون دەکاتەوە:

ئەمە یاسایەکی تایبەتی و گشتییە کە ئەگەر بە شێوەیەکی دروست خواستە سرشتییەکانی مرۆڤ دابین نەکرێ بۆ تێرکردنیان بە لاڕێدا دەبرێت. ئەم بابەتەش حاشاهەڵنەگرە کە ناتوانین خواستە سرووشتییەکان لە ناو ببەین (و نابێ لە ناویش

ببرێن) تەنیا دەتوانین ئاراستەکەیان بگۆڕین. کەواتە ڕێگای دروست بۆ بەرپەرچدانەوەی گەندەڵییە کۆمەڵایەتییەکان ئەوەیە کە خواستەکانی مرۆڤ و پێویستییە دەروونی و جەستەییەکانی بە دروستی بناسین و ژیرانە دابینی بکەین. دیارە هەر چەشنە هەڵە و لادەرییەک لەم بەشەدا گەندەڵی و قەیرانی کۆمەڵایەتی لێ دەکەوێتەوە. ئێستا ئەم پرەنسیپە گشتییە لە بارەی "خواستی سێکسی" کە بە باوەڕی زۆرێک لە دەروونتوێژان بەهێزترین خواستی مرۆڤە (یان لانیکەم یەکێک لە بەهێزترین خواستە مرۆییەکانە) تاوتوێ دەکەین: دابینکردنی خواستە سێکسییەکانی گەنجان (بەتایبەت لە کۆمەڵگا ئێستاییەکاندا) زۆر جیدی و شیاوی خوێندنەوەیە؛ چوونکە لە لایەکەوە ناجێگیریی دارایی زۆربەی گەنجان و بەتایبەت مێرمندالان لە هەمبەر تێچووی پشتشکێنی ژیان و لەویش سەرتر بابەتی درێژەدان بە خوێندن کە هەندێجار هەتا تەمەنی 20 بۆ 25 ساڵان دەخایێنێ و سەروبەندی هەڵچوونی خواستی سەرکێشی سێکسی بە تەواوەتی لە خۆی دەگرێ، ئیزنی هاوسەرگیری و پێکهێنانی بنەماڵە نادات و لە لایەکی تریشەوە "تۆبەکاریی ڕەها" و پشتگوێخستنی ئەم خواستە سەرکێشە بە شەپۆلە بەهێز و توندەکەیەوە کە مەخابن بە هۆی دیمەنە بزوێنەرەکانی ئێستا توندتر بووە، زۆر دژوارە و بۆ هەندێک کەس گونجاو نییە. ئێستا دەڵێن دەبێ چی بکرێ؟ هەڵبەت کەسانی بێڕەوشت بە پەنابردنە بەر بنکەکانی لەشفرۆشی بە خەیاڵی خۆیان وادەزانن ئەم کێشەیان چارەسەر کردووە، بەڵام با بزانین بۆ کەسانی پاکداوێن و خاوەنئیمان چی ڕێگەچارەیەک هەیە.

سەبارەت بە کەسانی خێزانداریش هەندێ بابەت هەیە کە بە هۆی پێویستییەکانی ژیان ناچارن بە سەڵتی بچن بۆ سەفەری چەند مانگە یان زیاتر بە مەبەستی بازرگانی، کار و توێژینەوەی جۆراوجۆر سەفەر بکەن و چەندین مانگ لە ژن و منداڵ دوور بن. هەڵبەت پێویستییە کۆمەڵایەتییەکان تەنیا بەمانە سنووردار نابێتەوە و لە حاڵەتەکانی دیکەدا ئەم پێویستییانە پێش دێن.

ئەمە ڕاستییەکی بەرهەستە کە وەها پێویستیگەلێک هەمیشە لە کۆمەڵگە مرۆییەکاندا هەیە و لە زەمەنی ئێمەدا تۆختر بووە

و گەنجانی لە خۆ گرتووە. ئایا ئەم ڕاستییە ئاشکرایە پشتگوێ بخەین و لە بیری بکەین؟! ئایا بە وڵامی هەڕەمەکی و ڕستەی ناڕوون دەتوانین حەقیقەت پشتگوێ بخەین؟! ئەوانەی وا چاویان بەستراوە و گوێیان کپە دەڵێن "هاوسەرگیریی کاتی جۆرێک مۆڵەتی شەرعیی مرۆڤفرۆشییە و پێگەی ژن دادەبەزێنێ" ڕاشکاوانە پێمان بڵێن دەبێ وڵامی ئەم گەنجانە چۆن بدەینەوە؟ ئایا لە تەمەنتاندا قەت بیرتان لە چارەسەری کێشەی خواستی سێکسیی گەنجان کردۆتەوە؟

هەندێجار دەڵێن: هاوسەرگیریی کاتی دەبێ لە یاسای مەدەنیی وڵاتی ئێمەدا بسڕدرێتەوە چوونکە دژی جەوهەری "جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ"ـە! بەڵام ئێمە دەڵێین ئەو شتەی کە ناوتان ناوە جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ و هێشتا سادەترین ناوەڕۆکەکەی بۆ هەڵوەشاندنەوەی هەڵاواردنە ڕەگەزییەکان لە پێشکەوتووترین وڵاتانی بە قسەی خۆتان شارستانی جێبەجێ نەکراوە، لە کوێیدا هاتووە: "هاوسەرگیریی کاتی قەدەغەیە و داوێنپیسی ئازادە؟" تکایە ئەم جاڕنامەی مافی مرۆڤە کە ئێوە بەر لە مەرگتان بانگهێشتتان کردووە، لێی بپرسن لە چی ڕێگایەکەوە کێشەی سێکسیی گەنجان چارەسەر دەکرێت. ئایا ئەویش وەکوو ئێوە ڕەشبینە؟ ئەو کەسانەی کە دەیانهەوێ پێکەوە پەیوەندیی سێکسییان هەبێ ئایا باشتر نییە لە بری پەیوەندیی سێکسیی ناشەرعانە، هاوسەرگیریی سنووردار و کاتی ئەنجام بدەن و هەموو هەلومەرجەکانی ڕەچاو بکەن و بیپارێزن. ڕێک وەکوو ژن و مێردی هەمیشەیی لەم ماوە دیاریکراوەدا هی یەکتر بن و لە ژینگەیەکی پاک ژیانێکی هاوسەرانەی شیاویان هەبێ و ئەگەر منداڵێکیشان بوو هی ئەوان بێ، کوێی ئەم یاسا دادپەروەرانە و ژیرانەیە خراپە؟!

ئەوانەی وترا، فەلسەفەی هاوسەرگیریی کاتی لە ڕوانگەی سەرچاوەی ئایینیی ئەهلی شیعەوە زۆر بە باشی ڕوون دەبێتەوە. ئیسلام بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە توانای هاوسەرگیریی هەمیشەییان نییە ڕێگەچارەی دابینکردنی خواستە سێکسییەکانی (بەتایبەت بۆ گەنجان) نیشان و پێشنیار داوە کە لەم حاڵەتانەدا ئەو ژن و پیاوانەی کە حەزیان لە یەکترە بە بێ ئەوەی بچنە ژێر باری پابەندییە قورسەکانی

هاوسەرگیریی هەمیشەیی، بۆ ماوەیەکی سنووردار هاوسەرگیریی کاتی ساز دەکەن و وەک هاوسەرگیریی هەمیشەیی ڕێزی لێ دەگرن و ژن "سنووری هاوسەرێتی" تەنانەت پاش کۆتاییهاتنی ماوەی دیاریکراوی هاوسەرگیریی کاتی بە ڕاگرتنی عەدە بە تەواوەتی بپارێزێت. دیارە باری وەها هاوسەرگیرییەک وەکوو هاوسەرگیریی هەمیشەیی بۆ مرۆڤ چەتوون نییە و لایەنەکان دەتوانن بە دانانی مەرجی سووک و ئاسان مل بەم چەشنە هاوسەرگیرییە بدەن. چوونکە لە لایەکەوە هاوسەری ئەم هاوسەرگیرییە "هاوبەشی هەمیشەیی ژیان" نییە کە ژن و مێرد لە هەڵبژاردنیدا شێلگیریی بێمانا بنوێنن و لە لایەکی تریشەوە لەم چەشنە هاوسەرگیرییەدا بە شێوەی فەرمی "نەفەقە" بوونی نییە، تەنیا "بڕەمارەیی"ـە کە وەک ئاماژەی پێدرا بە خواستی لایەنەکانە. جیا لەوەش هاوسەرگیریی کاتی چەرمەسەری و ململانێ یاساییەکانی (بۆ وێنە نەسازان) نییە، بەڵکوو تەنیا بە کۆتاییهاتنی ماوەی دیاریکراو کۆتایی پێ دێ، تەنانەت پیاو دەتوانێ پاشماوەی ماوەکە بە ژن ببەخشێ و لە مافی خۆی ببوورێ و لێی جیا ببێتەوە و ئەگەر لایەنەکان بیانهەوێ (لە ڕێگەی درێژکردنەوەی ماوەی دیاریکراوی مارەبڕینەکە) زۆر بە ئاسانی دەتوانن هاوسەرگیریی کاتییەکەیان درێژ بکەنەوە.

هاوسەرگیریی کاتی وەک ڕێکارێکی ئایینی و پەسەندکراو بۆ بەرەنگاربوونەوەی داوێنپیسی و زۆرێک لە بەرەڵاییە سێکسییەکان لە سەر بنەمای ئایینزای شیعە لە لایەن زانایانی ئایینی و سیاسەتدانەرانی دەوڵەتییەوە گرینگی پێ دەدرێت. شێوازی جێبەجێکردنی مارەبڕینی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە ئاسان و لە هەموو نامیلکەکاندا نووسراوە، بەڵام دەبێ سەرنجی ئەوەش بدەین کە جێبەجێکردنی ئەم ڕێوڕەسمە ساکارە بە واتای واژۆیەکە کە لە ژێر تاپۆیەکی گرینگ تۆمار دەکرێت. دەربڕینی زمانی و قبووڵکردنی بڕەمارەیی لە لایەن ژن بە بێ تۆمارکردنی فەرمی، هاوسەرگیریی کاتی ڕەوادار دەکا و ئاسانبوونی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە لە ناپێویستیی تۆمارکردن و قۆناغە یاساییەکانیەتی. هەڵبەت فەقێیەکی دیکە بە ناوی ئایەتوڵا سانعی کە لە سەرچاوە لاسایی‌کردنەوە

بییەکانە، پێشنیار بۆ هاوسەرگیریی کاتی نادات. ئایەتوڵا سانعی لە بارەی مارەکردنی مەتعە بەم شێوە بۆچوونی خۆی دەردەبڕێ: "شەرعێتیی هاوسەرگیریی کاتی و مەتعە بە کورتی بۆ کاتە نائاساییەکانی وەکوو شەڕە درێژخایەنەکان، لە بڕیارە نەگۆڕەکانی ئایینزای شیعەیە و لە بنەڕەتەوە وەک نووسراوە، شەرعێتییەکەی بۆ کاتە نائاساییەکانە و هۆکاری ڕێگری لە داوێنپیسی لە هەمان بوارەدایە و ڕێگری لە داوێنپیسی و خراپە بە نوێژی ڕاستەقینەیە کە قورئان دەفەرمووێ: "إن الصلوه تنهی عن الفحشا و المنکر" (سووڕەتی عنکبوت: ئایەتی 45). بە باوەڕی من، نە تەنیا مەتعە ناتوانێ ڕێگری لە داوێنپیسی بکا بەڵکوو ئەگەر لە نموونە هاوچەشنەکانی داببڕێ و بچێتە ڕیزی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، ئەوا بنەمای ژیان و کانگای گەرمی خێزان دەخاتە مەترسیی لەناوچوون و ئاژاوەی پاشهاتەکەی و کۆمەڵگا لە زۆر لایەنەوە بەرەو هەڵدێری نەمان دەبات.[1]

سەرەڕای ئەمانە کۆدەنگیی فەقێکان و سەرچاوەکانی لاساییکردنەوە لە سەر ڕەواداریی مەتعەیە. هەڵبەت لە هەندێ لە یاساکانیدا وەکوو ئیزنی باوک بۆ کچی پاکیزە ڕا و بۆچوونی جیاواز لە ئارادایە کە دیسانیش کۆدەنگی لە سەر پێویستبوونی ئیزنی باوک هەیە.

بە شێوەی گشتی ناوەندە کۆمەڵایەتییەکان بریتین لە پێنج ناوەندی پەروەردەیی، بنەماڵە، ئایین، سیاسەت و ئابووری. بەو پێیەی کە ئایین دیاردەیەکی جڤاکییە و دژی یەکە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەیە، کەواتە چاوەڕێی ئەوە دەکرێ کە کاریگەری لە سەر ناوەندەکانی دیکەی کۆمەڵگا (بنەماڵە و هاوسەرگیری) دابنێ و هەمیش کارتێکراویان بێت. چوونکە بە ئاوڕدانەوە لە شوناسی ئایین لە ژیانی مرۆڤ دەتوانین تەوەر و کەڵکی ئایین ڕوون و دیار و کۆنترۆڵ بکەین و وەک ڕێنوێنەری مرۆڤ لە پەیوەندییەکانی لەگەڵ خودا، لەگەڵ خۆی، لەگەڵ سرووشت و لەگەڵ دیتران لێی بڕوانین.

1ـ روزنامه توسعه 81/5/13. ل 1

لە ڕوانگەی پێتێرسـۆن[1] ئایین کۆمەڵەیەک لە بیر و باوەڕ، هەست و ئاکارە تاکەکەسی و گشتییەکانە کە لە سەر تەوەری چەمکی حەقیقەتی دوایی یان بابەتی پیرۆز جێگیر بووە (Stark, 1968: 32) و وەک هێمایەکی کۆمەڵایەتی ڕەچاو دەکرێ کە کارداگەلێکی بنەڕەتی وەکوو دیسپلین، سەقامگیری و بەختەوەریی ڕۆژی دوایی لە خۆ گرتووە. جیا لەمانە، ئایین بیچم بە ناوەندەکان دەدا، کاریگەری لە سەر بەها کۆمەڵایەتییەکان دادەنێ و پەیوەندی و هەڵسوکەوتە مرۆییەکان لە ژێر چاودێریی خۆی کۆنترۆڵ دەکات (زاکێرمەن، 1384: 175). هەروەها هەندێکی دیکە ئایین بە کۆمەڵەیەکی پێکهاتوو لە بنەمای ئایدۆلۆژیکی، ئەخلاقی و یاساییەکان پێناسە دەکەن کە خودا بە مەبەستی بەڕێوەبردنی تاک و کۆمەڵگای مرۆیی و پەروەردەکردنی مرۆڤەکان بە مرۆڤی داوە (فیقهی و هاوکاران، 1392). بە ئاوڕدانەوە لە پێناسە و کارداکانی ئایین ڕوون دەبێتەوە کە ئایینە هەمەجۆرەکان بە نیازن کۆمەڵە بنەمایەک بۆ مرۆڤ بە دیاری بێنن کە هەڵسوکەوتە مرۆییەکان ڕێک بخەن. یەکێک لەو هەڵسوکەوتانەی کە ئایین نۆرمدۆزی دەکا، ڕەفتاری سێکسییە. کەواتە هاوسەرگیریی کاتی وەک هەڵسوکەوتێکی ئایینی سەیر دەکرێ کە بە فەرمانی خودا و نەریتی ئیمانان ئەنجام دەدرێت. کەسی ئیماندار یان ئایینپەروەر کەسێکە کە ئایینی قبووڵ کردووە و لە چوارچێوەی ئایینیدا هەڵسوکەوتەکانی ئەنجام دەدات. کەواتە کەسانی ئیمانداری کۆمەڵگا کە خوازیاری ڕێکخستنی ڕەفتاری سێکسیی خۆیان یا کەسوکاریانن، وەک ڕێکارێک پێشنیاری هاوسەرگیریی کاتی دەدەن. هەر بەم پێیە دەتوانین لە چوارچێوەیەکی ئایینیدا بەردەوامیی هاوسەرگیریی کاتی ڕوون بکەینەوە.

ماکس وێبێر[2] ئایین بە ئاراستەبەخشی کۆمەڵگا دەزانێ و ئاگێست کۆنت[3] پێی وایە بەردی بناغەی سامانی کۆمەڵایەتی

---

1. Christopher Peterson
2. Max Weber
3. Auguste Comte

ئایینە و مرۆڤ هەمیشە پێویستی بە ئایینە. ئێمیل دۆرکهایم[1] جیا لەوەی کە ئایین وەک کۆمەڵێ باوەڕ و بەها سەیر دەکا، ئایین بە هەڵگری سیستەمی کارلێک و ڕێوڕەسمە کردەییەکانیش لە قەڵەم دەدا. پیتەر بێرگێر[2] پێی وایە کە ئایین لە کۆمەڵگا نەریتییەکان وەک چەترێکە کە بە مەبەستی یەکپارچەکردنی پاژە جیاجیاکان بڵاو بۆتەوە. ئایین، هەڵگری پێکهاتە، نۆرم و ناسیارییە و هەستکردن لە ناوماڵ (ژێرچەتر و ئاسایش) بۆ مرۆڤەکان دابین دەکات. لە کۆمەڵگا نەریتییەکانیشدا لە کۆتاییدا واتا، بەها و باوەڕە جۆراوجۆرە باوەکانی کۆمەڵگا لە ڕێگەی شرۆڤەی ئایینیی گشتگیر لە بارەی ڕاستییەکان کە ژیانی مرۆڤ بە سیستەمی جیهان گرێ دەدا، یەکدەست دەبێ و هەموو ئاکارە مرۆییەکان لە ژێر ناوی ئایین شرۆڤە دەکرێن (ڕەزادووست، 1391). هەروەها لە ڕوانگەی کۆمەڵناسانەوە و بە پێی ڕوانگەکانی وێبێر و ئاگێست کۆنت و ڕێوڕەسمە زانستییەکانی دۆرکهایم، دەتوانین هاوسەرگیریی کاتی وەک جۆرێک کارلێکی ئایینی سەیر بکەین کە ڕەفتاری سێکسیی کۆمەڵگا ڕێک دەخا و لەو تاقمە ڕێوڕەسمە ئایینییانەیە کە کۆمەڵگا ڕێنوێنی دەکات. هەروەها بە گوێرەی ڕوانگەی بێرگێر لە کۆمەڵگای ئێرانیدا کە دەتوانین بڵێین هێشتا کۆمەڵگایەکی نەریتییە، هەڵسوکەوتە مرۆییەکان ڕەنگ و بۆنی ئایینییان پێوە دیارە و ئەو ئاکارانەی کە پەیوەست بە ئایینن، ئاسایش بە مرۆڤ دەبەخشن. کەواتە هەتا ئەو کاتەی کە لە کۆمەڵگادا وەها ئاراستەیەکی بەرامبەر بە ئایین هەبێ، هاوسەرگیریی کاتی وەک هەڵسوکەوتێکی ئایینی سەیر دەکرێ، لە کۆمەڵگادا تەشەنە دەستێنێ و دەبێتە بنەمای هەڵسوکەوت و پەیوەندی سێکسی و کارلێکی دوو لایەنەی مرۆڤەکان.

پێکهاتەی یاسایی

لەم توێژینەوەدا مەبەست لە پێکهاتەی یاسایی، یاسای مەدەنی و

---

1. Émile Durkheim
2. Peter Berger

یاسای پاڵپشتیی لە بنەماڵە پەسەندکراوی ساڵی 1391ی هەتاوییە. پێکهاتەی یاسایی ئێران لە بنەماکانی فیقهـ و شەرعی ئیسلام و ئایینزای شیعەی دوازدەئیمامی سەرچاوەی سەندووە. بێگومان فەرمیدان بە هاوسەرگیریی کاتی سەرەڕای باڵادەستیی ئایین لە کۆمەڵگا، پێویستە لە پێکهاتەی یاساییدا هەندێ بڕگە زیاد بکرێت. لە مادەی 1075ی یاسای مەدەنی، هاوسەرگیریی کاتی لە یاساکانی ئێراندا بە فەرمی ناسراوە. مەرج و بنەما بنەڕەتییەکانی نیکاحی کاتی (هاوسەرگیریی کاتی) هەمان بارودۆخی شیاویی نیکاحی هەمیشەییە لەگەڵ دیاریکردنی ماوە و بڕەمارەیی دیاریکراو بۆ ئافرەت. ئاستەنگەکانی بەردەم هاوسەرگیریی کاتیش هەمان ئاستەنگەکانی بەردەم هاوسەرگیریی هەمیشەییە. لەو ڕووەوەی کە هاوسەرگیریی کاتی لە یاسای مەدەنی و پشتیوانیی لە بنەماڵەی کۆماری ئیسلامیی ئێران بە یاسایی و ڕەوا ناسراوە، دەتوانین ئەم یاسایانە وەک هۆکارێک بۆ هاوسەرگیریی کاتی بێنینە هەژمار. سەرەڕای ئەوەی کە لە ڕوانگەی جۆراوجۆری یاساییەوە باس لە بنەما و ڕێساکانی هاوسەرگیریی کاتی کراوە؛ دیمانەکان ئەوە پیشان دەدەن کە بەشداربووان و تەنانەت زانایانی ئایینی لە سەر ناوەڕۆکی یاسایی هاوسەرگیریی کاتی زانیاریی وردیان نییە. هەڵبەت لە هەندێ لە بەشەکان، یاسادانەر بە هۆی ئاستەنگی کارگێڕی، بێدەنگی هەڵبژاردووە و بۆتە هۆی سەرلێشێواویی ئەو کەسانەی کە ئامادەی هاوسەرگیریی کاتین. بەڵام بەم وەسفانە بەشداربووان لە سەر ناوەڕۆکی یاسایی هاوسەرگیریی کاتی زانیاریی وردیان نەبوو.

زانای ئایینیی ئافرەت لە چەرەمی ئیمام ڕەزا:
"بۆ وێنە کابرا 5 یان 6 ساڵە ئافرەتێکی سیغە کردووە؛ مانگێ دوو مانگ لەگەڵ ئەو ژنە بووە و ئینجا بە جێی هێشتووە. ئەم ژنە لە کوێ ئەم کابرا بدۆزێتەوە و بڵێ وەرە مارەییەکە هەڵبووەشێنەوە. یان بەڵێنی پێداوە کە ئەگەر خوازبێنێکی باشت بوو مارەییەکە هەڵدەوەشێنمەوە و ئێستا خوازبێنی باشی بۆ هاتووە بەڵام ئەم مارەییەکە هەڵناوەشێنێتەوە و دەڵێ تۆ ژنی منی. هاوسەرگیریی کاتی نەفەقەی نییە و دۆخەکە خراپتر دەکات. مەگەر بنەماڵە ئاگادار بن و قازانجێکی هەبێت. بە ئەزموون بۆم دەرکەوتووە هاوسەرگیریی کاتی هەر هەمووی کەڵکاوەژۆییە. ژنێک بوو پاش 20 ساڵ هاوسەرگیریی کاتی، مێردەکەی ڕۆشت و بەجێی هێشت."

لە لایەکی دیکەشـــەوە، ناوەڕۆکی یاســـایی هاوســـەرگیریی کاتی بەسـتێن بۆ بەردەوامیی ئەم چەشـنە نیکاحە لە کۆمەڵگادا خۆش دەکات. بۆ وێنە لە یاسادا هاتووە کە ماوەی سیغە بە شێوەی کاتی و دیاریکراوە (مادەی 1076ی یاسای مەدەنی). هەروەها لە باسی میراتوەرگرتن، یاسادانەر میرات بە مافی ژنی هەمیشەیی دەزانێ و بۆ ژنی سـیغە میرات ڕەچاو ناکات (مادەی 940ی یاســـای مەدەنی). ژن مافی نەفەقەشی نییە و لە هەڵوەشانەوەی نیکاحی سیغەدا لەگەڵ کۆتاییهاتنی ماوە یان بەخشینی ماوە لە لایەن پیاو یـان مردنی پیـاو نیکـاح کۆتـایی پێ دێ، واتـە بـە پێچـەوانـەی هاوســـەرگیریی هەمیشـــەیی، تەڵاق بوونی نییە (مادەی 1139ی یاسای مەدەنی).

"پیاو، 35 ساڵان، دانیشتووی تاران، ژن بەجێهێشتوو
هەرچییەک بێ دەتوانین لێک جیا ببینەوە. بەرپرسایەتیت لە گەردن نییە. ناچار نیت بۆی بمری، ژیانت بفەوتێت. ئەمە باش نییە؛ بەڵام بۆ ئێمەمانان زۆریش خراپ نییە. زەخت لە خۆت ناکەی. من بریندارم، هەر ئەوەم بەسە کە هیوام لە سەر کەس هەڵناچنم."

بێگومان یاســـاکان وەک ئەو لانیکەمییە ئەخلاقییانەی کە بەدواداچوونی یاساییان هەیە، دەتوانن وەک کارتی گوشار یان ئاسانکەرەوە بە کار بهێنرێن. سنوورە یاساییەکان دیاری دەکەن کە کاردای تاکەکان بە بەراورد لەگەڵ ســنوورەکان چی پێگەیەکیان هەیە و دەشــێ و ناشــێکان بە پێی چی یاسـاگەلێک دەبێ ئەنجام بدرێن و چی ســزاگەلێک بۆ لادان لەم یاســـایانە دیاری کراوە. وەک بینرا، هاوسەرگیریی کورتخایەن و ئاسان و ماوەدار، تەڵاقی ئاسان و نەدانی نەفەقە و میرات بارودۆخێک دێنێتە ئاراوە کە تاکەکان بەتایبەت پیاوان، هاوســـەرگیریی کاتییان لە هاوســەرگیریی هەمیشـەیی پێ باشتر بێت. بەڵام لە بەرامبەردا پرۆســەی تەڵاق لە هاوســـەرگیریی هەمیشـــەیی درێژخایەنە و بەدواداچوون بۆ بژەمارەیی و ســـەرپەرشـتیی منداڵەکان و ... کاتگر و تاقەتپڕووکێنە.

بەدەر لەو بابەتانەی کە وترا، بە هۆی نەبوونی ڕوونی ئایینی و یاســـایی لە دیاریکردنی لانیکەمە تەمەنییەکان بۆ ئەنجامدانی سیغەی کاتی، هاوسەرگیریی پێشوەختە ئاسان بووە. بە گوێرەی مادەی 1041ـی یاسای مەدەنی، نیکاحی کچ بەر لە گەیشتن بە تەمەنی 13 ساڵی تەواو و کوڕ بەر لە گەیشتن بە تەمەنی 15 ســـاڵی تەواوی هەتاوی بەســـتراوەتەوە بە ئیزنی ســـەرپەرشـــت بە مەرجی ڕەچاوکردنی بەرژەوەندی بە

لێکدانەوەی دادگایەکی شیاو. بنەماڵە نەریتی و ئایینپەروەرەکان بە مەبەستی ئاشنابوون بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی، دووری لە تاوان و زەختی کۆمەڵایەتی، تەنانەت لە تەمەنی کەمتر لە تەمەنی یاسایی سیغەی مەحرەمێتی کە هەمان هاوسەرگیریی کاتییە و لە ڕووی ڕەهەندی شەرعی و یاساییەوە هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ مەتعە نییە، بە سەر ڕۆڵەکانیاندا دەسەپێنن.

ژن، تەمەن 16 ساڵان، دانیشتووی تاران، لە ماوەی سیغەدا "دووگیانی لە ماوەی سیغەکەدا بوو. ئێستا منداڵەکەم 7 مانگانە. پێکەوە بە تەواوەتی پەیوەندیی سێکسیمان هەبوو. ئەگەر منداڵەکە لەدایک بێ، ڕەنگە درێژە بە خوێندنم بدەم. مێردەکەم دەڵێ کێشەمان نییە. کێشەمان لە ئێستادا ئەوەیە لە ماڵی خەسوومین. هەرچییان وت دەبێ بڵێین بەسەرچاو. مێردەکەم کار دەکا. بەڵام بە هۆی ئەوەی تەمەنی کەمە وتیان دەبێ چەند ساڵ لەگەڵ خۆمان بن."

ژن، 19 ساڵان، دانیشتووی مەشهەد، هاوسەردار، لە تەمەنی 11 ساڵاندا سیغەی مەحرەمێتی بەئەزموون کردووە:
"خۆمان کێشەمان نەبوو، بەڵام گەورەکان بە شەڕیان دەداین. کاتێ هاتمە ئەم ماڵە تەمەنم کەم بوو، زۆر گوێڕایەڵی مێردەکەم نەبووم، دواتر بە ئامۆژگاریی دایکم و ئەوان باشتر بووم."

لە ڕاستیدا یاساکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران شەرعێتی بە هاوسەرگیریی کاتی دەبەخشێ و بنەماڵەکان بۆ پابەندبوون لە سەر داب‌ونەریتەکان ڕادەگرێت؛ بە جۆرێک کە هۆگری یان ناهۆگریی منداڵەکان هیچ گرینگییەکی نییە و هەر ئەم بابەتە لە ڕوانگەی ڕۆحی و دەروونییەوە کاریگەری لە سەر منداڵان دادەنێت. ئەوەی کە لە زۆربەی حاڵەتەکاندا منداڵان لە تەمەنی کەمدا ناچار بە هاوسەرگیری دەکرێن، بە ئەگەری زۆر ڕێژەی تەڵاقیان بەرز دەکەنەوە. لە ڕاستیدا یاسا لە هەموو ڕوویەکەوە تێدەکۆشێ ئاماری هاوسەرگیری بەرز بکاتەوە بەڵام نازانێ کە ئەگەری تەڵاقی ئەو کەسانەی کە لەم تەمەنەدا هاوسەرگیری دەکەن پترە. بە واتایەکی دیکە، ئایین هیچ هێڵێکی سووری بۆ سیغە دیاری نەکردووە و دەتوانرێ لە ژێر تەمەنی هاوسەرگیری و لە سەر ئیزنی سەرپەرشت، منداڵان لێک سیغە بکرێن و یاسادانەریش بۆ پەسەندکردنی یاساکانی ڕێگری لە هاوسەرگیریی لە تەمەنی کەم هێندەی کە پێویستە سوور

نەبووە.

ئەورۆ یەکێک لە پێوەرەکانی گەشەی مرۆیی، ڕادەی بەشداریی ژنان و شێوازی دەوربینینیان لە بەستێنە جۆراوجۆرەکانی چالاکییە کە بە جیدی کاریگەری لە سەر دیوەکانی دیکەی گەشەی مرۆیی دادەنێت؛ چوونکە ژنان بە بینینی دەوری دایکایەتی و هاوسەرێتی دەتوانن دەورێکی کارایان لە چارەسەرکردنی کێشە کۆمەڵایەتییەکان و ... هەبێت. مافەکانی ژنان زاراوەیەکە کە دەڕوانێتە ئازادی و یەکسانی لە یاساکانی پەیوەست بە ژنان لە هەموو ئاستەکاندا. یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێران ڕوونکەرەوەی ناوەندە کەلتووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی و ئابوورییەکانی کۆمەڵگای ئێران بە پێی پڕەنسیپ و ڕێسا ئیسلامییەکانە. مادەی سێیەمی یاسای بنەڕەتی، دەوڵەتی کۆماری ئیسلامیی ئێرانی ناچار کردووە کە مافە هەمەلایەنەکانی هەموو تاکەکان بە پیاو و ژنەوە و ئاسایشی داد بۆ هەمووان و یەکسانیی گشتی لە ئاست یاسا دابین بکات. هەروەها پێداگریکردن لە سەر نەهێشتنی هەڵاواردنی ناڕەوا و دامەزراندنی هەلی دادپەروەرانە بۆ ژن و پیاو لە هەموو بوارە مادی و مەعنەوییەکان دەکات. مادەی بیستەمی یاسای بنەڕەتی دەلالەت لە سەر ئەوە دەکا کە هەموو تاکەکان بە ژن و پیاوەوە بە شێوەی یەکسان لە لایەن یاساوە پاڵپشتی دەکرێن. مادەی بیست و یەکەمی یاسای بنەڕەتی، دەوڵەتی ناچار کردووە لە هەموو ڕوویەکەوە بە ڕەچاوکردنی ڕێسا ئیسلامییەکان مافەکانی ژنان دەستەبەر بکات. هەروەها دامەزراندنی هەلی گونجاو بۆ گەشەی کەسایەتیی ژن و بووژاندنەوەی مافە مادی و مەعنەوییەکان سەرچەشنی ئەرکەکانی دەوڵەتە. مادەکانی بیست و یەکەمی یاسای بنەڕەتی بەم شێوەن:

1. ڕەخساندنی هەلە گونجاوەکان بۆ گەشەکردنی کەسایەتیی ژن و بووژاندنەوەی مافە مادی و مەعنەوییەکانی.

2. پشتیوانی لە دایکان، بەتایبەت لە کاتی دووگیانی و سەرپەرشتیاریکردنی منداڵان.

3. دانانی دادگای شیاو بۆ پاراستنی چوارچێوە و مانەوەی بنەماڵە.

4. دانانی بیمەی تایبەت بۆ بێوەژنان و ژنانی بەتەمەن و بێسەرپەرشت.
5. پێدانی ئەرکی سەرپەرشتیاریی منداڵان بە دایکانی شیاو و لێهاتوو ئەگەر خۆیان ویستیان و لە ئەگەری نەبوونی سەرپەرشتیارێکی شەرعی.

لە دەقی یاسای بنەڕەتی و مادەکانی ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە ژن و پیاو بە شێوەی یەکسان لە لایەن یاساوە پاڵپشتی دەکرێن و دەتوانین وەک دەقێکی شیاو بەرزی بنرخێنین. نەبوونی هەڵاواردنی ناڕەوا و پشتیوانیی مادی و مەعنەویی یاسایی (مادەکانی 20 و 21ی یاسای بنەڕەتی) لە هێماکانی گرینگیدانی یاسادانەر بە مافەکانی ژنە. بەڵام لە دەقی یاسای مەدەنی و ئەوەی لە کردەوەدا سەبارەت بە هاوسەرگیریی کاتی ڕوو دەدا هەندێ لە مافەکانی ژنان پێشێل دەکرێت. لە بەشی میراتدا بە شێوەی کردەیی یاسادانەر بێدەنگی هەڵبژاردووە. لە پرسی نەفەقەدا لە هاوسەرگیریی کاتی هیچ مافێک بۆ ژن ڕەچاو ناکات. ئەم هەلومەرجە لەگەڵ یاسا بنەڕەتییەکان و مافەکانی ژنان لێکدژە و نموونەی ئاشکرای پێشێلکرانی مادەی بیست و یەکەمی یاسای بنەڕەتییە کە ئاماژە بە ڕەخساندنی هەلی گونجاو بۆ گەشەکردنی کەسایەتیی ژن و بووژاندنەوەی مافە مادی و مەعنەوییەکانی ژن دەکات.

مادەی 21ی یاسای پشتیوانیی بنەماڵە پەسەندکراوی 1391ی هەتاوی باس لە تەوەرێتیی نیکاحی هەمیشەیی لە سیستەمی یاسایی ئێران و تۆکمەیی پەیوەندییە خێزانییەکان کردووە و هاوسەرگیریی هەمیشەیی پشتیوانی لێکراوە. هەروەها ئەم یاسایە نیکاحی کاتی گرێدراو بە ڕێسا شەرعی و یاسا مەدەنییەکان دەزانێ و تۆمارکردنی لە هەر سێ حاڵەتی دووگیانبوونی ژن و ڕێککەوتنی لایەنەکان و مەرجی لاوەکیی مارەیی بە پێویست دەزانێت. پرسی تۆمارکردنی نیکاحی کاتی یەکێکی دیکە لەو بابەتانەیە کە مافەکانی ژن پێشێل دەکات. یاسادانەر هیچ پێویستییەکی بۆ تۆمارکردنی هاوسەرگیریی کاتی ڕەچاو نەکردووە و ئەوەی بە مەرجە لاوەکییەکانی مارەکردن یان دووگیانێتیی ژن گرێ داوە. دیمانەکان دەریخست کە زۆربەی ئەو دیمانەلەگەڵکراوانەی کە پێشینەی نیکاحی

کاتییان بووە هیچ زانیارییەکیان لە سەر یاساکان نییە. کەواتە بەشی هەرە زۆری هاوسەرگیریی کاتییەکان تۆمار نەکراوە. لە لایەکی تریشەوە یاسا، تۆمارکردنی هاوسەرگیریی کاتیی پاش دووگیانێتیی ژن بە پێویست دەزانێت. ئەمە لە حاڵێکدایە کە لە زۆربەی حاڵەتەکاندا پیاو پاش دوگیانبوونی ژن بە جێی دێڵێ یان ئەوەی کە ماوەی مەتعە پاش دووگیانبوون کۆتایی پێ دێ و سەلماندنی ئەوەی کە ئەو منداڵە هی کێیە لە دادگا کارێکی ئەستەمە، کاتێکی زۆر دەخایێنێ و پێویستی بە هاوکاریی کارناسانی یاسایی و پارێزەرانی کارامەیە. ئەم بارودۆخە لە کاتێکدا ڕوو دەدا کە ژن لە ماوەی دووگیانییەکەیدا پێویستی بە چاودێریی جەستەیی و ڕۆحی و مەعنەوییە؛ بەڵام لە هاوسەرگیریی کاتیدا چێژی سێکسی لە یەکەمایەتیدایە و ئەم خواستانە بەدی نایەت. لە ئەگەری سەلمێنرانی ئیدەعای ژن لە سەر ئەوەی کە منداڵ هی ئەو پیاوەیە کە سیغەی کردووە، لە ماوەی دوور و درێژی سەلماندنی ئیدەعا، دابینکردنی تێچووەکانی منداڵ و بارودۆخی یاسایی منداڵ و نەفەقەی ژن بە تەواوەتی بە هەڵپەسێراوی دەمێنێتەوە. بەو پێیەی کە لە هەموو قوتابخانە یاساییەکاندا وەدیهێنانی دادپەروەری و پاراستنی کەرامەت و بەها مرۆییەکان یاسایە، ئەم بابەتانە نە تەنیا دژی مادەکانی یاسای بنەڕەتین بەڵکوو دژی بەها مرۆییەکان و مافەکانی مرۆڤیشن.

پێکهاتەی کۆمەڵایەتی

لە بەشی پێکهاتەی کۆمەڵایەتیدا وتەزاکانی فاکتەرە خێزانییەکان لە هاوسەرگیریی کاتی، هەڵاواردنە ڕەگەزێتییەکان کە دەبنە هۆی نایەکسانییە کۆمەڵایەتییەکان و ڕوانگەی گشتی بەرامبەر بە هاوسەرگیریی کاتی لە چوارچێوەی عورف و نۆرمە کۆمەڵایەتییەکان لێک دەدرێتەوە.

ڕوانگەی بنەماڵەیی

یەکێک لەو فاکتەرانەی کە نووسەری هان دا لە بارەی دیاردەی هاوسەرگیریی کاتی بکۆڵێتەوە، هەڵکشانی ڕێژەی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا بووە. ئامارێکی ورد لە بارەی ڕێژەی هاوسەرگیریی کاتی لەبەر دەستدا نییە؛ بەڵام هەڵکشانی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە لە چاوی

ڕخنەگرانەی پسپۆڕانی ئەم بوارە ناشاردرێتەوە. هەڵکشانی تەمەنی هاوسەرگیری لە ئێران لەو پرسانەیە کە لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا بەمیدیایی کراوە. یەکێک لە هۆکارەکانی هەڵکشانی ڕێژەی هاوسەرگیریی کاتی، چوونە سەرەوەی تەمەنی هاوسەرگیرییە. هەڵبەت بە هۆی ئەوەی هاوسەرگیریی کاتی بۆ کچان بە بێ ئیزنی باوک قەدەغەیە، ئەم بابەتە زیاتر پیاوان دەگرێتەوە. لە ڕاستیدا تاکەکان بە هۆی تێچووی قورسی هاوسەرگیری و ترس لە چوونە ناو پەیوەندی پابەندانە، وایان پێ باشە بە پەیوەندییەکی کورتخایەن و لە هەمان کاتدا شەرعی ڕازی بن. بوونی توێژەران لە مەیدانی کار پیشانی دا کە هاوسەرگیریی کاتی چی لە چوارچێوەی سیغەی گەورەساڵان و چی لە چوارچێوەی سیغەی مەحرەمێتیی بەر لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی منداڵان، لە چینە نەریتییەکانی کۆمەڵگادا باوترە و هۆگریی ئایینی لە بنەماڵە و زەختی سەپێنراو بۆ هاوسەرگیری ئەمە پشتراست دەکاتەوە. لە زۆربەی ئەو بنەماڵانەی کە بیر و باوەڕی نەریتی و تا ڕادەیەک دەمارگرژانەیان هەیە، سیغەی مەحرەمێتی و لە زۆربەی حاڵەتەکاندا مەتعە بوونی هەیە و پێداگری لە سەر گرینگیپێدانی دەکرێت. چوونکە بە باوەڕی ئەوان ئەم دیاردە پاڵپشتیی شەرعی و مۆڵەتی یاسایی هەیە و بە پێی بارودۆخی ئێستای کۆمەڵگا و بە هۆکاری عەقڵی و لۆژیکی ڕێگریکردن لەم دیاردە شیاو نییە. هەروەها ئەوەی کە هەندێ لە بنەماڵە خاوەن کوڕ و یان خاوەن منداڵی هاوسەربەجێهێشتوون، پێشوازی لە نیکاحی کاتی بۆ پەیوەندیی سێکسی دەکەن و لەم بوارەدا لە چاو دیکەی بنەماڵەکان (بەتایبەت ئەو بنەماڵانەی کە خاوەن منداڵی کچن) زیاتر نەرمی دەنوێنن. سەرەڕای ئەمە تەنانەت بنەماڵە ئایینپەروەرەکانیش وەک ئامرازی بەردەوامی چێژبردنی منداڵەکانیان کەمتر هۆگری سیغەن و زیاتر وەک ڕێکارێک بۆ دانانی سنوور و شەرعیبوونی لە پەیوەندیی سێکسیی منداڵەکانیان لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەر، ئەویش هەتا کاتی جێبەجێبوونی هاوسەرگیریی هەمیشەیی لێی دەڕوانن. هەڵبەت لەوانەیە منداڵانی ئەم بنەماڵانە دژی ئەم ڕێکارە بن. لە دیمانە ئەنجامدراوەکاندا هەندێ لە بەشداربووان لە مەودای

تەمەنیی 11 بۆ 18ساڵان سیغەی مەحرەمێتییان بەئەزموون کردبوو و مەودای تەمەنیان لەگەڵ هاوسەرەکانیان 3 بۆ 11 ساڵان بوو. دەتوانین بڵێین لە هەمو ئەم نموونانەدا بنەماڵەکەی هاوسەری کەسەکەیان دەستنیشان کردبوو و کەسەکە ناچار بووە ئەم پێشهاتە قبووڵ بکات.

"خانمێکی 22 ساڵە، هاوسەردار، دانیشتووی مەشهەد لە تەمەنی 12 ساڵاندا لە مێردەکەی مارە کراوە:
تۆ بڵێ مرۆڤ لەم تەمەنەدا چی لێ حاڵییە؟ ڕۆژێکیان لە قوتابخانە دەهاتمەوە وتیان دەبێ شوو بەم پیاوە بکەی. چیتر نەگەڕامەوە بۆ قوتابخانە. من دەڵێم کەمێک گەورە بی. کە منداڵ بی زمانی پیاوان درێژە. هەتا منداڵی چی وت دەبێ بە گوێی بکەیت."

لە ڕاستیدا بنەماڵەکان بۆ پەروەردەکردنی سێکسیی منداڵەکانیان تێدەکۆشن تێکەڵی پەیوەندیی سێکسیی شەرعی و نەریتییان بکەن بۆ ئەوەی دەرهاویشتەکانی حیزیەتیی منداڵانە داوێنگیریان نەبێت. قووڵایی دڵهەژێنیی ئەم پرسە ئەو کاتە دەردەکەوێ کە تێبگەین ئەم بنەماڵانە وەها ڕوانگەیەکیان بە منداڵەکانی خۆشیان گواستۆتەوە و منداڵەکانیش بە شێوەیەکی بێدەسەڵاتانە لە بارودۆخی خۆیان ڕازین و بە بێ بوونی زانیاریی پێویست ئەم هاوسەرگیرییانەیان لە خوێندنی لانیکەمی پێ باشترە. شێوازی ژیانی خێزانی و شێوازی پەروەردەکردنی کۆمەڵایەتیی منداڵان لە فاکتەرە بنەڕەتییەکانی قبووڵکردنی سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتییە. ئەو بنەماڵانەی کە پێشینەی بڕیاری مەحرەمێتی و نیکاحی کاتییان هەبووە ئەم هەڵسوکەوتەیان لە نەوەکانی دوایی خۆیاندا چەسپاندووە و نەوەی دواتریان ئەمە وەک هەڵسوکەوتێکی کۆمەڵایەتیی پەسەندکراو ئەنجام دەدەن.

پیاو، تەمەن 26 ساڵان، دانیشتووی تاران، خاوەن هاوسەرێکی هەمیشەیی و ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتیی لەڕادەبەدەر:
"باوکم دوو ژنی هەبوو. مامەکانیشم سمێڵیان دەبزوێت. بە گشتی لە نێو بنەماڵەدا ئەم [نەریت]ـە هەیە. وا نەبوو کە من یەکەم کەس بم. هەروەها براکەشم ژنێکی هەر لە سەر ئەم سیغە و بەزمانە تەڵاق دا. ئیتر لە هەموو شوێنێکدا باسی ناکەین، بەڵام خۆمان دەیزانین. شتێکت با پێ بڵێم بە گشتی ئێمەی پیاوان خۆمان دەزانین خەریکی چین. هەمووومان بە جۆرێک خەریکین."

مێرمندالّی 16 سالان، دانیشتووی تاران، لە میانەی سیغەی مەحرەمێتییە:
"بنەمالە خۆیان پێشنیاریان دا. خۆشم حەزم لێ بوو هاوسەرگیری بکەم. دواتر درێژە بە خوێندن دەدەم. بەلام حەزم لە کورەکەیە."

سەرەڕای ئەوەی هاوسەرگیریی کاتی لە یاسا و ئایینی فەرمیی ئێراندا قبووڵ کراوە، زۆرێک لە بنەماڵەکان وەک هەڵسوکەوتێکی قبووڵکراو لێی ناڕوانن و دژی دەوەستنەوە. دیمانەی هەندێ لە بەشداربووان زۆر بە باشی ئەم بابەتە ڕوون دەکاتەوە.

پیاو، 29 سالان، دانیشتووی تاران
خاوەن پێشینەی سیغەی کورتخایەنی لەرادەبەدەر. سەبارەت بە چۆنیەتی هەڵسوکەوتی بنەماڵەکەی پاش ئاگاداربوون لە هاوسەرگیریی کاتی دەڵێ:
"پاش ئەو ڕووداوە لە ماڵ وەدەرکەوتم. لێم بووران ~~هههههه~~ (پێدەکەنێت). ئیتر خراپە پیاو نەتوانێ خۆی کۆنترۆڵ بکات."

بەکۆمەڵایەتیبوون جۆرێک پرۆسەی کارلێکی دوولایەنەی کۆمەڵایەتییە کە لە نێوان ئەوەدا تاک، نۆرم، بەها و دیکەی توخمە کۆمەڵایەتی و کەلتووری و سیاسییەکانی ناو گرووپ یان ژینگەی دەوروبەری خۆی فێر دەبێ و بە دەروونی دەکا و لەگەڵ کەسایەتیی خۆیان یەکی دەخات (سەلیمی و داوەری، 1385: 144). بیرمەندانی کۆمەڵناسیی بنەماڵە، سەرەکیترین کاردای بنەماڵە لە پەروەردە و بەکۆمەڵایەتیکردنی منداڵان دەزانن و پێیان وایە یەکەم شوێنێک کە هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتی بۆ منداڵان بەدەروونی دەبێ، بنەماڵەیە. ئارێنت[1] بە خستنە ڕووی تیۆرییەک کە لە سەر بابەتی کۆمەڵگاگری لە ژێر ناوی کۆمەڵگاگریی کراوە و کۆمەڵگاگریی داخراو بە شێوەی تایبەت پێداگری لە سەر لایەنی کەلتووریی کۆمەڵگاگریی بنەماڵە دەکات. بە باوەڕی ئەو لەو کەلتوورانەی کە هەڵگری کۆمەڵگاگریی کراوەن، سەربەخۆیی، تاکخوازی و خۆدەربڕی پەرە دەستێنێ، لە حاڵێکدا لەو کەلتوورانەی کە هەڵگری کۆمەڵگاگریی داخراون، گوێڕایەڵی و هاوئاهەنگی دەبنە بەها سەرترەکان (Arendt, 1995).

1. Arendt

هەروەها لە ڕوانگەی تیۆریی فێربوونی کۆمەڵایەتییەوە بە شـــێوەی هەرەزۆر دیاردە کۆمەڵایەتییەکان دەرەنجامی ئەو ئەزموونانەن کە بە بینینی هەڵسوکەوتی دیتران و دەرهاویشـــتەکانی بیچم دەگرن. توانای مرۆڤ بۆ فێربوون لە ڕێگەی بینین ئەو هێزەی پێ دەبەخشـــێ کە ســـەرچشـــنە گشتییەکانی هەڵسوکەوت وەدەست بێنێت. پرۆسەی سەرچەشن و مۆدێلســـازی لە چەقی ئەم تیۆرییەدان کە تێیدا تاک بە بینینی چی بە هەڵکەوت و چی وشیارانە فێری هەڵسوکەوتی مەعریفی و کۆمەڵایەتیی دیتران دەبێت. جیا لەوە پرۆســـەی فێربوون لە بینەر بە پاداشـــت و ســـزا بەهێزتر دەبێت. کەواتە تاکەکان ڕێژەیەکی زۆری زانســـت، توانـا، بـەهـا و ... بـە بینینی هەڵســـوکەوت، ئاکار و گوتاری دایک و باوک، هاوڕێیان، مامۆســـتایان و دیکەی ســـەرچەشـــنەکان و هەروەها بە بینینی دەرهاویشتەی هەڵسوکەوتەکانی ئەوان فێر دەبن. بنەماڵە وەک ناوبژیوانێک لە بەکۆمەڵایەتیبوونی منداڵ و هاوئاهەنگیی قووڵی ئەو منداڵە لەگەڵ نۆرمە کۆمەڵایەتییەکان گرینگییەکی تایبەتی هەیە (وسووقی و نیک خەلق، 1374: 173).

بە گوێرەی تیۆریی بەکۆمەڵایەتیبوونی ئـارێنـت لـەو بنەماڵانەی کە کۆمەڵگاگریی داخراویان هەیە، دەتوانین سیغەی مەحرەمێتی وەک جۆرێک گوێڕایەڵی و هاوئاهەنگیی منداڵان لەگەڵ دایک و باوک شـــی بکەینەوە. بەو پێیەی کە لەم چینە نەریتخوازەدا ســـەربەخۆیی و تاکایەتیی منداڵان کەمترە، ڕازیکردنی منداڵان بۆ هاوســـەرگیریی کاتی بە ئاوڕدانەوە لە تیۆریی بەکۆمەڵایەتیبوونی ئارێنت شـــیاوی ڕوونکردنەوەیە. هەروەها لەو بنەماڵانەی کە هاوســـەرگیریی کاتی باوە، دیکەی ئەندامانی بنەماڵە و نەوەی دوایی ئەم هەڵسوکەوتە بە دەروونی و مۆدێلســـازی دەکەن. بەڵام لەو بنەماڵانەی کە مەتعە یان هاوســەرگیریی کاتی باو نییە، ئەم چەشــنە هاوســەرگیرییانە بۆ منداڵان و نەوەکانی دواتر دەبێتە جۆرێ تابۆ و ئەگەر ئەندامێکی ئەم بنەماڵانە ڕوو بکاتە هاوســـەرگیریی کاتی، تووشـــی دژایەتیی بنەماڵە و ســـزاگەلێکی وەکوو تارێنران لە لایەن کەس و کار دەبن.

عورف

سوودمەندبوونی مەتعە لە پاڵپشتیی ئایینی (شەرعی) و یاسایی، تایبەتمەندیی سەرەکی و یەکەمی و لە هەمانکاتدا خاڵی تایبەتی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییەیە. هەر بۆیە مەتعە لە ڕوانگەی یاساییەوە کارێکی ڕێگەپێدراو و لە ڕوانگەی شەرعەوە شێوازێکی بەفەرمی ناسراو و پاڵپشتیلێکراوە. وێڕای ئەوەی کە نیکاحی کاتی بە هۆی شوناسە جەوهەرییەکەی خۆی لە سەر بنەمای کاتیبوون و نەسەپاندنی مەرج و تەدارەکاتی لەڕادەبەدەر بە سەر هاوسەرەکانە و لە چاو هاوسەرگیریی هەمیشەیی، ئاسانکاری زیاترە. کەواتە بە ئاوڕدانەوە لە پێویستییە کۆمەڵایەتییەکان و خواستە تاکایەتییە ڕوو لە هەڵکشانەکانی تاکەکان، مەتعە بە گریمانەی پێناسە و ڕوونکردنەوەی سەردەمیانەی دەتوانین وەک ئاراستەیەکی کاریگەر سەیری بکەین. بە ئاوڕدانەوە لە ڕەواداری و ئاسانکاریی هاوسەرگیریی کاتی و هەلومەرجە تایبەتە کۆمەڵایەتییەکان، ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە زیاتر لە لایەن کۆمەڵگای ڕوو لە تێپەڕینی ئێران سەرنجی پێ دەدرێت.

پیاوی تەمەنی 28 ساڵان، دانیشتووی تاران، خاوەن ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتی:

"ئەم ئەزموونی دووهەمە کە پێکەوە دەژین، ئەزموونێکی زۆر باش بوو. هەم باش و هەم سەیر و سەمەر. هەتا پێشتر قەت بۆم دەرک نەدەکرا باوکم چی دەکا، چەندە خۆی بۆ ماڵ و منداڵی ماندوو دەکات. ئەو ماوەی کە چوومە ماڵی خۆم، چوومە ژێر باری قورسی بەرپرسایەتیی کرێماڵ و پێداویستیی ماڵ و پارەی ئاو و کارەبا و غاز. ئەو کەسەی کە لەگەڵم دەژی هەندێجار هەندێ پێویستی هەیە، شتێکی بە دڵ دەبێ، جلێکی پێ جوان دەبێت. ئەوە ئەزموونێکی باش بوو. لە دەرەوە زۆر ئاسانە، ئیش دەکەی و پارە وەدەست دێنی و کۆتایی پێ دێت. بەڵام زۆر جیاوازی هەیە. ئەزموونێکی وەکوو هاوسەرگیری و پێکهێنانی بنەماڵە و ناوێک. وەکوو شتێکی چۆن بۆتان ڕوون بکەمەوە، شتێک دادێنن وەکوو مرۆڤ، ئەمە بۆ من هاوشێوەسازیی ژیانێکی ڕاستەقینە بوو."

لە ڕوانگەی توێژەر، بە ئاوڕدانەوە لە هەلومەرجی تایبەتی ئابووری و کۆمەڵایەتی لەم قۆناغە زەمەنییەدا (دەیەی 90ی هەتاوی) کۆمەڵگای ڕوو لە تێپەڕینی ئێرانی زیاتر پێشوازی لە هاوسەرگیریی کاتی کردووە. گۆڕانکارییەکانی هاوسەرگیری و بنەماڵە وەک خۆگونجاندنی سیستماتیک یان گۆڕان لە

هەلومەرجی سیستەمی کۆمەڵایەتیی پەراوێزی یان خۆگونجاندن لەگەڵ بارودۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتیی گۆڕدراو ڕەچاو دەکرێت. لە پرۆسەی مۆدێرنیزاسیۆندا لە فاکتەرە هاوپەیوەستە کۆمەڵایەتییەکاندا دابڕان، لێکپسان و لاوازی ڕوو دەدا و تاکەکان بە شێوەی ئەتۆمی لێکجیا دەبینرێن کە هەڵوەدای هەرچی زیاترکردنی قازانج و بەرژەوەندییە تاکایەتی و تایبەتییەکانی خۆیانن؛ واتە کەڵکەڵە تاکایەتییەکان بە سەر بەرژەوەندییە گشتی و ئێتنیکییەکاندا زاڵ دەبێ و زەینییەتی کەسەکان بەرەو سکۆلاریتە، مادەخوازی، تاکخوازی و گۆشەگیری دەڕوا و بنەماڵەتەوەری دەبێتە تاکتەوەری. هاوکات لەگەڵ ئەم گۆڕانکارییانە، لە سەرچەشنەکانی هاوسەرگیری و بنەماڵە جۆرێک خۆگونجاندن لەگەڵ هەلومەرجی نوێ ڕوو دەدات. هەر بۆیە گۆڕانکارییەکانی ناوەندەکانی هاوسەرگیری و بنەماڵە، هێما و سیمبۆلگەلێکن کە وەک گۆڕانکاریی کۆمەڵایەتی بە هەژمار دێن؛ چوونکە گۆڕانکارییە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگا پەیوەست بە کەمکردنەوەی باڵادەستیی نەریتی و ئایینی، پەرەدان و بڵاوکردنەوەی ئەخلاقی عەقڵانییەت و تاکخوازی، پەروەردەی گشتی بۆ هەر دوو ڕەگەزەکە، هەڵکشانی یەکسانیی ڕەگەزێتی، هەڵکشانی زیندوومانەوەی منداڵان و پەرەدان و بانگەشە بۆ کەلتووری بەکارهێنانخوازییە (نازوک تەبار و هاوکاران، 1394). مەک دۆناڵدیش لە چوارچێوەی تیۆریی نوێسازیی دووبارە وەبیرهێنانەوەی خۆی ڕوونی دەکاتەوە ئەگەرچی پرۆسەی نوێسازی، ئازادی و سەربەخۆیی زێدەتر بۆ تاکەکان بە دیاری هێناوە؛ بەڵام ئەوانی ڕووبەڕووی بێمتمانەییەکی زێدەتر بەرامبەر بە داهاتوو کردووە. کەواتە هەتا ئەو کاتەی کە تاکەکان پیشەیی هەمیشەیی و نەگۆڕ و توانای لە ئەستۆگرتنی بەرپرسایەتیی بنەماڵەیان نەبێ هاوسەرگیری ناکەن و بنەماڵە پێک ناهێنن (MacDonald, 2006).

کەواتە بە پێی تیۆریی مۆدێرنیزاسیۆن لە ئێرانی ڕوو لە تێپەڕینی نیمچەمۆدێرن، بارودۆخی بەپیشەسازیبوون ڕووی لە بیچمگرتنە، ڕێژەی شارنشینی هەڵکشاوە و پەروەردەی گشتی بە شێوەی یەکسان بۆ ژنان و پیاوان دابین کراوە و بە

دوایدا تاکخوازی و سەربەخۆییخوازی و خۆشبژێوی تایبەت و بەرژەوەندیی تاکەکەسی وەک بەها بنەڕەتییەکان خراوەتە ڕوو. لە ڕوونکردنەوەی هاوسەرگیریی کاتی بە پێی تیۆریی نوێسازی دەتوانین بڵێین هاوسەرگیریی کاتی لە چاو هاوسەرگیریی هەمیشەیی، ئازادی و سەربەخۆیی و بەرژەوەندیی تاکایەتیی زیاتری بۆ تاکەکان دابین دەکات. هەروەها گیدنز باس لەو گۆڕانکارییانە دەکا کە لە بواری سەرچەشنی پەیوەندییە سێکسییەکان لە دوادەیەکانی سەدەی بیستەم بیچمی گرتووە. بە پێی ئەم بیچمگرتنەی سەدەی بیستەم، سەرچەشنێکی نوێ لە پەیوەندیی نێوان ژن و پیاو بەدی هات بە ناوی "عەشقی مەلەوەر" کە تێیدا پەیوەندییە سێکسییەکان دۆستانە و کورتخایەن و ئازادانەن. تایبەتمەندیی کورتخایەنی و ئازادبوون لە هاوسەرگیریی کاتیشدا بەدی دەکرێت. لە هاوسەرگیریی کاتی پەیوەندی کورتخایەن و تیژتێپەڕە و زۆر بە ئاسانی کۆتاییان پێ دێ و کەسەکە دەتوانێ بە بێ هیچ چەشنە بەرپرسایەتییەکی یاسایی و تەنانەت شەرعی پەیوەندییەکی دیکە ساز بکات. بەڵام هاوسەرگیریی کاتی لە چاوی کۆمەڵگا دەشاردرێتەوە و سەرەڕای ئەوەی لە عورفدا شەرعێتیی یاسایی و ئایینی هەیە، پێگەیەکی باشی نییە. زۆربەی ئەو کەسانەی کە پێشینەی هاوسەرگیریی کاتییان هەیە یان ئێستا لە هاوسەرگیریی کاتیدان، ئەم پەیوەندییە بە شاراوەیی دەهێڵنەوە و ئەگەر ئاشکرا بێ لە لایەن کەس و کار و هاوڕێ و بنەماڵەوە لێپێچینەوەیان لەگەڵ دەکرێ و لە سۆنگەی کۆمەڵایەتیشەوە ناو و ناتۆرەیان لێ دەنرێت. ئەم لێنانی ناو و ناتۆرە کۆمەڵایەتییە لە لایەن کۆمەڵگاوە پەیوەندییەکی بەهێزی لەگەڵ کەمبوونەوەی تەندروستیی دەروونی و تەندروستیی کۆمەڵایەتیی ئەم کەسانە هەیە. دیمانە لەگەڵ بەشداربووان پیشانی دا ئەو کەسانەی کە پەیوەندییە سێکسییەکەیان ئاشکرا بووە تووشی هەندێ سزای وەکوو دەرکران لە ماڵ لە لایەن بنەماڵەوە بوون.

پیاو، 29 ساڵان، دانیشتووی تاران، خاوەن پێشینەی سیغەی کورتخایەنی پەیتا پەیتا. سەبارەت بە هەڵسووکەوتی بنەماڵەکەی پاش ئاگادار بوون لە هاوسەرگیریی کاتی دەڵێ:
"ئیتر پاش ئەوەی زانیان، باوکم لە ماڵەوە دەریکردم. ئێستا

لێرەم. بە گشتی باش نییە. بەڵام لە ئێستادا باشە کە بچی بژیت. ئێستا لەم سووپەرمارکێتە بژێویی ژیانم دابین دەکەم. باشە."

بە واتایەکی دیکە، پێگەی نزمی هاوسەرگیریی کاتی لە ڕوانگەی عورفی، ئەخلاقی، کەلتووری و کۆمەڵایەتیی بنەماڵەکان، لە پاڵ نەبوونی پێکهاتە و میکانیزمە پێویستە پەروەردەیی، پەیوەندی، کۆمەڵایەتی و کەلتوورییەکان بۆ هێنانەدی نیکاحی کاتی و هەروەها دڵنیگەرانی و دڵەڕاوکێی بنەماڵەکان و بەتایبەت کچان لە کاردانەوە ئەگەرییەکان و دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی دەبێتە هۆی ڕوانگەی نەرێنی، نائاسایی و نائەخلاقیی بەرامبەر بەم دیاردە. گوتاری گشتیی کۆمەڵگا لە سەر ئەنجامدانی هاوسەرگیریی هەمیشەیی کوڕان و کچانە و ماکی بابەتی مەتعە بە نائاسایی و لە سۆنگەی ئەخلاقییەوە بە نانۆرم لێی دەڕوانن. هەروەها ئەوەی کاردای زۆرێک لە پیاوان لە بەکارهێنانی مەتعە وەک ئامرازی چێژبردن و هەوەسبازیی لە ڕادەبەدەر، ژنان و کچانی مەتعەکراو دەکا بە ئامرازێک بۆ خواستە سێکسییەکان و پەرە بە ڕەشبینیی بەرامبەر بەم چەشنە هاوسەرگیرییە داوە. جیا لەوە، کوڕان (پیاوان) و بنەماڵە خاوەن کوڕەکان لە سۆنگەی عورفی و ئەخلاقی لە بنەڕەتەوە پێیان خۆشە هاوسەر یان بووکەکەیان، کچێکی پاکیزە و سەڵت بێ و لە کردەوەدا کەمتر خوازیاری هەڵبژاردنی ئەو ژنانەن کە پێشتر هاوسەری هەمیشەیی یان کاتیی پیاوێکی دیکە بوون و پاکیزە نین. لە دیمانەکردن لەگەڵ کارناسانی یاسایی ڕوون بۆوە کە زۆرێک لە ژنانی مەتعەکراو بە هۆی ڕوانگەی نەرێنیی کۆمەڵگا و ترس لە ناو و ناتۆرەی کۆمەڵایەتیی سیغەیی، سەبارەت بە زۆرێک لەو کێشانەی کە لە کاتی نیکاحی کاتیدا بۆ ژن ڕوو دەدا بێدەنگی هەڵدەبژێرن و ناڕەزایەتی نانوێنن:

ئەم ناوناتۆرە کۆمەڵایەتییە لەگەڵ جۆرێک بێڕەوشتیی سێکسی لە ڕوانگەی عورفیی کۆمەڵگاوە یەکپۆشە. دیمانەکان پیشان دەدا کە سیغە وەک فاکتەرێک بۆ گەندەڵی و تەشەنەسەندنی داوێنپیسی لە کۆمەڵگا سەیر دەکرێت.

پیاو، تەمەن 52 ساڵان، دانیشتووی تاران، هاوسەرەکەی

مردووە، شوێنی دیمانە: دووکانی کەسەکە خۆی:
"جگە لەوەی کە لە کۆمەڵگادا تەشەنە بە گەندەڵی دەدا، هیچی دیکە نییە. ئەمە بووە هۆی ئەوەی کە گەندەڵی لە کۆمەڵگادا زیاتر بێ و بگەینە ئەم ڕۆژە. تا بڵێی عەیبی زۆرە. تەنیا قسە لە سەر سیغە لە کۆمەڵگادا نییە. ئێستا کەس باس لە سیغە ناکا و هەموو بە لێکتێگەیشتنەوە پێکەوە دەژین. ئیتر نایەنە لای مەلا، هیچ پێویست بە مەلا ناکات. واتە ئازادانە لای یەکتر دەژین و ناوی دەنێن چی؟ هاوسەرگیریی سپی! دەڵێن ئەمە باشترە. چاکترە."

عورف و ڕوانگەی گشتیی وەک ناوناتۆرەیەکی کۆمەڵایەتی لە مەتعە دەڕوانێ و ئەو کەسانەی کە ئەو کارە ئەنجام دەدەن وەک لادەر لە ڕێگا سەیر دەکات. کەواتە بۆ ڕێگری لە ناوناتۆرەی لادەری ئەخلاقی و گومڕایی، تاکەکان سیغە دەشارنەوە. بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم ڕەهەندی هاوسەرگیریی کاتییە دەتوانین تیۆریی شانۆیی ئێرڤین گافمەن[1] بقۆزینەوە. تیۆریی شانۆیی گافمەن لە ڕاستیدا شرۆڤەی خوازەییانەی کارلێکی بەرامبەرانەی مرۆڤەکان لە شانۆی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانە. بە بۆچوونی ئەو مرۆڤەکان وەکوو ئەکتەرانی شانۆ لە سەر شانۆی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان وەها نواندن دەکەن کە گونجاوترین کاریگەری لە سەر بەردەنگ یان تەماشاوانەکانیان دابنێن. هەر تاکێک لە کۆمەڵگا یان خەریکی ڕاپەڕاندنی دەوری کۆمەڵایەتیی خۆیەتی یان تەماشاوانی دەوری دیترانە کە لە هەر دوو حاڵەتەکەدا بە شێوەی چالاک و کاریگەر ئیش دەکا و لە بیچمدان بە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بەشدارییەکی وشیارانەی هەیە (سەلاسی، 1376). گافمەن لە ڕوونکردنەوەی چەمکی بەڕێوەبەریی کاریگەرانە[2] دەڵێ تاک تێدەکۆشێ "خۆی" دەربخا بۆ ئەوە دیتران قبووڵی بکەن. ئەم خۆدەرخستنە لە سەر شانۆیە و ئاشکراکردن لە پشت دیمەنەکەدایە. تاک هەمیشە تێدەکۆشێ ئەم پشتدیمەنە لە کەس ئاشکرا نەبێت. "پشت شانۆ" پڕ لەو پیسی و ناپاکی و گەندەڵییانەیە کە نابێ لە "سەرشانۆ" ببینرێن. بە گوێرەی ئەم تیۆرییە هاوسەرگیریی کاتی پشتشانۆی کەسانێکە کە ئەم کارە دەکەن. ئەوان دەیانهەوێ هاوسەرگیریی کاتییەکەیان لە

1. Dramaturgical Theory of Goffman
2. impression management

پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و کارلێکە ڕۆژەڤەکانیان بشارنەوە.

نایەکسانیی کۆمەڵایەتی و هەڵاواردنی ڕەگەزێتی

زانای ئایینیی ژن 1. لە حەرەمی ئیمام ڕەزا:
"لە ڕووی شەرعییەوە کێشەی نییە و شەرعییە؛ بەڵام هەندێ کێشە دروست دەبێت. دەبێ ماوەکەی زۆر کورت ڕەچاو بکەی و هەر مانگێ بە جارێک لە قەڵەم بدەیت. مانگانە هەم ماوە و هەم بڕەمارەیی دیاری بکرێت ...
بڕوانە زۆر کەس وەکوو تۆ هاتوون و قۆناغەکانیان بڕیوە و کەوتوونەتە ناو هەڵدێری هاوسەرگیریی کاتی و کێشەکانیان زیاتر بووە. دەبێ چاوکراوانە ئەم کارە بکرێ بۆ ئەوەی تووشی گیر و گرفت نەبیت. بۆ وێنە کچەکە دەڵێ من لە ماوەی 3 یان چوار مانگ دوو جار هاوسەرگیریی کاتیم کردووە و هەر دووکیان پاش دوو جار هاوجێیی ڕۆشتوون. نابێ بکەویتە ناو هەڵدێری ئەم چەشنە هاوسەرگیریانەوە، تۆ گەنجی دەتوانی هاوسەرگیری بکەیت. وریا بە."

زانای ئایینیی ژن 2. لە حەرەمی ئیمام ڕەزا:
"زۆر کەس لە بارەی باشی و خراپییەکەی دەپرسن. ئەوەی ڕاستی بێ من لەبارەی ماوەکەی بە هەمووان یەک پێشنیارم نییە. بۆ یەکێک 2 مانگ باشە، یەکێکی دیکە 2 ساڵ باشە. بە پێی بارودۆخە. بەڵام بەڵێ زۆر کەس دێن؛ تەنانەت دێن بۆ ئەوەی یەکێکیان پێ بناسێنین.
شوێنێکی تایبەتمان بۆ ئەم کارانە نییە. ئەگەریش هەبێ ئێمە نایناسین. لە حەرەمی ئیمام ڕەزادا شوێنێکی وا نییە. زۆر کەس دێن دەڵێن کوێتان پێ شک دێ؛ بەڵام حەرەمی ئیمام ڕەزا شوێنی ئەم کارانە نییە."

ئەم هاودڵیی ژنانە و تێگەیشتن لە هەڵاواردنی دژ بە ژنان وای کردووە کە زانایانی ژن پێشنیاری ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە بە هاوڕەگەزەکانی خۆیان نەدەن و تەنانەت کچانی گەنج لەم کارە دەپرینگێننەوە. وەک ئاماژەی پێکرا، یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانی بیچمگرتنی هاوسەرگیریی کاتی بەتایبەت لە ژناندا، خواستی مادی و هەژاریی ئابووریی بەربڵاوە. ئەم پێداویستییە مادی و هەژارییە ئابوورییە دەتوانین بە پێی کەلێنی ئابووریی ڕەگەزێتی ڕوون بکەینەوە. بە پێی ئەم کەلێنە ژنان لە چاو پیاوان دەورێکی کاڵتریان لە چالاکییە ئابوورییەکانی وڵاتدا هەیە. بارودۆخی پێوەرە ڕەگەزێتییەکانی ڕاپۆرتی نێودەوڵەتی لە ساڵی 2017ی زایینی پیشان دەدا کە وڵاتی ئێران لە کەرتی ئابووری لە ڕووی کەلێنی ڕەگەزێتی لە

ناو کۆی 144 وڵات لە پلەی 140ی دنیایە. کەلێن و هەڵاواردنە ڕەگەزێتییەکان لە ڕەهەندی ئابووریدا هەر سێ چەمکی مەودای بەشداری (جیاوازیی لە ڕێژەی بەشداریی هێزی کاری ژنان بە بەراورد لەگەڵ پیاو)، مەودای حەقدەست (ڕێژەی بەراوردی داهاتی وەدەستهاتووی ژنان لە چاو پیاوان) و مەودای پێشکەوتنی ژنان و پیاوان (ڕێژەی ژنان بە بەراورد لەگەڵ پیاوان لە هەر دوو گرووپی پیشەیی یاسادانەران، بەرپرسانی باڵا و بەڕێوەبەران و کارمەندانی پرۆفیشناڵ و تەکنیکی) لە خۆ دەگرێت.

خشتەی پێوەرەکانی بەشداریی ئابووری

پێوەر	پلە	خاڵ	مامناوەند	ژنان	پیاوان
بەشداریی ئابووری	140	0.357	0.586	-	-
بەشداریی لە بازاڕی کار	142	0.224	0.665	17	76
حەقدەستی یەکسان	101	0.579	0.622	-	-
داهات	141	0.168	0.502	4963	29468
پێگەی بەڕێوەبەری و بەرپرسانی باڵا	100	0.223	0.358	18	82
پیشە پسپۆڕی و تەکنیکییەکان	111	0.514	0.862	34	66

لێکدانەوەی بارودۆخی پێوەرەکانی ئێران لە ڕاپۆرتی ساڵی 2017 پیشان دەدا لە کۆی ئەو وڵاتانەی کە لە بواری ئابووریدا کەلێنی بەربڵاوی ڕەگەزێتییان هەیە ئێران لە پێوەری گشتیی بەشداریی ئابووریی ژنان خاوەن پلەی 140 و لە ژێرپێوەرگەلێکی وەکوو بەشداریی لە بازاڕی کار خاوەن پلەی 143 و لە وەدەستهێنانی پۆستە بەڕێوەبەرییەکان پلەی 103 و لە وەدەستهێنانی پیشە پسپۆڕییەکان پلەی 112ی هەیە. ئەم پلە بە پێی ڕێژەی یەکجار زۆری ژنانی خوێندەوار، شیاوی تێڕامان و لێکدانەوەیە. لێکدانەوەیەکی دیکەی پێوەرە ئابوورییەکان لەم بەشەدا پیشان دەدا کە ڕێژەی بێکاریی ژنان 19.4 و بێکاریی پیاوان 9.3 لە سەدە. بە واتایەکی دیکە لە بارودۆخی نالەباری ئابووری و مەندیی کۆمەڵگای هاوچەرخی ئێرانی (دەیەی 90ی هەتاوی)، ڕێژەی بێکاریی ژنان نزیکەی دوو و نیو قاتی پیاوانە.

کارلێکی ستراتیژی

هەڵسوکەوت یان کارلێک، چاودێر بە سەر تاکتیکە بنەڕەتییەکان و شێوازی کاری ئاسایی یان ڕۆژانە و چۆنیەتی بەڕێوەبردنی بارودۆخ لە لایەن تاکەکانەوە بۆ بەرەنگاربوونەوەی کێشەکان بە کار دەبرێت. ئەم تاکتیکانە ئەو هەڵسوکەوت و کارلێکانەن کە خەڵک ئەنجامی دەدەن (ئێستراوس و کووربین، 1390: 152). لەم لێکۆڵینەوەدا ئەم هەڵسوکەوتانەی کە لە هاوسەرگیریی کاتیدا دیاریکراو و بنەمایین پێیان دەوترێ کارلێکی ستراتیژی.

مەتعە پەیوەندییەکی کاتی بە کۆتاییەکی دیاریکراوەوە

ناتوانین بڵێین هاوسەرگیریی کاتی، شێوازی هەڵبژاردنی هەمیشەیی تاکە، بەڵکوو هەندێ لە تاکەکان بە شێوەی کاتی یان وەک پەیوەندییەکی هاوتەریب و هاوکات لەگەڵ پەیوەندییەکانی دیکە هاوسەرگیریی کاتی هەڵدەبژێرن. پەیوەندییە هاوتەریبەکان و قەیرانی جیاوازی لە درێژایی ژیاندا بەتایبەت لە تافی پیریدا دەبێتە هۆی هۆگربوون بە هاوسەرگیریی کاتی. جیا لەوەش هەندێ لە بەشداربووان بێهێزی یان بێخواستیی هاوسەر بۆ هاوباخەڵیکردنیان دەگەڕاندەوە بۆ نەخۆشی جەستەیی، لەزکوێستان، کەمبوونەوەی خواستی سێکسی و ... ی هاوسەرەکانیان دەزانی.

ژن، 24سالان، خاوەن ئەزموونی هاوسەرگیری کاتی: "ناتوانم خەلک سەبارەت بەم بابەتە ئاگادار بکەمەوە. من دەترسم. من ئێستا سالێکە تەلاقم وەرگرتووە. ئەگەری ئەوەی کە تووشی مەترسی بێم و ڕاڕاییبوون و زۆر شتی دیکە کە بەرەو خۆیانم پەلکێش دەکەن. سەرەڕای ئەوەی پیاو کەمە؛ بەلام بوونیان هەتا ئەو کاتەی کەسێکی شیاو دەدۆزمەوە و هاوسەرگیری لەگەل بکەم، هەتا ئەو کات باشە. ئەگەر کچ بام بێگومان توخنی پەیوەندیی سێکسیی کاتی نەدەکەوتم."

وەک دیمانەکان پیشان دەدەن هاوسەرگیریی کاتی بە هۆی تایبەتمەندیی کاتیی خۆی و سنووردارکردنی دابینکردنی پێداویستییەکان بە کاتی دیاریکراو لە کاتی مارەکردندا دەبێتە هۆی بیچمگرتنی ئەم چەشنە کارلێکە سێکسی، سۆزدار و ئابوورییانە. ژنان بە هۆی ئەزموونی پێشوو و ناسەرکەوتووی هاوسەرگیریی ڕابردوویانەوە و ترس لە داهاتووی ناڕوون و

بێسنووری هاوسەرگیریی هەمیشەیی، هاوسەرگیریی کاتییان پێ باشترە. پیاوانیش بە هۆکاری جۆراوجۆری وەکوو قەیرانەکانی تافی پیری، تەڵاقی سۆزداری لە بنەماڵە، تێرنەبوونی سێکسی، ئاستەنگەکانی بەر دەم هاوسەرگیریی هەمیشەیی و پرۆسەی درێژخایەنی تەڵاق لە دادگاکانی بنەماڵە، پەیوەندیی سێکسیی کاتی بە باشتر دەزانن و زیاتر هۆگری هەڵسوکەوتی سنووردار و کاتیی سێکسی، سۆزداری و ئابوورین تا پەیوەندیی سێکسیی درێژخایەن و هەمیشەیی کە داهاتووشی ناڕوونە.

پەیوەندیی نایەکسانی سێکسی، ئابووری و سۆزداری

بە گوێرەی ئەوەی لە مەیدانی کار وەدەست هات، هەڵواردن و کلیشە سێکسییەکان لە هاوسەرگیریی کاتیدا چالاکانە ئیش دەکەن. لە نموونە خوێندراوەکاندا بە پێی وتەی کەسەکان، شایەتی پاڵپشتیی ئابووریی پیاوان لە ژنان و ملکەجیی ژنانین. لە پاڵ ئەمانە، ژنانی کەمتەمەن و جوان بە سەر مێردە پیرەکانیاندا باڵادەستن. هەر دوو نموونەی ئەم چەشنە پەیوەندییانە جۆرێک بەرهەمهێنانەوەی کلیشە سێکسییەکانە کە ژنان بە هەبوونی ستراتیژە سێکسییەکان و پیاوانیش بە سودمەندبوون لە ستراتیژە ئابوورییەکان دەسەڵاتی خۆیان بە سەر یەکتردا دەسەپێنن. بەم شێوە پەیوەندییەکی نایەکسانانە بیچم دەگرێ ئەگەرچی یەکێک لە لایەنەکان زیاتر هەست بە بێدەسەڵاتی دەکا، قازانجەکانی ئەم پەیوەندییە بە کار دەبا و بە ئاگاداربوون لەوەی کە یەکێک لە لایەنەکان کێشی تەرازووەکەی زیاتر لە حاڵەتی ئاسایی خۆی بەرەو لای خۆی ڕاکێشاوە درێژە بە پەیوەندی دەدات. بە شێوەی گشتی دەتوانین بڵێین هاوسەرگیریی کاتی، سیستەمی پاداشتی خێرایە. لە ڕاستیدا ڕێک لەو کاتەدا کە تاک هەڵوەدای وەرگرتنی پاداشتە، هاوسەرگیریی کاتی خواستی کەسەکە تێر دەکا و پاداشتی پێدەدا؛ لە حاڵێکدا هاوسەرگیریی کاتی ئەم تێرکردن و پاداشتە وەدوا دەخات.

پەیوەندیی نایەکسان لە سیغەی مەحرەمێتی لە ژێر تەمەنی 18 ساڵاندا ڕوو دەدات. ئەم پرسە ئەو کاتە دەگاتە ئەوپەڕی خۆی کە مەودای تەمەنی ئەو دوو کەسە چەندین ساڵ بێ و

تەنانەت بە 10 ساڵ بگات. بێگومان لەم حاڵەتەدا پیاو بە پێی دابونەریتێکی کۆن بە نیازە ئەو هاوسەرە پەروەردە بکا و هەوڵ دەدا هەموو کاروبارەکانی ژیانی ئەو بخاتە ژێر ڕکێفی خۆی. ئەم حاڵەتە زیاتر لەو ژنانەدا زەق دەبێتەوە کە لەگەڵ پیاو خزمایەتییان هەیە. لە زۆربەی حاڵەتەکاندا کچانی خوار تەمەن 18 ساڵان بە هۆی بێدەسەڵاتی لە بەڕێوەبردنی پەیوەندییەکانی خۆیان لە لایەن هاوسەر و خەسوویانەوە ئازاریان پێ دەگات.

سەرەڕای ئەوەی کە پەیوەندیی نایەکسان لە هەندێ کەسدا بەدی دەکرێ ناتوانین نایەکسانی بکەین بە پێناسەیەکی گشتی بۆ بارودۆخی هەموو نموونە ڕووماڵکراوەکان. بە ڕوانینێکی قووڵتر بۆ میکانیزمەکانی ئەم چەشنە پەیوەندییە تێدەگەین بە پێچەوانەی ئەوەی کەسەکان خۆیان ئاماژەیان پێکرد، دەبێ شتێکی زیاتر لە پەیوەندیی یەکلایەنە درێژەپێدەری ئەم پەیوەندییە بێت. لە ڕاستیدا یان ئەوەی لەم پەیوەندییەدا ڕوو دەدا دوولایەنەیە یان کارامەیی سەرچەشنی پەیوەندیی سێکسی وای کردووە کە لە کۆمەڵگادا پەرە بگرێت. یەکێک لە سەرچەشنە درێژەپێدەرەکانی هاوسەرگیریی کاتی، سوودمەندبوونی دوولایەنەی لایەنەکانی پەیوەندیی سێکسییە. لەم توێژینەوەدا زۆرینەیەکمان بەدی کرد کە لەوەی کە لە پەیوەندیدا ڕوو دەدا ڕەزامەندیی دوولایەنەیان هەبوو. بە واتایەکی دیکە یان ئەوەی لە پەیوەندیدا ڕوو دەدا سوودێکی دوولایەنەی هەیە یان پەیوەندی بە جۆرێکە کە لە سەر تەوەری ڕەزامەندیی هەر دوو بنەماڵەی لایەنەکەیە. لایەنەکان بە پێی گرێبەستێکی پێشتر دیاریکراو و هەندێجار لاوەکی پەیوەندیی سێکسی ساز دەکەن کە دەتوانین وەک مامەڵەیەک لێی بڕوانین. شیکاریی بارودۆخ و شرۆڤەی هەندێ لە دیمانەکان ئەم ڕاستییە دەردەخا کە هەر دوو لایەنی پەیوەندی لە پرۆسەیەکی دانوستانیدا بە پێدانی هەندێ خاڵە(ئیمتیاز) پێویستییەکانی خۆیان دابین دەکەن. ئەم بارودۆخە بەکاڵابوونی پەیوەندی شی دەکرێتەوە. ژن بە دەرخستنی جوانی و دڵڕفێنییە سێکسییەکانی بە ئامانجە ئابوورییەکانی دەگا و پیاو بە هۆی دەسەڵاتە ئابوورییەکەی لەگەڵ ژنەکەی کە لە خۆی گەنجترە پەیوەندیی سێکسی ساز

دەکا بۆ ئەوەی چێژی لێ ببینێ و لە سوودەکانی سێکسکردن لەگەڵ ژنێکی گەنجتر سوودمەند بێت. ئەم هەستی چێژبردنە بۆ پیاو لەگەڵ جۆرێک دەسەڵاتە. ئەم دەسەڵاتە بۆ پیاو وەبیرهێنەرەوەی توانای زۆری ئەو پیاوە بۆ چێژبردنە.

کەواتە ڕاستە کە زۆرێک لە هاوسەرگیرییە کاتییەکان هاوسەنگیی ئابوورییان نییە؛ بەڵام بە ڕەچاوگرتنی بایەخی هەندێ لە بژاردەکان ڕوون دەبێتەوە کە بە شێوەی ئاسایی هاوسەنگیی ڕێژەیی خواستە ئابووری و نائابوورییەکان هاوکاریی بەردەوامبوونی ئەم پەیوەندییانە دەکەن. لە ڕاستیدا جوانی و دڵڕفێنبوونی ژن وەکوو کاڵایەکە کە دێتە ناو ئاڵوگۆڕی ئابوورییەوە. هاوشێوەی وەها بارودۆخێک لە یەکێک لە دیمانەکاندا بە تەواوەتی دەردەکەوێت:

> پیاوێکی تەمەن 26 ساڵان کە لەگەڵ ژنێک و منداڵێکی تەمەن 3 ساڵانە ژیان بە سەر دەبا، پەیوەندیی سێکسی لەگەڵ ئافرەتێکی 50 ساڵان ساز دەکا کە ئەم ژنە لە ڕووی ئابوورییەوە بارودۆخی گونجاوە بەڵام بە هۆی تەنیایی و خەمۆکییەوە دەناڵێنێت. ئەم ژنە بە دەسەڵاتە ئابوورییەکەی دەچێتە ناو پەیوەندییەک کە پێی وایە لە خەمۆکی و تەنیایی دەربازی دەکات. لە لایەکی تریشەوە ئەم پیاوە بە هۆی داهاتی کەمی دووکانی جوانکاری و ئەرکی ئابووریی ژن و منداڵەکەی، لە کاتێکدا کە چێژی سێکسی دەبا، لە ڕووی ئابووریشەوە سوودمەند دەبێت.

دیاردەی تەوەری

لەم بەشەدا وتەزایەک لێک دەدەینەوە کە لە ناو دڵی هاوسەرگیریی کاتی و فاکتەرە پەیوەندیدارەکانی، واتە هەلومەرج و فاکتەر و دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی بوونیان هەیە و لە بەشە جیاجیاکانی هاوسەرگیریی کاتیدا خۆی دەردەخات. ڕابواردنخوازی و ئاسانکردنی هەلومەرجی هاوسەرگیریی منداڵان دوو دیاردەی تەوەرین کە لە بەشە جۆراوجۆرەکانی ئەم توێژینەوەدا زۆر بەدی دەکرێن.

ڕابواردنخواری یان هێدۆنیزم

بە بۆچوونی بەشداربووان هاوسەرگیریی کاتی بە هەر هۆکارێک بیچمی گرتبێ، چێژی سێکسکردن بەشی دانەبڕاویەتی. ئەم بابەتە ژن و پیاو پێکەوە دەگرێتەوە. لە

ڕاستیدا هەڵبژاردنی بژاردەی هاوسەرگیریی کاتی لە ناو هەموو بژاردە گونجاوەکانی دابینکردنی خواست و پێویستییەکان، قازانجێکی دوولایەنەی هەیە. ئەوەی وترا، شیکردنەوەی ڕابواردنخوازی و چێژبردنە کە لەگەڵ تایبەتمەندییەکانی مرۆڤی مۆدێرن لەم سەردەمەدا نزیکایەتییەکی بەرچاوی هەیە. ئەوەی چێژی ئەم پەیوەندییە و بەردەوامبوونی بەهێز دەکا هەبوونی پەیوەندییەکی سێکسییە کە خواستی سێکسی، خواستی دەروونی و هەندێجار پێویستییە ئابوورییەکانی پیاو دابین دەکا؛ بەڵام نایخاتە ناو ئەو پێکهاتەی چوارچێوەدارەوە کە بەرپرسایەتیی زۆری بۆ دروست بکات. هەڵبەت لە بەرامبەردا ژن دەخاتە ناو دڵەڕاوکێیەک کە هی دەرەنجامی ناسەقامگیریی پەیوەندی و ناوناتۆرە کۆمەڵایەتییەکانە. تاک لەم پەیوەندییەدا بۆ پەیوەندیی سێکسیی لەگەڵ هاوبەشە سێکسییەکەی ئازادیی کردەوەی زیاترە و بەر لە دەستپێکی پەیوەندی هەر دوو لایەنەکە دەزانن کە پابەندبوون بە هەمیشەییبوونی ئەم پەیوەندییە وێنایەکی پووچەڵە.

> کارناسی یاسایی، مەشهەد:
> "زۆر جار تووشی هەندێ حاڵەت دەبینەوە کە پیاوێک ژنی هەیە، منداڵی هەیە، ژیانیشی لەبارە. ئینجا لێی دەپرسین بۆچی ژنت سیغە کردووە، دەڵێ پیاوان خۆشڕابوێرن. هاوسەرگیری لەگەڵ ژنی تەڵاقدراو ناکەن و هەڵوەدای کچانن. ئیتر لەوانەیە ئەو کچە سکرتێرەکەی بێ کە زۆر جار ئەمە دەبینین. هاوکارە پارێزەرە پیاوەکانم لەگەڵ ئەو بریگرتانەی کە دێن و لە مێردەکانیان جیا بوونەتەوە پەیوەندی ساز دەکەن و سیغەیان دەکەن یان لەگەڵ سکرتێرەکانیان. لە تاقمی پزیشکانیشدا ئەم حاڵەتە بەدی دەکەین، بەڵام لە ناو مامۆستایاندا نا. چوونکە بە هۆی پێگەیانەوە هەلی ئەو کارەیان بۆ نارەخسێ، چوونکە نووسینگەی کاری یان سکرتێریان نییە. ئەمە ئاشکرایە."

زیگمۆند باومەن پێی وایە کە لە بارودۆخی مەلەوەری ژیانی مۆدێرندا، باوترین، ئەستەمترین و هەستیارترین و کێشەسازترین نموونەی ناهاوئاهەنگی و جۆراوجۆریی پەیوەندییەکان هەمان (پەیوەندیی گیرفانی بلووز)ـە کە دەتوانین لە کاتی خواست بیگەشێنینەوە و پاش هاوسەرگیری و دابینکردنی خواست بە تەواوەتی لە گیرفاندا بیشارینەوە.

هاوسەرگیریی کاتی ئەگەر بێژومار بێ دەتوانێ نموونەیەک لەم پەیوەندییانە بێت. پەیوەندیگەلی کەمخایەن، دیاریکراو و سنووردار کە بەرپرسایەتییەکانی هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە کۆڵی تاک دەکاتەوە و بە تێچووی کەمترەوە پێداویستییەکانی دابین دەکات. ئەم چەشنە فەلسەفەی ژیانە وەرگێڕدراوی فەلسەفەی چێژخوازییە کە هەرچی بۆ تاک چێژ و بەرژەوەندیی تاکایەتی هەبێ، دروستە و ڕوانگەی ئامرازی، سوودخوازانە و مادی بۆ هەموو پەیوەندی و پرەنسیپە مرۆییەکانی کۆمەڵگای لێ دەکەوێتەوە. لە هاوسەرگیریی کاتی ئەم پەیوەندی و چێژخوازییانە بە ئاشکرا دەبینرێت.

چێژبردن و ڕابواردنخوازی لە هاوسەرگیریی کاتی، پەیوەندییەکی دوولایەنەیە و بناغەی هاوسەرگیریی کاتی لە سەر چێژبردن بنیات نراوە. هەروەها واتای وشەی مەتعەش دەلالەت لە سەر ئەم ڕابواردنخوازییە دوولایەنەیە دەکات. بەڵام وەک لە بینین و دیمانەکاندا دەردەکەوێ ئەم چێژبردنە زیاتر پیاوانەیە و چێژبردن لە ژنان لەم چەشنە هاوسەرگیرییانەدا زیاترە.

ڕابواردنخوازی و چێژخوازیی لە ڕادەبەدەر یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی شێوازی ژیانی مەترسیدارە. لە ڕوانگەی کاکرهام[1]، شێوازی ژیان دوو ڕەهەندی ئەرێنی و نەرێنی یان بە واتایەکی دیکە دوو ڕەهەندی تەندروست و مەترسیداری لە خۆ گرتووە. شێوازی ژیانی مەترسیدار بە سەرچەشنێکی ژیان دەوترێ کە هەر تاکێک بە پێی بەها و پێباشییە تاکایەتییەکانی خۆی هەڵبژاردن دەکا کە ئەمە دەرهاویشتەی نەرێنی بۆ خۆی و دیترانی لێ دەکەوێتەوە (ئەفراسیابی و براتی، 1394) و دەتوانین هاوسەرگیریی کاتی لە چوارچێوەی ئەم چەشنە شێوازی ژیانە مەترسیدارە پێناسە بکەین کە بە پێی پێباشییە تایبەتەکان و تێرکردنی هۆگرییە ڕابواردنخوازی و چێژخوازییە زۆرەکان بیچم دەگرێ و بواری لادانی سێکسی و کێشەگەلی وەکوو "پێدۆفیلیا" خۆش دەکات. لە پێنجەمین هەڵەچنیی ڕێنوێنی لێکدانەوەیی و ئاماریی کێشە دەروونییەکان،

1. Cockerham

کێشـــەی پێدۆفیلیا دەچێتە ڕیزی لادانە ســـێکســـییەکان. لادانە سـێکسـییەکان کۆمەڵێک کێشـەی دەروونین کە هەڵسـوکەوت، وەهم و خواســـتە نائاســـاییە ســـێکســـییەکان بە شـــێوەیەکی ورووژێنـەر و گـەڕانـەوەیی لـەودا بوونی هـەیـە. ڕەنگـە ئـەم نەخۆشییە ڕادیکاڵترین جۆری نەخۆشیی سادیسم بێت. کەسی تاوانبار لانیکەم دەبێ تەمەنی 16 ســـاڵان بێ و تەمەنی دەبێ لانیکەم 5 ســـاڵ زیاتر لە منداڵ بێ بۆ ئەوەی بتوانین وەک توندوتیژی دژ بە ژن لێی بڕوانین. ئەم بارودۆخە هەندێجار لە هاوسەرگیرییە پێشوەختەکانیشدا بەدی دەکرێت.

پیاو، تەمەن 43 ساڵ، دانیشتووی تاران، هاوسەردار:
"لە ژیانمدا کێشـــەیەکم لەگەڵ ژنی یەکەمم بوو بۆیە ناچار بووم سیغە بکەم: تەمەنی 20 ساڵ لە خۆم منداڵتر و تەلاقدراو بوو."

شـــەرعێتیدانی یاســـایی و ئایینی تەمەنی 13 ســـاڵان بۆ هاوسـەرگیریی کاتیی ژنان، ڕێخۆشـکەری دەرکەوتنی کێشـەی پێدۆفیلیایە؛ چوونکە ئەو کەســـانەی کە ئەم چەشـــنە کێشـــە دەشـارنەوە هەندێجار ئەم کێشـە سـێکسـییەیان لە چوارچێوەی هاوســـەرگیریی کاتیدا چارەســـەر دەکەن. پێدۆفیلیا جۆرە پارافیلێکە[1] کە تێیدا کەســـەکە هەوەس و خەیاڵپەروەرییەکی سـێکسـیی زۆر و پەیتا پەیتایان بۆ منداڵانی پێنەگەیشـتوو هەیە (بە پێی پێناســـەی نێودەوڵەتی مرۆڤ لە یەکەم ســـاتەوەختی لەدایکبوونیەوە هەتا 15 بۆ 18ســاڵ منداڵە). پێدۆفیلیا خواسـتی ســـێکسکردن لـەگـەڵ منداڵان یان منداڵبازییە. پۆلێنبەندیی نێودەوڵەتیی نەخۆشـــییەکان، خواســـتی ســـێکسکردن لەگەڵ منداڵان وەک "نانۆرمییەکی کەســـێتی یان هەڵســـوکەوتێک لە گەورەســـاڵاندا" بەدی دەکرێ کە تێیدا لە ڕووی ســـێکســـییەوە نەخۆش منداڵانی پێنەگەیشـتوو یان لە سـەرەتای پێگەیشـتنی بۆ ســـێکسکردن هەڵدەبژێرێت. کاتێک کە نەخۆش تێدەگا بۆ تەمەنی هاوسەرگیریی کەسی بەرامبەری هیچ سنووردارییەکی یاسـایی و شـەرعی بوونی نییە ڕوو لە هاوسـەرگیریی لەگەڵ منداڵان دەکات. هۆگریی ســـێکســـی بۆ کچانی مێرمنداڵ بە

1 . ئەزموونێکە کە تاک لە کاتی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ هەندێ بارودۆخ یان شت یان وێنا و خەیاڵپەروەرییە نائاساییەکان لە ڕووی سێکسییەوە دەورووژێن.

هەڵکەوتنی هەلی سیغە ڕێگایەک بۆ شاردنەوەی نەخۆشیی پێدۆفیلیایە. چوونکە لە هاوسەرگیریی کاتیدا کچ لە تەمەنی 13 ساڵانەوە کە سەرەتای پێگەیشتنە لە لایەن ئەو گەورەساڵانەوە پێشوازییان لێ دەکرێ کە هۆگری سێکسکردن لەگەڵ منداڵانن. ئەم کەسانە دەتوانن هاوسەرگیریی کاتی بکەن و بەو پێیەی کە لە هاوسەرگیریی کاتیدا هیچ سنوورێک بۆ فرەژنی نییە، کەسی تووشیاری نەخۆشیی پێدۆفیلی زۆر بە ئاسانی دەتوانێ لەگەڵ کۆمەڵێکی زۆری کچانی مێرمنداڵ سێکس بکات. لە لایەکی دیکەشەوە ئەگەر هەلی سیغە بۆ کەسی پێدۆفیلیا نەگوونجێ لەوانەیە ڕووداوی دڵتەزێنی وەکوو دەستدرێژیکردنە سەر منداڵان و زینا لەگەڵ مەحارم ڕوو بدات. لە ئێراندا لە ساڵی 1396ی هەتاوی، دەستدرێژیکردنە سەر منداڵان کە بە هۆی ئەم نەخۆشییەیە نارەزایەتیی گشتی و توندی لێ کەوتۆتەوە. ستایش قورەیشی تەمەن شەش ساڵان و ئاتنا ئەسلانی تەمەن حەوت ساڵان دەستدرێژییان کرایە سەر و ئینجا ئەو دوو منداڵە لە لایەن دەستدرێژکارەکانیانەوە کوژران. ئەم ڕووداوە هەستی گشتیی کۆمەڵگای ئێرانی بە توندی هەژاند. بێگومان هاوسەرگیری دەبێتە هۆی تەندروستی و مانەوەی کۆمەڵگا؛ بەڵام هەندێکیان وەکوو هاوسەرگیریی کاتی کە هێشتا لە لایەن کۆمەڵگاوە قبووڵ نەکراوە و مێژووەکەی بۆ هەزاران ساڵ بەر لە ئێستا لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران دەگەڕێتەوە لە دنیای مۆدێرن و هەلومەرجی تایبەتیی ئابووری، کۆمەڵایەتی و دەروونیی نوێ کاردایەکی ئەرێنی نییە.

هاوسەرگیریی پێشوەختە

بە پێی پێناسەکانی ڕێکخراوی تەندروستی و یوونیسێف و دیکەی ڕێکخراوە یاساییە نێودەوڵەتییەکان و مافەکانی مرۆڤ، هاوسەرگیریی پێشوەختە یان منداڵهاوسەری بە هەر چەشنە هاوسەرگیرییەکی ژێر تەمەنی 18 ساڵان دەوترێت. بە پێی ناوەڕۆکی کۆنوانسیۆنی مافەکانی منداڵ، منداڵ بە کەسێک دەوترێ کە تەمەنی لە نێوان ڕێکەوتی لە دایکبوونەوە هەتا 18 ساڵانە. سندووقی حەشیمەتی ڕێکخراوی نەتەوەکان بە هەر چەشنە هاوسەرگیرییەکی ژێر تەمەنی 18 ساڵان بەر لەوەی کچ لە سۆنگەی جەستەیی و دەروونییەوە ئامادەی قبووڵکردنی بەرپرسایەتیی هاوسەرێتی و منداڵداری بێ دەڵێ هاوسەرگیریی منداڵان. ئەم هاوسەرگیرییانە لە لایەن باوک یان باپیری منداڵەوە سەر دەخرێ و تێیدا هیچ گرینگییەک بە لانیکەمی تەمەنی یاسایی هاوسەرگیری نادرێت (ئەحمەدی، 1395: 8 و 9).

وێنەی 7. پەروانە سەلەحشووری؛ سەرۆکی فراکسیۆنی ژنانی پارلەمانی دەیەمی شۆرای ئیسلامی لە هەوڵ بۆ هەڵکشاندنی تەمەنی هاوسەرگیریی کچان لە 13 ساڵانەوە بۆ 18 ساڵان هەوڵی دا. ناونیشانی ماڵپەڕ: *https://wwww.ilnanews.com*

بە پێی وتەی بەناوبانگی سەرچاوەکانی لاسایی‌کردنەوە ی شیعە، لە شەرعی پیرۆزی ئیسلامدا هاوسەرگیریی کاتی ڕێگەپێدراوە؛ ئەگەرچی لەوانەیە هاوسەرگیریی کاتی هەندێجار لە بەرژەوەندیی هەندێ کەسدا نەبێت. بە پێی ئەم ڕوانگە هاوسەرگیریی کاتی لە سۆنگەی ئایینییەوە کارێکی ڕەوایە. ئەوەی لێرەدا گرینگە دیاریکردنی تەمەنی هاوسەرگیریی کاتییە کە فیقهی ئیمامییە و یاسای مەدەنی 13 ساڵی هەتاوی (9 ساڵان لە سەر ئیزنی سەرپەرشتیار و دادگای شیاو) ڕەچاو کردووە.[1] بە پێی پێناسە نێودەوڵەتییەکان لە بارەی منداڵ و گرێبەستی ئایینی، ئەم تەمەنی هاوسەرگیرییە بۆ منداڵان بەتایبەت بۆ سەر کچان ڕێخۆشکەری هاوسەرگیریی پێشوەختەیە. ئەکبەر هاشمی ڕەفسەنجانی لە کتێبی *ازدواج دائم و موقت* (هاوسەرگیریی هەمیشەیی و کاتی) کۆتایی تەمەنی 9 ساڵان بە تەمەنی ڕێگەپێدراو بۆ سیغەی مەحرەمێتی و مارەکردنی کاتی دەزانێت. کەواتە دەتوانین بەڵگە بێنینەوە کە ڕەواداریی ئایینی لە هاوسەرگیریی کاتی ڕێخۆشکەری ڕوودانی هاوسەرگیریی منداڵانە.

بە پێی فتواکانی سەرچاوە لاسایی‌کردنەوە کان وەکوو ئایەتوڵا سیستانی و ئایەتوڵا نووریی هەمەدانی هیچ جیاوازییەک لە نێوان سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتیدا نییە. هەر بۆیە بنەماڵە نەریتییەکان بە مەبەستی کۆنترۆڵی ڕەفتاری سێکسیی منداڵەکانیان و زەخت و ڕوانگەی دەوروبەرییەکان، کچ یان کوڕەکانیان لە ڕێگەی سیغەی مەحرەمێتی یان هاوسەرگیریی کاتییەوە لەگەڵ کەسێکی دیکە کە لە بنەماڵەیەکی ئایینی و هاوشانی خۆیانن مارە دەکەن. هەڵبەت لەم حاڵەتانەدا مەرجی سێکس‌نەکردن بە شێوەی لاوەکی لە سیغەی مەحرەمێتیدا ئاماژەی پێدەکرێ؛ بەڵام ئەو هاوسەرانەی کە لە سەرەتای قۆناغی پێگەیشتندان و لە هەمان کاتدا لە ڕووی هزری و ئابوورییەوە پێنەگەیشتوون، ناتوانین چاوەڕێی ئەوەمان لێیان هەبێ کە سێکس نەکەن و لە هەمبەر

1ـــ لە ڕوانگەی هەندێ لە زانایانی ئەهلی سوننەوە وەکوو بەڕێزان مامۆستا عەبدولکەریمی شەهریکەندی و ئەحمەدی موفتیزادە و هەندێ لە ڕێبەرانی شیعە وەکوو ئایەتوڵا سانعی ئەم تەمەن و نیکاحی کاتییە بۆ ژنی ئێستا پێگەی شەرعی نییە.

هەستیارییەکانی دایک و باوکیاندا وریا بن. لە درێژەی لێکۆڵینەوە و لە ئەنجامی دیمانە لەگەڵ بنەماڵە ئایینی و نەریتییەکاندا دەرکەوت کە هاوسەرگیریی منداڵان لە چوارچێوەی سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتی لە سەر ئیزنی سەرپەرشتیار ئەنجام دەدرێت. لە نموونە دیمانەکراوەکاندا هەندێ لە منداڵان خۆیان بەم هاوسەرگیرییە ڕازی نەبوون و بەو پێیەی کە لەم تەمەندا هیچ تێگەیشتنێکیان لە هاوسەرگیری نییە، ئەگەر منداڵەکان خۆشیان ئەم هاوسەرگیرییە قبووڵ بکەن دەتوانین بڵێین هاوسەرگیرییەکە لە ڕووی وشیارییەوە نەبووە.[1]

ژن، 27 ساڵان، دانیشتووی مەشهەد.
لە تەمەنی 14 ساڵان و پاش 2 ساڵ سیغەی مەحرەمێتی لە هاوسەرەکەی مارە کراوە: "بڕوانە با جوان ڕوونی بکەمەوە هیچ جیاوازییەکی نییە. ئێمە سیغەمان بە سەردا دەسەپێت. ئیتر بڕیارەکە دراوە. جا هەندێجار ڕادەوەستن کەمێک درەنگتر لێکیان مارە دەکەن. لەبەر ئەوە نییە کە بیانهەوێ یەکتر بناسن و لەم شتانە. هەر لە سەرەتاوە قەرار و بڕە دەکرێت."

کۆمەڵگای ئێرانی هەستیارییەکی تایبەتی بۆ شەرعیبوونی پەیوەندیی سێکسی هەیە؛ بە جۆرێک کە مانادار بوونی پەیوەندیی سێکسی لە چوارچێوەی ئایینیدا بۆ قبووڵکردنی ئەو پەیوەندییە تەواوە. ئەو ڕوانگە هەتا ئەو جێگای بەرەو پێشەوە دەچێ کە یاساییبوونی پەیوەندیی دەخاتە پەراوێزەوە و پێویستییەکەی کاڵ دەکاتەوە. ئەو پەیوەندییانەی کە لە ژێر ناوی سیغەی مەحرەمێتی و لە چوارچێوەی پەیوەندیی بەر لە هاوسەرگیری بیچم دەگرن، هەندێجار هەتا دوو ساڵ پاش سیغەی مەحرەمێتییەکە فەرمی نابێت. ئەوە لە حاڵێکدایە کە نموونەکانی لێکۆڵینەوە بۆ درێژبوونەوەی سیغەی مەحرەمێتی ئاماژەیان بە هیچ هۆکارێکی تایبەت نەکردووە و تەنیا ئەوەیان وتووە کە ئەنجامدانی سیغەی مەحرەمێتی بە واتای پابەندبوون بە گرێبەستەکانی نێوان بنەماڵە و مارەبڕینی فەرمییە. زانیاریی بەرهەمهاتووی دیمانەکان ئەوە پشتڕاست دەکاتەوە کە

1ـ ڕەزامەندیی ژن لە هاوسەرگیریدا دەرەنجامی سونەتی پێغەمبەرە و منداڵ پێویستی بە هاوسەرگێری نییە کە ئەگەر پێویست کرا دەبێ ئیزندانی سەرپەرشت بکرێ بە مەرج.

شەرعێتیی ئایینی لە یاسایی‌بوونی پەیوەندیی سێکسی گرینگترە و ئەمە خۆی پێشاندەری گرینگیی ئایین وەک ئاخێزگەی بابەتێک و درێژەپێدەریەتی. باومریند[1] سێ جۆر سەرچەشنی منداڵپەروەری تاوتوێ دەکا: ئـ) منداڵپەروەریی دیکتاتۆرانە، ب) منداڵپەروەریی ئاسانگیر، پ) منداڵپەروەریی لێبڕاوانە (Baumrind, 1967: 43-88). ئەو بنەماڵانەی کە دیکتاتۆرین منداڵەکان ملکەجی بنەماڵەن. بە پێی تیۆرییەکانی منداڵپەروەریی دیکتاتۆرین دەتوانین بەڵگە بێنینەوە هەندێ لە بنەماڵە نەریتییەکان ئیزنی ڕادەربڕین لە بارەی بابەتی هاوسەرگیری بە منداڵەکانیان نادەن و لە دیاریکردنی هاوسەر و کۆنتڕۆڵی ڕەفتاری سێکسیی منداڵەکانیان خۆیان بە حەقدار و شیاو دەزانن.

ژن، تەمەن 22ساڵان، دانیشتووی مەشهەد
لە تەمەنی 12 ساڵاندا لە هاوسەرەکەی مارە کراوە: باشە مرۆڤ لەم تەمەنەدا چی دەزانێ؟! ڕۆژێکیان لە قوتابخانەوە هاتمەوە بۆ ماڵەوە وتیان دەبێ شوو بکەیت. چیتر نەگەڕامەوە بۆ قوتابخانە. من دەڵێم کەمێک چاو و دڵ کراوە بیت. ئەگینا زمانی پیاو درێژە. هەتا منداڵی هەر چییەکی وت دەبێ گوێڕایەڵی بیت.

دەرهاویشتەکان

لەم توێژینەوەدا بە پێی دیمانەی بەشداربووان و شیکردنەوەی کارناسان، دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی ناسێنران؛ ئەو دەرهاویشتانەی کە بە هۆی کەڵکاوەژۆیی هەندێ کەس لەم حوکمە فیقهییەیە کە لە درێژەدا بە تێر و تەسەلی شرۆڤەی دەکەین.

دوایین چوارچێوەی پارادایمیو پێشهات و دەرهاویشتەیە. لە هەر شوێنێکدا ئەنجامدان یان ئەنجامنەدانی کار / هەڵسوکەوتێکی دیاریکراو لە وەڵامی بابەت یان کێشە یان بە مەبەستی ویست یان پاراستنی بەرژەوەندی لە لایەن کەس یان کەسەکانەوە دەستنیشان بکرێ هەندێ دەرهاویشتەی لێ دەکەوێتەوە (ئێستراوس و کووربین، 1390: 152). لەم

---

1. Diana Baumrind

توێژینەوەدا بە پێی دیمانەی بەشداربووان و شرۆڤەی کارناسان دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی دەستنیشان کران کە لە درێژەدا بە چڕوپڕی شی دەکرێنەوە:

ئابووریی چێژ، گەندەڵی و لەشفرۆشی لە کۆمەڵگا

وەک لە بەشی ڕابردوودا بە چڕوپڕی قسەی لە سەر کرا، مەتعە وەک جۆرێک پەیوەندیی ئابووریی دوولایەنە ڕەچاو دەکرێ و بازاڕێکی ئابووری بۆ دەلالان، خاوەن میوانخانەکان و بەڕێوەبەری هەندێ لە ماڵپەڕەکانە. ئەم بازاڕە بە بەڕێوەبەرایی لەشی ژنان و کردنیان بە کاڵایەکی پڕبایەخ، ژنان لە پیاوان مارە دەکەن بۆ ئەوەی لە چوارچێوەی هاوسەرگیریی کاتی و سیغە بەتایبەت لە شارە ئایینییەکان، پارەیەکی زۆر ئاڵوگۆڕ بکرێت. ئەم بازاڕە پێی دەوترێ ئابووری چێژ یان تووریزمی سێکسی.

لەم توێژینەوەدا ڕووبەڕووی دوو سیستەمی شەرعێتیبەخش بووینەوە کە پاکانەی بۆ داپەڕی تاکەکان بۆ ئەنجامدانی هاوسەرگیریی کاتی دەکرد. لە لایەک بەکارهێنانی شەرعێتیی ئایینی کە تاک بە بێ ڕەچاوگرتنی هەموو ڕێسا ئایینییەکان و

تەنیا بە مەبەستی کەمکردنەوەی ئازاری ویژدان ئەنجامی دەدا و لە لایەکی دیکەشەوە ئەو پرۆژە یاساییانەی کە پارێزراویی یاسایی دروست دەکەن. بۆ وێنە زۆرێک لەو نموونانەی کە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دیمانەمان لەگەڵ کردن بە بێ ڕاگرتنی عەدە و بە بێ ئاگاداری لە ڕێنماییەکان سیغەیان کردووە. ئەم بارودۆخە دەرخەری بەکارهێنانی وشەی سیغە تەنیا بۆ پارێزراویی یاساییە. لە ڕاستیدا کەسەکە لە چوارچێوەی سیغەدا ڕەواداری و شەرعێتیی بە لەشفرۆشییەکەی دەدات. بەڵام ئەم ڕاستییانە لە ڕوانگەی عورفی گشتییەوە شاراوە نییە. چوونکە لە عورفیشدا هەندێک کەس هاوسەرگیریی کاتی بە جۆرێک لە جۆرەکان بە هۆکاری پەرەسەندنی گەندەڵی لە کۆمەڵگا دەزانن.

پیاو، تەمەن 52 ساڵان، تاران، هاوسەرەکەی مردووە، شوێنی دیمانە دووکانی کەسەکە خۆی:
"جگە لەوەی کە لە کۆمەڵگادا تەشەنە بە گەندەڵی دەدا هیچی دیکە نییە. ئەمە بووە هۆی ئەوەی کە گەندەڵی لە کۆمەڵگادا زیاتر بێ و بگەینە ئەم ڕۆژە. تا بڵێی عەیبی زۆرە. تەنیا قسە لە سەر سیغە لە کۆمەڵگادا نییە. ئێستا کەس باس لە سیغە ناکا و هەمووی بە لێکتێگەیشتنەوە پێکەوە دەژین. ئیتر نایەنە لای مەلا، هیچ پێویست بە مەلا ناکات. واتە ئازادانە لای یەکتر دەژین و ناوی دەنێن چی؟ هاوسەرگیریی سپی! دەڵێن ئەمە باشترە. چاکترە."

ڕوانگەی نەرێنی بەرامبەر بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی و پەرەدان بە گومانخوازی

لە کۆمەڵگای مۆدێڕن، بنەماڵەی مۆدێڕن لە سەر بناغەی عەشق و هۆگری بیچم دەگرێت. یەکێک لەو پەتایانەی کە هەموو کۆمەڵگاکان تووشی کێشە دەکا، لەناوچوونی متمانە لە ناو ئەندامانی کۆمەڵگا یان بێمتمانەییە. تەشەنەسەندنی بێمتمانەیی و دوڕوویی لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و پەرەسەندنی هەموو جۆرە لادانە ئەخلاقییەکان لە سەر ئاستی کۆمەڵگا پەلی بۆ ناو بنیاتی بنەماڵە و پەیوەندییە مرۆییەکانیش هاویشتووە و لە بنەڕەتەوە پەیوەندی لەگەڵ دیتران تووشی گومان و سستی کردووە. کەواتە تاکەکان کەمتر متمانە بە یەکتر دەکەن و هەوڵدەدای پیوەندیی کورتخایەن و تیژتێپەڕن بۆ ئەوەی ئەگەر کەسێکیان بۆ پێکهێنانی پەیوەندیی عاشقانە و

سێکسیی هەڵە هەڵبژارد بتوانن بە بێ هیچ بەرپرسایەتییەک و زۆر بە ئاسانی دەستی لێ بەردەن.

پیاو، 30 ساڵە، دانیشتووی تاران، خاوەن ئەزموونی پەیتا پەیتای سیغەی چەند مانگە:
"بە گشتی دژی هاوسەرگیریی هەمیشەییم و ئامادە نیم ئیتر هاوسەرگیریی هەمیشەییم هەبێت. من پەیمان لەگەڵ کەس نابەستم و لای خۆشیان ئەوە دەڵێم. هەهەهە (پێدەکەنێ) هیچ حەزم لێی نییە."

پیاو، 35 ساڵە، دانیشتووی تاران، خاوەن ئەزموونی تەڵاق و هاوسەرگیریی کاتی:
"خراپترین حاڵەتەکەی ئەوەیە کە مرۆڤ بێمتمانە دەبێت. چیتر پێی خۆش نییە هاوسەرگیری لەگەڵ کەس بکا؛ چونکە وادەزانی هەمووان وەکوو ئەو کەسانەن کە تۆ لەگەڵیان بوویت."

تاکایەتی و مەلەوەریی پەیوەندییەکان و بێمتمانەیی یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگای مۆدێرنە. کارلێکە کۆمەڵایەتییەکانی وەکوو هاوسەرگیریی کاتی لەگەڵ ئەم چەشنە هەڵسوکەوتانەی کۆمەڵگا هاوئاهەنگە. کەسەکان بە ئەستەم دەتوانن متمانەیەکی تەواو بە یەکتر بکەن و لە ئاراستەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی هەنگاو بنێن. لە پەیوەندیی پەیتا پەیتا لەگەڵ ژنانی مەتعە و سیغەی لەرادەبەدەر جۆرێک وەڕەزی و بێمتمانەیی بەرامبەر بە ژنان بەدی دێنێ و ئەگەر هۆگرییەکی بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی هەبێ بە هۆی زۆربوونی ئەم پەیوەندییە سێکسییانە ئەم هۆگرییە نامێنێت. جیا لەوەش ئەم چەند کەسەی کە ڕوانگەی ئەرێنییان بەرامبەر بە هاوسەرگیریی کاتی هەبوو، وەک جۆرێک هاوسەرگیریی تاقیکاری و هەلی وەدەستهێنانی ئامادەیی بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی سەیری مەتعەیان دەکرد.

پیاوی تەمەنی 28 ساڵان، دانیشتووی تاران، خاوەن ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتی:
"ئەم ئەزموونە دووهەمە کە پێکەوە ژیاین، ئەزموونێکی زۆر باش بوو. هەم باش و هەم سەیر و سەمەر. هەتا پێشتر قەت بۆم دەرک نەدەکرا باوکم چی دەکا، چەندە خۆی بۆ ماڵ و منداڵی ماندوو دەکات. ئەو ماوەی کە چوومە ماڵی خۆم، چوومە ژێر باری قورسی بەرپرسایەتیی کرێماڵ و پێداویستیی ماڵ و پارەی ئاو و کارەبا و غاز. ئەو کەسەی کە لەگەڵم دەژی هەندێجار هەندێ پێویستی هەیە، شتێکی بە دڵ دەبێ، جلێکی پێ جوان دەبێت. ئەوە ئەزموونێکی باش بوو. لە دەرەوە زۆر ئاسانە، ئیش

دەکەی و پارە وەدەســـت دێنی و کۆتایی پێ دێت. بەڵام زۆر جیاوازی هەیە. ئەزموونێکی وەکوو هاوســەرگیری و پێکهێنانی بنەماڵە و ناوێک. وەکوو شـتێکی چۆن بۆتان روون بکەمەوە، شـتێک دادێنن وەکوو مرۆڤ، ئەمە بۆ من هاوشـێوەسـازیی ژیانێکی ڕاستەقینە بوو."

لەقبوونی بنیاتی بنەماڵە و هەڵکشانی ڕێژەی تەڵاق

ئەورۆ ژنان بە ئامادەبوونیان لە بوارە جۆراوجۆرە پەروەردەیی و ئابوورییەکاندا وەکوو جاران پشـــت بە پیاوان نابەســـتن و هەڵســـوکەوتەکانیان بە پێی خواســـتەکانی خۆیانە. لە زۆربەی دۆسییەکانی تەڵاق لە دادگاکان، ناپاکیکردن بە هاوسەر یەکێک لە هۆکارەکانی دابڕان و ناکۆکییە خێزانییەکان بووە کە بنیاتی بنەماڵە سـست و لەق دەکا و پەرە بە هەڵکشـانی ڕێژەی تەڵاق دەدات. لە لایەکیتریشـەوە ئەو کەسـانەی کە تووشـی دیاردەی تەڵاقی سـۆزداری دەبنەوە، بۆ دابینکردنی خواسـتەکانیان پەنا دەبەنە بەر هاوسەرگیریی کاتی کە شەرعێتیی ئایینی و یاسایی هەیە. نارەزایەتیی لە ژیانی هاوســـەرێتی وای کردووە کە هەندێ لە پیاوان لە بری چارەســـەرکردنی کێشـــەکانیان لە ناو پانتای بنەماڵە ڕوو بکەنە دەرەوەی ماڵ و هاوسـەرگیریی کاتی هەڵببژێرن کە کۆڵەکەکانی بنەماڵە لەرزۆک دەکا و کاردا سـەرەکییەکانی تێک دەشـکێنێ و تەندروسـتیی تاک و بنەماڵە و کۆمەڵگا دەخاتە مەترسییەوە.

منداڵهاوسەری، منداڵبێوەیی و وەستانی خوێندنی منداڵان

وەک ئاماژەمان پێدا لە سـەر بنەمای ئایینزای شـیعە و یاسـای مەدەنیی کۆماری ئیســـلامیی ئێران تەمەنی 13 ســـاڵان و لە ئەگەری ئیزنی دادگای شـیاو و ئیزنی سـەرپەرشـتیار، تەمەنی کەمتر لە 13 سـاڵان بۆ هاوسـەرگیری لە چوارچێوەی سیغەی مەحرەمێتی یان نیکاحی هەمیشـەیی ڕەوایە. بەڵام ئەم چەشـنە هاوســـەرگیرییانە لە ناو خەڵک و چالاکڤانانی کۆمەڵایەتی و ناوەندەکانی مافی مرۆڤ و نێودەوڵەتی پەســـەندکراو نییە و زیاتر لە ناو بنەماڵە خەســـارهەڵگەرەکان (کە خاوەن ئابووریی لاواز، دایـک و بـاوکی گیرۆدە بـە مـادەی هۆشـــبـەر، بەدســـەرپەرشـت و ...ـــــن) بەدی دەکرێ کە پەرەســـەندنی

منداڵ‌هاوسەری لێ دەکەوێتەوە.

لەم هاوسەرگیرییانەدا بنەماڵە بڕیار بۆ منداڵەکان دەدەن و منداڵەکان ئەگەر لەم تەمەنەدا ڕەزامەندیش دەربڕن ناتوانین ئەم ڕەزامەندییە گرێ بدەینەوە بە بڕیاری عەقڵانییەوە. ئەم منداڵانە زۆر جار بە ناچاری لێک مەحرەم دەکرێن یان هیچ وێنایەکیان لە هاوسەرێتی و هاوسەرگیری نییە و بە بێ هیچ هۆکارێکی تایبەت و لە سەر داوای دایک و باوکیان ئەوە قبووڵ دەکەن.

ژن، 19 ساڵان، دانیشتووی مەشهەد، هاوسەردار، لە تەمەنی 11 ساڵاندا سیغەی مەحرەمێتی بەئەزموون کردووە:
"خۆمان کێشەمان نەبوو، بەڵام گەورەکان بە شەریان دەدایین. کاتێ هاتمە ئەم ماڵە تەمەنم کەم بوو، زۆر گوێڕایەڵی مێردەکەم نەبووم، دواتر بە ئامۆژگاریی دایکم و ئەوان باشتر بووم."

کۆنتڕۆڵی ڕەفتاری سێکسیی منداڵەکان یەکێک لە هۆکارە گرینگەکانی سیغەی مەحرەمێتی و منداڵ‌هاوسەریی لە تەمەنی کەمە و وەک وتمان گرینگیی ڕەزامەندیی منداڵان زۆر کەمە. لە زۆربەی حاڵەتەکاندا ئەو منداڵانەی کە بە زۆر ناچار بە هاوسەرگیری دەکرێن پاش ماوەیەک خۆیان نە وەک منداڵ بەڵکوو وەک ژنێک دەبینن کە ئەم ڕووداوە خەسارەتی ڕۆحی و دەروونی و کۆمەڵایەتیی زۆری لێ دەکەوێتەوە. یەکێک لە دەرهاویشتەکانی منداڵ‌هاوسەری، تەڵاقی منداڵانە. لە ڕاستیدا یاساکانی هاوسەرگیری تێدەکۆشن ئاماری هاوسەرگیری بەرز بکەنەوە؛ بەڵام لەوە بێ‌ئاگان کە ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە ئەگەری تەڵاقی منداڵان بەرز دەکاتەوە. دەرهاویشتەیەکی دیکەی هاوسەرگیریی منداڵان بێبەش‌کردنی منداڵان لە لانیکەمی ئاستی خوێندەوارییە. ئەگەر ئەم منداڵانە لە کۆمەڵگا نەریتییەکاندا ژیان بکەن ماوەیەکی زۆر لە وشیاریی پێویست بێبەش دەکرێن. دیارە ئەم بارودۆخە بۆ منداڵەکانیشیان دەگوازرێتەوە و لەوانەیە نەوەکانی دواتریش گیرۆدەی خۆی بکات. بە واتایەکی دیکە فاکتەرگەلی کەلتووری بۆ وێنە بێبەش‌بوون لە لانیکەمی خوێندەواریی کە کۆسپی بەر دەم گەشەکردنی بەهرە و تواناکانی منداڵانە، لە ژێر ناوی "کەلتووری هەژار" لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دیکە

دەگوازرێتەوە و درێژەپێدەری هەژاری لە ناو چینێکە.

پێشێلکردنی مافەکان و هەڵاواردن لە دژی ژنان

سزا یاساییەکانی پەیوەست بە ناکۆکی و ئەو توندوتیژییانەی کە لە هاوسەرگیریی کاتیدا دژ بە ژنان دەسەپێنرێ بە هۆی درێژخایەنبوونی پرۆسەی بەدواداچوونی یاسایی پێناسە نەکراوە. کارناسانی یاسایی لە دیمانەکاندا دەریانبڕیوە کە ڕێژەیەکی زۆری ژنانی سیغەکراو بە هۆی زیانە ئابوورییەکان و هەروەها ئازارە جەستەییەکان سەردانی ناوەندە یاساییەکان و پارێزەران دەکەن؛ بەڵام وەک دەوترێ بە هۆی درێژخایەنبوونی پرۆسەی یاسایی سەلماندنی ئیدەعا و سزا کەمەکان، ژنان لە تۆمارکردنی سکاڵا پاشگەز دەبنەوە و لە سەندنەوەی مافی خۆیان چاوپۆشی دەکەن.

کارناسی یاسایی لە تاران:
هەم یاسامان هەیە هەم عورف. عورفی کۆمەڵگای ئێرانی لە ئەخلاق‌خوازی سەرچاوەی گرتووە و هاوسەرگیریی کاتی بە قێزەون سەیر دەکات. بەڵام لە هەمان کاتدا یاسا و شەرع بە کێشەی دانانێت. پەیوەندیی سێکسیی سەرەتایی بۆ ماوەیەک باشە؛ بەڵام پاش ماوەیەک ئەم پەیوەندییە تووشی ململانێیەکی زۆر دەبێتەوە. بەو پێیەی کە ئاستی خۆڕاگریی کۆمەڵگا تا ڕادەیەک دابەزیوە، کاتێک کە شەڕ و تێکهەڵچوون ڕوو دەدا شەڕەکە فیزیاییە. چەندین جار خاتوونەکان سەردانم دەکەن سکاڵاکەیان ئەوەیە کە کاتێک کە شەڕیان دەبێ پیاوەکە لێی دەدا. لەم حاڵەتانەدا خاتوونەکە زیاتر زیانی پێ دەگات بەڵام ناچارە لەبەر ئەو ڕێز و پێگەی کە لە کۆمەڵگادا هەیەتی چاوپۆشی بنوێنێ بۆ ئەوەی ناو و ناتۆرەی سیغەیی لێ نەنرێت. ئەگەر بیهەوێ دەتوانێ سکاڵا تۆمار بکات؛ بەڵام هەڵبژاردنی بێدەنگی بە باشتر دەزانێت. لەبەر ئەوەی لەو گەڕەکەی کە ژیان دەکا حەیای دەچێ و پێی دەزانن کە ژنێکی سیغەیی لەم گەڕەکەدایە. بە هۆی ئەوەی عورف ئەوە قبووڵ ناکا، نایهەوێ ئەم ناو و ناتۆرەی لێ بنرێت.

هاوسەرگیریی کاتی دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی، ئایینی و یاساییە کە لە سەردەمە جۆراوجۆرە مێژووییەکاندا شەرعیّتی و پەسەندکراوییەکەی جێی مشتومڕ بووە. لایەنگرەکانی سیغە، سیغە بە هۆکارێک بۆ پاراستنی کۆمەڵگا لە داوێنپیسی و پەیوەندیی سێکسیی ناشەرعی دەزانن و کۆمەڵێک وەک فاکتەرێک لێی دەڕوانن کە هۆکاری فرەچەشنخوازیی پیاوانە و تەشەنەسەندنی لەشفرۆشی و گەندەڵی لە کۆمەڵگایە. لەگەڵ

هەموو ئەم ڕوانگە هەمەجۆرانە کە لە بارەی هاوسەرگیریی کاتیدا بوونی هەیە، ئەوەی لەم توێژینەوەدا دەتوانین هەڵینجێنین ئەوەیە کە دیاردەی هاوسەرگیریی کاتی بە پێی پێباشییە ئایینی و یاساییەکانی لە کۆمەڵگای ڕوو لە تێپەڕینی ئێران ڕووی لە هەڵکشانە و ئەمە زیاتر بە هۆی تایبەتمەندییە کۆمەڵایەتی، ئابووری و کەلتورییەکانی ئەم قۆناغە زەمەنییەی کۆمەڵگای ئێرانە. چوونەسەرەوەی تەمەنی هاوسەرگیری ساڵ لە دوای ساڵ پەرە دەگرێ و هەموو ساڵێ ڕێژەی ئەو ژن و پیاوانەی کە لە بارودۆخی سەڵتیی هەمیشەییدان زیاد دەبێت.[1] هۆکاری ئەم چوونەسەرەوەی تەمەنی هاوسەرگیرییە و هەڵکشانی ڕێژەی سەڵتییە هەمیشەییە دەگەڕێتەوە بۆ بارودۆخی نالەباری ئابووری، گەشەی تاکایەتی و سەربەخۆییخوازی و قبووڵنەکردنی بەرپرسایەتیی گشتی و پێباشبوونی پەیوەندیی سێکسیی کورتخایەن، بێمتمانەیی و نەبوونی گرێدراویی کۆمەڵایەتی و هەڵکشانی ئاستی خوێندەواریی ژنان و چوونیان بۆ ناو بەستێنە ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان و هەڵکشانی ئاستی چاوەڕوانییەکان. کەواتە ڕەوتی ڕوو لە هەڵکشانی ڕێژەی هاوسەرگیریی کاتی وەک ڕێکارێک بۆ تێرکردنی خواستە سێکسییەکان کە بمانهەوێ و نەمانهەوێ لەگەڵ بارودۆخی کۆمەڵگای ڕوو لە تێپەڕینی ئێران یەکسانە و لە ڕووی ئایینی و یاساییشەوە شەرعێتی هەیە بۆ هەندێ کەس پاساودارە. بەڵام بارودۆخی ناڕوونی یاسایی و ئایینی و کێشە یاساییەکانی وەکوو هەلومەرجی تۆمارکردنی نیکاح، نەفەقە، هەڵوەشانەوە، عەدە و هەروەها دەرهاویشتە نەرێنییەکانی کە دەبێتە هۆی لەقبوونی بنیاتی بنەماڵە، تەشەنەسەندنی گەندەڵی و لەشفرۆشی، نەخۆشییە نزیکییەکان، منداڵهاوسەری و ...، پێویستی بە ڕێکخستنەوەی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە. کەواتە

---

1 - بە پێی راپۆرتی ناوەندی ئاماری ئێران، سەڵتیی هەمیشەیی هەتا بەر لە ساڵی 1375 لە نەوەستان و ڕاژاندا بوو؛ بەڵام پاش ئەم ساڵە ڕەوتی هەڵکشانی گرتە بەر. بە پێی لێکدانەوەکانی ناوەندی ئاماری ئێران، سەڵتی هەمیشەیی لە ساڵی 1375 بۆ پیاوان نزیکەی 1.1 لە سەد و بۆ ئافرەتان 1.2 لە سەد بووە. ڕەوتی ڕوو لە زیادبوونی سەڵتیی هەمیشەیی لە ئافرەتان زیاتر لە پیاوانە؛ بە جۆرێک کە لە ماوەی ساڵانی 1375 هەتا 1395 ئەم پێوەرە بۆ پیاوان نزیکەی دوو هێندە بۆتەوە، بەڵام بۆ ئافرەتان گەیشتووەتە پتر لە سێ قات.

دەبێ هەر سێ دەزگای یاسادانەر، جێبەجێکار و داد و هەروەها سەرچاوەکانی گەورەی لاسایی‌کردنەوە بە هاوکاریی مامۆستایانی زانکۆ، ڕاوێژکارانی بنەماڵە و کارناسانی یاسایی و چالاکڤانانی مافەکانی مرۆڤ ئەم بابەتە لێک بدەنەوە و ئامادەکاریی پێویست بۆ چارەسەری کێشەکانیان لە سۆنگەی یاسایی، ئایینی و کۆمەڵایەتی گەڵاڵە بکەن و ببینە بواری جێبەجێکردن. بۆ ئەم مەبەستە لە بەشی داهاتوودا بە ئاوڕدانەوە لە لێکۆڵینەوە گشتییە مەیدانییەکان و دیمانەی لەڕادەبەدەر لەگەڵ ئەو بەشداربووانەی کە ئەم چەشنە هاوسەرگیرییەیان بەئەزموون کردبوو و هەروەها بە پێی ڕاوێژ و دیمانە لەگەڵ کارناسانی ئایینی، یاسایی و بنەماڵە بۆ چارەسەری ئاستەنگەکانی ئەم دیاردە کۆمەڵایەتییە هەندێ ڕێکار دەخەینە ڕوو.

ئەنجامە چەندایەتییەکانی توێژینەوە

بە مەبەستی لێکدانەوەی ئەزموونی قووڵی ئەو کەسانەی کە لە شارەکانی تاران، مەشهەد و ئیسفەهان هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتییان بە ئەزموون کردبوو، شێوازی توێژینەوەی چۆنایەتیی زەمینەییمان بە کار هێنا. لەم شێوازەدا توێژەر هۆگری بەرهەمهێنانی تیۆری، مۆدێل یان چوارچێوەی چەمکییە؛ بەتایبەت ئەو کاتەی کە لەبارەی ئەم دیاردە، زانیاریی پێویست لە بەر دەستدا نییە. ئەم ئاراستە جۆرێک شێوازناسیی گشتی بۆ گەشەسەندنی تیۆری بە پێی کۆکردنەوەی داتا و شیکاری و شرۆڤەی ئەوانە کە لە درێژەی پرۆسەی لێکۆڵینەوە ڕێک دەخرێت. بە ئاوڕدانەوە لەوەی کە هەتا هەنووکە هیچ مۆدێلێک بە مەبەستی ڕوونکردنەوە و شیکاریی سیغەی مەحرەمێتی / هاوسەرگیریی کاتی ئامادە نەکراوە؛ کەڵکمان لە شێوازی گراندد تیۆری یان تیۆریی زەمینەیی وەرگرت. شێوازی نموونەگیری ئامانجدار بوو و ئینجا نموونەگیریی بۆچوونی بۆ یارمەتیدانی وەدەستهێنانی تیۆری بوو بە ڕێنوێنەری درێژەی ڕەوتی ئەنجامدانی توێژینەوە. ڕەوتی توێژینەوە بە جۆرێک بەرەو پێشەوە چوو کە بە ئەنجامدانی 100 لێدوان دڵنیابوونی تیۆریک وەدەست هات. بۆ

متمانەی زێدەتر دیمانەی زیاتر ئەنجام درا و بە ئەنجامدانی دیمانە لەگەڵ 216 کەس لە دڵنیابوونی تیۆری و گشتگیری توێژینەوە ڕازی بووین. هەڵبەت لێرەدا چاودێری و ڕێنوێنی پسپۆڕانی شێوازی چۆنایەتیشمان بە کار هێنا. لە کۆی 216 کەس توێژینەوە لە سەر کراو، 35 لە سەد پیاو و 65 لە سەد ئافرەت بوون. هەروەها 82/7 لە سەدی ئەم کەسانە ئاستی خوێندەوارییەکەیان دیپلۆم و خوار دیپلۆم بوو. هەروەها لەگەڵ کەسانی خاوەن ئەزموونی سیغەی مەحرەمێتی / هاوسەرگیریی کاتی، کارناسانی ئایینی و فەقێکان، کارناسانی یاسایی و پارێزەران و نووسینگەی تۆمارکردنی هاوسەرگیری و تەڵاقیشمان دواند.

1- خواستە ئابووری، سۆزداری و دەروونیو سێکسییەکان

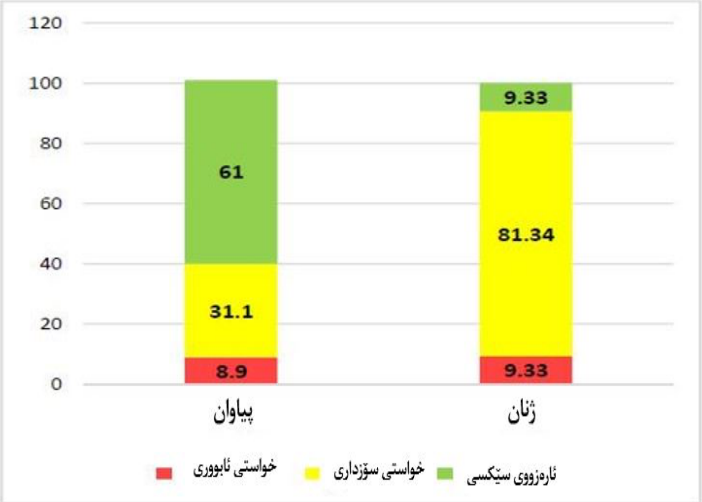

چارتی 1. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی تەمەنی وڵامدەران لە ڕوونکردنەوەی هاوسەرگیریی کاتی

پاش لێکدانەوە و شیکاریی ئەو دیمانانەی کە لە مەیدانی لێکۆڵینەوە لە کەسانی خاوەن ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتی / سیغەی مەحرەمێتی وەرمانگرت، چەندین هۆکاری ڕووکردنە ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە وەدەست هات. وتەزایەک کە لە زۆرێک لە دیمانەکاندا دیارە پرسی خواستەکانە. خواستی

سـێکسـی، خواسـتی سـۆزداری و دەروونی و خواسـتە ئابوورییەکان لە هۆکارەکانی ڕووکردن لە هاوسـەرگیریی کاتییە. بە پێی ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە زیاترین هۆکاری هۆگریی پیاوان بۆ هاوسـەرگیریی کاتی، خواستی سێکسییە. خواستە سێکسییەکان بە 61 لە سەد، خواستە سۆزدارییەکان بە 31/1 لە سەد و خواستی مادی 8/9 لە سەد، یەکەمایەتیی یەکەم هەتا سێیەمی خواستەکانی کۆمەڵگەی ئاماری پیاوان پیشان دەدات. بەڵام گرینگترین هۆکارێک کە ژنان ناچار بە هاوسەرگیریی کاتی دەکا، خواستی ئابووری بە 50 لە سەدە و خواستی سۆزداری و سێکسی بە 35 و 15 لە سەد لە هۆکارەکانی دووهەم و سێیەمی ملدانی ئافرەتان بۆ هاوسەرگیریی کاتییە.

بە ئاوڕدانەوە لە ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە، خواستی سۆزداری و ئابووری لە نێو ژنان و خواستی سێکسی لە نێو پیاوان گرینگترین هۆکاری ڕووکردن لە هاوسەرگیریی کاتییە. لەم توێژینەوەدا ئەزموونی هەست بە بێکەسی و ناشادمانیکردن لە نێو ئافرەتان و ئەزموونی هاوسەرگیریی ناسەرکەوتوو لە ڕابردوو، نارەزایەتیی هاوسەرەکان و نەبوونی لێکتێگەیشتن وەک دیکەی فاکتەرە سەرەکییەکانی هاوسەرگیریی کاتیی پیاوان و ژنان دەستنیشان کرا. بە پێی تیۆریی زنجیرە خواستەکانی مازلۆ، خواستە ژیانییەکان (ئاستی سەرەتایی خواستەکان) و خواستی سۆزداری (ئاستی سێیەمی خواستەکان) لە خواستە سەرەتاییە مرۆییەکانن و هەتا ئەو کاتەی کە ئەم خواستانە دابین نەکرێن مرۆڤ بە خۆگەشەیی و سەرکەوتن ناگات. ئەو پیاوانەی کە خواستە سێکسییەکانیان لە چوارچێوەی ژیانی خێزانیدا تێر نابێ هۆگری هاوسەرگیریی کاتین. هۆکارگەلی وەکوو فرەڕەنگخوازیی پیاوان، خۆشنەویستنی ژن یان نەخۆشی و کێشە سێکسییەکانی هاوسەر و کێشە خێزانییەکان دەتوانێ پیاوان بەرەو ئەو ئاقارە ببا کە خواستە سێکسییەکانیان لە دەرەوەی ماڵ تێر بکەن کە هاوسەرگیریی کاتی بە هۆی ئاسان دەستپێڕاگەیشتن و نەبوونی بەرپرسایەتیی یاسایی و ڕەوادارییی ئایینی، زۆر بە ئاسانی ئەمە بۆ پیاوان دابین دەکات. لە لایەکیتریشەوە ئەو ژنانەی کە

بە هۆی مردنی هاوسـەر یان تەڵاق دەبنە بێوەژن، بە هۆی تەنیایی و کێشە سۆزدارییەکان، خواستە ئابوورییەکان و ترس لە دووبارەبوونەوەی ئەزموونە تاڵ و ناسەرکەوتووەکانی هاوسەرگیریی ڕابردوو، سەرەڕای ئاگاداری لە قێزەونبوونی کۆمەڵایەتیی هاوسەرگیریی کاتی، بۆ دابینکردنی خواستەکانی خویان ئەوەیان لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی پێ باشترە. بە گوێرەی تیۆرییەکان هەڵبژاردنی عەقڵانیی هێکتۆر و ئاڵوگۆڕی کۆمەڵایەتیی هۆمێنز دەتوانین بڵێین هەڵسوکەوتی ژنان و پیاوان بۆ ملدان بە هاوسەرگیریی کاتی لەو خاڵ و سەریازییانەوە سەرچاوە دەگرێ کە لەم نیکاحەی وەدەست دێن و لە چاو هاوسەرگیریی هەمیشەیی بە عەقڵانیتر و کەمتێچووتر دەزانن.

2- پابەندیی ئاییینی تاکەکەسی و بنەماڵەیی

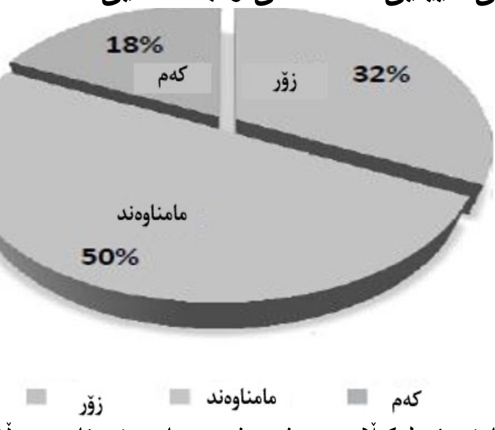

چارتی 4. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی پابەندێتی ئاییینی وڵامدەران لە ڕوونکردنەوەی هاوسەرگیریی کاتی

وەک دەبینرێ نزیکەی 32 لە سەدی کۆمەڵگەی ئاماری، پابەندیی ئاییینی بەهێز، 50 لە سەد پابەندیی ئاییینی مامناوەند و 18 لە سەد پابەندیی ئاییینییان کەمە. کەواتە زۆرینەی کۆمەڵگەی ئاماریی ئەم توێژینەوە، ئایین و فەرمانە ئاییینیەکان و فتوای شەرعیی فەقێکان و سەرچاوەکانی لاسایکردنەوە وەک نۆرمە گرینگەکانی ژیانی تایبەتی و کۆمەڵایەتیی خۆیان لە قەڵەم دەدەن. هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی

یەکێک لە باوەڕە ئایینییەکانی شــــیعەیە و بە پێچەوانەی ئەهلی سوننە کە وەک کارێکی ئایینی و نەریتی / ئایینی لێی دەڕوانن.

بە گوێرەی فیقهی شــیعە، هاوســەرگیریی کاتی و ســیغەی مەحرەمێتی مۆڵەتی شــەرعی هەیە. زۆرینەی ســـەرچاوەکانی لاسایی‌کردنەوە و فەقێکان لە کۆماری ئیسلامیش پێیان وایە بە پێی کۆدەنگی سیغەی مەحرەمێتی و هاوسـەرگیریی کاتی پاش پێگەیشـتنی سـێکسـی ڕێگەپێدراوە و پێشـنیاری ئەم کارە بە شـــوێن‌کـەوتووانی خۆیـان دەدەن. هـەڵبـەت فـەقێیـەکی وەکوو ئـایـەتوڵا ســـانعی هـاوســــەرگیریی کـاتی گرێ دەداتـەوە بـە بارودۆخی شـــەڕ لە ســــەرەتاکانی ئیســــلام و لە کۆمەڵگای ئـەوڕۆییدا وەک یـەکێـک لـە فاکتـەرەکـانی داڕمـانی بنـەمـاڵـە پێناســەی دەکات. کەواتە تاکەکان بە پێی ئەو خواسـتانەی کە بە هۆکـاری ئـابووری، ســـۆزداری و ســـێکســـی هـەیـانـە، هاوســەرگیریی کاتی دەکەن و بە شــەرعی لە قەڵەمی دەدەن و لەبەر ئەم دڵنیابوون لە مۆڵەتە ئایینییە بە ویژدانێکی ئاسـوودەوە ئەم کارە دەکەن. لە لایەکی دیکەشـەوە سیغەی مەحرەمێتی لەم توێژینـەوەدا جۆرێـک هـاوســــەرگیریی کـاتییـە کـە بنـەمـاڵـە ئایین‌پەروەر و نەریتییەکان بە مەبەستی کۆنترۆڵکردنی خواستە سێکسییەکانی مێرمنداڵە ژێر تەمەنی 18 ساڵانەکەیان ئەنجامی دەدەن.

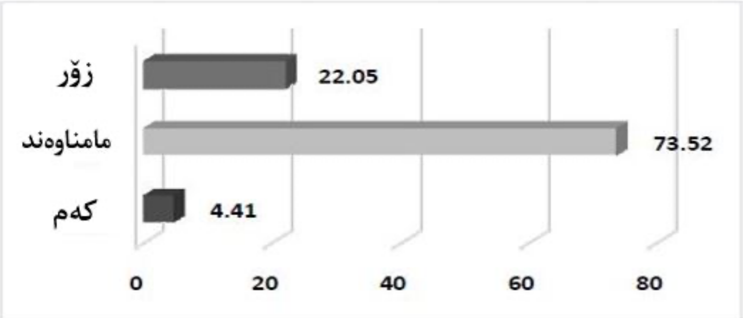

چـارتی ژمـارە 3. لێکبلاویی فرەیی پـابـەنـدیی ئـایینیی ئـەو بنەماڵانەی کە پێشینەی سیغەی مەحرەمێتییان هەیە.

ئەنجامەکانی لێکۆڵینەوە پیشان دەدا لە ناو ئەو بنەماڵانەی کە باوەڕیان بە ســـیغەی مەحرەمێتی هەیە و لە بنەماڵەی خۆیاندا

وەک بابەتێکی قبووڵکراو لێی دەڕوانن نزیکەی 22.05 لە سەدیان ئاستی پابەندیی ئایینییان زۆرە. هەروەها 73.52 لە سەدی ئەو بنەماڵانەی کە خاوەن ئەزموونی سیغەی مەحرەمێتین، خاوەن پابەندیی ئایینیی مامناوەند و تەنیا 4.41 لە سەدیان پابەندیی ئایینییەکەیان کەمە. ئەو بنەماڵانەی کە پابەندیی ئایینیی زۆر یان مامناوەندیان هەبوو، ئەنجامدانی سیغەیان بە پێی ئایین پاساودار دەکرد. بەڵام ئەو بنەماڵانەی کە پابەندیی ئایینییان کەمتر بوو بە هۆی بوونی نۆرمە نەریتی و کەلتوورییەکانی پیاوسالاری و بە مەبەستی کەمکردنەوەی گوشارە کۆمەڵایەتییەکان وەک ئامرازێک بۆ ڕێکخستنی ڕەفتاری سێکسیی منداڵەکانیان لەم چەشنە هاوسەرگیرییەیان دەڕوانی.

سیغەی مەحرەمێتی بە پێی ڕوانگەی سەرچاوە لاساییکردنەوە کان، هەمان نیکاحی کاتییە کە بە سەر منداڵان و مێرمنداڵاندا دەسەپێنرێت. (دەبێ ئەوەش بزانین کە ئەم سیغەیە بۆ تەمەنی سەرتریش ئەنجام دەدرێ؛ بەڵام بە پێی کۆمەڵگەی نموونە لەم لێکۆڵینەوەدا ئاماژە بە سیغەی مەحرەمێتیی خوار تەمەنی 18 ساڵان دەکرێت.) لە ڕاستیدا لە بنەماڵە نەریتی و ئایینپەروەرەکاندا سیغەی مەحرەمێتی وەک ڕێکارێک بۆ کەمکردنەوەی زەختی کۆمەڵایەتیی دەوروبەرییەکان و کۆنترۆڵی کێشە سێکسییەکانی منداڵەکانیان لە سەرەتای تافی پێگەیشتندا بە سەریاندا دەیسەپێنن کە زۆر جار پەیوەندیی سێکسی لێ دەکەوێتەوە و هەلومەرجی هاوسەرگیریی منداڵان ئاسان دەکاتەوە. بە واتایەکی دیکە ئەم بنەماڵانە بۆ کۆنترۆڵکردنی خواستە سێکسییەکانی منداڵەکانیان تێدەکۆشن لە تافی منداڵیدا تێکەڵی پەیوەندیی سێکسیی ڕەوا و باویان بکەن بۆ ئەوەی حیزیەتیی ئەم منداڵانە داوێنگیریان نەبێت.

3- بوونی پێشینەی بنەماڵەیی لە هاوسەرگیریی کاتیدا

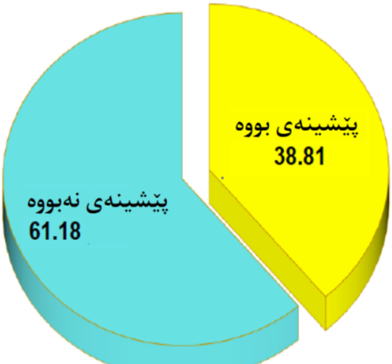

چارتی 3. لێکبڵاوی ڕێژەی فرەیی پێشینەی بنەماڵەیی وڵامدەران لە بواری هاوسەرگیریی کاتی

شێوازی ژیانی بنەماڵەیی و جۆری پەروەردەی کۆمەڵایەتیی منداڵەکان لە فاکتەرە بنەڕەتییەکانی قبووڵکردنی سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتییە. ئەو بنەماڵانەی کە پێشینەی سیغەی (بڕیاری) مەحرەمێتی و نیکاحی کاتییان هەبووە، ئەم هەڵسوکەوتەیان لە نەوەکانی دوایی خۆیاندا چەسپاندووە و نەوەی دواتریان ئەمە وەک هەڵسوکەوتێکی کۆمەڵایەتیی پەسەندکراو ئەنجام دەدەن. لەم توێژینەوەدا 61/18 لە سەدی وڵامدەران وتوویانە کە لە بنەماڵەی ئەواندا پێشینەی ئەنجامدانی سیغەی مەحرەمێتی بوونی نەبووە و 31/18 لە سەد وتوویانە کە لە بنەماڵەکانی ئەواندا ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە لە ڕابردوودا کراوە. لەو کەلتوورانەی کە کۆمەڵگاگریی کراوەیە، سەربەخۆیی و خۆدەربڕی پەرە دەستێنێ؛ لە حاڵێکدا لەو فەرهەنگانەی کە کۆمەڵگاگرییەکەیان داخراوە، ملکەجی و هاوئاهەنگی لە بەها باڵاکانە. لە بنەماڵە ئایینپەروەر و نەریتییەکاندا بنەماڵەکان سیغەی مەحرەمێتی بە سەر مێرمنداڵاندا دەسەپێنن و منداڵان تەنانەت ئەگەر بەم کارە ڕازی نەبن ناچارن ملکەج و هاوئاهەنگ بن. هەروەها بە پێی تیۆریی فێربوونی کۆمەڵایەتی، ئەندامانی بنەماڵە فێری نۆرمە کۆمەڵایەتییەکان دەبن. کەواتە لە ئەگەری بینینی ئەنجامدانی هاوسەرگیریی کاتی لە لایەن ئەندامانی دیکەی بنەماڵەوە وەک

نۆرمێکی قبووڵکراو فێری دەبن و ئەگەر هەلی ئەنجامدانیان بۆ هەڵ بکەوێ زۆر بە ئاسانی ئەنجامی دەدەن.

4- دەربڕینی ئاشکرای هاوسەرگیریی کاتی، ڕوانگەی سەبارەت بە هاوسەرگیریی کاتی و ماوەی هاوسەرگیریی کاتی

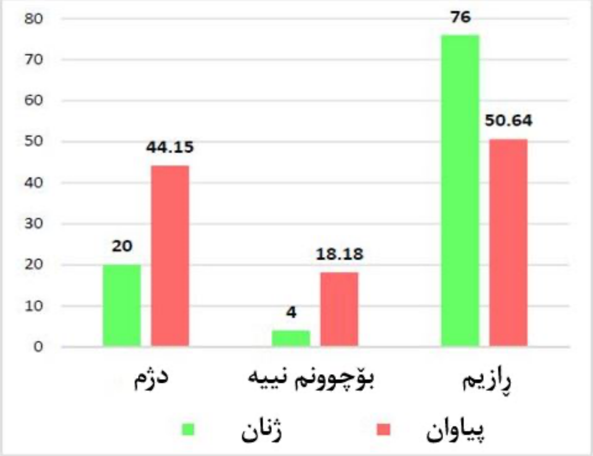

چارتی ژمارە 4. لێکبلاویی فرەیی وەڵامدەران لە بواری ئاگاداریی دیتران لە بارەی هاوسەرگیریی کاتی

بە هۆی ڕوانگەی نەرێنی بەرامبەر بە هاوسەرگیریی کاتی لە کۆمەڵگادا، هەمیشە ئەو کەسانەی کە هاوسەرگیریی کاتی دەکەن هەوڵ دەدەن بیشارنەوە. ناپەسەندبوونی کۆمەڵایەتیی هاوسەرگیریی کاتی و بە یەکساندانانی لەگەڵ داوێنپیسی و هۆکاری دارمانی بنەماڵەکان و وەسفکرانی ئەنجامدەرانی هاوسەرگیریی کاتی بە بەدڕەوشت، نانۆرم، هەمەچەشنخواز و ... بۆتە هۆی شاردنەوەی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە. لە بەرامبەردا بە هۆی تێپەڕین لە نۆرمە نەریتییەکان و تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگای مۆدێرن، ئاشکرابوونی هاوسەرگیریی کاتی لای هەندێ کەس گرینگییەکی ئەوتۆی نییە. ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە پیشان دەدا 76 لە سەدی ژنان و 50.64 لە سەدی پیاوان بە ئاشکرابوونی هاوسەرگیرییە کاتییەکەیان ڕازین. بە واتایەکی دیکە 44.15 لە سەدی پیاوان و 20 لە سەدی ژنان دژی ئەوەن کە هاوسەرگیرییە کاتییەکەیان

ئاشکرا بێت. وەک لە ئامارە وەدەستهاتووەکاندا دەیبینین، پیاوان کەمتر لە ژنان پێیان خۆشە کە دیتران لە هاوسەرگیرییە کاتییەکەیان ئاگادار بن. هۆگریی بۆ شاردنەوەی هاوسەرگیریی کاتی دەتوانێ بە هۆکارگەلی وەکوو شاردنەوەی ئەو ژیانە هاوتەرییەی کە پیاوان لە پاڵ ژیانی یەکەمی خۆیان پێکیان هێناوە یان خۆبوواردن لەو زەختە کۆمەڵایەتییە زۆرەی کە بە سەر ژناندا دەسەپێنرێ ڕوو بدات. بەڵام ئەوەی کە ژنان زیاتر هۆگری ئاشکرابوونی هاوسەرگیرییە کاتییەکەیانن دەتوانێ بە هۆکاری وەکوو هیواداربوون بە هەمیشەییبوونی ئەم هاوسەرگیرییە کاتییە یان سوودمەندبوون لە چاکیی مادی و مەعنەویی زیاتر لە هاوسەرگیریی کاتی بێت. هەروەها ژنان گریمانەی ئەوە دەکەن کە ئەگەر دیتران بەم هاوسەرگیرییە کاتییە بزانن زەختێکی کۆمەڵایەتیی زیاتر دەخرێتە سەر مێرد و لە کۆتاییدا مێرد بەرپرسایەتیی زێدەتر لە ئاست منداڵانی مەتعە و ژنی مەتعە لە ئەستۆ دەگرێت. ڕەنگە هەندێک هاوسەرگیریی کاتییان بە ڕاستی پێ باش نەبێ و بەو هۆکارانەی کە باسمان کردن وەکوو خواستی مادی، سۆزداری و سێکسی هاوسەرگیریی کاتی ئەنجام بدەن. ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە دەریدەخا کە 56 لە سەدی ژنان ڕوانگەی نەرێنییان بەرامبەر بە سیغە هەیە و لە بوونی ناڕازین. هەروەها 33.76 لە سەدی پیاوان دژی سیغەن و 66.24 لە سەدی پیاوان ڕوانگەی ئەرێنییان بەرامبەر بە هاوسەرگیریی کاتی هەیە.

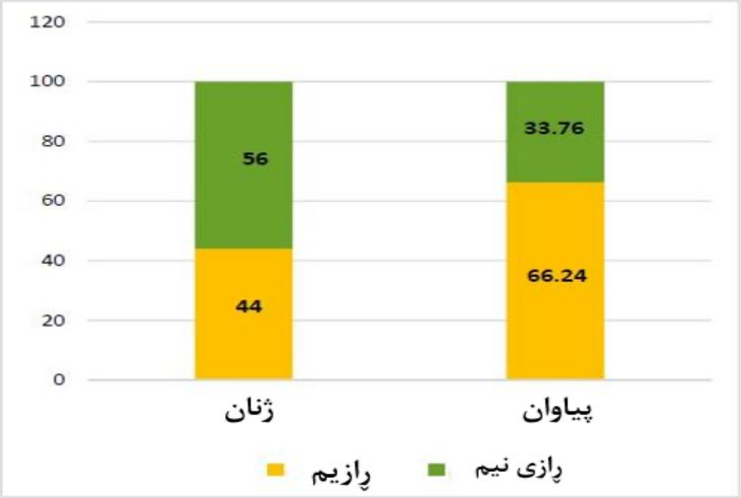

چارتی ژمارە 5. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی ڕوانگەی ژنان و پیاوان بەرامبەر بە هاوسەرگیریی کاتی

ڕوانگەی نەرێنیی زۆربەی ژنان دژ بە هاوسەرگیریی کاتی بە هۆی ئەزموونە تاڵەکانیان لە هاوسەرگیریی کاتی و پێشێلبوونی مافەکانیان و هەروەها دابیننەبوونی خواستە ڕۆحی و مادییەکانە. ئەنجامەکان دەریانخست ژنان زیاتر بە هۆی تەنیایی و قەیرانە ڕۆحی و دەروونییەکان مل بە هاوسەرگیریی کاتی دەدەن؛ لە حاڵێکدا پیاوان لەبەر تێربوونی خواستە سێکسییەکانیان ئەم کارە دەکەن. وەک بە ناوی هاوسەرگیریی کاتیدا دەردەکەوێ، ئەم هاوسەرگیرییە پەیوەندییەکی کاتی و تێژتێپەڕە و بە پێچەوانەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، هەمیشەیی نییە. هەندێجار هاوسەرگیریی کاتی بە شێوەی کاتژمێری و کەمتر لە ڕۆژێک ڕوو دەدات.

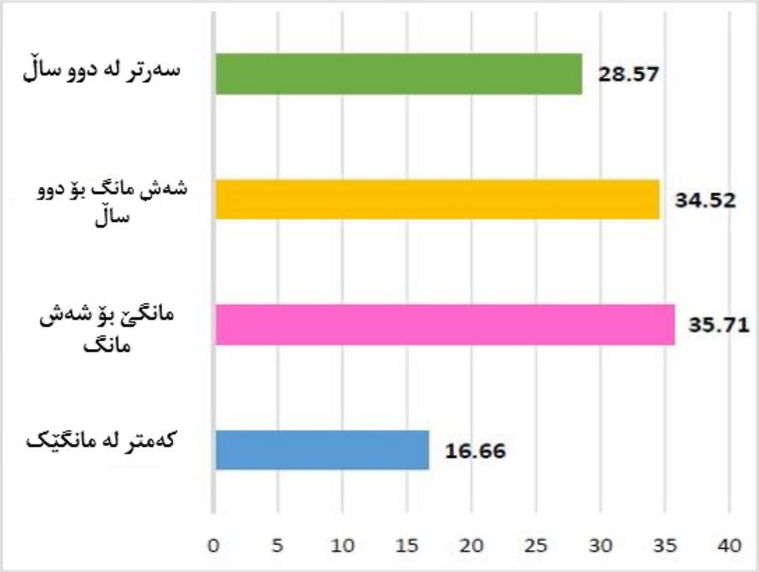

چارتی ژمارە 6. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی ماوەی سیغە لە ناو وڵامدەران

شیکاریی چەندایەتیی دیمانەکان ئەوە دەردەخا کە 16.66 لە سەدی وڵامدەران هاوسەرگیریی کاتیی کورتتر لە مانگێک، 35.71 لە سەدیان هاوسەرگیریی کاتیی مانگێ هەتا شەش مانگ، 34.52 لە سەدی ئەم کۆمەڵە هاوسەرگیریی کاتیی شەش مانگە هەتا دوو ساڵ و 28.57 لە سەدی وڵامدەران هاوسەرگیریی درێژخایەنتر لە دووساڵیان بە ئەزموون کردووە. ئەم ئەنجامانە دەریدەخا کە ڕێژەی زۆری هاوسەرگیرییە کاتییەکان ژێر دوو ساڵ بووە. ئەم بابەتە بۆ ژنان ناخۆشترە کە تەنیا ئەوانیان بۆ سێکس بووێت. لەم چەشنە پەیوەندییانەدا ژنان زیاتر تووشی قەیرانە ڕۆحییەکان دەبن؛ چوونکە لەگەڵ کۆتاییهاتنی ماوەی دیاریکراو پەیوەندییەکە کۆتایی پێ دێ و پیاوان کەمتر ئامادەن ئەو هاوسەرگیرییە کاتییە درێژ بکەنەوە یان ئامادەن بیکەن بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی و ئەو ژنانەی کە بە جێ دەهێڵدرێن زیاتر تووشی خەسارەتی ڕۆحی و دەروونی دەبنەوە. هەروەها کۆمەڵگا

ناوناتۆرەی بەدناوی و بێڕەوشتییان لێ دەنن کە ئاستی کێشە ڕۆحی و دەروونییەکانیان زیاتر دەکات. کەواتە ڕوانگەی ژنان لە چاو ڕوانگەی پیاوان نەرێنیترە.

5ـ دووگیانی، ئاگاداربوون لە یاسا، تۆمارکردنی هاوسەرگیری، توندوتیژی دژ بە ژنان

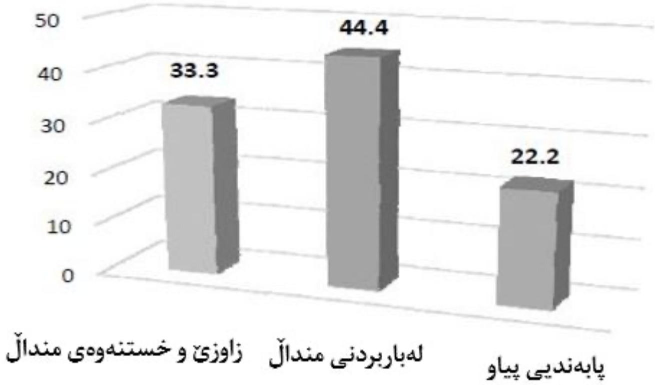

چارتی ژمارە 7. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی بارودۆخی دووگیانیی ژنان و پشتیوانیی پیاوان لە هاوسەرگیریی کاتی

ئامانجی سەرەکیی لە هاوسەرگیریی کاتی چێژبردنی سێکسی و پێدانی بڕە پارەیەکی دیاریکراو بە ژن وەک مارەیی لە ماوەیەکی دیاریکراوە. دووگیانبوون هیچ پێگەیەکی لە هاوسەرگیریی کاتیدا نییە هەر بۆیە هەر کام لە هاوسەرەکان دەتوانن بە بێ ڕەزامەندیی ئەویتری ڕێگری لە دروستبوونی کۆرپەلە بکەن. (وێلوجێردی، 1371) لە هاوسەرگیریی کاتی ئەگەر ژن دووگیان بێ، پیاو لە ئاست پێدانی نەفەقە و پابەندێتی لە ئاست منداڵ بەرپرسە و وەکوو منداڵی هاوسەرگیریی هەمیشەیی دەبێ ناسنامەی بۆ وەربگرێت. کەواتە منداڵی هاوسەرگیریی کاتی هەموو مافەکانی منداڵێکی ئاسایی هەیە. بە پێی ئەنجامەکانی ئەم لێکۆڵینەوە 33.3 لە سەدی ئەو ژنانەی کە دووگیان بوون منداڵەکەیان لەدایک بووە، 44.4 لە سەدیان کۆرپەلەیان لەبار بردووە. لە لایەکی تریەشەوە 22.2 لە پیاوان ئامادە نەبوون بەرپرسایەتی و ڕاگرتنی منداڵی هاوسەرگیریی کاتی لە ئەستۆ بگرن. بە پێی مادەی 21ـــی یاسای پشتیوانیی

بنەماڵە پەســەندکراوی 1391ی هەتاوی، لە ئەگەری دووگیانی یان ڕێککەوتنی لایەنەکان یان مەرجە لاوەکییەکانی مارەکردن، هاوســەرگیریی کاتی دەبێ تۆمار بکرێ و نیکاحی کاتی بە پێی هەموو ڕێسا شەرعییەکانی نیکاحی هەمیشەییە؛ بەڵام بە هۆی ئاگادارنەبوونی لە یاســا و ئاگادارنەکردنەوە لەم بوارەدا، مافەکانی ژنان پێشێل دەکرێت.

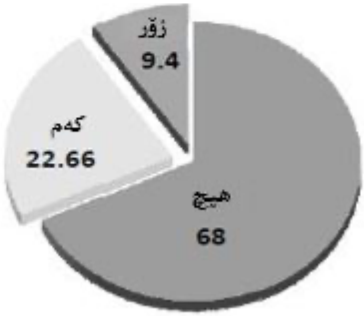

چارتی ژمارە 8. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی وڵامدەران لە بواری ئاگاداربوون لە یاسا

ئەنجامە چەندایەتییەکانی ئەم لێکۆڵینەوە دەرخەری ئەوە بوو کە 68 لە ســەدی وڵامدەران هیچ زانیارییەکیان لە ســەر هاوســەرگیریی کاتی نەبوو. 22.66 لە سەدیان زانیارییەکەیان کەم بوو و 9.4 لە ســەدیان زانیارییەکی تا ڕادەیەک باشیان لە ســەر یاســاکانی هاوســەرگیریی کاتی هەبوو. ئەنجامی ئەم ناوشــیارییە پێشــێلبوونی مافی تاکەکان بەتایبەت لە هاوســەرگیریی کاتی دەبێت. تۆمارکردنی هاوسەرگیریی کاتی لە نووسینگەکانی تۆمارکردنی هاوسەرگیری و پێدانی ڕاوێژی یاسایی و دەروونناسی بە هاوسەرەکان یەکێک لەو ڕێکارانەیە کە بۆ نەهێشــتنی هەندێ لە بۆشــاییەکانی ئەم چەشــنە هاوسەرگیرییە سوودمەندە.

چارتی ژمارە 9. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی بارودۆخی تۆمارکردنی هاوسەرگیریی کاتی لە ناو وەڵامدەران

لە ناو وەڵامدەرانی ئەم توێژینەوە، 65 لە سەدی تاکەکان هاوسەرگیریی کاتییان تۆمار کردبوو و 35 لە سەدیان ئەم هاوسەرگیرییەیان تۆمار نەکردبوو. تۆمارکردنی هاوسەرگیریی کاتی لە ئەگەری دووگیانبوون بە پێی مادەی 21ی یاسای پشتیوانی بنەماڵە پێویستە. زۆرێک لە تاکەکان بە هۆی بێئاگایی لەم مادە یاساییە ناتوانن باوکی منداڵەکە ناچار بە پشتیوانی لە منداڵەکە بکەن. ئێستا هەموو ئەو بەرپرسایەتییانەی کە باوک لە ئاست منداڵێکی ئاسایی هەیەتی، لە ئاست دایک و منداڵی مەتعەش هەیەتی. هەروەها بە هۆی ئاسانبوونی ئەنجامدانی سیغە، پیاوان سیغەی چەندساڵە دەکەن و پاش ماوەیەک بە بێ بەخشینی ماوە واز لە ژنە دێنن و ژنان بە هۆی نەبوونی زانیاری لە سەر یاسا شوێنەون دەبن. هەروەها بەو پێیەی کە مادەیەکی یاسایی بۆ هەڵوەشانەوەی پێناسە نەکراوە، تەنانەت هەندێ لە سەرچاوەکانی لاساییکردنەوە لە ئاست ئەم بابەتە، پێشنیار بە ژنان دەدەن کە سەردانی دادگای بنەماڵە بکەن.

بە پێی مادەی 1139ـی یاسای مەدەنی، "تەڵاق تایبەت بە هاوسەرگیریی هەمیشەییە و ژنی کاتی لەگەڵ کۆتاییهاتنی ماوە یان بەخشین لە لایەن مێردەوە لە هاوسەرێتی دێتە دەرەوە." لەم مادە یاساییەدا ئاماژە بەوە نەکراوە کە ژنان ناتوانن ماڵ بە کرێ بگرن و لە مادەی 1152 بە تەنیا وتراوە کە " عەدەی هەڵوشاندنەوەی نیکاح، بەخشینی ماوە و بەسەرچوونی نیکاحی

کاتی لە نادووگیاندا دوو جار پاکبوونەوە لە سووڕی مانگانە". لێرەدا عەدەی هەڵوەشانەوەی نیکاح، دەرەنجامی توانای هەڵوەشانەوەی مەتعەیە تەنیا ئەو کاتەی کە درێژەدانی ژن و مێردی بۆ ژن گونجاو نەبێ، بە پێی مادەی 1130 ژن دەتوانێ بە هۆی دەستەنگی لە گرتنی ماڵ سەردانی دادگا بکا و داوای هەڵوەشانەوەی هاوسەرگیریی کاتی بکات. لە بارودۆخێکدا کە تەنانەت یاسادانەر بە شێوەی پەنامەکی و ناڕوون باس لە مادە یاساییەکانی پەیوەست بە هاوسەرگیریی کاتی دەکا چۆن دەتوانین چاوەڕوانیی ئەوەمان هەبێ کە کەسانی ئاسایی لێی ئاگادار بن و پشتیوانیی یاسایی بیانگرێتەوە؟!

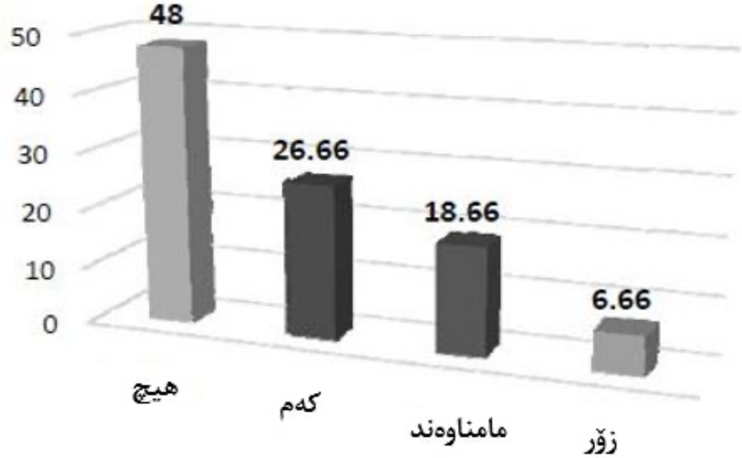

چارتی ژمارە 10. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی وڵامەدرانی ژن لە بواری بەئەزموونکردنی توندوتیژی لە هاوسەرگیریی کاتی

لە ناو وڵامدەرانی ژنی ئەم توێژینەوە 6.66 لە سەدی ئەم ژنانە لە لایەن مێردەکانیانەوە ڕووبەڕووی توندوتیژی و لێدانی زۆر توند بوونەوتەوە. هەروەها 18.68 لە سەدی ئەم ژنانە بە ڕێژەی مامناوەند و 26.66 لە سەدیان بە ڕێژەی کەم توندوتیژی و ئازاریان پێگەیشتووە و 48 لە سەدیان هیچ ئازارێکیان نەبینیوە. بە گوێرەی ئەم ئەنجامانە زۆرینەی ژنان لە هاوسەرگیریی کاتی تەنانەت بە ڕێژەی کەم و مامناوەند ئازار و توندوتیژییان بینیوە و هەروەها ژنان بە هۆی نەبوونی زانیاری لە یاسا و ڕەوتەکانی سکاڵای درێژخایەن و بۆشاییە

یاسـاییەکان زۆر جار چاوپۆشـی لە مافەکانی خۆیان دەکەن. هەروەها ئەگەر لە یاسـا ئاگادار بن دیسـانیش بە هۆی ناشـیرینبوونی کۆمەڵایەتیی سـیغە ئامادە نین سـکاڵا تۆمار بکەن؛ چوونکە دەترسـن دەوروبەرییەکان و کەس و کار و دراوسێکانیان بە هاوسەرگیرییە شاراوەکەیان بزانن و ئەو ژنە جگە لە خەسـارەتی جەسـتەیی و ڕۆحی و بەدناوی هیچی دیکەی بۆ نەمێنێتەوە.

6ـ تەمەن، شێوازی مارەبڕین، دۆخی پەیوەندیی سێکسی و خوێندن

تەمەنی وردی سـیغەی مەحرەمێتی (بڕیاری مەحرەمێتی) و هاوسـەرگیریی کاتی بە ڕوونی باس نەکراوە؛ بەڵام بە پێی مادەی 1041ی یاسـای مەدەنیی کۆماری ئیسـلامیی ئێران تەمەنی هاوسەرگیریی هەمیشەیی بۆ کچان 13 ساڵی هەتاوی و بۆ کوڕان 15 سـاڵە. هەڵبەت بەو پێیەی کە لە سـیغەی مەحرەمێتی تۆمارکردن بوونی نییە و لە ناو بنەماڵەکاندا بە شێوەی نهێنی ئەنجام دەدرێ، تەمەنی سیغەی مەحرەمێتی ژێر تەمەنی 18 ساڵانە.

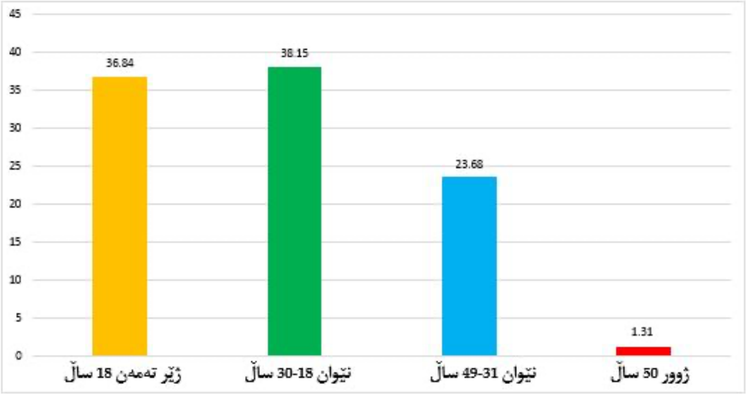

چارتی ژمارە7. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی تەمەنی وڵامدەران لە کاتی سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتی

ئەنجامە چەندایەتییەکانی توێژینەوە ئەوە دەخاتە ڕوو کە 36/84 لە سەدی وڵامدەران ژێر تەمەنی 18 ساڵان، 38/15 لە سەدی ئەوان لە مەودای تەمەنی 18 بۆ 30 ساڵان، 23/68

لە سەدیان لە مەودای تەمەنی 31 بۆ 49 ساڵان و 1/31 لە سەدی ئەم کەسانە لە تەمەنی ژوور 50 ساڵان هاوسەرگیریی کاتییان بەئەزموون کردووە. هەروەها بە پێی ئەنجامە چەندایەتییەکانی ئەم توێژینەوە ئەو مێرمنداڵانەی کە ژێر تەمەنی 18 ساڵان و لە سەر پێداگریی بنەماڵە مارەکردنی کاتی سیغەی مەحرەمێتییان بە سەردا سەپاوە خۆیان لە قۆناغێکی نوێی ژیاندا دەبینییەوە؛ لە حاڵێکدا لە ڕووی کۆمەڵایەتی و ڕۆحی و هزرییەوە پێنەگەیشتبوون. پێگەیشتنی سێکسی لە قۆناغی مێرمنداڵیدا هۆکاری پێگەیشتنی هزری نییە و تەنانەت ئەگەر مێرمنداڵان بەم بارودۆخە ڕازی بن تووشی دەرهاویشتەی کۆمەڵایەتیی تایبەتی دەبنەوە. شێوازی پەیوەندی لە کاتی سیغەی مەحرەمێتیدا بە پێی چاودێریی بنەماڵەیە؛ بەڵام بۆ هۆی هەڵچوونی خواستی سێکسی لەم قۆناغە زەمەنییەدا کچ و کوڕ هەموو هەلێک بۆ سێکسکردن دەقۆزنەوە کە هەڵبەت لە ڕووی شەرعییەوە هیچ کێشەیەکی نییە.

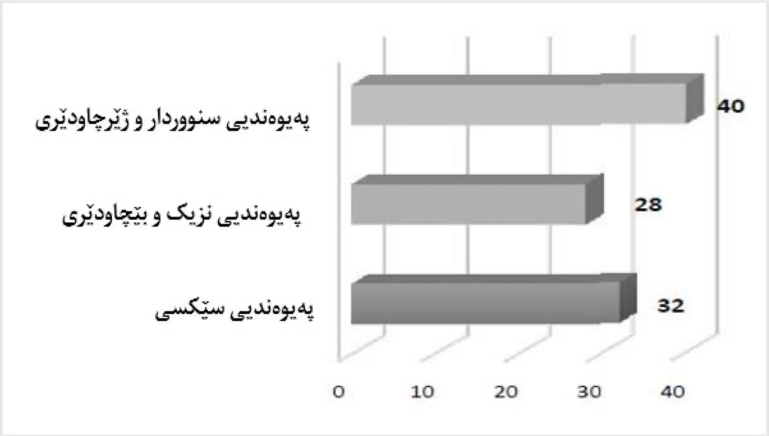

چارتی ژمارە 8. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی بارودۆخی پەیوەندیی سێکسی لە هاوسەرگیریی کاتیدا

ئەنجامە چەندایەتییەکانی ئەم توێژینەوە پیشان دەدا ئەو وڵامدەرانەی کە خوار تەمەنی 18 ساڵان سیغەی مەحرەمێتییان بەئەزموون کردبوو، 32 لە سەدیان لە ماوەی سیغەی مەحرەمێتیدا پەیوەندیی سێکسیی بەردەوامیان بووە، 28 لە سەدیان پەیوەندیی نزیکی بە بێ سنوور وەکوو سێکس و

دیکەی هەڵسوکەوتە سێکسییەکانیان بە ئەزموون کردبوو. هەروەها 40 لە سەدیان پەیوەندیی سنووردار و ژێر چاودێرییان هەبووە. وەک دیارە زۆربەی ئەم کەسانە (60 لە سەد) پەیوەندیی تەواوی سێکسییان بووە و بەم شێوە هەل بۆ هاوسەرگیریی پێشوەختەیان ڕەخساوە. ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە بە ئاسانی ڕوو دەداْ و جێبەجێبوونی مارەکردن پێویستی بە ئاهەنگی هاوسەرگیریی هەمیشەیی نییە. لە هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی تەنانەت پیاوە خۆی یان خزم و کەس و هاوڕێیان دەتوانن سیغەی مەحرەمێتی جێبەجێ بکەن. سیغەی مەحرەمێتی بە شێوەی زارەکی دەخوێنرێ و تەنیا پێویست (ایجاب) و قبووڵکردن زارەکییەکەی تەواوە و نانووسرێت.

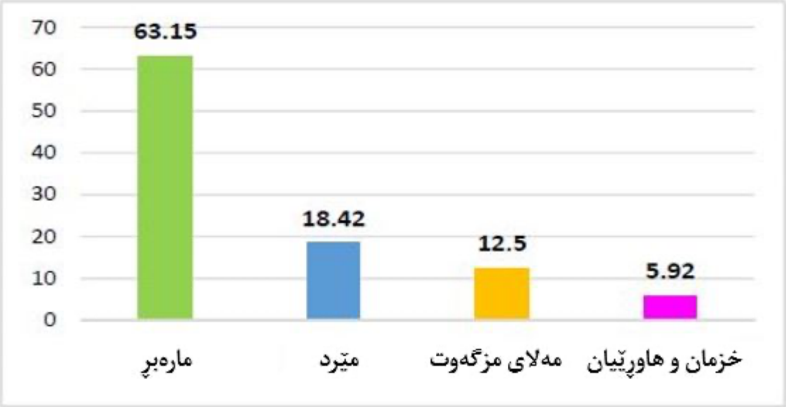

چارتی ژمارە 9. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی بارودۆخی جێبەجێبوونی هاوسەرگیریی کاتی لە نێوان هاوسەرەکان

ئەنجامەکانی توێژینەوە پیشان دەدا لە 5.92 لە سەدی حاڵەتەکان سیغەی مەحرەمێتی لە لایەن خزمان و هاوڕێیان، لە 12.5 لە سەدی حاڵەتەکان مەلای مزگەوت، لە 18.42 لە سەدی حاڵەتەکان لە لایەن مێرد و لە 63.15 لە سەد لە لایەن مارەبڕەوە جێبەجێ کراوە.

خاڵێک کە لێرەدا شایەنی تێڕامانە ئەوەیە کە هاوسەرگیریی کاتی پێویستی بە تۆمارکردن نییە و هەر ئەم تۆمارنەکردنەیە کە خەسارەتی لەڕادەبەدەری بەتایبەت بۆ ژنان لێ دەکەوێتەوە. لە لایەکی دیکەشەوە بنەماڵە ئایینپەروەر و نەریتخوازەکان

بە شـــێوەی نهێنی ســـیغەی مەحرەمێتی ئەنجام دەدەن کە لەم کارەدا هیچ چەشنە ڕێگرییەکی یاسایی و شەرعی بوونی نییە. ئاشـــکرانەبوونی چۆنیەتی ئەنجامدانی ســـیغەی مەحرەمێتی و تۆمارنەکردنی یەکێک لە کێشـــەکانی هاوســـەرگیریی کاتییە. بنەماڵە نەریتییەکان بە مەبەســـتی کۆنترۆڵکردنی ڕەفتاری ســـێکســـیی منداڵەکانیان و هەروەها کەمبوونەوەی زەختی کۆمەڵایەتی سیغەی مەحرەمێتی بە سەر منداڵەکانیاندا دەسەپێنن و بەو پێیەی کە مێرمنداڵان بۆ چوونە ناو قۆناغێکی نوێ لە ڕووی هزری و کۆمەڵایەتییەوە بە ڕادەی پێویست لێهاتوویيان نییە، تووشی دەرهاویشتەگەلی وەکوو منداڵبێوەیی و وازهێنان لە خوێندن دەبنەوە. خوێندن لەو فاکتەرە گرینگانەیە کە هاوسەرگیریی پێشوەختە وەدوا دەخات.

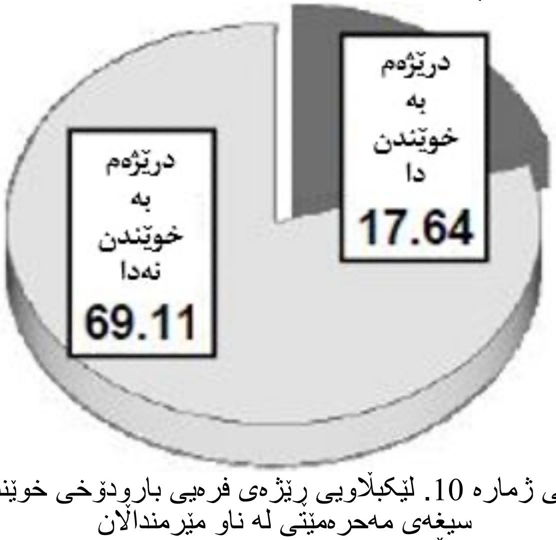

چارتی ژمارە 10. لێکبڵاویی ڕێژەی فرەیی بارودۆخی خوێندن پاش سیغەی مەحرەمێتی لە ناو مێرمنداڵان

لە ناو ئەو وڵامدەرانەی کە ســـیغەی مەحرەمێتییان بەئەزموون کردبوو، ئەم خاڵە بە ڕوونی دەبینرێ کە ســـیغەی مەحرەمێتی لەو هۆکارە سەرەکییە کاریگەرانەیە کە ڕێگری لە درێژەدان بە خوێندنی قوتابیان بەتایبەت کچان دەکات. 17.64 لە ســـەدی وڵامدەران پاش ســـیغەی مەحرەمێتی درێژەیان بە خوێندن دابوو؛ لە حاڵێکدا 69،11 لە سەدیان وازیان لە خوێندن هێنابوو و ڕۆڵی دایکایەتی و هاوسەرێتییان لە ئەستۆ گرتبوو.

وێنای دەوری هاوسەرێتی و زکوزای پێشوەختە هەلی خوێندن لەبار دەبات. ناتەبایی و بەریەککەوتنی ئەو ڕۆڵ و ئەرکانەی کە کەسەکە بۆ گرتنە ئەستۆی هیچ ئامادەییەکی تێدا نییە، ئاستەنگی بەر دەم ڕەوتی ئاسایی خوێندنە. دەبێ ئەوەشمان لەبەر چاو بێ کە دوو هۆکاری سەرەکی لە منداڵهاوسەریدا دەور دەبینن: نەریتیە کەلتوورییەکان و هەژاریی ئابووریی بنەماڵە. بە پێی ئەو کێشانەی کە منداڵهاوسەری ئاوقانی منداڵانی دەکا دەبێ بەرەنگاری ئەم دوو فاکتەرە سەرەکییە ببینەوە. سیاسەتدانانی شیاو، ڕوونکردنەوەی کێشەکانی ئەم هاوسەرگیرییە بۆ منداڵان و پشتیوانیکردنیان و هەروەها پشتیوانی لەو بنەماڵانەی کە کێشەی ئابوورییان هەیە دەتوانێ لە بەرەنگاربوونەوەی ئەم فەرهەنگە نەریتییە کاریگەر بێت. بە ناچاریکردنی خوێندن و تۆمارکردنی یاسایی سیغەی مەحرەمێتی و دیاریکردنی تەمەن لەو چەشنە سیاسەتانەیە کە دەتوانین بە پێی ئەوە منداڵهاوسەری وەدوا بخەین. بێگومان خوێندن و بەتواناکردنی کۆمەڵایەتی و ئابووریی قوتابیان و بنەماڵەکان دەبێ لە بەرنامە و سیاسەتە گشتییەکانی وڵاتدا بگونجێنرێ و ڕێکاری یاسایی و میکانیزمی بۆ ئامادە بکرێ بۆ ئەوەی خەسارەتە کۆمەڵایەتییەکان کەم ببێتەوە و دەرهاویشتەی کەمتر بە سەر تاک و کۆمەڵگا لە ڕەهەندە جۆراوجۆرە کەلتووری، کۆمەڵایەتی، ئابووری و تەنانەت سیاسییەکانەوە بسەپێنرێت.

بەشی چوارەم: کۆبەندی، ڕێکار و پێشنیارەکان

پێشەکی

هاوســـەرگیری ناوەندێکی کۆمەڵایەتییە کە تێیدا ژن و پیاو لە ڕێگەی گرێبەســتێکی یاســایی، ئایینی و ئەخلاقی وەک ژن و مێرد پێکەوە دەژین. هاوســـەرگیری لە ڕێگەی دابینکردنی بەســتێنێک بۆ تێرکردنی خواســتە ســۆزداری، ئابووری و دەروونییەکانی ئەندامانی کۆمەڵگا دەورێکی گرینگی لە کارکردی کۆمەڵگادا هەیە. ئەگەرچی هاوسەرگیریی کردەیەکی ئیرادی و بە پێی پێباشـــی و ڕوانگە تاکایەتییەکانە، ژیانی کۆمەڵایەتیی مرۆڤ و پەیوەندییە ئاڵۆزەکانی لەگەڵ دەوروبەری، ڕوودانی هاوســـەرگیری دەخاتە ژێر کاریگەری پەیوەندییە دوولایەنەکان لەگەڵ بگۆڕە ئابووری، کۆمەڵایەتی، حەشیمەتی و تەنانەت سیاسی. ئەم کاریگەری و کارتێکراوییە وای کردووە کە هاوســـەرگیری وەک دیاردەیەکی چەندلایەنە، ببێتە چەقی ســـەرنج و وردبینیی پســـپۆڕانی بوارە جیاوازە زانســتییەکانی وەکوو خەڵکناسی، کۆمەڵناسی، دەروونناسی، یاسا و حەشیمەتناسی و ... . هاوسەرگیری یەکێک لە نەریتە گرینگ و پەســـەندکراوە کۆمەڵایەتییەکانە کە تا ڕادەیەک لە هەموو جڤاکە مرۆییەکاندا بە فەرمی ناســـراوە. لە ناو ئەو پەیوەندییانەی کە مرۆڤەکان پێکەوە گرێ دەدا پەیوەندیی ژن و مێردی لە هەمووی پیرۆزترە؛ چونکە بەدەر لە دابینکردنی خواســتە ســێکســی و ســۆزدارییەکانی کەســەکە، خواســتە ئابوورییەکان، پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و کەلتوورییەکانی کەسەکان ڕێک دەخا و بە هۆی ئەو کاریگەرییەی کە هەیەتی، لە هەموو وڵاتانی دنیادا وەک نۆرمێکی قبووڵکراو ســـەیر دەکرێت.

لە هەموو کۆمەڵگاکاندا هاوســەرگیری هەمیشــە بە پێی بەها ئایینی و یاســـاییەکانی کۆمەڵگایە. لە ڕوانگەی زۆر کەس هەڵســوکەوتە ســێکســی و ســرووشــتییەکانی لە چوارچێوەی

هاوسەرگیریدا ڕێک و تەندروست دەبێ و مانەوەی کۆمەڵگا دابین دەکات. لە درێژایی مێژوودا ئایینە یەکتاپەرستییەکان سەرنجێکی تایبەتیان پرژاندووەتە سەر خستنەڕووی سەرچەشنی هەڵسوکەوتێکی سێکسیی پارێزراو و گرینگییەکی تایبەتی بە ڕێگری، چاکسازی و چارەسەری نانۆرمی، بە لاڕێداچوون و کێشە سێکسییەکان داوە. چوونکە گەشە، پێشکەوتن، بەختەوەری و کەماڵی مرۆڤ، چاکسازی و پەروەردەی نەوە، درێژەدان و پاراستنی ڕەچەڵەک لە ڕێگەی شیاو، بەردەوامی و تۆکمەبوونی سیستەمی بنەماڵە و بە دوایدا پاکیی کۆمەڵگا لە پارێزراوی و پاکبوونەوە لە جۆرەکانی ئەم بە لاڕێداچوونە و نەبوونی ئەم کێشانەدا بینیوە.

کەواتە هاوسەرگیری و شێوازی هاوسەربژێری هەمیشە پەیوەست بە بەها و نۆرمە کۆمەڵایەتییەکانە. لە وڵاتی کۆماری ئیسلامیی ئێران بەو پێیەی کە زۆرینەی ڕەهای خەڵکی ئێران موسڵمانن، ئیسلام وەک چاوگەی بەها و نۆرمە کۆمەڵایەتییەکان سێبەری خستۆتە سەر وتەزای هاوسەرگیری. فیقهـ کە ڕەهەندی یاسایی ئایینی ئیسلامە وەک میکانیزمی جێبەجێکردنی ئایین لە پێناسەی دەشێ و ناشێکانی هاوسەرگیریدا دەوری کاریگەری هەیە. هەروەها بە پێی ئەوەی زۆرینەی حەشیمەتی ئێران شیعەن، فیقهی ئیمامییە بیچم بە یاساکانی هاوسەرگیری و نۆرمەکانی ناوچە شیعەنشینەکان دەدات. بە پێی بنەما یاسایی و فیقهییەکان لە ئێران دوو جۆری هاوسەرگیریی هەمیشەیی و کاتی (مەتعە، کاتی یان سیغە یان سیغە مەحرەمێتی) بە فەرمی ناسراوە کە لە سۆنگەی فیقهی و یاساییەوە هەر دووکیان شەرعییەتیان هەیە. داپەڕین بۆ هاوسەرگیری پێویستی بە هەلی کۆمەڵایەتیی تایبەتە و هەڵبژاردنی هەر کام لەم دوو چەشنی هاوسەرگیرییە بارودۆخی تایبەتی خۆی دەوێت. لە قۆناغە جیاجیاکانی مێژوودا هاوسەرگیریی کاتی لە وڵاتی ئێران جێی مشتومڕ بووە و پەسەندکراوی و شەرعێتیی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە، ئاراستەی جۆراوجۆری بە خۆوە گرتووە. بە پێی هەلومەرجی ئایینیی کۆمەڵگا و بە پێی گۆڕانکاریی پێکهاتەیی و ڕوو لە گۆڕان و مۆدێرنیتەی ئێرانی، بە بۆچوونی نووسەر لەم قۆناغە

تایبەتییە زەمەنی و شوێنییەدا کۆمەڵگای ئێرانی چی لە چوارچێوەی سیغەی مەحرەمێتی و چی لە چوارچێوەی نیکاحی کاتیدا زیاتر لە ڕابردوو پێشوازی لە هاوسەرگیریی کاتی دەکات. ئەم چەشنە نیکاحە کە بیچمی جۆراوجۆر لە خۆ دەگرێ، لە بوارە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکاندا دەتوانین تاووتوێ و شی بکەینەوە. خاڵی گرینگ لێرەدایە کە هاوسەرگیریی کاتی سەرەڕای شەرعێتییە ئایینی و یاساییەکەی بە ڕادەی پێویست پەسەندێتیی کۆمەڵایەتی نییە و بە شاراوەیی ئەنجام دەدرێت. بەم پێیە کەمتر سەرنجی هۆکار، دەرهاویشتە و کەڵکاوەژووییەکانی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە دراوە. نووسەر بە پێی پرەنسیپە تایبەتەکانی کۆمەڵگای ئێرانی و بە بێ دەمارگرژیی ئایینی بۆ یەکەم جار لە چوارچێوەی توێژینەوەیەکی گشتگیر و بە ڕوانگەیەکی خەڵکناسانە، هاوسەرگیریی کاتی (سیغەی مەحرەمێتی و مەتعە) لە ڕەهەندی مێژوویی، ئایینی، یاسایی و کۆمەڵایەتی لێکداوەتەوە و بە ڕوانگەیەکی زانستی دیوە شاراوە و ئاشکراکان و هەروەها دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی لە سەر ئاستی هەر سێ کەڵێنشاری تاران، ئیسفەهان و مەشهەد شی کردۆتەوە.

پوختە و کۆبەندی توێژینەوە

لە بەشی یەکەم و لە چوارچێوەی کۆی توێژینەوە، شێوازی ڕێکخستنی ڕەفتاری سێکسی و پەیوەندییە سێکسییەکانی ژن و مێرد لە چوارچێوەی ئیسلامی و ڕۆژاوایی، پێناسەی هاوسەرگیری و هاوسەرگیریی کاتی و ڕوونکردنەوە کۆمەڵایەتییەکانی لە ئێستادا تاوتوێ کراوە. لە ڕۆژاوای بەر لە سەدەی نۆزدەهەم، گومانی ئایینی / ئەخلاقی کە لە وانەکانی ئایینی مەسیحییەتەوە سەرچاوە دەگرێ و لە بنەڕەتەوە لە سەر بناغەی بە تاوانزانینی خواستی سێکسی و هەوڵ بۆ ڕەتکردنەوە یان کۆنترۆڵی توندی خواستی سێکسی ڕەگی داکوتاوە، بە سەر پەیوەندییە سێکسییەکاندا باڵادەست بوو. بە پێی ئەم گریمانە، پەیوەندییەکانی ژن و پیاو تەنیا لە چوارچێوەی هاوسەرگیری و بنیاتی بنەماڵە ڕەوایە. لە سەدەی نۆزدەهەم بەم لاوە لەگەڵ سەرهەڵدانی سەردەمی مۆدێرن، عەشقی ئێحساسی

وەک بیچمێکی مۆدێرن و تاکخوازانەی ڕەفتاری سێکسی وردە وردە بوو بە بەدیلی سەرچەشنی پێشمۆدێرن. لە نیوەی دووهەمی سەدەی بیستەم گریمانەی کۆمەڵناسی/مێژوویی لە گوتارە ڕەگەزێتییەکاندا سەری هەڵدا و تا دەهات بە سەر ڕوانگە گشتییەکانی پرسە سێکسییەکان لە کەلتووری سێکسیی ڕۆژاوادا باڵادەست دەبوو و ئاراستەی یەکسانخوازانە لە بارەی ژنان و پیاوان بیچمی دەگرت. لە ئێستادا لەگەڵ باوەڕە نەریتییەکان زۆر باوەڕی لیبرالتر سەبارەت بە هۆگرییە سێکسییەکان بوونیان هەیە کە بە شێوەی تایبەت لە دەیەی 60ی زایینی بەهێز بوون. هەندێ لە خەڵک بەتایبەت ئەو کەسانەی کە لە ژێر کاریگەریی ئامۆژە مەسیحییەکان لە کەلتووری ڕۆژاواییدان پێیان وایە پەیوەندیی سێکسی لە دەرەوەی بازنەی هاوسەرگیری شیاو نییە؛ بەڵام زۆر کەس باوەڕیان وایە کە چێژی سێکسی لایەنی باش و گرینگی ژیانە. لە بەرامبەردا هەندێ (ڕەفتاری سێکسی لە دەرەوەی بازنەی هاوسەرگیریی فەرمی و زکوزا) لە هەمبەر چالاکییە سێکسییە جیاوازەکان باوەڕی نەرمینوێن دەگرنە بەر. لە زۆرێک لە وڵاتانی ڕۆژاوایی لە ماوەی 30 ساڵی ڕابردوودا باوەڕە سێکسییەکان ئازادتر و کراوەتر بوون. هەروەها مۆدێلی ئیسلامییانەی پاراستنی ڕەفتاری سێکسی لە دوو ڕەهەندی پاکداوێنی (داوێنپاکی و خۆپارێزیی سێکسی) و هاوسەرگیری (تێرکردنی شیاو و ڕەزامەندانەی خواستی سێکسی لە ڕێگەی هاوسەربژێری) پێک دێت. ئەم دوو ڕەهەندە سنوورێکی بەربڵاو لە بنەما و بەرنامەکان (کە بریتییە لە چاودێری، کۆنترۆڵ، ڕێنوێنی و پەروەردەی سێکسی، ئامادەکردن و ڕاهێنانی سێکسی لە کاتی هاوسەرگیری، ڕاهێنانی سێکسی و شێوازی هاوباخەڵی و چاکسازی و چارەسەری نەشیاوییە سێکسییەکان) لە خۆ دەگرێت. ئایینی ئیسلام تێرکردنی خواستی سێکسی لە سیستەمی بنەماڵە و لە سای هاوسەرگیری وەک بابەتێکی پەسەندکراو دێنێتە هەژمار و داکۆکی لە سەر دەکا و ڕێگە بە مرۆڤەکان دەدا کە خواستی سێکسیی خۆیان لە ڕێگەی تێکەڵبوون لەگەڵ هاوسەرەکانی خۆیان تێر بکەن.

لە پێناسەی هاوسەرگیری بە گێڕانەوە لە سارۆخانی هاتووە

کە هاوسەرگیری دەبێتە هۆی بەردەوامیی پەیوەندیی سێکسیی نێوان دوو ڕەگەزی بەرامبەر کە پێویستی بە گرێبەستی کۆمەڵایەتییە و هەروەها بە گێڕانەوە لە کلوود لۆی شتراوس، هاوسەرگیری بەریەککەوتنی دراماتیکی نێوان کەلتوور و سرووشت یان بنەما کۆمەڵایەتییەکان و گیراییە سێکسییەکانە. بە گشتی تایبەتمەندییە پەیوەندیی جەستەیی، دژایەتیی ڕەگەزی، بەردەوامی و گرێبەستی کۆمەڵایەتی (یاسا و ئایین) لە فاکتەرە هاوبەشەکانی پێناسەی هاوسەرگیرین. لە سنووری جوگرافیایی ئێرانیش دەردەکەوێ کە هاوسەرگیریی هەمیشەیی و هاوسەرگیریی کاتی لە ئێراندا وەک بیچمە قبووڵکراوەکانی هاوسەرگیری ناسێنران و لە پێناسەی مۆتعەش هاتووە کە جۆرێک هاوسەرگیرییە کە پیاوێک یان ژنێک بۆ ماوەیەکی دیاریکراو و بڕەمارەیی دیاریکراو نیکاح دەکەن و لەگەڵ کۆتاییهاتنی کاتی دیاریکراو ژن و پیاو بە بێ تەڵاق لێک جیا دەبنەوە.

کاتی ڕوونکردنەوەی کۆمەڵایەتی و سیاسەتدانانەکانی هاوسەرگیریی کاتی وتراوە کە سیاسەتدانەرانی دەوڵەتی و ئایینی و یاسایی لە هەلومەرجی تایبەتی کۆمەڵگای ئێرانیدا کە مەودایەک کەوتۆتە نێوان تەمەنی پێگەیشتن و تەمەنی هاوسەرگیریی هەمیشەیی، سیغە یان هاوسەرگیریی کاتییان وەک ڕێکارێک بۆ ڕێگری لە داوێنپیسی و تەشەنەسەندنی پەیوەندییە سێکسییە ناشەرعییەکانی دەرەوەی هاوسەرگیری ڕەچاو کردووە. هەروەها ئاماژە بە نارەزایەتیی ئایەتوڵا سانعی و هەندێ لە چالاکڤانانی مافەکانی ژنان دژ بەم سیاسەتدانانە کرا.

وڵاتی ئێران لە حاڵی تێپەڕین لە قۆناغی نەریتییەوە بۆ مۆدێرنیتەیە و ئەم نوێسازی و مۆدێرنبوونە کاریگەری لە سەر بنیاتی بنەماڵە داناوە. لە سەر ئاستی بەربڵاو هەرچی کۆمەڵگا لە حاڵەتی نەریتی بێتەوە دەرەوە و لە هەلومەرجی مۆدێرن نزیکتر ببێتەوە، تەمەنی هاوسەرگیری بەرز دەبێتەوە. نوێسازی لە ڕێگەی پەرەسەندنی هەلی خوێندن، گۆڕانکاری لە هێزی کار و دەورە مۆدێرنەکان و شارنشینی هەڵکشانی تەمەنی هاوسەرگیری لێ کەوتۆتەوە. هەروەها ئەوەی کە

نوێسازی لەگەڵ بەرزبوونەوەی ئاستی چاوەڕوانییەکانی ژیان لە پاش هاوسەرگیری دەبێتە هۆی وەدواکەوتنی هاوسەرگیری. لە سەر ئاستی مامناوەند، کاریگەرییەکانی بە هۆی ئەزموونی مۆدێرنیتەی ئێرانی لە ناوچە جیاجیاکاندا جیاوازە. هەرچی ڕێژەی هاتنی مۆدێرنیتە بۆ ناوچەیەک زیاتر بێ زیاتر هاوسەرگیری وەدوا دەکەوێت. لە ئێستادا هەڵکشانی تەمەنی هاوسەرگیری لە سەر ئاستی گەورەشارەکانی تاران، مەشهەد و ئیسفەهان لە چاو شارەکانی دیکە زیاترە. لە لایەکی دیکەشەوە پشێوییە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی پێکهاتەی کۆمەڵگا لێبڕاوەیی ئابووری کەم کردۆتەوە و بێهیوایی کۆمەڵایەتی بەرز کردۆتەوە و پێوەر و چاوەڕوانییەکانی گۆڕیوە. سەرەڕای ناجێگیریی ئابووری، چاوەڕوانییە کەلتووری و نەریتییەکانی پەیوەست بە تێچوو و ستانداردەکانی هاوسەرگیری و ژیانی هاوبەش گۆڕانی بە سەردا نەهاتووە و ئەم بابەتە کێشە و گرفتەکانی جارانی زیاتر کردووە. پشێوییە کۆمەڵایەتییەکانی وەکوو تەڵاق و خەیانەتی ژن و مێردیش بەش بە حاڵی خۆی کاریگەری لە سەر ڕوانگەی کچان سەبارەت بە هاوسەرگیری داناوە و بۆتە هۆی ئەوەی کچان سەبارەت بە هاوسەرگیری خۆپارێزتر بن. هەروەها لە سەر ئاستی تاکایەتی گۆڕانکارییەکی زۆر لە کچاندا بەدی دەکەین؛ هەڵکشانی ئاستی خوێندەواری، سەربەخۆیی ئابووری و کۆمەڵایەتی و کەلتووری، ئازادیی هەڵبژاردن و کردار، دابڕان لە ڕا و بۆچوونی دایک و باوک و کەس و کار، ڕوانگەی کچانی گۆڕیوە. بە گشتی بە پێی ئەو گۆڕانکارییە پێکهاتەیی و زەینییانەی کە لە ئەنجامی مۆدێرنیتە و نوێسازی لە کۆمەڵگای ئێرانی و بنیاتی بنەماڵەدا ڕووی داوە، مەودای نێوان پێگەیشتنی سێکسی و هاوسەرگیری زیادی کردووە. هەر بۆیە فەقێکان و سیاسەتدانەران هاوسەرگیریی کاتی وەک ڕێکارێکی کاریگەر دەبینن کە وەک ئاماژەی پێدرا ئەم ڕێکارە دژبەری خۆی هەیە.

لە بەشی دووهەمدا بە پێی پێناسەی بابەت و ئەو ناکۆکییانەی کە لە بارەی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە بوونی هەیە؛ ڕیشە مێژوویی، ئایینی، یاسایی و کۆمەڵایەتییەکانی تاوتوێ کرا. لە ڕووی مێژووییەوە لە ئێرانی کۆندا شێکاریی لەڕادەبەدەر لە

سەر هاوسەرگیریی کاتی بووە. هەندێ لە مێژووناسان ئاماژەیان بە جۆرێک پەیوەندیی سێکسی بە ناوی (گادار) لە ناو زەردەشتییەکان کردووە کە تێیدا پەیوەندیی سێکسی تێیدا سنووردار و کاتی بووە. هەروەها لە ناو عەرەبەکانی سەردەمی بەر لە ئیسلامیش مەتعە بوونی بووە و وەک یەکێک لە ئەحکامە واژۆییەکان لێیان ڕوانیوە کە گوازراوەتەوە بۆ پاش ئیسلامیش. جیا لەم حاڵەتانە لە وڵاتانێکی وەکوو ژاپۆن نموونەی هاوشێوەی هاوسەرگیریی کاتی لە ژێر ناوی هاوسەرگیریی تاقیکاری بوونی هەیە و کەسانێکی وەکوو بێرتراند ڕاسێل پێشنیاری هاوسەرگیرییەکیان بە ناو هاوسەرگیریی دۆستایەتی داوە کە لە ناوەڕۆکەوە وەکوو مەتعەیە.

لە ڕوانگەی ئایینییەوە زانایانی ئایینیی ئەهلی سوننە و ئەهلی شیعە سەبارەت بە هاوسەرگیریی کاتی ڕا و بۆچوونی جیاواز لە ئارادایە. بە کورتی ئەهلی سوننە مەتعەیان پێ هاوسەرگیرییەکی حەرامە. لە ڕوانگەی ئایینزاکانی ئەهلی سوننەوە حەرامبوونی نیکاحی کاتی بە پێی فەرموودەی پێغەمبەرە. ئایینزاکانی ئەهلی سوننەت لە سەر حەرامکردنی هاوسەرگیریی کاتی کۆدەنگن؛ بەڵام وەکوو مەتعە بە زینای نازانن و ئەنجامدەری نیکاح لە بری حەد، تەمبێی دەکەن. هۆکاری ئەم کارە گومانێکە کە ئیبنی عەباس لە بارەی حەرامکردنی هاوسەرگیریی کاتی خستییە ڕوو. ئەوەتان لێ ناشارینەوە کە ئیبنی عەباسیش دواتر لە بۆچوونی پاشگەز دەبێتەوە و حوکم لە سەر حەرامبوونی نیکاحی کاتی دا. بەڵام ئەهلی شیعە بە پشتەبستن بە ئایەتی 24ی سووڕەتی نیسا و گێڕانەوەی ئیمامان و هۆکارە عەقڵی و گێڕانەوەییەکان، مەتعە بە حەڵاڵ دەزانن و پێیان وایە بە حوکمی سەرەتایی خۆیان هاوسەرگیریی کاتی حەڵاڵ و ڕەوایە و لە هەلومەرجی ئێستادا ڕێگەپێدراوە.

لە ڕوانگەی یاساییشەوە هاوسەرگیریی کاتی یان سیغە تاوتوێ و ڕوون کراوە کە ناوەندی هاوسەرگیریی کاتی وەک ناوەندێکی یاسایی تەنیا لە یاسای ئێراندا بوونی هەیە و لە یاسای هیچ وڵاتێکی دیکەدا هاوشێوەی ئەوە بوونی نییە. بە پێی

مادەکانی 1075و 1076ـــی یاسای مەدەنیی کۆماری ئیسلامیی ئێران هاوسەرگیریی کاتی شەرعێتیی یاسایی هەیە.

لە هاوسـەرگیریی کاتیدا ژن مافی میراتی نییە و بە گوێرەی مادەی 21ی یاســـای پشـــتیوانیی لە بنەماڵە پەســـەندکراوی 1391ی هەتاوی، لە ئەگەری دووگیانی و یان مەرجی لاوەکیی مـارەکردن، دەتوانێ نیکـاحی خۆی تۆمـار بکـات. هـەروەهـا تەمەنی هاوسـەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی بە گوێرەی مادەی 1041ــــــی یاســـای مەدەنی وەکوو هاوســـەرگیریی هەمیشـەیی بۆ کچان تەمەنی 13 سـاڵان و بۆ کوڕ تەمەنی 15 ســـاڵانە. هەڵبەت لە ســـەر ئیزنی دادگا و ســـەرپەرشـــت هاوسەرگیری لە تەمەنی کەمتریش گونجاوە. هەروەها لە بەشی دووهەمدا ئاماژەمان بە بۆشاییە یاساییەکان و دەرهاویشتەکانی کرد کە درێژەی ئەم ڕەوتە لە ڕووی یاساییەوە نە تەنیا بۆ ئەو کەســـانەی کە بارودۆخی تایبەتیان نییە ڕێکارێکی گونجاو نییە بەڵکوو پەرە بە هەڵاواردنی ڕەگەزێتی لە یاسا دەدات.

لە بەشـــی کۆمەڵایەتی، هەندێ تیۆریی کۆمەڵناســـانە خرایە ڕوو کە پەرەسـەندنی هاوسەرگیریی کاتییان ڕوون دەکردەوە و هـەروەها پێویســـتیی کۆمـەڵایـەتیی هاوســـەرگیریی کـاتی لـە ڕوانگەی لایەنگران و ناکارامەبوونی لە ڕوانگەی دژبەران بە تێر و تـەســـەلی شـــی کراوە. کـەســـانێکی وەکوو مورتـەزا موتەهەری بۆ ڕێگری لە ڕەبەنایەتیی گەنجان یان پێشـــگری لە کۆمۆنیســـتی ســـێکســـی، پێشـــنیاری مەتعە دەدا و هەروەها کەســـانێکی وەکوو ئەکبەر هاشـــمی ڕەفســـەنجانی، مســـتەفا پوورمحـەمـەدی، قـەرائـەتی و دیکـەی ســـەرچـاوەکـانی لاســـاییکردنـەوە ی ئێران لـە میـدیـا و تریبۆنـە فـەرمی و نافەرمییەکانەوە وەک ڕێگەچارەیەکی ســـەرەکی بۆ پاراســـتنی پاکداوێنیی کۆمەڵگا بانگەشـــە و پێداگرییان لە ســـەر پێویســـتیی هاوســـەرگیریی کاتی کردووە. لە لایەکی دیکەشـــەوە ئایەتوڵا ســـانعی وەک فەقێیەک مەتعە تەنیا بۆ بارودۆخی شـــەڕ لە ســـەرەتاکانی ئیسـلام بە پێویسـت دەزانێ و لە ژیانی ئەوڕۆییدا وەک یەکێک لە فاکتەرەکانی دارمانی بنەماڵە پێناســـەی دەکات. هەروەها چالاکڤانانی مافەکانی ژنان هاوســـەرگیریی کاتی بە فـاکتـەری بـەرهـەمهێنـانـەوەی پێشـــێلکردنی مـافـەکـانی ژنـان،

هەڵاواردنی ڕەگەزێتی لە دژی ژنان، سستبوونی بنیاتی بنەماڵە و پەرەسەندنی فرەهاوسەری و نەخۆشیی نزیکی و تەشەنەسەندنی لەشفرۆشی دەزانن و لە دژی دەوەستنەوە.

نووسەر بە ئاوڕدانەوە لە تیۆرییە نوێسازی و مۆدێرنیتەکان، هەڵبژاردنی عەقڵانیی هێکتۆر، ئاڵوگۆڕ و هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتیی هۆمێنز، ناوناتۆرەی شانۆیی گافمەن، زنجیرە خواستەکانی مازلۆ، تیۆریی فێربوونی کۆمەڵایەتیی ساترلەند و شێوازی ژیانی پییێر بۆردیۆ، عەشقی مەلەوەری باومەن و گیدنێز و تیۆرییەکانی باڵادەستیی داریێندڕۆف و فیمینیزم، دیاردەی هاوسەرگیریی کاتی تاوتوێ و لە چوارچێوەی ئەم تیۆررییانەدا ڕوونی کردۆتەوە.

لە بەشی سێیەم چاوێکمان بە ئەنجامە مەیدانییەکانی لێکۆڵینەوەدا خشاند و بە پێی ئەو پێشینە لێکۆڵینەوەییە کە بوومان، دیاردەی هاوسەرگیریی کاتیمان لە سەر ئاستی هەر سێ کەڵێنشاری تاران، ئیسفەهان و مەشهەد تاوتوێ کرد. لەم ئاراستەدا کادرێک لە توێژەرانی ڕاهێنراو لە ژێر چاودێری کارناسانی یاسایی و کۆمەڵایەتی، ئایینی و دەروونناسان و مامۆستایانی زانکۆ بە شێوەی قووڵ دیمانەیان لەگەڵ 216 کەس کرد کە ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتییان هەبوو. ئینجا ئەم دیمانانە بە شێوەی گشتگیر بە ئاراستەی چۆنایەتی و بە کەڵکوەرگرتن لە گراندد تیۆری شی کراوە و فاکتەرە هۆکاری، زەمینەیی، کارلێکە ستراتیژییەکان، دیاردەی تەوەری و دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی بە وردی ناسران و تاوتوێ کران.

لە شیکاریی وردبینانەی دیمانەکان دەرکەوت کە هۆکارە سەرەکییەکانی هاوسەرگیریی کاتی بریتییە لە خواستی ئابووری، خواستی سۆزداری، هەستکردن بە تەنیایی بەتایبەت لە ناو ژنان و خواستی سێکسی بەتایبەت لە پیاوان. بە گوێرەی ڕوانگەی هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتی و ئاڵوگۆڕی هۆمێنز و هەڵبژاردنی عەقڵانیی هێکتۆر، هەرچی تێچووی هەڵسوکەوتێک کەمتر و پاداشتەکەی زیاتر بێ (واتە خواستە بنەڕەتییەکانی باشتر دابین بکا)، ئەگەری ئەنجامدان و دووپاتکردنەوەی ئەو هەڵسوکەوتە زیاتر دەبێت. هەروەها بە

پێی زنجیرە خواستەکانی مازلۆ، مرۆڤەکان کۆمەڵە خواستێکیان هەیە کە خواستە بایۆلۆژی و سێکسییەکان لە خوارەوەی ئەم قووچەکەدان و هەتا ئەو کاتەی ئەم خواستانە نەیەنە دی مرۆڤەکان بە ئاستی خۆگەشەیی ناگەن. کەواتە هەمیشە مرۆڤ هەوڵدەدای خواستە زنجیرەییەکانیەتی کە لە هاوسەرگیریی کاتی ئەم خواستانە بە جۆرێک لە جۆرەکان دابین دەبێت.

لە بەشی هۆکارە زەمینەییەکاندا فاکتەرە ئایینی و پێکهاتە یاسایی و کۆمەڵایەتییەکان تاوتوێ کران. ئەو کەسانەی کە دیمانەمان لەگەڵ کردن شەرعێتیی ئایینییان بە یەکێک لە هۆکارەکانی دابینکردنی خواستەکانیان (مادی، دەروونی و سۆزداری و سێکسی) لە ڕێگەی سیغەوە دەزانی. ئەو فەرموودە و گێڕانەوانەی ئیمامان و خێر و پاداشتی سیغە کە گێڕدرایەوە و فەقێ ئیمامییەکان لە کۆمەڵگادا پەرەیان پێدا، دەورێکی گرینگی لە شەرعێتیی ئەم دیاردەدا هەبووە. هەر بۆیە کەسەکان پاش سیغە ئازاری ویژدان و ترس لە سزای ڕۆژی قەیامەتیان نییە. ئەم پرسە لە کەسانی ئایینپەروەردا زیاتر بەدی دەکرا. لە لایەکی دیکەشەوە پێکهاتەی یاسایی کۆماری ئیسلامیی ئێران بە پێی فیقهی شیعەی ئیمامییە ئامادە کراوە کەواتە کەسەکان هاوسەرگیریی کاتی بە یاسایی دەزانن و پێی ڕازین؛ بەڵام ئەوەی لەم بەشەدا بە باشی ئاشکرایە ئەوەی کە وڵامدەران لە مەرجە یاساییەکانی هاوسەرگیریی کاتی بێئاگا بوون.

لە بەشی دارشتەی کۆمەڵایەتی، ئەو فاکتەرە خێزانی و عورفی و نایەکسانییە کۆمەڵایەتییانە کە لە هاوسەرگیریی کاتیدا هەیە تاوتوێ کرا. لە بەشی تاوتوێی فاکتەرە خێزانییەکان، بە پێی تیۆرییەکانی بەکۆمەڵایەتیبوون و فێربوونی کۆمەڵایەتی لە شیکاریی دیمانەکان ئەمە وەدەست هات کە لەو بنەماڵانەی کە وەک بابەتێکی پیرۆزی قبووڵکراو لە هاوسەرگیریی کاتی دەڕوانن و هەندێ لە ئەندامانی بنەماڵە ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتییان هەبوو، لەم چەشنە خێزانانەدا هاوسەرگیریی کاتی زیاتر و ئاسانتر قبووڵ دەکرێ و دیکەی ئەندامەکانی وەک بابەتێکی یاسایی و شەرعی بە ئاسانی قبووڵی دەکەن. بەڵام لە ناو ئەو بنەماڵانەی کە پێشینەی ئەم

چەشنە هاوسەرگیرییانە بوونی نەبوو و بە هۆی خراپتێگەیشتن لە هاوسەرگیریی کاتی و کەڵکاوەژۆیی هەندێ کەس ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە بە قێزەون لە قەڵەم دەدرێ، لە ناو ئەو بنەماڵانەی کە پێشینەی هاوسەرگیریی کاتییان نەبوو کەمتر سیغە ڕوو دەدا و لە ئەگەری دەستپێشخەری بۆ هاوسەرگیریی کاتی لە بنەماڵە و خزم و کەس دەشاردرێتەوە.

لە بەشی ڕوانگەی عورفی بۆ هاوسەرگیریی کاتی دەرکەوت کە عورف ئەم دیاردە بە هۆی ئەوەی پەیوەست بە خواستی سێکسییە، بە ناپەسەندی دەزانێ و قبووڵی ناکا و بە هۆکاری گەندەڵی و هەمەچەشنخوازی دەیناسێت. بە گوێرەی تیۆرییەکانی *عەشقی مەلەوەری* باومەن و گیدنێز، لە جیهانی مۆدێرندا پەیوەندییەکان کورتخایەنن و لەگەڵ چێژە تاکایەتی و تێژتێپەڕەکاندا پەیوەندیدارن. سەیر ئەوەیە کە ئەم تایبەتمەندییانەی پەیوەندیی مۆدێرنی کورتخایەن لە هاوسەرگیریی کاتیدا بە ڕوونی بەدی دەکرێت. عورف و ڕوانگە گشتییەکان ئەم چەشنە ڕوانگەیان بە دڵ نییە و لە بەشە جۆراوجۆرەکاندا بیری عەشقە کۆنەکان دەکەن. جیا لەوە، هاوسەرگیریی کاتی نایەکسانییە کۆمەڵایەتی و هەڵاواردنە ڕەگەزییەکانیش بەرهەم دێنێتەوە. بە هۆی هەڵاواردنی ڕەگەزی لە بازاڕی کاری ئێران، ژنان هەلی کاری کەمتریان بۆ دەڕەخسێ و هەندێجار بۆ دابینکردنی خواستە مادییەکانی خۆیان مل بە هاوسەرگیریی کاتی دەدەن. ئەم بارودۆخە بازاڕێکی لە ئێراندا بۆ دەڵاڵان و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە لایەک و لە لایەکی دیکەشەوە بۆ هەندێ لە عەرەبەکان و پیاوانی دیکەی وڵاتانی دراوسێ دروست کردووە کە جۆرێک ئابووریی چێژ و تووریزمی سێکسی بەهێز دەکەن. ئەم کارلێکانە لە چاوی خەڵک شاراوە نییە و عورف هەمیشە بە ڕوانگەی نەرێنییەوە لە مەتعە دەڕوانێت. لە لایەکی دیکەشەوە بەشێک لە نایەکسانییەکان لە دژی ژنان لە هاوسەرگیریی کاتیدا لە لایەن ژنان خۆیانەوە بیچم دەگرێت. ئامانج لە هاوسەرگیریی کاتی چێژبردنی سێکسی لە چوارچێوەی یاسایەکی دیاریکراو و ڕوون بە بێ پشتگوێخستنی ڕێسا شەرعییەکانە بەڵام کاتێک کە ڕێسا و مەرجەکانی بە شیاوی

ڕەچاو نەکرێ ئاریشـــــە و کێشـــــەگەلی وەکوو نایەکســـــانیی کۆمەڵایەتی لەم چەشـــنە پەیوەندییانەدا تۆختر دەبێت. ئەو نایەکسانییانەی کە ژنان خۆیان لە دژی خۆیان دروستی دەکەن و بە پیشاندانی جەستەیان پیاوان بەرەو لای خۆیان ڕادەکێشن و هەڵاواردنە ڕەگەزی و کۆمەڵایەتییەکان لە دژی خۆیان تۆختر دەکەن و لەم پرۆســـەدا کەڵکاوەژۆیی دارایی و ئابووریی زۆر ڕوو دەدا کە لەگەڵ ئامانجی هاوسەرگیریی کاتی ناکۆکە.

لە لێکدانەوەی کارلێکی ســـتراتیژانە و پەیوەندی لە هاوســـەرگیریی کاتیدا، تیژتێپەڕبوونی ئەم چەشـــنە پەیوەندییانە ڕوون بۆوە و لە شیکاریی دیمانەکان ئەم ئەنجامە دەست کەوت کە پەیوەندیی هاوسەرگیریی کاتی، سنووردار و کورتخایەن و کۆتاییەکی دیاریکراوی هەیە کە ئاســـەواری نەخوازراوی بۆ لایەنەکان و بەتایبەت بۆ ژنان هەیە. هەروەها پەیوەندییە سۆزداری، ئابووری و ســـێکسییەکانیش لەم چەشـــنە هاوســـەرگیرییانەدا لێک دراوە و لەم چەشـــنە لێکدانەوانەدا جۆرێک نایەکســـانی لە پەیوەندییەکان بە قازانجی پیاوان هەڵنجێنرا.

لە بەشـــی دیاردەی تەوەری، دوو فاکتەر تاوتوێ کران کە هەڵگری تێگەیشـــتنی زەینیی هاوبەشـــی هەموو توێژەران و شیکاریی دیمانەکان لە لایەن مامۆستاکان بوو. ئەم دوو فاکتەرە کە لە سەرتاسەری پێکهاتەی لێکۆڵینەوە دەبینرێ، دوو دیاردەی خۆشـــڕابوویری و هاوســـەرگیریی پێشـــوەختەی منداڵان بوو. بنەمای هاوســـەرگیریی کاتی لە ســـەر چێژبردن و خۆشـــڕابوویرییە و وشـــەی مەتعە (مۆتعە)ـــــش واتای خۆشڕابوویرییە. بەڵام بە پێی بەڵگە و دیمانەکان ئەم چێژبردنە زیاتر بۆ پیاوان دەبێت. لەم توێژینەوەدا حاڵەتگەلێکمان بەدی کرد کە ژنان لە هاوسەرگیریی کاتیدا جیا لەو چێژە سێکسییەی کە بە پیاوانی دەدەن، دەبێ هەندێ لە خواستە مادییەکانیشیان بۆ دابین بکەن بۆ ئەوەی چێژە ســـێکســـییەکە دوولایەنە بێت. ئەم چەشنە چێژخوازییە جۆرە ژیانێکی مەترسیدارە کە هۆکارەکەی تاکایەتی و ســـەربەخۆییخوازیی ژیانی مۆدێڕنە. تەمەنی هاوسەرگیریی کاتی وەکوو هاوسەرگیری هەمیشەیی لە یاسادا 13 ساڵ بۆ کچان و 15 ساڵ بۆ کوڕانە کە لە ئەگەری ئیزنی

سـەرپەرشـتیار ژێر ئەمە تەمەنەش سـیغەی مەحرەمێتی و هاوسـەرگیریی کاتی ڕوو دەدات. بە ئاوڕدانەوە لە بارودۆخی کۆمەڵایەتیی هاوچەرخی ئێران ئەم تەمەنە بۆ دەسـتپێکی ژیان یان دابینکردنی چێژی خواستە سێکسییەکان بە هیچ چەشنێک گونجاو نییە. هەروەها ئاڵۆزێتی لە یاسـا و تۆمارنەکرانی سیغەی مەحرەمێتی ڕێخۆشکەری کێشەگەلێکی وەکوو پێدۆفیلیا بۆ ئەو کەسـانەیە بۆ ئەوەی کەڵکاوەژۆیی لە ئاسـانبوونی هاوسەرگیریی کاتی بکەن.

لە بەشـی دەرهاویشـتەکاندا بە پێی دیمانە و شـیکارییە ئەنجامدراوەکان، ڕێژەیەکی زۆری دەرهاویشـتە و لێکەوتەی نەخوازراو ناسـێنران. سـەیر لەوەدایە کە تەنیا لە یەکێک لە دیمانەکاندا هاوسـەرگیریی کاتی کاردای دڵخوازی هەبوو. گرینگترین لێکەوتەکانی هاوسـەرگیریی کاتی کە لە شـیکاریی دیمانە و بینینی قووڵی مەیدانی لێکۆڵینەوە وەدەست هات بریتین لە: ئابووریی چێژ، گەندەڵی و لەشـفرۆشـی لە کۆمەڵگا، ڕوانگەی نەرێنی بەرامبەر بە هاوسـەرگیریی هەمیشـەیی و پەرەسـەندنی گومانخوازی، سـستبوونی بنیاتی بنەماڵە و هەڵکشـانی ڕێژەی تەڵاق، منداڵهاوسـەری، منداڵبێوەیی، وازهێنان لە خوێندنی منداڵان، پێشـێلبوونی مافەکان و هەڵاواردن لە دژی ژنان لە ڕەهەندە ئابووری و یاسـایی و سـۆزدارییەکان. ئابووریی چێژ لەو برە پارە زۆرەدا ڕەگی داکوتاوە کە لە تووریزمی سێکسی لە ڕێگەی مەتعەی ژنان بۆ دەڵاڵان و عـەرەبـەکـان و هـەنـدێ لـە دەوڵـەمـەنـدە فرەچەشـنخوازەکاندا ئاڵوگۆڕ دەکرێت. هەروەها بە هۆی نەبوونی چاودێری و پابەندنەبوونی ژنان، عەدە ڕاناگیرێ و ئەم چەشنە پەیوەندییانە لە ڕاستیدا جۆرێک لەشفرۆشی لە پێناو دەستخستنی داهاتە کە تەشەنەسەندنی سۆزانێتی لە کۆمەڵگای لێ دەکەوێتەوە. هەروەها شیکاریی دیمانەکان پیشان دەدا کە بە هۆی دووبارەبوونەوەی پەیوەندییە کورتماوەکان و پەیوەندیی سـێکسـی لەگەڵ کەسـانی بێڕەوشـت جۆرێک گومانخوازی و ناهۆگری بۆ هاوسـەرگیریی هەمیشـەیی بەدی دێت. بنەماڵە مۆدێرنە ناوەکییەکان کە لە سـەر بنەمای عەشـق بیچم دەگرن، چیتر تاموڵی ناپاکیی هاوسـەرەکان ناکەن و ئەم چەشـنە

هاوسەرگیریانە دارمانی بنەماڵەی لێ دەکەوێتەوە. لە لایەکی دیکەشەوە هاوسەرگیریی کاتی لە چوارچێوەی سیغەی مەحرەمێتیدا هاوسەرگیریی منداڵان ئاسان دەکاتەوە. لەم تەمەنانەدا کەسەکان لە ژێر چاودێریی بنەماڵەکانیان لێک سیغە دەکرێن؛ بەڵام لەوانەیە پاش ماوەیەک سێکس بکەن و دووگیانبوونی نەخوازراو ڕوو بدات. هەروەها داتاکان پیشان دەدا لە ئەگەری پابەندیی بنەماڵەکان بۆ هاوسەرگیریی پێشوەختە، لێکەوتەی وازهێنان لە خوێندنیش ئاوقانی منداڵان دەبێت. لە لایەکی دیکەشەوە ئەگەر مێرد بەرپرسایەتیی منداڵ لە گەردن نەگرێ گیروگرفتێکی زۆری مادی و ڕۆحی و کۆمەڵایەتی بە سەر ژنە و بنەماڵەکەی دەسەپێنرێت کە یەکێک لە ئەنجامەکانی منداڵبێوەییە.

هەڵاواردن لە دژی ژنان لەو لێکەوتانە بوو کە لە هاوسەرگیریی کاتی ناسرا. لە ڕەهەندی جۆراوجۆری یاسایی وەکوو میرات و نەفەقە و تۆمارکردنی نیکاح و پرسە ئابوورییەکان بۆ ژنان، ئاستەنگی یەکجار زۆر بەدی دەکرێت. بەڵام بەدەر لەمانە بەو پێیەی کە ژنان نایانهەوێ لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە تەریک بکرێن و ناو و ناوتۆرەی سیغەییان لێ بنرێ، لە سکاڵاکردن و سەندنەوەی مافە پێشێلکراوەکانیان لە هاوسەرگیریی کاتیدا خۆ دەپارێزن. هەروەها ئەو سزایانەی کە بۆ توندوتیژی لە دژی ژنان لە هاوسەرگیریی کاتی ڕەچاو کراوە ئاڵۆز و ناڕوونە و یاسادانەر لە زۆرێک لە بابەتەکاندا بێدەنگی نواندووە. بە گوێرەی ئەنجامەکانی توێژینەوە لە مەیدانی لێکۆڵینەوە و فاکتەرە ناسراوەکان، مۆدێلێک خرایە ڕوو کە تێیدا هاوسەرگیریی کاتی وەک بگۆڕێکی گرێدراو و هۆکارە کاریگەرەکانی سەر ئەم هاوسەرگیرییە وەک هۆکارە سەربەخۆکان ڕەچاو کراون. لێکەوتە و دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی لە مۆدێلدا بەم شێوە گونجێنراون:

بە گوێرەی ئەنجامەکانی ئەم لێکۆڵینەوە بە ئاوڕدانەوە لە دەرهاویشتە خەسارەتبەخشەکانی نیکاحی کاتی و پێناسەی ناکارامە و کۆنی یاسایی و ئایینیی ئەم نیکاحە لە کۆمەڵگای هاوچەرخی ئێران و هەروەها نەبوونی هەر چەشنە پێشینە و بەرنامەی پەروەردەیی لەم بوارەدا، کاردای ئەم هاوسەرگیرییە بۆ وڵاتی ئێران لەم قۆناغەی ئێستادا بە ئەرێنی بەراورد ناکرێت.

کاردای زۆرێک لە پیاوان لە بەکارهێنانی مەتعە وەک ئامرازی چێژبردن و هەوەسبازیی لە ڕادەبەدەر، ژنان و کچانی کردووە بە ئامرازێک بۆ تێرکردنی خواستە سێکسییەکانی پیاوان. نەبوونی پاڵپشتیی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە ژنانی خۆسەرپەرشت و بەدسەرپەرشت مەتعەی کردووە بە ڕێکارێک بۆ دەستخستنی داهات و بێگومان پەرەپێدەری گەندەڵی و لەشفرۆشی. بنیاتی بنەماڵەکان بە هۆی بوونی

فاکتەرێک بۆ دابینکردنی خواستەکان لە دەرەوەی بنەماڵە و جیا لە هاوسەری یاسایی و هەمیشەیی سست دەبێ و ڕێژەی تەڵاقی سۆزداری و تەڵاقی یاسایی لە کۆمەڵگا زیاد دەکات. بە پێی قێزەونبوونی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە، ئەو پیاوانەی کە ئەمە ئەنجام دەدەن تووشی جۆرێک گومانخوازی و ڕەشبینی بەرامبەر بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی دەبن و ئەم گومانخوازی و ڕەشبینییە پەل بۆ ناو کۆمەڵگاش دەهاوێژێت. لە سۆنگەی یاساییەوە ژنانی مەتعە بۆ تێرکردنی خواستی سێکسیی پیاوان، کاردای هاوسەری هەمیشەییان هەیە؛ بەڵام نەفەقە و میرات نایانگرێتەوە. پەرەسەندنی هاوسەرگیریی کاتی لە ساڵانی ڕابردوودا، ئاسانبوونی دەستڕاگەیشتن بەم چەشنە هاوسەرگیرییە و تۆمارنەکرانی نیکاحی کاتی لە نووسینگە فەرمی و یاساییەکان ڕێژەیەکی زۆری کێشەی یاسایی بۆ ژنان و پیاوان ساز کردووە کە ئەم بابەتە بە دووگیانبوونی نەخوازراو ئاڵۆزتر دەبێت.

بە پێی ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە، هاوسەرگیریی کاتی نە تەنیا دڵخواز نییە بەڵکوو کاردای نەرێنیشی هەیە. هەر بۆیە بە هۆی پێویستیی ڕێکخستنی ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە و کەمکردنەوەی لێکەوتەکانی، لەم بەشەدا ڕێکارگەلێک دەخرێتە ڕوو کە لە ناو دڵی ئەم لێکۆڵینەوە و ڕاوێژ و دیمانە لەگەڵ مامۆستایان و دەروونناسانی بنەماڵە و کارناسانی یاسایی و ئاییني و چالاکڤانانی مافە مرۆییەکان و ناوەندە کۆمەڵایەتییەکانەوە هەڵێنجراوە. بە پێی چالاکیی فیقهی ئیمامییە، چاوەڕێی ئەوە دەکرێ ڕێبەران و سەرۆکی هەر سێ دەزگای داد، یاسادانەر و جێبەجێکار بە مەبەستی ڕێکخستنی هاوسەرگیریی کاتی و کەمکردنەوەی لێکەوتەکانی، کۆمەڵە یاسایەکی گونجاو پەسەند و جێبەجێ بکەن. لەم بوارەدا کەڵکوەرگرتن لە ڕێکار و دەستکەوتەکانی ئەم چەشنە توێژینەوانە دەبێتە هۆی گەشەی بەردەوامی ڕەهەندە جۆراوجۆرە کەلتووری و کۆمەڵایەتییەکانی وڵات. چوونکە ئەم توێژینەوانە بە دەرخستنی دیوە شاراوە و ئاشکراکانی ئەم دیاردە کۆمەڵایەتییە، ناسیاری و ڕێکاری کاریگەر بۆ بڕیاردەران دەخەنە ڕوو.

ڕێکار و پێشنیارەکان

لە ڕوانگەی عورفییەوە وشەی سیغە بەو بێوەژنانە دەوترێ کە بوونەتەوە مەتعەی پیاوێک و وەک وتمان بە پێی لێکەوتەکانی، ئەم ژنانە لە ڕووی عورفییەوە پێگەیەکی شـیاویان نییە. بەڵام نابێ ئەوەش پشـتگوێ بخەین کە سـیغەی مەحرەمێتی لەگەڵ مەتعە یەکن و کارناسـانی ئایینی و یاسـایی لە سـەر ئەم بابەتە کۆدەنگن کە هیچ جیاوازییەک لە نێوان سـیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی کاتیدا بوونی نییە.

هەندێ لە کۆمەڵناسان پێیان وایە سەرەڕای ئەوەی سندووقی منداڵانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، کەسـانی خوار تەمەنی 18 سـاڵان بە منداڵ لە قەڵەم دەدا و هاوسـەرگیریی ئەوان بە نایاسـایی و تاوان دێنێتە هەژمار؛ بەڵام لەم پێناسـەی منداڵ و هاوسەرگیرییەدا جیاوازییە کەلتوورییەکان و بەتایبەت ئایینییەکان ڕەچاو نەکراوە. لە ناو حەشـیمەتی میلیاردیی موسڵمانان، تەمەنی پازدە ساڵان تەمەنی کۆتایی پێگەیشتن و تێپەڕینی کەسـەکە لە تافی منداڵییە. بە ئاوڕدانەوە لە نۆرمە سێکسییەکان و یاسـاکانی شـەریعەتی ئیسـلامی کە لە سـەر بنەمای قەدەغەکردنی هەر چەشـنە پەیوەندیی سـێکسـی لە دەرەوەی هاوسەرگیرییە، دیاریکردنی تەمەنی 18 ساڵان وەک لانیکەمی تەمەنی هاوسـەرگیری، پێشـنیارێکی واقیعبینانە بۆ کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتیی موسڵمان نییە.

تەمەنی مەتعە یان سـیغە هەم لە سـۆنگەی ئایینی و هەم یاسـایی وەکوو تەمەنی هاوسـەرگیری 13 ساڵ بۆ کچان و بۆ کوڕان 15 سـاڵانە و لە تەمەنی کەمتر لە سـەر ئیزنی دادگا و ئیزنی سەرپەرشت گونجاو دەبێت. سیغەی مەحرەمێتی زیاتر لە ناو ئەو مێرمنداڵانەدا ڕوو دەدا کە لە ژێر تەمەنی یاسـایی هاوسـەرگیریدان و بنەماڵەکانیان بەرنامەیان بۆ هاوسـەرگیریی هەمیشـەییان داڕشـتووە. ئەم کارە زیاتر لە ناو بنەماڵە ئایینپەروەر و نەریتخوازەکاندا باوە. ئەو بنەماڵە ئایینپەروەرانەی کە دەیانهەوێ منداڵەکانیان لە دەرەوەی هاوسەرگیری سێکس نەکەن و ڕەفتاری سێکسیی منداڵەکانیان کۆنترۆڵ بکەن بۆ ئەوەی پەیوەندی و هاتوچۆی بنەماڵەکان

ئاسانتر ببێتەوە. سیغەی مەحرەمێتی زیاتر ناوهاوسەرییە؛ واتە دەبێ لە ناو گرووپێکی دیاریکراو کە وەکوو خۆیان ئایینپەروەرن ئەنجام بدرێت. زۆر جار بنەماڵە نەریتخواز و بەربڵاوەکان کە لە کۆمەڵگای مۆدێرندا ڕێژەیان کەمی کردووە، بە پێی نۆرمە نەریتییە پیاوسالارییەکان و داب‌ونەریتی باب و باپیرانیان منداڵەکانیان لە تەمەنی کەمدا لە چوارچێوەی هاوسەرگیریی ناوهاوسەری لێک سیغە دەکەن. ئەم ڕووداوە بە هۆی باوەڕە نەریتی و کۆنەکانی بنەماڵەکانە. لە لایەکی دیکەشەوە ئەو بنەماڵانەی کە تووشیاری هەژاریی ئابووری و هەژاریی کەلتوورین و ئەو بنەماڵانەی کە بەدسەرپەرشتن سیغەی مەحرەمێتی بۆ منداڵەکانیان ئەنجام دەدەن؛ چوونکە بەم کارە دەتوانن هەرچی زووتر منداڵەکانیان بکەنە هاوسەری هەمیشەیی یەکتر بۆ ئەوەی تێچووی ئابووریی بنەماڵە کەم بکەنەوە.

لە مەیدانی لێکۆڵینەوە و لە درێژەی دیمانە لەگەڵ ئەو کەسانەی کە لە تافی منداڵیدا ئەزموونی سیغەی مەحرەمێتییان بووە دەرکەوت ئەنجامی ئەم سیغانە بە گشتی هاوسەرگیریی هەمیشەیی و دووگیانبوونی ژنان لە تەمەنی کەمی لێ دەکەوێتەوە. هەندێ لەم هاوسەرانە بە هۆی ئاشنانەبوون بە ژیانی هاوسەرێتی تووشی قەیران و خەسارەتی زۆر دەبنەوە. زیاتر بنەماڵە ئایینپەروەر و نەریتییەکان بە ئامانجی ڕێکخستنی ڕەفتاری سێکسیی منداڵەکانیان و کەمکردنەوەی زەختی کۆمەڵایەتی سیغەی مەحرەمێتیی مێرمنداڵان و منداڵان ئەنجام دەدەن و زۆر جار مەرجی سێکس‌نەکردن ڕچاو دەکەن. بەڵام بەو پێیەی کە ئەم منداڵ و مێرمنداڵانە زۆریان لە هەڕەتی پێگەیشتندان، سێکس دەکەن کە هەندێ‌جار دووگیانی و لە ئەنجامدا هاوسەرگیریی پێشوەختەی لێ دەکەوێتەوە. کەواتە سیغەی مەحرەمێتی یەکێک لە فاکتەرە سەرەکی و ئاسانکەرەوەکانی پرۆسەی هاوسەرگیریی منداڵان و هەڵکشانی ڕێژەی هاوسەرگیریی پێشوەختە لە سەر ئاستی وڵاتە.

هاوسەرگیریی پێشوەختە یان منداڵ‌هاوسەری بە هەر چەشنە هاوسەرگیرییەک دەوترێ کە لە خوار تەمەنی 18 ساڵان

کرابێت.[1] بە پێی ناوەڕۆکی کۆنوانسیۆنی مافەکانی منداڵ[2]، منداڵ بە کەسێک دەوترێ کە تەمەنی لە نێوان ڕێکەوتی لەدایکبوونەوە هەتا 18 ساڵانە. بەڵام لە هەندێ لە وڵاتاندا ئەم تەمەنە بە پێی یاساکان و هەلومەرجی کەلتووری و کۆمەڵایەتیی ئەو وڵاتە گۆڕانی بە سەردا دێت. ڕێکخراوی تەندروستیی جیهان[3]، تەمەنی منداڵی هەتا تەمەنی 15 ساڵان پێناسە کردووە. کەواتە ئەگەر منداڵ ژێر ئەم تەمەنە بێ هاوسەرگیرییەکەی وەک هاوسەرگیریی پێشوەختە لە قەڵەم دەدرێت. ئەم هاوسەرگیرییانە لە لایەن باوک یان باپیری باوکەوە بیچم دەگرێ و تێیدا لانیکەمی تەمەنی یاسایی گرینگی پێ نادرێت. دیاردەی منداڵهاوسەری بابەتێکی جیهانییە؛ بەڵام ئامار و ڕێژەکانی هەم لە ناو سنوورەکانی وڵاتێکدا و هەم لە ناو کۆمەڵگە جۆراوجۆرەکان جیاوازە. سەرەڕای ئەمە بە پێی ئامارەکان زیاترین ڕێژەی منداڵهاوسەری لە ناوچە گوندییەکانی ئەفریقای باشووری و باشووری ئاسیا ڕوو دەدات.[4] بە پشتیوانی و سەرنجی جیهانیی بۆ سەر ئەم دیاردە، ڕێژەی هاوسەرگیریی پێشوەختەی بە گشتی ڕووی لە کەمبوونەوە کردووە؛ ئەگەرچی ڕێژەیەکی بەرچاوی منداڵان هێشتا لە تەمەنی کەمتر لە تەمەنی یاسایی کۆمەڵگای خۆیان هاوسەرگیری دەکەن. نموونەی دیار و زەقی ئەم دیاردە کۆمەڵگای ئێرانە، لە ڕوانگەی ڕەگەزی و مافە مرۆییەکانەوە هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان، لێکەوتەی ئاشکرای سەرکوتی سێکسی و ئەو ئاکارە ڕووخێنەرانەیە کە دەبێتە هۆی نایەکسانیی ڕەگەزێتی و سەرکوتی زیاتر. لە وڵاتانی ڕوو لە گەشە، پرسی ئاڵۆزی هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان بە هۆی هەڵکشانی ڕێژەی حەشیمەتی گەنجان ڕووی لە بەرزبوونەوەیە و هۆکاری ئەم ڕووداوە بەرزبوونەوەی ڕێژەی هەژاری، نەبوونی زانست و خوێندەواری، لاساییکردنەوەی کەلتووری پیاوسالارانە و ئەو باوەڕانەیە کە بە هەڵە پێی وایە

1. https://www.unicef- irc.org/publications/291
2. Convention of Rights of the Child
3. WHO
4. https://www.unicef.org/media/media_68116.html.

ناچارکردنی کچان بە هاوسەرگیریی زۆرەملێ بۆ پشتیوانی و پاراستنیانە. بەداخەوە سەرەڕای لێکەوتەی جەستەیی و هەڵاواردنی بەردەوام دژ بە مافەکانی کچان، هەنگاوی کەم بۆ ڕێگری لە هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان هاوێژراوە. بە پشتەبستن بە پێکهاتەی ئایینیی زاڵ بە سەر ئێران، پێگەیشتن و دەستپێکی یەکەم سووڕی مانگانە وەک سەرەتای گواستنەوە لە تافی منداڵییەوە بۆ گەورەساڵی ڕەچاو دەکرێت. گەیشتن بەم سەرەتای گواستنەوە فیزیایی و بایۆلۆژییە بە واتای لێهاتوویی کەسەکە بۆ هاوسەرگیرییە بە بێ ئەوەی تەمەنی ڕاستەقینەی ئەو منداڵە ڕەچاو بکرێت. هاوسەرگیریی پێشوەختە بۆ هەر دوو ڕەگەزی کچ و کوڕی منداڵ بە کار دەهێنرێ؛ بەڵام ڕاستیی تاڵی کۆمەڵگا ئەوە دەردەخا کە لێکەوتە و کاریگەرییەکانی دیاردەی منداڵهاوسەری بۆ سەر کچۆڵەکان جیدیتر و مەترسیدارترە. هەڵبەت بە هۆی نەبوونی لێکۆڵینەوەی سەربەخۆ و بایەخداری تایبەت بە منداڵهاوسەری لە ئێران، زانیاری لەم بارەوە کەمە. سەرەڕای ئەمە، ئاماری فەرمی و دەوڵەتیی کۆماری ئیسلامی ئێران ڕاپۆرتە لەوەی کە ساڵانە بە دەیان هەزار کچ و کوڕی ژێر تەمەنی 18 ساڵان لە لایەن بنەماڵەکانیانەوە ناچار بە هاوسەرگیری دەکرێن. ڕێژەی ڕاستەقینەی ئەم منداڵانە لە ڕاستیدا زۆر زیاتر لەم ئامارانەیە. چوونکە هەندێک لە بنەماڵەکان لە ئێران هاوسەرگیری لە تەمەنی کەمدا تۆمار ناکەن و بە شێوەی نافەرمی لە ڕێگەی مارەبڕی گەڕەک و تۆمارنەکردنی هاوسەرگیری، منداڵەکانیان ناچار بە هاوسەرگیری دەکەن. شایەنی ئاماژەیە ئەگەرچی ڕێکخراوی سندووقی منداڵانی نەتەوە یەکگرتووەکان (UNICEF) لە ڕاپۆرتێکدا هاوسەرگیریی منداڵانی خوار تەمەن 15 ساڵ و 18 ساڵ لە ئێرانی بە ڕیز 3 و 17 لە سەد بۆ ساڵانی 2008 تا 2014 بەراورد کردووە بەڵام وەک لە خشتەی ژمارە 2 و بە پێی داتاکانی ڕێکخراوی تۆامری تاکەکەسیی (سەبت و ئەحواڵ)ـی ئێراندا دیارە لە ساڵانی 1391ـی هەتاوی هەتا نیوەی یەکەمی ساڵی 1395ـی هەتاوی ڕێژەی هاوسەرگیریی منداڵانی خوار تەمەنی 15 ساڵان کەمی کردووە. هەڵبەت خاڵی جێی سەرنج ئەوەیە کە ڕێژەی

هاوسەرگیریی کچانی کەمتر لە 15 ساڵ لەگەڵ پیاوانی 30 ساڵە و لە خۆیان گەورەتر سەرەڕای کەمبوونەوەی ئاماری هاوسەرگیری لەم ساڵانەی دواییدا ڕووی لە هەڵکشان کردووە کە ئەم چەشنە هاوسەرگیرییە لە بنەماڵە ئێرانییەکاندا ئەنجامی هەژاری و هۆگریی دایک و باوک بۆ کۆنتڕۆڵکردنی پەیوەندیی سێکسیی کچەکانیانە (ئەحمەدی، 1396).

خشتەی ژمارە 1. ئاماری هاوسەرگیریی کچانی خوار تەمەنی 15 ساڵ (سەردانی ماڵپەڕی ڕێکخراوی تۆماری تاکەکەسی (سەبت و ئەحواڵ) بکە)

ساڵ	ڕێژەی هاوسەرگیریی کچانی خوار تەمەن 15 ساڵ	ئاماری گشتیی هاوسەرگیری	پشکی هاوسەرگیریی کچانی کەمتر لە 15 ساڵ بە بەراورد لەگەڵ کۆی هاوسەرگیرییەکان	ڕێژەی دایکانی کەمتر لە 15 ساڵ	ڕێژەی کچانی کەمتر لە 15 ساڵ کە لەگەڵ پیاوانی تەمەن 30 ساڵ و زیاتر هاوسەرگیریان کردووە	پشکی هاوسەرگیریی کچانی کەمتر لە 15 ساڵ کە لەگەڵ پیاوانی تەمەن 30 ساڵ و زیاتر هاوسەرگیرییان کردووە بە بەراورد لەگەڵ کۆی هاوسەرگیرییەکان
1391	40653	829968	4.89%	1646	977	0.11%
1395	41439	774513	5.35%	1727	981	0.12%
1393	40404	724324	5.57%	1713	1031	0.14%
1394	37117	685352	5.41%	1511	1042	0.15%
نۆ مانگی یەکەمی ساڵی 1395	29710	535670	5.54	1513	964	0.18%

بە پێی ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوە یەکێک لە هۆکارە گرینگەکانی هاوسەرگیریی منداڵان لە تەمەنی کەمتر لە 18یان 15 ساڵ لە ئێران، نۆرمە نەریتی و ئایینییەکانی سیغەی

مەحرەمێتییە کە تەمەنێکی دیاریکراوی بۆ نییە و بە شـێوازی جۆراوجۆر ئـەنجـام دەدرێـت. "نـاوکبڕین" یـەکێـک لــەو شـــێوازانەیە. کەواتە تەمەن و بنەمایەکی تایبەت بۆ ســیغەی مەحرەمێتی بوونی نییە و بە جەختکردنە ســـەر شــــەرعێتییە ئایینییەکەی، زیاتر بە شـێوەی ناوگرووپی و ناوهاوســەری لە ناو بنەماڵە نەریتی ئایینییەکاندایە، ڕێکارەکان لە ســـەر دوو ئاستی یاسایی و ئایینی و عورفی پێشنیار دەکرێت:

1. پـەســـەندکردنی یاســـای دیاریکردنی وردی تـەمـەنی هاوسەرگیری و سیغەی مەحرەمێتی و هەڵکشاندنی ئەم تەمەنە بۆ 18 ســاڵ بۆ کچان و کوڕان و بە تاوانزانین و دانانی ســزا تایبەت بە سیغەی مەحرەمێتی لە تەمەنی کەمتر لە 18ساڵی.

2. بەســـتێنســـازیی کەلتووری و کۆمەڵایەتی بەتایبەت لە کۆمـەڵگە گوندییەکـان و لـە دەوروبـەری شـــار و لـە نـاوچـە هەژارنشـــینەکان و بەکارهێنانی توانا خۆجێییەکان، ڕێکخراوە نادەوڵەتییەکان (NGO) و ڕێبەرانی ئایینی و خۆجێیی.

3. ســـەرچاوە مەزنەکانی لاســـاییکردنەوە بە دەرکردنی فتوای پێویســـت بۆ ئەنجامدان و واجب دەتوانن پشـــتیوانی لە زیادکردنی تەمەنی ســیغەی مەحرەمێتی بکەن و مامۆســتایانی ئایینیی مزگەوتەکان لە ڕێگەی ئامۆژگاری و خوتبە لە بۆنـە جۆراوجۆرە ئـایینییـەکـانـدا دەتوانن بـانگـەشــــە و ڕێکلام بۆ هەڵکشاندنی تەمەنی سیغەی مەحرەمێتی بکەن.

4. تۆمارکردنی یاســایی ســیغەی مەحرەمێتی لە نووســینگە فەرمییەکانی هاوسەرگیری و تەڵاق

5. بە ناچاریکردنی خوێندن هەتا قۆناغی دیپلۆم بە شێوەی بێبـەرامبـەر یـان بـە تێچووی کـەم و بـەتوانـاکردنی قوتـابیـان و دایـک و بـاوکـەکـان لـە ڕووی کۆمـەڵایـەتی و کـەلتوورییـەوە.

6. ئـاگـادارکردنـەوەی گشـــتیی لـە ڕێگـای میـدیـا و تۆڕە کۆمـەڵایـەتییـەکـان و دروســـت کردنی بـەرنـامـەگـەلی تـایبـەتی دەروونناســـی، ئایینی و یاســـایی ســــەبارەت بـە لێکـەوتـە زیانبەخشەکانی سیغەی مەحرەمێتی ژێر تەمەنی یاسایی.

7. پەرەدان بە بازنەی چالاکیی چالاکڤانانی مافەکانی منداڵ و ئێنجیئۆکان لە بەشــی بەتواناکردنی منداڵان و بنەماڵەکان لە ناوچە جۆراوجۆرە شاری و گوندییەکان.

لە ڕوانگەی زۆرێک لە کارناسان، هاوسەرگیریی پێشوەختە (ئەنجامی سیغەی مەحرەمێتی) کاریگەری لە سەر ژیانی منداڵان داناوە و بە لێکەوتەی خەسارەتبەخشی تەندروستی ئاڵۆزتری کردووە و کاریگەری لە هەر ئاستێک لە پێشکەوتن، گەشە و پێشکەوتنی تاکایەتی دادەنێت. لە هەندێ لە وڵاتانی ڕوو لە پێشکەوتن، هاوسەرگیریی پێشوەختە وەک ئامرازێکی ئابووری سەیر دەکرێ کە دەتوانێ بارودۆخی ئابووریی بنەماڵە باشتر و پەیوەندییەکانی بنەماڵە پتەو بکات. کۆنترۆڵکردنی خواستە سێکسییەکان دەتوانێ پاکیزەیی کچان بەر لە هاوسەرگیری دەستەبەر بکا و نەهێڵێ کچان بگەنە تەمەنێک کە وەک هاوسەر گیرایی سێکسییان کەم ببێتەوە. لە لایەکی دیکەشەوە کێشە ئاڵۆزەکانی پەیوەست بە دووگیانێتی لە سەرەکیترین هۆکارەکانی مەرگی کچانی نێوان تەمەنی 15 بۆ 19 ساڵانە. بە گشتی لێکەوتەکانی سیغەی مەحرەمێتی لە تەمەنی کەم و هاوسەرگیریی پێشوەختە بریتین لە هەڵکشانی ڕێژەی تەڵاق، منداڵبێوەیی، وازهێنان لە خوێندن، خۆکوژی بەتایبەت لە ناو کچان، خەسارەتی جەستەیی، سێکسی و ڕۆحی، بەردەوامبوونی پرۆسەی هەژاری. بوونی پەیوەندیی مانادار لە نێوان پابەندبوون بە یاسا و ڕێگری لە تاوان و کەمکردنەوەی تاوان و بە هۆیەوە هەڵکشانی ئاستی دیسیپلین و ئاسایش و تەندروستیی دەروونی و کۆمەڵایەتی بابەتێکی ئاشکرا و ڕوونە. بۆ ئەم مەبەستە دەزگا یاسادانەرەکانی وەکوو مەجلیس (پاڕلەمان) و دەوڵەت دەبێ بە پەسەندکردنی یاسای بەرزکردنەوەی تەمەنی سیغەی مەحرەمێتی بۆ 18 ساڵ و بە تاوانزانینی ئەم کارە ئەم ئاریشە کۆمەڵایەتییە لە چوارچێوەی یاسایەکی فەرمیدا ڕێک و پێک بکەن.

کۆمەڵگای ئێران کۆمەڵگایەکی ئایینپەروەرە کە تەنانەت ئەگەر نوێژ و کارە ئایینییەکانی تێدا ئەنجام نەدرێ بە هۆی پەروەردەی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵگاگریی ئایینی لە لایەن کۆمەڵگا، قوتابخانە و ڕاگەیاندن، وەک کۆمەڵگایەکی ئایینی و نەریتی سەیر دەکرێت. بە شێوەی گشتی، ئایین یەکێک لە گرینگترین فاکتەرەکانە کە کاریگەری لە سەر ڕێکخستنی کارلێکە کۆمەڵایەتییەکان دادەنێت. هەر بۆیە یاسای ئێران بە

پێی فیقهی شــــیعەی ئیمامییە ئامادە کراوە. کەواتە پشـــتیوانیی یاســـایی لە بابەتێک بە بێ وەدەســـتهێنانی پشـــتیوانیی ئایینی گونجاو نییە. لە پلەی یەکەمدا فەقێیان شــۆڕای نگابان (ئەنجومەنی پارێزەران) و ســـەرچاوەکانی گەورەی لاساییکردنەوە بە پێی چالاکبوونی فیقهی شیعە و تواناکانی بۆ دەرکردن حوکمە نوێ شـــەرعییەکان کە لەگەڵ پێویســـتییە زەمەنی شــوێنییەکاندا هاوئاهەنگە دەتوانن بە ناشـــەرعی و حەرامزانینی ســـیغەی مەحرەمێتیی ژێر تەمەن 18 ســـاڵ هەنگاوێکی گرینگ بۆ هەڵوەشانەوەی هاوسەرگیریی پێشوەختە بهاوێژن. هەروەها مزگەوتەکان وەکوو تۆڕی پێکەوە لکێنراو دەتوانن لە پەرەدان و بانگەشــە بۆ ســیغەی مەحرەمێتیی ژوور 18 ســاڵ و ڕێگری لە ســیغەی مەحرەمێتیی خوار ئەم تەمەنە کاریگەرترین کاردایان هەبێت. بەدەر لەم بابەتانەی کە ئاماژەیان پێکرا، ئاماژە بە خەسارەتەکانی سیغەی مەحرەمێتی و هاوســەرگیریی پێشــوەختە لە بارودۆخی ئێســتای کۆمەڵگای ئێران لە پانتای مزگەوتەکان، دەورێکی ناوازەیان لە هەڵوەشـــانەوەی ســـیغەی مەحرەمێتی کە بە هاوســـەرگیریی پێشوەختەی منداڵان کۆتایی پێ دێ، دەکرێت.

پێویســـتیی تۆمارکردنی ســـیغەی مەحرەمێتی لە لایەن ڕێکخراوی تۆماری تاکەکەســـی لە فاکتەرە بنەڕەتییەکانی بنەبڕکردنی سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی پێشوەختەیە. ئەم ڕێکخراوە ئەرکی ئامادەکردنی زانیاریی تاکەکەســی وەکوو لەدایکبوون، مەرگ و هاوســـەرگیری و هەروەها دەرکردنی بەڵگەی شوناســی وەکوو ناسنامە لە ئەستۆیەتی. بەو پێیەی کە ســیغەی مەحرەمێتی ئاســانبوون و بەردەوامیی هاوســەرگیریی منداڵانی لێ دەکەوێتەوە، تۆمارکردنی ناچارییەکەی دەتوانێ زۆر کاریگەر بێت. بەو پێیەی کە ڕێکخراوی تۆماری تاکەکەسی (سەبتی ئەحواڵ) لە ژێر چاودێریی وەزارەتی ناوخۆ و هێزی جێبەجێکارە، دەوری دەوڵەت و دانانی سیاسەتدانەرییە دەوڵەتییەکان دەتوانێ ڕێژەی ڕوودانی تاوان و دەرهاویشـــتە نەرێنییەکانی سیغەی مەحرەمێتی لە تەمەنی کەمدا کەم بکاتەوە. هەروەها لە ڕێگەی کەلتوورسازیی پشتبەستوو بە تۆمارکردنی یاســایی ســیغەی مەحرەمێتی و لێکەوتە باشــەکانی و ڕێگری لە

پێشـــێلبوونی مافەکانی هاوســـەرەکان هەنگاوێکی کاریگەر بۆ لەناوبردنی سیغەی مەحرەمێتی لە تەمەنی کەمتر لە 18 سـاڵان بنرێت.

دەوری خوێنـدن وەک ئـامرازی بـەرزکـەرەوەی تـەمـەنی سیغەی مەحرەمێتی و هاوسەرگیریی پێشوەختە حاشاهەڵنەگرە. بەم شێوە سیستەمی پەروەردەی ناچاری و بێبەرامبەر دەبێ لە ســەرتاســەری ئاسـتی وڵاتدا دابمەزرێت. زیاترین کاریگەریی ئـەم ســـیســـتـەمـە پـەروەردەییە پـەرەدان بـەم بیرۆکـەیـە کـە هاوسەرەکان هێشتا قوتابیانی خوێندنگەن. لە لایەکی دیکەشەوە بە فێرکردنی تواناکانی ژیان بە قوتابیان و دایک و باوکەکانیان لە ڕێگەی خولی پەروەردەی بنەماڵە کە ماوەی چەند ســـاڵە لە ســـیســـتەمی پەروەردە و ڕاهێنانی ئێراندا بە شـــێوەی ناتەواو بەڕێوە دەچێ، دەتوانین زانیاریی لە بارەی سیغەی مەحرەمێتی و هــاوســـــەرگیریی پێشـــوەختـــە بڵاو بکـــەینـــەوە و بـــە ئاگادارکردنەوەی دایک و باکەکان ســـەبارەت بە دەرهاویشـــتە نەرێنییەکانی ئەم چەشـــنە هاوســـەرگیرییانە لە ئەنجامدانی ئەم کارە پاشـــگەزیان بکەینەوە. خولی ڕاهێنانی ســـێکســـی و ئاشـــنابوون لـەگـەڵ جـەســـتـە و پـەرەدان بـە هاوپـەیوەندی و بـەڕێوەبردنی خولی کـارخولقێنی بۆ قوتـابیـان و پـەرەدان بـە ئایدیای یەکســـانخوازانـە و ڕەتکردنـەوەی توندوتیژی لـە نـاو قوتـابیـان لـەو کـارانـەیە کە هزر و دەروونیـان دەگـەشـــێنێتـەوە. فێرکردنی ئەم توانایانەی ژیان، قوتابیان لە ئاســـت بابەتگەلی وەکوو ســـیغەی مەحرەمێتی و هاوســـەرگیریی پێشـــوەختە پـارێزراو دەکـا و بـە هۆگرکردنیـان بـە خوێنـدن و قوتـابخـانـە، تـەمـەنی هاوســـەرگیری بـەرز دەکـاتـەوە. لـەم خولانـەدا دەبێ ڕیزگرتن لە مـافـەکـانی یـەکتر و ڕوانـگـەی مرۆیی بـە قوتـابیـان فێر بکرێت. ڕوانگەیەک کە زۆرێک لە پرسـەکان لە ڕەهەندی ســـێکســـیدا تەســـک دەکاتەوە و خوازیاری کۆنترۆڵکردن و هاوســەرگیری لە تەمەنی کەمە، لەم کەلێنە ڕەگەزێتییانەدا بیچم دەگرێ کە دەتوانین لە ڕێگەی فێرکردنی توانا کۆمەڵایەتییەکان بە قوتـابیان، ئەم چەشنە ڕوانگە کەم بکەینەوە.

میدیاکان لە ژیانی کۆمـەڵایـەتیدا دەوری جۆراوجۆر دەبینن؛ بۆ وێنە دیمەنێک دروسـت دەکا کە ژیانی سـیاسـی تێیدا پێشـان

دەدرێ، فەرهەنگ و کەلتوورەکان باڵی خۆیان بە سەر هەموو شتێکدا دەکێشن، مۆدەکان وەگەڕ دەکەون و ستایلە نوێکان و نۆرمەکانی ژیان خۆیان دەنوێنن. هەر بۆیە، میدیاکان وەک گرینگترین ئامرازی ئاگادارکردەوە لە کۆمەڵگادا پێگەیەکی تایبەتیان هەیە. میدیاکان دەتوانن بە کەڵکوەرگرتن لە بەرنامە کارناسیکراوە ئایینی، دەروونناسی، کۆمەڵایەتی و یاساییەکان لە بارەی سیغەی مەحرەمێتی و ڕەهەندە یاسایی و کۆمەڵایەتی و دەرهاویشتە نەرێنییەکانی زانیارییەخشی بکەن و لە کۆمەڵگادا پەرە بەو نۆرمانە بدەن کە سیغە و سیغەی مەحرەمێتیی ژێر تەمەنی یاسایی و هاوسەرگیریی پێشوەختە بە پێی لێکەوتە نەرێنییەکانیان بە نەخوازراو بناسرێن و لەم ڕێگەوە هەنگاوێکی کاریگەر بۆ کەلتوورسازی بهاوێژن. میدیا گشتییەکان بە ناساندنی خەسارەتە جۆراوجۆرە کۆمەڵایەتییەکان و ڕاگەیاندنیان بە ڕاپەڕێنەرانی کۆمەڵایەتی لە بارەی پەرەسەندنی نانۆرمی نەشیاوە کۆمەڵایەتییەکان هۆشداری دەدەن و بەم شێوە ڕاپەڕێنەرانی کۆمەڵایەتی لە چەشنی هەڵسوکەوت و وردەکەلتوورە نائاساییی و زیانبەخشەکان ئاگادار دەکەنەوە بۆ ئەوەی بە پێی بەها و نۆرمە دروست و لۆژیکییەکان بجووڵێن. کەواتە ئەرکی میدیاکان ئەوەیە کە ڕەهەند، چەشن و چۆنیەتیی نۆرمە هەڵەکان پیشان بدەنەوە بۆ ئەوەی ئەندامانی کۆمەڵگا بتوانن بە تێگەیشتنێکی هەمەلایەنە، وێڕای پاراستنی خۆیان لە تووشبوون بەم نۆرمە هەڵانە، لە ئاراستەی کارلێکی شیاو و ئاگادارانە هەنگاو بنێن. تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بە هۆی هەمەکیبوونی مۆبایلە زیرەکەکان و ئاسانبوونی دەستڕاگەیشتن بە ئینتەرنێت لە ناو چین و توێژە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگا کاریگەریی زیاتری لە چاو کەرەسە پەیوەندییەکان و میدیاکان هەیە. ئاگادارکردنەوەی تاکەکان لە ڕێگەی ئامادەکردن و دانانی ناوەڕۆکە پەروەردەییەکان لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە لایەن کارناسان و دەرخستن و بڵاوکردنەوەی لە لایەن کەسایەتییە کاریگەرە کۆمەڵایەتییەکانی وەکوو کەسایەتییە نیشتمانی و ئایینی، وەرزشوانان، هونەرمەندان و ... دەتوانێ لە کەلتوورسازی و زانیارییەخشیی گشتی ڕۆڵێکی گرینگیان هەبێت.

بوونی ئێنجی‌ئۆکان بە پێکهاتەیەکی نابەرژەوەندخواز، ناسیاسی و خۆبەخشانەیان وەک سەرەکی‌ترین توخمی فەرهەنگسازی و ئاگادارکردنەوە و بەشداریی خەڵک بۆ پشتیوانی لە گرووپە خەسارەتهەڵگرەکانی کۆمەڵگا، پێویستیی دنیای ئەوڕۆیە. بە پێی ڕاپۆرت و ئامارەکانی ناوەندی ئاماری ئێران، 30 لە سەدی حەشیمەتی وڵات کەسانی خوار تەمەنی 18 ساڵن. جێبەجێکردنی دادپەروەری لە بواری خۆشگوزەرانی، تەندروستی، پرسە کۆمەڵایەتی و کەلتووری، پەروەردەییەکان و چۆنایەتیی ژیانی ئەم حەشیمەتە لەو بابەتە گرینگانەیە کە دەبێ پتر لە جاران سەرنجی پێ بدرێت. لەم بارەوە بوونی چالاکتری ئێنجی‌ئۆکان لە بەشە جۆراوجۆرە گوندی و شارییەکانی وڵات لە بواری بەتواناکردنی کۆمەڵایەتی و ئابووریی منداڵان کاریگەریی بەرچاوی هەیە. ئەم ڕێکخراوانە دەتوانن لە ڕێگەی ڕاهێنانی منداڵان لە بواری تواناکانی ژیان و هەروەها دایک و باوکیان هەنگاوێکی باش لە کەلتوورسازی و ڕێزگرتن لە مافەکانی منداڵان و ڕێگری لە سیغەی مەحرەمێتیی ژێر تەمەنی 18 ساڵان بهاوێژن.

وەک وتمان یەکێک لە دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی، ئابووریی چێژ، پەرەسەندنی داوێنپیسی و لەشفرۆشی لە کۆمەڵگایە. بازرگانیی نوێی بەکرێدانی ژنان لە لایەن هەندێ لە خاوەن میوانخانەکان، ئاژانسەکان و گەشتە مسافرەتییەکان و ماڵپەڕەکانی سیغەدۆزی وای کردووە دیاردەی سەفەری سێکسی لە ئێران تەشەنە بسێنێ و ژنان و کچانی ئێران بە شێوەی کاتی لە عەرەبە دەوڵەمەندەکانی ناوچەکە یان پیاوە خۆشڕابوێرەکان مارە بکرێن کە جگە لە هەمەچەشن‌خوازی هیچ ئامانجێکی دیکەیان نییە. ئەو ژنانەی کە زۆر بە ئاسانی خۆیان دەخەنە بەر دەستی دەڵاڵانی هاوسەرگیریی کاتی، بە پێچەوانەی فەلسەفەی هەبوونیی مەتعە و پڕەنسیپە ئایینییەکان عەدە ناپارێزن و پێویستکردن و قبووڵکردنی (ایجاب و قبول)ی شەرعی تێیدا ئەنجام نادرێت. چوونکە شێوازی ئەنجامدانی سیغەی مەحرەمێتی یاسایەکی تایبەتی نییە و دەتوانرێ لە لایەن کەسەکەوە ئەنجام بدرێت. ئەم بارودۆخە تەشەنەسەندنی لەشفرۆشی و گەندەڵی لە ڕێگەی هاوسەرگیریی

کاتی لێ دەکەوێتەوە و دژی پڕەنسیپی بوونیی مەتعەیە. ئەو ژنانەی کە ڕەنگە پێویستیی دارایی و هیچ کام لە هۆکارەکانی پێویستبوونی مەتعەیان نەبێ، عەدەی چل و پێنج ڕۆژ تایبەت بە ژنانی نادووگیان و چوار مانگ و دە ڕۆژ لە ئەگەری مردنی هاوسەر و بارودۆخی دووگیانی لە کاتی دووگیانبووندا ڕەچاو ناکەن و هەندێجار بە شێوەی هاوکات لەگەڵ چەند کەس سێکس دەکەن. ئەم ژنانە لە سۆنگەی تەندروستی و تەندروستیی سێکسی تووشی گەلێ کێشە دەبنەوە نەخۆشیی نزیکی و ئایدز لە ناویاندا باوە. بە پێی ئەم دەرهاویشتە ڕووخێنەرانە، پێداچوونەوە بە یاساکانی سیغە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی میرات، سەرپەرشتیاری و تاکسەرپەرشتیی منداڵانی سیغە، تەشەنەسەندنی گەندەڵی و سۆزانێتی لە کۆمەڵگا، ڕوانگەی نەرێنی بەرامبەر بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی و پەرەسەندنی گومانخوازی، لەقبوونی بنیاتی بنەماڵە و هەڵکشانی ڕێژەی تەڵاق، پێشێلکردنی مافەکان و هەڵاواردنی دژ بە ژنان لە ڕەهەندە ئابووری و یاسایی و سۆزدارییەکاندا پێشنیاری دەدرێت:

1. پەسەندکردنی یاسایەک بۆ تۆمارکردنی نیکاحی کاتی و بەتاوانزانین دژ بەو کەسانەی کە سەرپێچی لەم یاسایە دەکەن. هەروەها بە ناچاریکردنی تۆماری نیکاح تەنیا لە ڕێگەی نووسینگەکانی هاوسەرگیری و تەڵاق و ناچارکردنی نووسینگەکانی هاوسەرگیری و تەڵاق بە ناونووسکردنی ژنانی خوازیاری سیغە لە نووسینگە تایبەتە ئەلیکترۆنیکییەکان و ئامادەکردنی کارتی ناسنامە بۆ ئەو کەسانە.

2. ئامادەکردنی کارتی تەندروستی بۆ ئەو ژن و پیاوانەی کە خوازیاری مەتعەن و نووسینگەکانی تۆمارکردنی هاوسەرگیری و تەڵاق خۆیان لە سیغەکردنی بە بێ بینینی ناسنامە و بەڵگە تەندروستییەکانی ژنان و پیاوانی مەتعە بپارێزن.

3. پەسەندکردنی یاسایەک بۆ سنووردارکردنی مەتعە بە جۆرێک کە مەتعە تایبەت بەو ژن و پیاوانەی کە هەلومەرجی تایبەتیان هەیە و هەروەها ئەو گەنجانەی کە هۆکاری پاساودەریان هەیە و بوونی ڕەزایەتنامەی هاوسەری

هەمیشەیی.

4. ناسینەوەی بنکە خۆشگوزەرانی و توورستییەکان کە هاوسەرگیریی کاتی وەک یەکێک لە خزمەتگوزارییەکانی خۆیان پێشکەش بە مشتەرییەکانیان دەکەن و چالاکییەکانی ئەم بنکانە بە تاوان دابنرێت.

5. ناسینەوە و داخستنی کاناڵەکانی سیغەدۆزی و بەتاوانبارزانینی بەڕێوەبەرانی ماڵپەڕە پەرەپێدەرەکان.

پێشینەی پێویستیی تۆمارکردنی نیکاح لە یاسای ئێراندا دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1310ی هەتاوی. یاسادانەر بەر لە شۆڕشی ئیسلامی بە بێ جیاکردنەوەی جۆرەکانی نیکاح، تۆمارنەکردنی بۆ مێرد و مارەبڕ بە تاوان لە قەڵەم دابوو. لە ئێستادا مادەی 645ی یاسای سزای ئیسلامی، تۆمارنەکردنی نیکاحی هەمیشەیی تەنیا بۆ مێرد وەک تاوان لە قەڵەم دەدرێت. هەروەها پرۆژە یاسای پشتیوانیی لە بنەماڵە، دەرفەتی تۆمارکردنی هاوسەرگیریی دووهەمی مێرد گرێ دەداتەوە بە پێدانی بڕەمارەیی ژنی یەکەم و بە بێ ناچارکردنی پیاو بە تۆمارکردنی نیکاحە کاتییەکەی، تەدارکاتی ئەم کارەی سپاردووە بە یاسانامە. ڕەنگ بێ پێویستکردنی تۆمارکردنی نیکاحی کاتی، تاوانبارکردنی بەشداربووان (بەتایبەت هاوسەرەکان و دایک و باوکی هەر دوو لا لە ئەگەری کەمتەمەنبوونی منداڵ) لە مارەکردنی نیکاحی بە بێ تۆمارکردن و نەبوونی چاودێریی بەهێز و کارامەی لایەنە پەیوەندیدارەکان دەتوانێ خەسارەتەکانی هاوسەرگیریی کاتی کەم بکاتەوە. کەواتە پێشنیاری ئەوە دەکرێ کە مادەیەک لە بارەی پێویستیی تۆمارکردنی هاوسەرگیریی کاتی لە نووسینگەکانی هاوسەرگیری و تەڵاق لە سەر ئیزنی هاوسەر پەسەند بکرێ و بەدواداچوونی یاسایی بۆ هەموو ئەو بەشداربووان و مارەبڕانە بکرێ کە بە بێ ڕەچاوکردنی ئەم ڕێوڕەسمانە هاوسەرگیریی کاتی ئەنجام دەدەن.

ڕوانگەی نەرێنی بەرامبەر بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی، سستبوونی بنیاتی بنەماڵەکان و هەڵکشانی ڕێژەی تەڵاق لە دیکەی دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتییە. وەک وتمان لە تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگای ڕوو لە تێپەڕینی ئێران

وەدواکەوتنی تەمەنی هاوسەرگیری و هەڵکشانی ڕێژەی سەڵتیی هەمیشەیی بە هۆی بارودۆخی نالەباری ئابووری، دەرفەتی پەروەردە بۆ ژنان و پەرەسەندنی شارنشینی و گۆڕانی بەهاکانی هاوسەرگیری، چێژخوازی و بەرژەوەندیی تاکایەتییە. کەواتە لە بارودۆخێکدا کە هاوسەرگیریی کاتی هەم شەرعێتیی ئایینی و یاسایی هەیە و هەم لایەنە پەیوەندیدارە یاسایی و ئایینی و دەوڵەتییەکانیش بە توندی بانگەشەی بۆ دەکەن، هاوسەرگیریی هەمیشەیی کاڵ دەبێتەوە و لە ئەنجامی تەشەنەسەندنی هاوسەرگیریی کاتی، ڕوانگەی نەرێنی بەرامبەر بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی بیچم دەگرێت. لە لایەکی دیکەوە بە هۆی ئەوەی بێوەژنان و ژنانی تەڵاقدراو و بەدسەرپەرشت ئەزموونی ناخۆشیان لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی و ئەزموونی توندوتیژیی خێزانی یان ئەزموونی ژیان لەگەڵ هاوسەرانی نابەرپرس و گیرۆدەی مادەی هۆشبەر و نەسازیان هەیە، لە هاوسەرگیریی دووبارە دەترسن و بە هۆی قەیرانە سۆزداری و دەروونییەکانیانەوە پەنا بۆ هاوسەرگیریی کاتی دەبەن. هەروەها بە پێی دووپاتبوونەوەی هاوسەرگیریی کاتی و پەیوەندیی سێکسیی کاتی و لەڕادەبەدەر ئەم گومانخوازییە لە ناو خەڵکدا دروست دەبێ کە هەمووان هەڵوەدای پەیوەندیی سێکسیی کاتین. بەم شێوە بەها ئەخلاقییەکان بایەخیان نامێنێ و متمانە لە ناو دەچێت. لە لایەکی دیکەشەوە ئاسانبوونی دەستڕاگەیشتن بە هاوسەرگیریی کاتی بۆ پیاوان و نەبوونی مەرجی یاسایی بۆ تۆمارکردنی نیکاح و ڕێکاری گونجاو بۆ ڕێگری لە شاردنەوەی دەتوانێ فاکتەرێک بێ بۆ ئەوەی پیاوانی فرەچەشنخواز هۆگری پەیوەندیی سێکسیی پەیتا پەیتا و هاوسەرگیریی کاتی بن.

هەروەها هەندێ لە هاوسەرەکان کە بە هەر هۆکارێک لە ژیانی سەرەکیی خۆیان ناڕازین، لە بری ئەوەی لە ڕێگەی ڕاوێژکارانی بنەماڵە کێشەکان چارەسەر بکەن لە دەرەوەی ماڵ بۆ وڵام دەگەڕێن و هەر ئەوەش دەبێتە هۆی باوبوونی تەڵاقی سۆزداری لە بنەماڵە و ناپاکیکردنی هاوسەرەکان بەرامبەر بە یەکتر. ئەم پرۆسە هەندێجار هەڵکشانی ڕێژەی تەڵاق لە کۆمەڵگای لێ دەکەوێتەوە. بە مەبەستی ڕێگری و

بەرەنگاربوونەوەی ئەم دەرهاویشتانە پێشنیار دەکرێ:

1. دابینکردنی هەلومەرجی ئابووریی گونجاو و هەلی کار و پێدانی قەرزی تایبەت بە گەنجان بە مەبەستی هاندانیان بۆ هاوسەرگیریی هەمیشەیی بۆ وێنە پێدانی قەرزی خانوبەرە.

2. ناچاریکردنی ڕاوێژکاریی دەروونناسی بە ژنانی زیانبەرکەوتوو لە تەڵاق لە هاوسەرگیرییە هەمیشەییەکان

3. ناچاریکردنی دەربڕینی ڕەزامەندیی نووسراوەیی و یاسایی هاوسەری هەمیشەیی بۆ هاوسەرگیریی کاتیی مێرد لە نووسینگەکانی تۆمارکردنی هاوسەرگیری و تەڵاق بۆ ئەوەی ڕێگری لە شاردنەوە و تەڵاقی سۆزداری لە بنەماڵە و تەشەنەسەندنی تەڵاق بکرێت.

بارودۆخی نالەباری ئابووری هەلی هاوسەرگیریی هەمیشەیی لە زۆربەی گەنجان زەوت کردووە. نایەکسانی و نادادپەروەری لە هەلەکانی کار، حەشیمەتێکی زۆری خوێندکاری بێکار، لاوازیی دەوڵەت لە دابینکردنی هەلی کاری نوێ و بەدبەڕێوەبەریی لە ئابووری. دەوڵەتی ڕووبەڕووی حەشیمەتێکی زۆری بێکار کردووە کە بەهای نوێ و مۆدێرنیان هەیە. ئەم کەسانە ژیان بە هەلومەرجە ناجێگیرە ئابوورییەکانی قبووڵ ناکەن و سەڵتی و وەدواخستنی تەمەنی هاوسەرگیری لە خێزانداربوون لە بارودۆخی نالەبار بە باشتر دەزانن. لە بەرامبەردا کچان و ژنان لە هەلی پەروەردەی یەکسان سوودمەندن و توانیویانە لە کۆمەڵگادا پێگەی ئابووری و کۆمەڵایەتیی زیاتر لە چاو ڕابردوو وەدەست بێنن و هەر بۆیە هۆگری ژیانکردن لەگەڵ پیاوانی بێکار و بێپارە نین. هەر هەموو ئەمانە وای کردووە کە هاوسەرگیریی هەمیشەیی چیتر وەکوو جاران ڕێکارێکی گونجاو بۆ چارەسەری پێویستییە بنەڕەتییەکان نەبێ و ڕوانگەی نەرێنی دژ بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی دروست ببێت. گەشەی کەمی ئابووری، حەشیمەتی خوێندەواری بێتوانا و ڕانەهێنراو، پڕبوونی دەفرایەتیی ڕاکێشانی هێز لە ناوەندە دەوڵەتییەکان، شوێنی کاری نەشیاو و کەمبوونەوەی تەرخانکردنی سەرمایە لە کەرتی تایبەت، توندبوونی هەڵاوسان و گەندەڵییە ئابوورییەکان لە دام و دەزگا دەوڵەتییەکان لە گرینگترین

هۆکارەکانی بێکاری لە ئێرانە.

ئەم جیهانە هاوچەرخە لە ڕوانگەی گیدنێز پرەنسیپێکی تایبەتی هەیە کە لە سەردەمی نەریتیدا نییە و ئەویش بێمتمانەیی دوولایەنەی ئەندامانی کۆمەڵگا لە ئاست یەکترە. ئەم بێمتمانەییە دزەی کردۆتە ناو بنەماڵەش. بە ئاوڕدانەوە لە فراوانیی کێشە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان و پەرەسەندنی شاردنەوە و دوڕوویی لە کۆمەڵگا، بنەماڵەی مۆدێرنی ئەوڕۆیی چیتر بەرگەی هاوسەرگیریی کاتی و ناپاکیی هاوسەرەکان ناگرێ و تەڵاق بە ڕێکارێکی کردەیی دەزانێت؛ هەتا ئەو جێگایەی کە لە زۆرێک لە حاڵەتەکاندا ئاهەنگی بۆ دەگێڕن. ڕەنگە ئەم ڕوانگە نەرێنییە بەرامبەر بە هاوسەرگیریی هەمیشەیی پێویستی بە خەسارەتناسیی دەروونناسانە بێ و هاوسەرەکان پێش و پاش تەڵاق دەبێ لە ژێر چاودێریی ڕاوێژکارانی بنەماڵە بن. لە لایەکی دیکەشەوە هەندێ لەو ژنانەی کە بە مەتعە ڕازی دەبن پێناسەیەکی وردیان لە هاوسەرگیریی کاتی نییە کەواتە پێویستە بە وردی بۆیان ڕوون بکرێتەوە بۆ ئەوەی بە باشی لە دەرهاویشتەکانی ئاگادار بن. کەواتە ناچاریکردنی ڕاوێژدان بە هاوسەرەکان بەتایبەت ئەو ژنانەی کە مەتعە دەکرێن بەر لە ئەنجامدانی سیغە لە پێویستییە بنەڕەتییەکانە بۆ ئەوەی دەرهاویشتە نەخوازراوەکانی کەم ببێتەوە.

لە کۆتاییدا دواهەمین دەرهاویشتەی هاوسەرگیریی کاتی کە گرینگترین دەرهاویشتەکەیەتی، پێشێلکردنی مافەکانی ژنان و هەڵاواردن لە دژی ژنانە. زۆربەی چالاکڤانانی کۆمەڵایەتی و ناوەندە پشتیوانەکانی مافەکانی ژنان، مەتعە بە هۆکاری پێشێلکردنی مافەکانی ژنان، مەتعە بە هۆکاری پێشێلکردنی مافەکانی ژنان لە ڕەهەندە جۆراوجۆرە یاسایی، ئابووری و کەلتوورییەکان دەزانن و لەو باوەڕەدان کە هاوسەرگیریی کاتی هەڵاواردنی ڕەگەزێتی بەرهەم دێنێتەوە و لە چوارچێوەی ئەم نەریتەدا سووکایەتی بە ژنی ئێرانی بەردەوام دەبێت. ئەم تاقمە بەڵگە دەهێننەوە کە پرسی ژنان لە هاوسەرگیریی کاتی گرینگ نییە و ڕوانین بۆ سەر ئەم ژنانە ڕوانینێکی پیاوانەیە. بەم پێیە پێشنیار دەکرێ:

1. پەســـــەندکردنی یاســـــایەک لە بارەی مافەکانی ژنان لە نیکاحی کاتی بۆ ســوودمەندبوون لە میرات و نەفەقە کە ئەگەر پیاو خێزاندار بێ و هاوسەرەکەی هەمیشەیی بێ لانیکەم نیوەی هاوســەرە هەمیشــەییەکەی و ئەگەر پیاوە ســەڵت بێ بە شێوەی ڕێککەوتنی دیاری دەکرێت.

2. پەســـــەندکردنی یاســـایەک بۆ دابینکردنی لانیکەمەکانی ژیـان یـان هـەمـان نـەفـەقـە لـە ڕۆژانی عـەدەی ژن و مـاوەی دووگیانبوون تەنانەت لە حاڵەتی دووگیانیی نەخوازراو.

3. شــیاویی هەڵوەشــانەوەی ســیغەنامە لە لایەن هەر کام لە هاوسەرەکانەوە.

4. سنووردارکردنی یاسایی ڕێژەی ژنانی مەتعە بۆ پیاوان.

5. بەتواناکردنی ئابووری، کۆمـەڵایـەتی و دەروونیی ژنـانی زیانبەرکەوتوو لە هاوسەرگیریی هەمیشەیی و کاتی و ژنانی خۆسەرپەرشت و بەدسەرپەرشت.

6. فێرکردنی توانـاکـانی ژیـان بـە هـاوســـــەرەکـان لـە هاوســـــەرگیریی هەمیشـــــەیی و کاتی، بە پێداگریکردنە ســـــەر ئەوەی کە ئەم چەشنە توانایانە لە قوتابخانە بە بناغەیی بکرێ و لە بنەڕەتەوە فێری ئەم توانایانە بکرێن.

7. پیشـاندانەوەی هەڵاواردنە ڕەگەزێتییەکان و پێشـێلکردنی مافەکانی ژنان لە هاوســـەرگیریی کاتی لە لایەن فیلمســـازان و دەرهێنەرانی سینەمای ئێران.

8. بـەکـارهێنـانی تۆڕە کۆمـەڵایـەتییەکـان بۆ ئـاگـاداربوون لـە لێکـەوتـە نـەخوازراوەکـانی هـاوســـــەرگیریی کـاتی و ململانێ یاساییەکانی.

لە هاوســـــەرگیریی کاتیدا بە پێی یاســـــای مەدەنیی 940 و 1113ژنـی مەتعە لە مافی میرات و نەفەقە بێبەشە. هەروەها بە ڕوونی باس لە هەڵوەشـانەوەی هاوسـەرگیریی کاتی نەکراوە و تەنیا پیاوە کە بۆی هەیە بە شێوەی یەکلایەنە ماوەکە ببەخشێت (مادەی 1139). زۆرێک لەو ژنانەی کە مل بە سـیغەی پیاوان دەدەن پێویستیی زۆری داراییان هەیە و لە چینی بنەماڵە هەژار و خۆســـەرپەرشـــتەکانن کە پێویســـتییە داراییەکانیان بە قووڵی ڕەگی داکوتاوە و بە بڕەمارەیی دیاریکراو لە هاوســـــەرگیریی کاتی دابین نابێت. هەر بۆیە دەتوانین بە پەســەندکردنی یاســای

پێدانی مافی نەفەقە و میرات بۆ ژنانی هاوسـەرگیریی کاتی، لانیکەم بە قەت نیوەی نەفەقە و میراتی ژنی هەمیشـەیی بەشـێک لەم نایەکسـانییە قەرەبوو بکەینەوە. چی پاسـاوێک لەوەدا هەیە کە ژن لە هاوسـەرگیریی کاتی هەمان کاردا سێکسی و سۆزدارییەکانی ژنی هەمیشەیی هەبێ بەڵام لە مافی نەفەقە و میرات بێبەش بێت؟! بە هۆی هەڵاواردنە ڕەگەزێتییەکان لە ئابووریی ئێراندا بوونی ژنان لە چاو پیاوان لە بازاڕی کاردا کەمترە و بێگومان بێکاریی ژنان زیاترە. بە پێی ڕاپۆرتی کەلێنی ڕەگەزێتی 2017 کە لە بەشـی سـێیەمدا لێک دراوە، دەتوانین ئیدەعای ئەوە بکەین کە بە پێی کەمیی هەلی کاری ژنان لە چاو پیاوان ئەم چاوەڕوانییە لە یاسـادانەر دەکرێ کە ئەو ژنانەی کە مل بە هاوسـەرگیریی کاتی دەدەن خاوەن یاسـا ئابوورییەکانی وەکوو مافەکانی هاوسـەری هەمیشـەیی بن. بۆ وێنە لە کاتی عەدەدا کە ژنان لە سـۆنگەی یاسـایی و هیچ پاڵپشـتێکی یاسـاییان نییە یان لە کاتی دووگیانیدا ژنانی مەتعە لە سۆنگەی ئابوورییەوە دابین بکرێن و ئەمە تەنیا بە یاسادانەریی سەرچاوەکانی هێژای لاسایی‌کردنەوە و دەوڵەت و پاڕلەمانی شوڕای ئیسلامی گونجاو دەبێت.

بەو پێیەی کە لە هاوسـەرگیریی کاتیدا هاوسـەرەکان ناسـیارییەکی ئەوتۆیان لە یەکتر نییە و هەندێجار ئەگەر سـیغەکان (کاتژمێرێک هەتا 99 سـاڵ) درێژماوە و مامناوەندماوە هەڵدەبژێردرێن، پیاوان پاش چەندجار سێکس‌کردن واز لە ژنان دێنن و ژنەکە دەخەنە ناو بارودۆخی ناجێگیریی سۆزداری، کۆمەڵایەتی و ئابووری و بەو پێیەی کە بەشـێک لە ژنان زانیاریی یاسـاییان نییە تووشـی خەسـارەتی زۆر دەبنەوە و هیچ داڵدەیەکیان نییە.

لە وەها بارودۆخێکدا ژنان بۆ هەڵوەشـاندنەوەی هاوسـەرگیریی کاتی دەچنە دادگای بنەماڵە (فتوای ڕێبەری کۆماری ئیسـلامی ئێران) و بۆ سـەندنەوە ماف و هەڵوەشاندنەوەی مەتعە ڕەوتە یاساییەکان تێدەپەڕێنن. بەڵام ئەم ڕەوتە دادگاییە زۆر ئاسـایی نییە و هەندێجار زۆر درێژ و بێ‌ئەنجام دەبێت. هەر بۆیە ژنان پێویستە هەلی هەڵوەشانەوەی مەتعەیان هەبێ بۆ ئەوەی پێویسـتیان بە ڕەوتی درێژخایەنی

دادگای بنەماڵە نەبێت. ئەگەر ئەم مافە بە ژنان بدرێ، ئەگەر پیاو لە ماوەی مەتعە لە سۆنگەی جەستەیی و ڕۆحییەوە ژن ئازار بدا، ژن دەتوانێ بە کەڵکوەرگرتن لە مافی بەخشینی پاشماوەی ماوەی مەتعە و هەڵوەشانەوە بە بێ تێپەراندنی ڕەوتی درێژخایەنی دادگا لە پیاو جیا ببێتەوە و هاوسەرگیریی کاتی هەڵبووەشێنێتەوە. کەواتە پەسەندکردنی یاسایی مافی هەڵوەشانەوەی مەتعە بۆ ژنان ڕێکارێک لە ئاراستەی سەندنەوەی مافەکانی ژنان و ڕێگری لە توندوتیژی لە دژی ژنانە. لە لایەکی دیکەشەوە بە پێی ئایەتەکانی قورئان پیاوان مۆڵەتی ئەوەیان هەیە کە بە شێوەی هاوکات چوار ژنیان هەبێ، بەڵام ئەم مۆڵەتە بە مەرجی ڕەچاوکردنی دادپەروەرییە و ئەگەر ڕچاونەکردنی دادپەروەری گونجاو نەبوو پشنیار بۆ یەک ژن کراوە. یاسادانەر لە بارەی ڕێژەی ئەو ژنانەی کە پیاو دەتوانێ بە شێوەی هاوکات مەتعەیان بکا بێدەنگی نواندووە و پیاو دەتوانێ هاوکات لەگەڵ ڕێژەیەکی زۆری ژنان سێکس بکا کە ئەم بارودۆخە مافی ژنان پێشێل دەکات. کەواتە بە سنووردارکردنی یاسایی ڕێژەی ژنانی مەتعە دەتوانین بە ڕەچاوکرانی لانیکەمی دادپەروەری لە نێوان ژنانی مەتعەکراوی پیاوێک هیوادار بین.

بە پێی خواستی ئابووری و بێکاربوونی زۆربەی ژنانی مەتعە و پێشێلکرانی مافەکانیان لە هاوسەرگیریی کاتیدا پێویستە دەوڵەت و ناوەندە پەیوەندیدارەکانی وەکوو وەزارەتی کار و هەرەوەرزی (کار و تعاون)، چاکژیانەوە (بێهزیستی) و کومەیتەی ئیمداد بە مەبەستی بەتواناکردنی دارایی، کۆمەڵایەتی، یاسایی و دەروونناسیی ژنانی مەتعە هەڵوەدای جێبەجێکردنی ڕێکارە میکانیزمییەکان بن. پێدانی قەرزی مادی بە ژنانی خۆسەرپەرشت بە مەبەستی خۆپیشەدارکردن لە کەرتگەلی وەکوو کاری ناو ماڵ، بەڕێوەبەردنی خولی وەرزشی و ڕابواردنی بێبەرامبەر بۆ ژنانی تەڵاقدراو و هەژار لە لایەن شارەوانییەکان و کردنەوەی خول بە مەبەستی بەتواناکردنی دەروونناسیی ژنان و ئاگادارکردنەوەیان لە هەولومەرجە یاساییەکانی هاوسەرگیریی کاتی لە لایەن ڕێکخراوی چاکژیانەوەوە دەتوانێ تواناکانی ژیانی ئەم ژنانە

باشـــتر بکا و لە ئەنجامدا دەتوانین دڵنیا بین بە کەمبوونەوەی بەشخوراویی ئابووری و کۆمەڵایەتی و باشتربوونی بارودۆخی ڕۆحییان، چیتر مل بە هاوسـەرگیریی کاتی نەدەن. لەم بوارەدا نـابێ لـە توانـاکـانی ئینجیئۆکـان و نـاوەنـدە کۆمـەڵایـەتییـە نـادەوڵـەتییـەکـان و چـالاکڤـانـانی مـافـەکـانی ژنـان و منداڵان لـە ئاگادارکردنەوەی گشتی و پشتیوانیی مادی و مەعنەوی لە ژنان و منداڵانی زیانبەرکەوتوو چاوپۆشـــی بکەین. ئەم ناوەندانە کە لە پشتیوانیی کەسانی دەوڵەمەند و کاریگەری وەکوو یاریزانان و وەرزشـــوانـان ســـوودمـەنـدن، دەورێکی کـاریگـەریـان لـە کەمکردنەوەی هەڵاواردن و توندوتیژی دژ بە ژنان و منداڵان هەیە.

کارناســان و پســپۆڕانی ڕاوێژکاری بنەماڵە دەبێ لە قۆناغە ســـەرەتاییەکانی گەشـــەدا توانا کۆمەڵایەتی و پەیوەندییەکان لە قوتابخانە و میدیاکان بە قوتابیان فێر بکەن. تواناکانی ڕێزگرتن لـــە مـــافـــەکـــانی یـــەکتر، هـــاوپـــەیوەنـــدیی کۆمـــەڵایـــەتی و خۆبەدوورگرتن لە توندوتیژی، شـــێوازی پەیوەندیگرتن لەگەڵ یەکتر و شـــێوازی ژیانی کۆمەڵایەتی دەبێ لە منداڵییەوە فێر بکرێ بۆ ئەوەی بتوانێ لە گەورەســاڵیدا کاریگەرییەکەی بەدی بکات. لەم ساڵانەی دواییدا هەندێ کتێبی وەکوو (تفکر و سبک زنـدگی) لـە قوتـابخـانـەی قۆنـاغی نـاوەنـدی و دوانـاوەنـدی دەوترێتـەوە کـە لـە بواری توانـا کۆمـەڵایـەتییـەکـانـدا نـاوەڕۆکی باشـــی لە خۆ گرتووە؛ بەڵام زۆربەی پســـپۆڕان ئەم کتێبانە ناڵێنەوە و زیاتر دەخرێتە ئەســتۆی جێگرانی قوتابخانە یان ئەو مـامۆســـتـایـانـەی کـە کـاتژمێری بێکـارییـان هـەیـە، کـە ئـەمـە کـاریگـەرییـە دڵخوازەکـە لـە بـار دەبـات. کـەواتـە باشـــتر وایـە پسپۆڕانی ئەم بوارە ئەم وانانە بڵێنەوە.

هەڵبەت ئاگادارکردنەوە و ڕاهێنانی توانا کۆمەڵایەتییەکان نابێ لە قوتابخانەدا تەســـک ببێتەوە بەڵکوو لە ڕێگەی میدیا و تۆڕە کۆمـەڵایـەتییـەکـانیش دەتوانین توانـا کۆمـەڵایـەتی و پەیوەندییەکانیان فێر بکەین و هەم دەرهاویشـــتە و کارداکانی مژارگـەلی وەکوو هـاوســـەرگیریی کـاتی ڕوون بکـەینـەوە. دەرهێنـەران بـەتـایبـەت فیلمســـازانی ژنی ئێرانی دەتوانن لـە ڕێگەی نواندنەوەی ژیانی ژنانی مەتعە و دەرهاویشـــتەکانی

زانیاریبەخشی بکەن. هەروەها نابێ لە دەفرایەتیی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان چاوپۆشی بکەین چوونکە بە پێی هەمەکیبوونی بیستۆکی زیرەک و ئاسانیی دەستڕاگەیشتن بە ئینتەرنێت دەتوانین لە ڕێگەی ئەوانەوە زانیاریبەخشی بکەین و ئاگاداریی پێویست لەبارەی مەتعە و ڕەهەندە یاسایی و کۆمەڵایەتی و دەروونناسییەکانی بۆ کۆمەڵگا بگوازینەوە.

وتەی کۆتایی

هاوسەرگیریی کاتی / سیغە کە شوناسێکی ئایینی و یاسایی هەیە، لە بواری کۆمەڵایەتیدا هەمیشە جێی باس و مشتومڕ بووە. کەسانێکی وەکوو مورتەزا موتەهەری بۆ ڕێگری لە ڕەبەنایەتیی گەنجان یان پێشگری لە کۆمۆنیستی سێکسی، پێشنیاری مەتعە دەدا و هەروەها کەسانێکی وەکوو ئایەتوڵا ئەکبەر هاشمی ڕەفسەنجانی و زۆربەی فەقێیان و سەرچاوەکانی لاساییکردنەوە لە میدیا و تریبۆنە فەرمی و نافەرمییەکانەوە بانگەشەیان بۆ کردووە. هەڵبەت هەندێ لە فەقێکان وەکوو ئایەتوڵا سانعی مەتعە تەنیا گرێ دەداتەوە بە بارودۆخی شەڕ لە سەرەتاکانی ئیسلام و لە کۆمەڵگای ئەوڕۆییدا وەک یەکێک لە فاکتەرەکانی دارمانی بنەماڵە پێناسەی دەکات. هەروەها لە ڕوانگەی ئەهلی سوننەت و فەقێیانی چوار ئایینزاکە هاوسەرگیریی کاتی حەرامە و بە کردەوەیەکی ناشەرعی و نائایینی لە قەڵەمی دەدەن. لە لایەکی دیکەشەوە چالاکڤانانی کەلتووری و بزاڤەکانی داکۆکیکاری مافەکانی ژنان هاوسەرگیریی کاتی بە فاکتەری بەرهەمهێنانەوەی پێشێلکردنی مافەکان و هەڵاواردنە ڕەگەزێتییەکانی دژی بە ژنان، سستبوونی بنیاتی بنەماڵە و پەرەسەندنی فرەهاوسەری و نەخۆشیی نزیکی و تەشەنەسەندنی لەشفرۆشی دەزانن و لە دژی دەوەستنەوە.

ئەو لێکۆڵینەوانەی کە هەتا هەنووکە ئەنجام دراون زیاتر بۆ داکۆکیکردن لە سەر هاوسەرگیریی کاتی بووە و هیچ کامیان بە شێوەی گشتگیر نەیانڕوانیوەتە سەر ئەم دیاردە کۆمەڵایەتییە. ئەم توێژینەوە بە لێکدانەوەی گشتگیری هاوسەرگیریی کاتی / سیغەی مەحرەمێتی لە ڕەهەندە جۆراوجۆرە یاسایی، کۆمەڵایەتی، دەروونناسی و ئایینییەکان بە ئاراستەیەکی زانستی لە سەر ئاستی هەر سێ کەڵێنشاری تاران، مەشهەد و ئیسفەهان ئەنجام درا. لەم لێکۆڵینەوەدا هۆکار و دەرهاویشتەکانی هاوسەرگیریی کاتی لە ناو دڵی لێکۆڵینەوە مەیدانییەکان و ئەو دیمانە قووڵانەی کە لەگەڵ کەسانێک کە ئەزموونی هاوسەرگیریی کاتییان هەبوو هەڵهێنجراوە. چاکیی ئەم توێژینەوە لە چاو وتار و دیکەی ئەو کتێبانەی کە لە بارەی

هاوسەرگیریی کاتی نووسراون گشتگیریی بابەتی ڕووماڵدراو بە بێ ڕوانگەی لایەنگرانە و دەمارگرژانەیە. لە کتێب و وتارەکانی پێشوودا کۆمەڵێک بۆ سەلماندن و پێویستیی مەتعە و کۆمەڵێ لە سەر پێویستنەبوونی هاوسەرگیریی کاتی بە شێوەی لایەنگرانە و بە ڕوانگەیەکی ئایینی و ئایینزایی و لایەنگری بەهادارانە توێژینەوەیان کردووە. بەڵام نووسەر بە بێ ئەوەی ناکۆکییە ئایینزاییەکان برووژێنێ وەک دیاردەیەکی کۆمەڵایەتیی فرەهۆکاری هاوسەرگیریی کاتی لێک داوەتەوە و دیوە شاراوە و ئاشکراکانی پیشان داوە.

ئەنجامەکانی لێکۆڵینەوە پیشان دەدا کە دیاردەی تەوەریی هاوسەرگیریی کاتی / سیغەی مەحرەمێتی، خۆشڕابووێری و ئاسانبوونی بارودۆخی منداڵهاوسەرییە کە لێکەوتەی وەکوو بەدناوی بەتایبەت بۆ ژنان و بیچمگرتنی زەینییەتی نەرێنی لە بارەی هاوسەرگیریی کاتی لە پیاوانی لێ دەکەوێتەوە. بە پێی ئەنجامەکانی ئەم لێکۆڵینەوە ڕێکاری بنەڕەتی و واقیعبینانە پێشنیار کراوە کە گرینگترینەکەیان بریتییە لە: یاسادانان بۆ زیادکردنی تەمەنی هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی (بڕیاری) مەحرەمێتی بۆ تەمەنی 15 ساڵان، تۆمارکردنی فەرمی و یاسایی سیغەی مەحرەمێتی / هاوسەرگیریی کاتی لە نووسینگەکانی تەڵاق و هاوسەرگیری، بە ناچاریکردن و بێبەرامبەربوونی خوێندن، ڕاوێژەری یاسایی و تەندروستی لە سێغەی مەحرەمێتی / هاوسەرگیریی کاتی، مەرجدار و سنووردارکردنی یاسای سیغە / هاوسەرگیریی کاتی، یاسادارێژی بۆ نەفەقە و مافی هەڵوەشانەوە بە قازانجی ژنان لە هاوسەرگیریی کاتیدا، باشترکردنی بارودۆخی ئابووری، هەلی کار و کارخولقێنی، دەوری زانایانی ئایینی وەک هۆکاری گۆڕینی بیچمی هاوسەرگیریی کاتی لە ئێران. هیوادارین لە سەر بنەمای ئەم ڕێکارانە ناوەندی هاوسەرگیریی کاتی لە ئێران لە سۆنگەی یاسایی و کۆمەڵایەتی بە جۆرێک ڕێک بخرێ کە مافەکانی ژنان و منداڵانی تێدا پێشێل نەکرێ و بنیاتی بنەماڵە و پێگەی هاوسەرگیریی هەمیشەیی بپارێزرێت.

سەرچاوە کوردییەکان

1. ئەحمەدی، کامیل (1396) زایەڵەی بێدەنگی؛ توێژینەوەیەکی گشتگیر سەبارەت بە هاوسەرگیریی پێشوەختەی منداڵان لە ئێران، تاران: شیرازە.
2. ئەحمەدی، کامیل (۱۳۹۶). پێویستیی پێداچوونەوە و هەڵکشاندنی تەمەنی هاوسەرگیریی منداڵان لە یاساکانی ئێران، توێژینەوەی یاسایی، ۲۳۳ تا ۲۵۱.
3. ئەحەدی، کامیل (۱۳۹۶). «لێکدانەوەی ڕێژەی پەرەسەندنی هاوسەرگیری و تەڵاقی منداڵان لە ئێران، لێکۆڵینەوەی نوێ لە زانستە مرۆییەکان، هاوینی 1396ی هەتاوی. ژمارە ۲۳، ل ۱۲۵ هەتا 140.

سەرچاوە فارسییەکان:

4. ابن کثیر دمشقی، تفسیر ابن کثیر، چاپ دار المعرفە، 561/2 – ۵۶۲.
5. ابن منظور، محمد ابن مکرم (1414ق). لسان العرب، جلد هشتم، بیروت: دارصار
6. أحمد بن محمد بن حنبل، المسند، 87/2
7. احمدی، خدابخش. براری، مصطفی سید اسماعیلی، فتح الله (۱۳۹۰). "نگرش مردم به ازدواج موقت»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره 43، ص ۱۵۶-۱۳۵.
۸. استرواس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۹۰). اصول روش تحقیق کیفی؛ نظریه سیاسی، رویه ها و شیوه های ترجمه یوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
9. اسماعیلی، هادی (۱۳۹۳). دورنمای حقوقی ازدواج موقت تهران فرهنگ.
۱۰. اشمی، علی (۱۹۹۰ م). المرأة في الشعر الجاهلی، بغداد: مطبعة المعارف.
۱۱. افراسیابی، حسین و براتی، آتیه (۱۳۹۶). بررسی احساس امنیت در فضای عمومی با تأکید بر سبک زندگی مخاطره آمیز، فصلنامه جامعه شناسی سبک زندگی، دوره اول، شماره ۱. می ۲۸-۱.
۱۲. التجائی، ابراهیم و عزیز زاده، مینا (۱۳۹۰). "بررسی عوامل اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر سن ازدواج در ایران: یک مطالعه میان استانی" فصلنامه جامعه پژوهی فرهنگی، دوره 7، شماره ۳. صص ۱۹-۱.
۱۳. آبوت، پاملا و والاس، کلر (۱۳۸۷). جامعه شناسی زنان، ترجمه مجزه نجم عراقی، تهران: نی.
14. آذرشب، اردشیر (۱۳۵۸). مراسم مذهبی و آداب زرتشتیان. تهران: فروهر.
۱۵. آرمسترانگ، جان (۱۳۹۳). شرائے عشق: فله ممیت. ترجمه مسعود علیا، تهران: ققنوس.
16. آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۹). جامعه شناسی خانواده ایرانی، تهران:

انتشارات سمت.
۱۷. آموزگاره ژاله (۱۳۸۷). زبان، فرهنگ و اسطوره. تهران: معین.
۱۸- بادامچی، حسین غضنفری، کوم. داوری، پروین (۱۳۹۵). «ازدواج موقت در دین زردشتی و در اسلام ، فصلنامه زن در فرهنگ و هنر، دوره هفتم، شماره 4، ص ۵۳۵ – ۵۲۱.
۱۹- باقری، شهلا (۱۳۸۹). "راهبرد نظریه پردازی در جامعه شناسی جنت و جامعه شناسی خانواده"، فصلنامه مطالعات راهبردی زنانه دوره سیزدهم، *شماره ۵۰ ص ۲۵۹-۲۲۲*.
۲۰. بحرانی، یوسف (بی تا). الحدائق الناضره فی احکام العتره الطاهره. تحقیق محمد تقی ایروانی، قم: مؤسسه النشر الاسلامی.
۲۱. بخاری، محمد بن اسماعیل (256 هـ ق). صحیح البخاری، ترجمه عبد العلی نور احراری (۱۳۹۱)، تربت جام: انتشارات شیخ الاسلام احمد جام.
۲۲. بزرگیان، مهدی (۱۳۸۵). "بررسی جامعه شناختی ساختار حقوقی ازدواج موقت در ایران"، پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۲۳. بهرامی، محمد (۱۳۸۵). درآمدی بر جامعه شناسی خانواده در قرآن". پژوهش های قرآنی، دوره دوازدهم، شماره 48، ص ۷۲-۷.
24. بیهقی، احمد بن الحسین (بی تا). السنن الکبری، قم: دار الفکر.
۲۵. پرویزی، سرور (۱۳۹۳). اصول و روش های پژوهش های کیفی تهران: جامعه نگر.
26. پریشی، معصومه (۱۳۸۷). بررسی زمینه ها و پیامدهای ازدواج موقت برای زنان». پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۲۷. پورنقی، شهلا (۱۳۹۵). بررسی جامعه شناخت عوامل مرتبط با ازدواج دیررس جوانان ازدواج کرده بالای ۳۰ سال شهر بناب". فصلنامه مطالعات جامعه شناسی دانشگاه آزاد درباره سال هفتم، شماره ۲۷، ص ۶۳-۸۰.
۲۸- تانگ، رزمری (۱۳۸۷). در آسای جامع بر نظریه های فمینیستی، ترجمه منیژه نجم عراقی، تهران: نی.
۲۹- ترمانینی، (بی تا). الزواج عند العرب في الجاهلية والاسلام، دمشق طلاس.
۳۰. ثلاثی، محسن (۱۳۷۹). «نقش مردم نگاری در تحقیقات اجتماعی"، جامعه شناسی ایران، شماره ۲. ص 176.
۳۱. جواد علی، (۱۳ 14 ق / ۱۹۹۳ م). المفصل فی تاریخ العرب قبل الاسلام، بی جا بینا.
۳۲. جهانی، سمانه (۱۳۹۱). «جامعه شناسی خانواده در قرآن کریم"، فصلنامه پژوهش های میان رشتهای قرآن کریم، دوره سوم، شماره 1، ص ۸۱-۱۰۰.

۳۳. حاجی اسماعیلی، محمد رضا (۱۳۹۱). "ازدواج موقت و پیامدهای آن"، فصلنامه فقه مدنی، شماره 6، ص ۸۷-۶۵.
34. حر عاملی، محمد بن الحسن (بی تا). وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
۳۵. حسینی بهارنچی، سید محمد (۱۳۸۳). آیین همسرداری و آداب زندگی در اسلام، قم: انتشارات اجر.
36. حلی، نجم الدین جعفر بن حسن (۱۳۷۰). الرسائل التسع، قم کتابخانه آیت الله مرعشی.
۳۷. خمینی، سید روح الله (۱۳۷۹). تحریر الوسیله، قم: دار العلم. ۲۸۵/۲.
۳۸. دانینو، آندره (۱۳۸۳). جامعه شناسی روابط جنسی، ترجمه حسن پویان، تهران: توس.
39. دوستخواه، جلیل (۱۳۸۸). اوستا. تهران: مروارید.
40. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۱). لغتنامه، تهران: سخنگستر.
41. ذاکرمن، فیل (1384). درآمدی بر جامعه شناسی دین، ترجمة: خشایار دیهیمی، نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
42. راغفر، حسین. گرچه، حمید پاکیزه نیت، مرضیه (۱۳۹۰). "تله های فقر در اقتصاد متکی به منابع طبیعی ایران»، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی (رویکرد اسلامی - ایرانی)، سال دوازدهم، شماره 45، ص 171-143.
43. رافعی، طلعت (۱۳۸۲). تحلیلی بر روان شناسی زن در ازدواج موقت تهران: دانژه.
44. رضادوست، کریم (۱۳۹۱). بررسی جامعه شناسی برخی از عوامل مؤثر بر میزان دینداری (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز)، برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره سوم شماره ۱۰، ص ۱-۳۸.
45. رمضان بو طبي، محمد سعید (۲۰۱۰). المرأه بین الفتیان النظام الغربي والطائف التشریع الربانی، دمشق: دار الفکر.
46. رودگر، نرجس (۱۳۸۸). تاریخ، نظریات، گرایش ها و نقد فمینیسم، تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
47. ریاحی، محمد اسماعیل (۱۳۹۱). شناسایی مبه های اجتماعی میزان و دلایل موافقت با مخالفت با ازدواج موقت، خانواده پژوهی، سال هشتم، شماره ۳۲. صص ۵.۹ – 490.
48. زاهدپور، سید سعید خیری، بهناز (۱۳۹۰). "بررسی نگرش زنان سرپرست خانواد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی شهر شیراز به ازدواج موقت»، پژوهشنامه زمان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم، شماره ۲. ص 66-43.
49. ساروخانی، باقر (۱۳۸۵). مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده تهران: سروش.

٥٠. ســاناســاريان، اليز (١٣٨۶). جنبش حقوق زنان در ايران، طغيان، افول و ســـركوب از ١٢٨٠ تـا انقلاب ١٣٥٧، ترجمـة توشـــين احمدى خراسانى، تهران: اختران.
٥١. ســـتوده، هدايت الله (١٣٨٩). "خانواده و خويشـــاوندى در گذر زمان"، فصلنامه پژوهش اجتماعى، دوره سوم، شماره 9. ص ٢١١-١٩١.
٥٢. سـليمى، على و داورى، محمد (١٣٨٥). جامعه شـناسـى كجروى، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
53. سيستانى، سيد على (١٣٩٢). توضيح المسائل، نشر نورالمبين.
54. شهريكندى، عبد الكريم (١٣٧٨). احوال شخصيه و حقوق زوجين، بيجا: محمد محمدى.
55. شـيخ صـدوق (١۶١٣ هـــــ ق). من لا يحضـره الفقيه، ج ٣، قم: انتشارات جامعه مدرسين.
٥۶. صـــفاى اصـــفهانى، نزهت (١٣٧٧). روايت اميد اشـــو هيشـــتان، تهران: مركز.
٥٧. طبرسـى، بن فضـل حسـن (١٣٧٥). مكارم الاخلاق، ترجمه سـيد ابراهيم مير باقرى، تهران: فراهانى ٥٨. عاشـــور، احمد عيســى (١٣٨٩). نقشه آسان، ترجمه محمد ابراهيمى، تهران: احسان.
59. عباســـى شـــوازى، جلال و صـــــادقى، رول (١٣٨٥). قوميت و الگوهاى ازدواج كردن در ايران، پژوهش زمان، مركز مطالعات و تحقيقات زنان دانشگاه تهران، دوره سوم، شماره اول.
60. عبد الرحمن الحجار كورى، تحفة الأحوذى شـــرح جامع الترمذى: 269/4.
61. علوى، هدايت الله (١٣٧٧). زن در ايران باستان، تهران: هيرمند.
6٢. غزالى، محمد (١٣٧٧). مختصـر احياء العلوم الدين، ترجمة محمد صالح سعيدى، سنندج: كردستان.
63. فاضلى، نعمت الله (١٣٨٣). پيامد هاى مدرنيته، تحليلى بر تحولات خانواده و رفتار جنسى در بريتانيا»، فصلنامه مطالعات جوانان، شماره 6، ص ١٧١ -145.
64. فخر رازى، محمد (بى تا). النفير الكبير، بىنا.
65. فضـــل الله ســـيد محمد حســـين (١٣٨٣). دنياى زن. تهران: دفتر پژوهش و نشر مهدوى.
66. فقيهى، على نقى. خدايارى فرد، محمد. غبارى بناب باقر، شـكوهى يكتا، محسـن (١٣٩٢). "بررسـى الگوى دينداری از منظر قرآن و سـنت». فصلنامه انديشه دينى دانشگاه شيراز، شماره 6 (١٩). ص ٧٠-41.
67. قرشـى، سـيد على اكبر (١٣٧١). قاموس قرآن، جلد شـشـم تهران: دار الكتب اسلاميه.
68. كاتوزيان، ناصـر (١٣٧٨). حقوق خانواده. تهران: شـركت سـهامى انتشار.
69. كجباف، محمد باقر (1384). «رفتارشـناسـى جنسـى در انديشـه

دینی"، فصلنامه مطالعات راهبردی زنانه سال هفتم، شماره ۲۷, ص 144 – 133.
۷۰. کریمی نیا، محمدمهدی (۱۳۹۰). "بررسی ازدواج موقت در دایره المعارف لیدن»، ترجمه شهلا حائری، مجله تخصصی قرآن پژوهی خاورشناسان، شماره ۱۰، ص ۷۳ تا 96.
۷۱. کلانتری، عبد الحسین. صادقی فسایی، سهیلا رضانیا، صدیقه (۱۳۹۳). مطالعه کیفی شرایط و زمینه های شکل گیری ازدواج موقت زنانه"، زن در توسعه و سیاست. شماره 47.
۷۲. کنز العمال في سنن الأقوال و الأفعال ، علاء الدين على بن حسام معروف به نقی هندی، 525/16 - حدیث 736 - 45).
۷۳. گی روشه (۱۳۷۲). تغییرات اجتماعی، ترجمه منصور وثوقی. تهران: نی.
74. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه شناسی، ترجمه محسن چاوشیان. تهران: نی.
۷۵. متقی هندی، علاء الدین علی (۹۷۷ قی)، کنز العمال، انتشارات دارالحدیث ،ج 16، ص ۲۷۹.
76. محبی، محمد عارف (۱۳۹۰). «خانواده و شاخصهای تنظیم روابط جنسی، فصلنامه معرفت، سالی بیستم. شماره ۱۷۱، ص ۵۷-۷۳.
۷۷. محمد بن احمد انصاری قرطبی، تفسیر قرطبی، 403/5.
۷۸. مزداپور، کتایون (۱۳۹۳). خانواده در ایران باستان تهران مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی.
۷۹. مطلبی، مرتضی (1344). ترجمه رساله عدالت از کتاب متاجر مرحوم شیخ مرتضی انصاری پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی و اقتصادی.
۸۰. مطهری، مرتضی (۱۳۷۹). حقوق زن در اسلام، تهران: انتشارات صدرا.
۸۱. مظاهری، حسین (۱۳۷۵). خانواده در اسلام، تهران: شفق.
۸۲. منتظری مقدم، حامد (۱۳۸۵). "گونه های ازدواج در عصر جاهلیت" فصلنامه تاریخ اسلام در آینه پژوهش، سال دوم، شماره چهارم.
۸۳. مهدوی، محمدصادق (۱۳۷۷). بررسی تیمی تغیرات ازدواج، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
84. میر خانی، عزت السادات (۱۳۷۹). امرزشناسی در ازدواج موقت"، مطالعات راهبردی زنان، شماره 9.
۸۵. نازک تبار، حسین، جلودار، شهرام. حسینی، سیده زهرا (۱۳۹۶). "تحلیلی بر نوسازی و کارکرد خانواده در استان مازندران». مطالعات زن و خانواده، دوره سوم، شماره ۲، ص 149-۱۲۱.
86. نجفی، محمدحسن. جواهر الکلام (تلخیص)، ج ۳۰.
۸۷. نور علیزاده میانجی، مسعود (۱۳۸۸). "مدل اسلامی مصون سازی رفتار جنسی با تأکید بر پیشگیری و درمان انحراف ها و مشکلات

جنسی"، فصلنامه علمی تخصصی اسلام و روان شناسی سال سوم، شماره ۵. ص ۱۲-۱۰۷.

۸۸. واگو، استیون (۱۳۷۳). درآمدی بر تئوری ها و تغییرات اجتماعی، ترجمه احمدرضا غروب زاد، قم: جهاد دانشگاهی ماجد.

۸۹. وثوقی، منصور و نیک خلق، علی اکبر (۱۳۷۶). سیاسی جامعه شناسی تهران: خردمند.

۹۰. ولوجردی، محمد (۱۳۷۱). ازدواج موقت از دیدگاه حقوقی اجتماعی و اهل سنت. تهران: سازمان تبلیغات کشور.

۹۱. هاشمی بهرمانی، عمان (۱۳۹۲). اعتدال و پیروزی (هاشمی رفسنجانی کارنامه و خاطرات ۱۳۶۹). تهران: دفتر نشر معارف انقلاب.

۹۲. هاشمی رفسنجانی، علی اکبر (۱۳۷۷). ازدواج دائم و ازدواج موقت از نظر اسلام، تهران: موجودی.

93. یاری نسب، فاطمه. توحیدی، افسانه. حیدری، عفیفه. عسکری، زهرا (۱۳۹۶)، «نگرش دانشجویان نسبت به ازدواج موقت (مورد مطالعه دانشگاه شهید باهنر کرمان)»، فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی دوره پنجم، شماره 16. ص 364 – 347.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان

94. Arnet, J.J. (1995), "Broad and Narrow Socialization: The Family In The Context Of A Cultural Theory", *Journal of Marriage and the Family*, Vol, 57.

95. Baumrind, D. (1967). "Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior". *Genetic Psychology monographs*, 75.

96. Beck, G. (1995). The Normal Chaos of Love. London: Polity Press.

97. Butler, T (1998). *Gender Truble, Feminism and The Subversion of Identity*, London: Routledge.

98. Davies, P. T., Myers, R. L. & Cummings, M. E. (1996) Responses of children and adolescents to marital conflict scenarios as a function of the emotionality of conflict endings. Merrill-Palmer Quarterly, 42, 1– 21. Review of the literature. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5(4), 255–271.

99. Elbedour, S., Onwuegbuzie, A. J., Carldine, C. & Abu-Saad, H. (2002). The effect of polygamous marital structure on behavioral, emotional, and academic adjustment in children: a comprehensive review of the literature. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5(4), 255–257.

100. Foucault, M. (1993). *Power and Knowledge*, London.

101. Hall, S. (2005). *A Postmodern View of Feminism*, London.

102. Horrocks, R. (1997). *An Introduction to the Study of Sexuality*. London: Mcmillan Press LTD.

103. Jaggar, A. (1998): *Gender, Body, Knowledge: Feminist Reconstractions of Being and Inowing*, Rutgers University Press, New York.

104. Jones, A. (1996). *Feminism Reclaimed*, New York.

105. MacDonald, P. (2006). "Low Fertility and the State: The Efficacy of Policy". *Population and Development Review*, 32 (3).

106. MacDonald, P. (2006). "Low Fertility and the State: The Efficacy of Policy", *Population and Development Review*, 32 (3).

107. Mackinnon, Catharine, (1987). *Feminism Unmodified: Discourses on life and Law*, Harvard University Press.

108. Macuch, M. (2003). "The function of Temporary Marriage in the context of Sasanian Family Law", Proceeding of the fifth conference of the societas Iranologica Europaea held in Ravenna, October 6-11, vol.I: *Ancient and Middle Iranian studies*, ed.by A.panaino/ A. Piras, pp.585-597.

109. Perikhanian. A. (1980). *The Book of a Thousand Judgments* (A Sasanian Law Book) (MHD): Costa Mesa.

110. Stark, R., & Glock, C.Y., (1968). *American Piety: The Nature of Religious Commitment*. Berkeley: University of California Press.

111. Weeks, J. R. (2002). *Population: An Introduction to Concepts and Issues*, Eighth Edition, Wadworth.

112. Weeks, J. R. (2002). *Population: An Introduction to Concepts and Issues*, Eighth Edition, Wadworth.

له کۆمەڵگای ئێراندا سەبارەت بە هاوسەرگیریی کاتی ڕوانگەی لێکدژ بوونی هەیە. لایەنگران هاوسەرگیریی کاتی بە هۆکاری ڕێگری لە داوێنپیسی و دارمانی ئەخلاقیی کۆمەڵگا دەزانن؛ لە حاڵێکدا دژبەران، هاوسەرگیریی کاتی وەک ڕێگەیەک بۆ هەوەسبازی و ڕابواردنخوازیی پیاوان و پێشێلکردنی مافەکانی ژنان و منداڵان دەزانن. لە لایەکی دیکەشەوە بەشی ئایین پەروەر و نەریتخوازی کۆمەڵگای ئێران، لە چوارچێوەی سیغەی مەحرەمێتی نیکاحی کاتییان قبووڵ کردووە و پێی پابەندن. لە فیقە و یاسای فەرمیی وڵات، هاوسەرگیریی کاتی و سیغەی مەحرەمێتی سەرەڕای ناوەڕۆکە جیاوازەکەیان هاوشێوە سەیر دەکرێن و هەتا هەنووکە وەک بابەتێکی جیا و سەربەخۆ ئاوڕ لەم بابەتە نەدراوەتەوە. ئاڵۆزیی یاسایی و ئایینی سەبارەت بە هاوسەرگیریی کاتی / سیغەی مەحرەمێتی، بە بێ ڕەچاوکردنی هەلومەرجی کۆمەڵایەتیی ئێران دەرهاویشتەگەلێکی ناخۆشی وەکوو منداڵهاوسەری، وازهێنانی منداڵان و مێرمنداڵان لە خوێندن، پێشێل کردنی مافەکانی ژنان و خەسارەتە جەستەیی و دەروونییەکان بەتایبەت بۆ کچان و ژنانی لێ کەوتۆتەوە. پێداچوونەوە بە یاساکانی پەیوەست بە هاوسەرگیریی کاتی / سیغەی مەحرەمێتی بە لە بەرچاوگرتنی هەلومەرجی کۆمەڵایەتی دەتوانێ بە مەبەستی کەمترکردنەوەی دەرهاویشتە نەرێنییەکانی ڕێکارێکی بنەڕەتی بێت.

A HOUSE ON WATER

A Comprehensive Study Research on Temporary Marriage

Kameel Ahmady

Painter: Abu'l Hasan | Book cover designer: Chia Sarspi

ISBN:978-87-94252-5-3